DOĞAN CÜCELOĞLU

"EN TEMEL ÖZGÜRLÜK İNSANIN KENDİSİ OLARAK YAŞAMINDA VAR OLABİLMESİDİR."

Gerçek Özgürlük

Kronik

35. BASKI

Okurlardan Yankılar...

"61 yaşında emekli bir eğitimciyim. ... İç dünyamdaki hesaplaşmayı bu kitapla aştım. ... Sizin tanıklığınızda, farkında olmanın bilinciyle öğrencilerimden, öğretmen arkadaşlarımdan, rahmetli eşimden ve hepsinden önemlisi de, bana birer torun veren kızımdan ve oğlumdan özür diliyorum."—**Ramazan Tanman**

"Kitap kendimi, içinde yaşadığım toplumu anlamam için sağlam bir zemin hazırladı. ... Yaşamın bu kadar içinden olması, bizim toprakların insanının kodlarının var olması, tarafsızca sadece hakikati anlatmaya çalışması, bunu yaparken herhangi bir yargının olmaması ve hikâyelerle konuların akması beni yürekten etkiledi."—**Esra Erdemli**

"Kitabı okuyunca engelli olmadığımı anladım."—**Engelli bir okur**

"Biz bilincinden yola çıkıp ben bilincine ulaşmak. Kendin olabilmek için iyi bir savaşçı olmak şart. Kitap o kadar içten ki kendimi yabancı gözüyle aratmadı. Beni kalabalığım arasında buldu, kalabalığa ezdirmedi, kaçırmadı, kamçılayıp ayağa kaldırdı."—**Feray Tatoğlu**

"Şu an elimde ve altını çizerek okuyorum... Yetinmeyip çizdiğim yerleri defterime de kaydediyorum... Öyle önemli kavramlar ve bakış açıları var ki bunları içselleştirmek için sadece okumakla yetinemiyorum... Hissettiğim ve adını koyamadığım duygularıma karşı farkındalığımı artıran o kadar çok kavram ve ifade var ki kitapta..."—**Perihan Çalıktosun**

"Yaşamımda bazı kalıplara neden karşı koyduğumu ya da istemediğim şeyleri yaparken neden kendimi kapana kısılmış gibi hissettiğimi daha iyi anladım.,." —**Hülya Aydın**

"Okudum ve çok beğendim... Hatta diyebilirim ki *Savaşçı* kitabının devamını hissediyorsunuz. Anne-babaların ve öğretmenlerin, dahası herkesin okumasını önemle tavsiye ediyorum."—**Rasel ailesi**

"Mutluluk gerçek özgürlükten geçer. Gerçek özgürlük insanın algılarına hükmeden yanılsamaların gerçek dışı olduğunu anlamaktan geçer. Yaşam bir tür farkındalık gerektirir bunun için. Farkındalık ise insanı köleleştiren kendisine dayatılan her türlü sahte eğilimlerin zincirlerinden kopmak demek..."—**Menaf Filiz**

GERÇEK ÖZGÜRLÜK

—

DOĞAN CÜCELOĞLU

KRONİK KİTAP: 255
Psikoloji: 3

YAYIN YÖNETMENİ
Adem Koçal

EDİTÖR
Tuğçe İnceoğlu

KAPAK TASARIMI
Kutan Ural

MİZANPAJ
Kronik Kitap

1-15. Baskı, Remzi Kitabevi
35. Baskı, Ekim 2025, İstanbul,
Kronik Kitap

ISBN
978-625-7631-59-4

KRONİK KİTAP
Şakayıklı Sk. N°8, Levent
İstanbul - 34330 - Türkiye
Telefon: (0212) 243 13 23
Faks: (0212) 243 13 28
kronik@kronikkitap.com

Kültür Bakanlığı Yayıncılık
Sertifika No: 49639

www.kronikkitap.com
kronikkitap

BASKI VE CİLT
Optimum Basım
Tevfikbey Mah. Dr. Ali Demir Cad. No: 51/1
34295 K. Çekmece / İstanbul
Telefon: (0212) 463 71 25
Matbaa Sertifika No: 41707

YAYIN HAKLARI
Bu kitabın Türkiye'deki tüm yayın hakları Kronik Yayıncılık A.Ş.'ye aittir. Tanıtım amacıyla yapılacak kısa alıntılar dışında, hiçbir şekilde kopya edilemez, çoğaltılamaz, yayımlanamaz.

DOĞAN CÜCELOĞLU

"EN TEMEL ÖZGÜRLÜK İNSANIN KENDİSİ OLARAK YAŞAMINDA VAR OLABİLMESİDİR."

Gerçek Özgürlük

Kronik

DOĞAN CÜCELOĞLU

On bir çocuklu bir ailenin, on birinci çocuğu olarak Silifke'de dünyaya geldi. On yaşındayken annesini kaybeden Cüceloğlu, ortaokulu Silifke'de bitirdikten sonra, subay ağabeylerinin desteğiyle, önce Ankara Atatürk Lisesi'nde ve ardından Kırklareli Lisesi'nde lise öğrenimini tamamladı. Ankara Atatürk Lisesi'ndeki edebiyat öğretmeni Cahit Okurer'in teşvikiyle mühendislikten vazgeçip bilime yöneldi ve psikoloji okumaya karar verdi. İstanbul Üniversitesi Psikoloji Bölümü'nden mezun olduktan sonra ABD'de, Illinois Üniversitesi'nde Bilişsel Psikoloji (algılama, düşünme, iletişim) alanında doktorasını yaptı. Türkiye'ye döndükten sonra İstanbul, Hacettepe ve Boğaziçi üniversitelerinde öğretim üyeliği görevlerinde bulunan Cüceloğlu, Fulbright Bursu'yla Berkeley'deki Kaliforniya Üniversitesi'nde ziyaretçi öğretim görevlisi olarak bir yıl boyunca çalışmalarda bulundu. Daha sonra 1980-1996 arasında Kaliforniya Eyalet Üniversitesi, Fullerton'da görev yapan Cüceloğlu'nun Türkçe ve İngilizce dillerinde kırkı aşkın bilimsel makalesi yayımlanmıştır. 1996-2021 arasında Türkiye'de üniversite öğrencilerine, öğretmenlere, anne babalara ve yöneticilere yönelik çok sayıda seminer, konferans ve atölye çalışmaları yapmıştır. Hayatı boyunca eserlerini Türkçe olarak yayımlamaya özen gösteren Cüceloğlu, Türk insanının düşünce, duygu ve davranışlarını bilimsel psikoloji kavramları içinde inceleyen kitaplar kaleme aldı. 16 Şubat 2021'de, 83 yaşında yaşama veda etti.

Bu kitabı,
çocuklukta azılı düşmanım,
gençlik yıllarımda sırdaşım,
zor yıllarımda en güçlü desteğim,
ağabeyim, dostum,
yalın iç zenginliğiyle bana örnek olmuş
Şahin Cüceloğlu'na adıyorum.

İçindekiler

	Kitabın Öyküsü	9
1.	Hüzün	11
2.	Anılar	16
3.	İlk Görüşme	20
4.	Yaşamı Özgürce Kucaklamak	31
5.	Robot	35
6.	Yavru Serçe	52
7.	Az ve Çok	59
8.	Anlam Verme Süreci	67
9.	Gerçekle Uyum	77
10.	Kendi İçinde Bütünlük	87
11.	Aşkınlık	98
12.	Yeni Bir Duygu	105
13.	Karanlığın Rengi	111
14.	Bakarkör	138
15.	YGA/Yüreğinden Güç Alanlar	142
16.	"Bir Düşün!"	153
17.	Anne	173
18.	Şoför Cezmi Bey	179
19.	Anlam Çerçevesi	186

20. Gerçekle Uyumlu Değerler 203
21. Kendi İçinde Bütünlük ve Aşkınlık 224
22. Hasta Toplum 253
23. Sarsılmak 274
24. Yaşamaya Değer 290
25. Kuşbakışı 309
26. Yeniden Merhaba! 331

Teşekkür 337
Kaynaklar 341

Kitabın Öyküsü

REMZİ KİTABEVİ'NDEN 2001 yılında basılan *İyi Düşün Doğru Karar Ver* kitabını yeniden yazmak istedim, çünkü yıllar içinde benim değişen ve dönüşen düşünce, değerlendirme ve gelişmemin gerisinde kaldığını fark ettim. Kitabı yenilemek için de bana iki haftanın yeteceğini düşünerek kolları sıvadım, çalışmaya başladım. İki haftada bitirmeyi düşündüğüm kitap, yeni kimliğiyle, *Gerçek Özgürlük* ismiyle karşıma çıktı ve on altı aydan fazla zamanımı aldı.

Ana karakterler, emekli psikoloji profesörü Yakup Bey ve genç üniversite öğrencisi Timur Bey isim olarak aynı kaldı, ama ikisi arasında yer alan sohbetlerin kapsamı ve derinliği değişti.

Bir insanın gençliği ve yaşlılığı, aynı zaman ve mekânda karşılaşıp sohbete başlayınca, geçmiş ve gelecek kaynaşıyor, birbiri içine geçiyor. Bu kitabın bazı sayfalarını yazarken gözyaşlarımın bana eşlik ettiğini de bilmenizi isterim.

Gerçek Özgürlük'ü yazdığım için mutluyum.

Umarım bu kitap okurun, içindeki o özgür gücü keşfetmesine ve onun o gücün kaynağıyla sohbet etmesine yardımcı olur.

1

Hüzün

Kendi yolculuğumuzu yapmak için buradayız;
bu yolculukta kendimiz olabilme cesaretini bulmamız
kolay değildir, ama kendimiz olmadan yaşamımızdaki
hiçbir şey anlamını bulamaz.

TİMUR TANIMLAMAKTA GÜÇLÜK çektiği duygularla doluydu. Çiseleyen yağmura aldırmadan Kumkapı'dan Beyazıt'a yürümeye başladı.

İki saat önce çayevine gelirken heyecanlı ve umut doluydu. Üniversite öğrencilerinin mekân edindiği çayevinde Nesrin'in karşısında oturdu, "Beklenen gün ve saat geldi," diye içinden geçirdi.

Kalbinin atışını kulaklarında duyuyordu. Derin bir nefes aldı, "Nesrin, senden hoşlanıyorum, görmediğim zaman özlüyorum, aklımdan çıkmıyorsun," dedi. Derin bir nefes alarak devam etti. "Benimle evlenir misin?"

Vay be! Söylemişti! Evet, sormuştu! Artık ok yaydan çıkmıştı! "Aman Allah'ım, ben evlenme teklif ediyorum!" dedi. Sanki rüya âlemindeydi, anlayamadığı bir güç onu yönetiyor, konuşturuyordu. Söylediğini sonra duyuyordu sanki; "Benimle evlenir misin?"

Evli bir adam olmaya hazır mıydı, istiyor muydu, üzerinde pek düşünmemişti. Peki, neden şimdi burada Nesrin'e evlenme teklif ediyordu?

Kafası karışıktı, heyecanlıydı, korkuyordu. Korkuyordu ama Kumkapı'daki çayevine bayram çocuğu heyecanıyla gelmiş, buluşmuş ve birkaç tatlı söz ve sohbetten sonra Nesrin'e evlenme teklif etmişti.

Nesrin bir an şaşırdı ve duraksadı. Sonra hafifçe gülümsedi, "Ah ne tatlısın," dedi. Bunu, hoş bir sürprizle karşılaşmış çocuğun mutluluğu ve sakinliğiyle söyledi.

Kendisi bu kadar kaygılı ve heyecan doluyken Nesrin'in böylesine rahat oluşu Timur'u rahatsız etmişti. Şaşırmış, kendine güvensiz, mahcup öylece bakıyordu.

Nesrin kendinden emin, seveccn bir tavırla konuştu.

"İyi bir insansın, hem de çok. Seni tanımış olmaktan mutluyum ve arkadaşlığını kaybetmek istemem," dedi. Gülümseyerek Timur'un elini tuttu. Sakin, seveccn bir şekilde, "Biliyor musun, ben tek çocuk olarak büyüdüm. Amerikan Koleji'nden mezun oldum ve sık sık Avrupa ve Amerika'ya gitme fırsatım oldu. Farklı farklı insanlarla tanıştım. Bu nedenlo iyi bir insan görünce tanıyorum, sen iyi bir insansın," dedi.

Hayatı paylaşmak için iyi insan olmak yeterli midir?

Bir an sessizliktcn sonra Timur kendine sordu; "Hayatı paylaşmak için iyi insan olmak yeterli midir?" Bilmiyordu, düşünmemişti. "Hayatı paylaşmak," diye düşündü, evet, evlilik bu olmalıydı. Nesrin üzgün bir sesle, "Sen hiçbir dış ülkede bulunmadın, değil mi?" diye sordu.

Timur, "hayır" anlamında başını salladı. Nesrin'in bu anne, abla şefkatini hatırlatan gülüşü, dokunuşu, elini tutuşu onu yaralıyordu. "Keşke daha fazla konuşmasa," diye içinden geçirdi. Kendini onun küçük kardeşi gibi hissetti.

Nesrin, kendi kendine konuşur gibi yumuşak bir sesle, "İyi insansın, arkadaşlığını kaybetmek istemem," dedi. Zor şeyler söylemeye hazırlanan birinin ciddiyeti ve kardeşini kırmamaya çalışan

ablanın özeniyle devam etti. "Bu konularda insan gerçekçi olmalı. Yani evlilik konusunda demek istiyorum. Bunun farkındayım. Etrafımda mutsuz evlilikler görüyorum. Bir sene sonra mezun olacaksın. Biliyorum, akademik kariyer yapmak istiyorsun. Başaracağından, iyi bir akademisyen olacağından eminim."

Durdu, yutkundu, özür dilercesine gülümsedi, devam etti. "Gerçekçi olmalıyım. Benim hayattan farklı beklentilerim var. Senin imkânlarınla alışık olduğum hayatı sürdürebileceğimi sanmıyorum." Yeniden biraz üzüntü, biraz mahcubiyet dolu gözlerle Timur'a baktı; "Kuaförümü değiştirmek bile bana zor gelebilir," dedi.

Timur ilk defa Nesrin'in saçına dikkatle baktı. Pek anlamazdı, ama biçim verilmiş bir saç olduğu belliydi. Timur'un ailesinden, içinde büyüdüğü yakın çevreden hiçbir kadın, kuaföre gitmemişti. Nesrin, kendi çevresinde görmeye alışık olduğu türden biri değildi. Timur, zengin kızla evlenmeye çalışan fakir delikanlı rolündeydi ve eski Türk filmlerinden bir sahneyi yaşıyorlardı sanki. Gülünecek durumdaydı. Elini çekti, önüne baktı, kafası uğulduyordu, utanıyordu. Kendine kızıyordu. Saftı, toydu, bilgisizdi, tecrübesizdi. Nesrin kendisine gülümsedi diye kendi dünyasında safça bir hikâye uydurmuş ve bu hikâyeye inanmıştı.

Nesrin'e bakmadan, "Bilmiyordum," dedi ve dişini sıktı, gözyaşlarını içinde boğdu. Nesrin uzandı, yeniden Timur'un elini tuttu, şefkatle, "Hep arkadaş olarak kalalım, tamam mı Timur?" diyerek gözünün içine baktı, gülümsedi.

Zorla gülümseyen Timur, cılız bir sesle, "Tamam," dedi.

Gücüne gitmişti. İncinmişti. Anlayamadığı bir öfke içindeydi. Nesrin'e kızmak istiyor, ama haklı bir neden bulamıyordu. Bu haliyle Nesrin'in hayatına girecek ve onun hayranlığını kazanacak bir erkek olmadığını anlamıştı.

Bunu daha önce hiç düşünmediğine hayret etti. Onun hayranlığını kazanacak güçlü erkek olmak için bir istek duyduğunun ancak şimdi farkına varmıştı. Nesrin'le ilişkisinde güçlü olma isteği

nereden kaynaklanıyordu? Daha önce bunun üstüne neden hiç düşünmemişti?

Şimdi kendini, dilini bilmediği yeni bir ülkede istenmeyen biri olarak bulmuştu ve bir erkeğe yakışmayacak kadar saftı. Gittikçe kabaran bir sıkıntı vardı içinde. Küsmek, yas tutmak isteyen bir yönüyle tanışıyordu.

Yürürken çiseleyen yağmurun yüzüne ve ensesine dokunuşu hoşuna gitmişti. Beyazıt Meydanı'na yaklaşırken karışık duygular içindeydi. Reddedilmişti. Ama bu reddediliş tuhaf duygular yaşatıyordu ona. Kafası karmakarışıktı. Bir yandan "Oh iyi ki hayır," dedi, "şimdi sadece kendi yaşamımdan sorumluyum, özgürüm," diye hissederken diğer yandan "Güçsüz bir erkeğim, bende bir eksiklik var," duygularını yaşıyordu. Güçlü olmadığını hissediyor, ama güçlü olmak için ne yapması gerektiğini bilmiyordu. Galiba güçlü olmak, paralı olmaktan farklıydı. Ama nasıl farklı?

"Neden bana gülümsedi öyleyse?" diye düşündü. Kendini kandırılmış hissediyordu. "Neden hoşlanıyormuş gibi davrandı? Gururumla oynadı!" Anlayamadığı şeyler olduğunu hissediyordu.

Bir korna sesiyle uyandı ve kendini bir taksinin önünde buldu. Öfkeli şoför, "Dağdan mı indin be gardaşım!" diye ona bağırıyordu. Dalgın dalgın yürürken Beyazıt'a, Beyaz Saray Çarşı'nın önüne kadar gelmiş, karşıya geçerken trafik ışığının farkına varmamıştı ve az kalsın arabanın altında kalıyordu.

Ne diyeceğini şaşırmış, kafası karışık ve şaşkın bir halde orada öyle durakaldı. Taksinin arkasındaki araçlar korna çalmaya başladı. Biri koluna girdi ve karşıya doğru onunla birlikte yürümeye başladı. Bir yandan yürüyor, bir yandan da konuşuyordu; "Delikanlı!

Hüzün ve dalgınlık yaşamın parçası, ama siz hüzünlüsünüz ve dalgınsınız diye herkesin arabasını durdurarak size yol vermesini bekleyemezsiniz.

Haydi yürüyelim. Tehlikeyi pek anlamış görünmüyorsun! Şimdi dalgınlığın sırası değil!" dedi.

Karşıya geçmişlerdi; kolundaki adamla göz göze geldiler. Yaşlıca, kır saçlı, güler yüzlü, gözleri berrak ve sevecen bir insan ona bakıyordu. Timur'un içinden onun boynuna sarılarak ağlamak geldi. Ağlama duygusunu güçlükle bastırdı.

Kır saçlı adam ayrılmak üzereyken durdu, Timur'a döndü, yüzüne baktı, "Hüzün ve dalgınlık yaşamın parçası, ama siz hüzünlüsünüz ve dalgınsınız diye herkesin arabasını durdurarak size yol vermesini bekleyemezsiniz," dedi.

Timur, mahcubiyet dolu bir gülümsemeyle teşekkür etti. Gözlerinde damlacıklar oluşmaya başlamıştı. Yaşlı adam yüzündeki gülümsemeyle, "Dünya bazen kapkaranlık gözükür, insan kendini yapayalnız ve değersiz görür, bu duygular da yaşamın bir parçası," dedi ve şefkatle, "Bence sizin, sizi anlayacak biriyle konuşmaya ihtiyacınız var," diye devam etti.

Timur artık gözyaşlarını tutamıyordu, damlacıklar gözlerinden süzülmeye başladı. Kır saçlı adam, "Adım Yakup," dedi, "Sahaflar Çarşısı'nda, Elif Kitabevi'nde beni bulabilirsiniz. Zamanınız olduğunda gelin, bir çayımı için." Elini uzattı. Timur uzatılan eli sıktı, artık hiç tutamadığı gözyaşlarını göstermemek üzere Vezneciler yönüne döndü, kaldığı yurda doğru yürümeye başladı.

Kaptanoğlu Özel Öğrenci Yurdu'nda ikinci kattaki odalardan birinde üç öğrenciyle birlikte kalıyordu. Geldiğinde odada kimse yoktu. Ayakkabılarını çıkardı ve yatağa uzandı. Ağlayabilecek yalnızlığı bulabildiği için mutluydu. Ağlamadan sonra gelen tatlı uykuya kendini bıraktı ve o gece elbiseleriyle uyudu.

2

Anılar

Derdim yüreğimde, eller ne bilsin.
AŞIK VEYSEL

BÜTÜN GECE SIKINTILI rüyalar görmüştü. Yurttaki arkadaşları sabah derslerine gitmiş, Timur odada tek başına kalmıştı. Kafasının karışıklığı devam ediyordu. Tuvalete girdikten sonra, üstündekilerin kırışık olmasına aldırmadan, öğrencilerin kahvaltı yaptığı lokantaya geldi, boş bir masaya oturdu. Simit, beyaz peynir, zeytin, domates, salatalık, sahanda yumurtadan oluşan kahvaltısına başladı. İşte bu, kahvaltıların şahıydı, bundan daha güzel bir kahvaltı düşünemiyordu. "Acaba Nesrin ne tür kahvaltı sever?" diye aklından geçti.

Bu küçük lokantaya üniversite öğrencileri gelirdi, mütevazı bütçeli ailelerin çocukları. Nesrin'i karşısında hayal etti. Bu ortamdan herhalde sıkılır, tabakları, çatal ve bıçağı, kaşığı beğenmezdi. Simide baktı, simit simitti. Ve herhalde zengini de fakiri de aynı tür simit yerdi. Farkına varmadan simidi okşadı.

Hayalinde üç yıl öncesi canlandı: Üniversite açılmış, ilk derse girmişti. Ders öğleden sonraydı. Heyecanlıydı. Üniversite eğitiminin ilk dersi için en iyi gömleğini yıkamış, ütülemişti. Ortanca ağabeyinden kalan ceket sekiz yıllıktı, ama iyi bakılmıştı ve kaliteliydi. Büyük ağabeyinin verdiği kravatı takmıştı. Tabanlarını

tamir ettirdiği ayakkabılarını o gün için boyatmıştı. İki gün önce her renk pantolonla takılacak koyu kahverengi bir kemer almıştı. Edebiyat Fakültesi'nin ikinci katında psikoloji ve güzel sanatlar bölümlerinin bulunduğu koridorda bir büyük oda sınıf olarak kullanılıyordu. Uzun dikdörtgen masalar ve bu masaların etrafına konmuş tabureler vardı. Arkalarda kimsenin olmadığı bir masaya oturmuş, diğer masalardaki öğrencilerin büyük bir çoğunluğunun şık giyimli kızlar olduğunu görmüştü. Bir süre sonra sınıf dolmuş, hiç boş tabure kalmamıştı.

Timur'un karşısına açık tenli, orta boyda, kısa kıvırcık saçlı, yeşil gözlerinin içi gülen bir kız oturmuştu. Sonradan adının Mine olduğunu öğrendiği bu kız yanındaki arkadaşlarıyla konuşuyor ve orada olmaktan mutlu görünüyordu. Timur'un çevresinde pek görmediği tarzda dekolte giyinmişti; göğüslerinin üst kısmı görünüyordu. Timur kıza bakamıyordu, ama aslında ondan başka bir şey düşünemiyordu. Elini uzatsa dokunabilirdi; ama orada, Mine tarafından fark edilecek, dikkate alınacak biri olarak var değildi.

Hangi hocanın, hangi dersi olduğunu hatırlamasa da o ilk dersle ilgili aklında iki şey kalmıştı: bir çift yeşil göz ve Mine'nin gerdanı. Ama şimdi, bu kahvaltı masasında farkına vardığı bir şey daha vardı. O gün, o güzel kızın yanında varlığının hissedilmemesi içini acıtmıştı. Düşündü. İkinci sınıfta derslerinde başarılı olduğu için asistan öğrenci olup deneysel psikoloji laboratuvar çalışmalarında hocalara yardım etmeye başlayınca kız öğrenciler onu görmeye başlamıştı ve artık doğum günlerine davet ediliyordu. Hatta bir dans kursuna yazılmış ve bazı dansları öğrenmişti. Hiçbirini tam becerebiliyordu ama doğum günlerine gitmeye cesareti gelmişti.

Ondan hoşlanan kızlar bile olmuştu. Nişantaşı'nda oturan sınıf arkadaşı Filiz evinde yaptığı bir partiye onu da davet etmiş ve odasını bile göstermişti. Timur, küçük bir saray odası gördüğünü sanmıştı. Odada küçük bir kitaplık da vardı.

Nesrin'le o yıl deneysel psikoloji laboratuvarında tanışmıştı. Nesrin sakin bir kızdı. Yüzünde hep bir gülümseme vardı. Olgun bir yetişkin izlenimi veriyor, sakin hali, uçarı olmayışı, sıcak gülümseyişi, konuşmaktan çok dinleyişiyle güven duygusu uyandırıyordu. Şimdi daha iyi görüyordu, Nesrin ondan bir kardeş gibi hoşlanmıştı. Timur'un çevresinde olması, konuşması, hal ve tavırları onun hoşuna gitmişti.

Bir çay daha istedi. Gelen bardağı kavradı. Aslında eli yanıyordu ama Nesrin'e öyle odaklanmıştı ki bunu anlayamıyordu. Nasıl olmuştu da Nesrin'in kendisine bir kardeş gibi baktığını anlayamamıştı? "Safın tekiyim," diye içinden geçirdi. Elinin yanması dayanılamayacak hale gelince bardağı hızla masaya bıraktı.

Psikoloji Bölümü'nde bir doçent ağabeyi İstanbul'un zengin ailelerinden birinin kızıyla evlenmişti. Kızla psikoloji öğrencisiyken tanışmışlardı. Nesrin'in ailesinin zengin olduğunu duymuştu, zaten giyiminden belli oluyordu. Timur, o doçent ağabey gibi zengin bir İstanbul ailesinin kızıyla, mesela Nesrin'le evlense kasabasında herkes bunu konuşurdu; annesi, babası ne kadar memnun olur, kendisiyle ne kadar gurur duyarlardı.

Kumkapı'daki çaycvine giderken evlenme teklifine Nesrin'in "Evet," diyeceğinden emindi. Bu kadar saftı. Sıcak bardağı yeniden sıkı sıkı kavradı. Bardak eski sıcaklığını kaybetmişti, eli pek yanmadı.

Kendini eksik hissediyordu ama neyin eksik olduğunu bilmiyordu. Küçük bir kasabada değil de büyük bir kentte doğsa, zengin ailede yetişse kendini eksik hissetmeyeceğini düşündü. İçinde, zenginlere karşı bir öfke ve eziklik duygusu taşıdığının farkına vardı.

Hesabı ödeyip lokantadan çıktığı zaman bir başka düşüncenin içinde oluşmakta olduğunu hissetti. Hem yürüyor hem de içine bakıyordu. "Bunun zengin bir aile ortamında yetişmekle bir ilgisi yok," diyordu içi. "Bu başka bir şey. Bu senden başka hiç kimsenin başaramayacağı bir şeyi başarmakla ilgili bir şey."

Ama o "şey" neydi? İşte ona parmağını basamıyordu.

Vezneciler'den Beyazıt Meydanı'na doğru yürürken içinde tuhaf bir heyecan hissetti. Evet, Nesrin onu hayal kırıklığına uğratmıştı ama kendisiyle ilgili, adını henüz koyamadığı önemli bir eksikliği hissetmesine fırsat yaratmıştı. Bu eksikliğin ne olduğunu henüz bilmiyordu, ama üzerinde düşüneceği, kendiyle ilgili keşfedeceği bir alanın farkına varıyordu. Adını koyamadığı bu heyecandan hoşlanmıştı.

Sahaflar Çarşısı'na gitmeye ve Elif Kitabevi'ni uzaktan görmeye karar verdi. "Seni dinleyen biriyle konuşmaya ihtiyacın var," diyen Yakup adındaki yaşlı adamı düşündü. Bakışlarındaki berraklığı ve gözlerindeki anlayışı, kabul edişi hatırladı. Sahaflar'da gezmeye başladı ve Elif Kitabevi'ni gördü. Evet, kitabevi oradaydı. Heyecanlandı. Ertesi gün gelmeye ve Yakup Bey'e merhaba demeye karar verdi. Sonra çok erken olur, diye düşünüp bir hafta beklemeye karar verdi. Şimdi kafası çok karışıktı, bir hafta sonra gelmesi daha iyi olurdu. Yakup Bey'e merhaba dedikten sonra ne diyeceğini bilmiyordu, ama mutlaka onunla konuşması gerektiğini biliyordu. Heyecanlandı, derin bir nefes aldı, yurda gitmek üzere geri döndü.

3

İlk Görüşme

Anlamak, sevmenin başlangıcıdır.
BARUCH SPINOZA

TİMUR BİR HAFTA sonra sabah saat on buçuk dolaylarında Sahaflar Çarşısı'na gitti. Beyazıt Camii'nin olduğu taraftaki kapıdan girince Elif Kitabevi solda kalıyordu. Kitabevinin önünde bir süre bekledi, içeri girince ne diyeceğini düşündü. Kendini Yakup olarak tanıtan bu adamın karşısında gözyaşlarını tutamamış olduğu için biraz mahcuptu. Söze nasıl başlayacağını bilemiyordu.

Aslında Yakup Bey'in gözlerindeki şefkat ve anlayış onu etkilemişti. O bakışlara ihtiyacı olduğunu hissediyordu. Yakup Bey hiç konuşmadan kendisine öyle baksa bile, sanki iyi gelecekti. Bunun tuhaflığını düşündü. Karşılaştıklarında, "Yakup Bey, lütfen bana o yüzünüzle, gözünüzle beş dakika bakar mısınız, çok ihtiyacım var!" mı diyecekti?

Tam o sırada, dükkânın kapısında Yakup Bey belirdi. Timur'a gülümseyerek, "'Gireyim mi, girmeyeyim mi, girince ne diyeceğim?' diye mi düşünüyorsunuz?" diye sordu. Timur suçüstü yakalanmış hissetti kendini, bir şey diyemedi, bakakaldı.

Yakup Bey içeride işleri yürüten birine bir şeyler söyledi, dükkândan çıktı. "Cami önündeki çayevinde biraz oturalım," diyerek Timur'un önüne düştü. Kısa süre sonra, Yakup Bey'i tanıdığı her halinden belli bir garson geldi. Yakup Bey ıhlamur, Timur çay istedi.

"Haydi tanışalım. Daha önce söylemiştim, benim adım Yakup. Sizin adınız?"

"Timur, Edebiyat Fakültesi'nde psikoloji üçüncü sınıf öğrencisiyim."

"Hımm, demek meslektaşız."

Timur şaşırmıştı.

"Ben emekli psikoloji profesörüyüm. Sizin gibi Edebiyat Fakültesi Psikoloji Bölümü'nden mezun oldum, daha sonra Amerika'da dil psikolojisi ve iletişim alanında doktora yaptım. Uzun yıllar orada öğretim üyesi olarak çalıştım. Emekli olunca döndüm."

"Yakup Bey, haber vermeden geldim, sizin zamanınızı alıyorum..."

Yakup Bey, Timur'un gözlerinin içine baktı, sakin ve sevecen bir hali vardı.

"Timur Bey, geldiğinize memnun oldum. Zaman konusunda üzülmeyin. Zamanım olmazsa çekinmem, size söylerim, kuşkunuz olmasın."

O yaşlarda birinin ona "bey" demesi Timur'un tuhafına gitmişti.

"Efendim, siz bana Timur deyin lütfen, 'Timur Bey' tuhaf geldi kulağıma."

Yakup Bey, Timur'a baktı. Birbirlerine nasıl hitap edeceklerine önem verdiğini belli edercesine bir süre suskun kaldı, sonra, "Size Timur dememi istiyorsanız, siz de bana Yakup deyin," dedi.

Hiç beklemediği bu cevap karşısında iyice afallayan Timur'un ağzından hemen, "Estağfurullah, saygısızlık olur," sözleri çıktı. Yakup Bey, Timur'un gözlerinin içine baktı.

"Belki beni ileride daha iyi tanıyacaksınız, belki bu son konuşmamız olacak. Ama şunu iyi bilmenizi isterim: Birbirimizle, saygınlık yönünden eşit iki insan olarak konuşacağız. Sizden yaşlıyım, uzun yıllar hocalık yaptım ve doğal olarak birçok konuda deneyimli ve bilgiliyim. Ama bu, daha 'saygıya değer' olduğum anlamına

gelmez. Bu kabulle işe başlamamız gerekiyor. Size 'Timur Bey' demek istiyorum, çünkü 'bey' sözü ilişkimizdeki 'eşit saygınlığı' ifade ediyor. Bana 'Yakup Bey' derseniz, eşitlik sağlanmış olur."

Timur hayretler içindeydi. Böyle bir şey ilk defa başına geliyordu. Büyüklerin eli öpülür, karşılarında saygıyla oturulur, saygıyla konuşulur, saygıyla kalkılırdı. "Eşit saygınlık" ne demekti? Timur büyüklerle birlikteyken hep saygı duymuş ama kendisini "saygı duyulacak" biri olarak görmemiş, düşünmemişti. Şimdiye kadar tanıdığı büyükler de onu saygı duyulacak biri olarak görmemişti. Saygı duyulacak ne yapmıştı ki kendisine saygı duyulsun? Durumda bir tuhaflık vardı. Tıkanmıştı ve ne diyeceğini bilemedi.

Büyüklerin eli öpülür, karşılarında saygıyla oturulur, saygıyla konuşulur, saygıyla kalkılırdı. "Eşit saygınlık" ne demekti?

Yakup Bey, "Sadece sizden çok büyüğüm diye bana 'Yakup Bey' demenizi kabul edemem. İsterseniz bu konuyu biraz deşelim. Neden böyle bir şey istiyorum, konuşalım," dedi.

"Benim yetiştiğim ortamda büyükler küçüklere 'sen', küçükler büyüklere 'siz' der Yakup Bey."

"Biliyorum, ben de öyle bir ortamda büyüdüm."

Yakup Bey söylemek istediği şeyin önemli olduğunu vurgulamak istercesine ağır ağır konuşmaya başladı.

"İçinde büyüdüğüm ortamda küçüklere saygı duyulması konusunda aksaklıklar yaşandığının, ortada sağlıksız bir durum olduğunun farkına varmam yıllarımı aldı. Farkına vardıktan sonra yavaş yavaş bir şeyi görmeye başladım, bu tavrın altında, yani içinde büyüdüğüm ortamdaki tavrın temelinde belirli bir kültüre özgü bir tanımlama sistemi var ve bana göre bu kültürün önemli aksaklıkları var."

Sustu, bir süre sonra Timur'un gözünün içine bakarak şöyle devam etti:

"Bu aksaklıkları sizinle ilişkime taşımak istemiyorum, saygı eşitliği üzerinde bir ilişki kurmak istiyorum."

Timur'un içi rahat değildi.

"Ben 'siz' demek istiyorum. Ama siz bana 'siz' deyince araya resmiyet girmiş gibi oluyor Yakup Bey."

Yakup Bey hafif gülümsedi.

"Öyle hissediyorsunuz, biliyorum. Halbuki 'siz', ilişkimizi bir babanın oğluyla ilişkisi gibi görmek..."

Timur, Yakup Bey'in sözünü bitirmesine fırsat vermeden atıldı.

"Yok, hayır, bir hoca-öğrenci ilişkisi olarak..."

Yakup Bey, sakin bir tavırla sordu.

"Evet, anlıyorum! Peki, hoca da öğrencisine, 'siz' derse Timur Bey?"

Timur bu soruya hazırlıksız yakalanmıştı. Yakup Bey'in onu alışık olmadığı bir yere doğru götürdüğünü hissediyordu. Ama şu anda hissettikleri, önemseniyor olmanın verdiği hoş bir duyguydu.

Timur'un yüzüne yansıyan sevinci Yakup Bey fark etmişti. O da bir an kendi gençliğine gitti. Lise ikide öğrenciyken edebiyat ve kompozisyon derslerine giren sevgili öğretmeni Cahit Bey'i düşündü. Cahit Hoca o gün onu bir başka türlü etkilemişti. İçine, fark edilen, önemsenen bir kimse olmanın coşkusu dolmuş, gözleri ışıl ışıl olmuştu. "Şimdi," dedi içinden, "sanırım Timur da benden öyle etkileniyor."

"Benimle 'siz'li konuşmanız çok resmi kaçmaz mı?" diye sordu Timur.

"Resmi sözcüğü yerine, 'saygılı'yı kullansak?"

"Saygı diyorsunuz ama sizin benimle 'siz'li konuşmanız sanki beni sizden uzaklaştırıyor Yakup Bey!"

"Biliyorum, alışkanlıklarınız öyle söylüyor. Alışkanlıklarınızın kaynağı benim biraz önce sözünü ettiğim kültür. O kültür içinde iki insanın onur, saygı yönünden eşit olduğu, insan insana bir sohbet kuramayız! Siz, mürşit ve mürit ilişkisi arıyorsunuz ama ben mürşit olmak istemiyorum," dedikten sonra durdu, "belki bu terimler size

yabancı geliyordur," diyerek açıkladı. "Mürşit akıl veren, yol gösteren; mürit ise akıl verilen, yol gösterilen anlamına gelir."

Timur yeniden, "Ben ne için geldim, şimdi neler konuşuyoruz?" diye aklından geçirdi. Nesrin'in yaraladığı gönlünün tedavisi için gelmişti ve o anlayan bakışlarda kendi yarasının merhemini bulacaktı. Ama konuşma hiç beklediği gibi gitmiyordu.

"'İnsan insana' ne demek?" diye düşündü. Öğreten ve öğrenen ilişkisini anlıyordu, çünkü ona aşinaydı.

Yakup Bey durdu. En doğru ifadeyi arıyordu, Timur'un anlayabileceği ifadeyi.

"Mürşit doğru yolu gösterendir, bilendir; aydınlatır, verir, öğretir. Mürit, aydınlanan, bilgiyi alan kişidir. Ben sizinle böyle bir ilişki içinde olmak istemiyorum."

Timur içinden Yakup Bey'e hak verdi. Gerçekten de onun kendini aydınlatmasını bekliyordu. Doğru sözcük Yakup Bey'in açıkladığı kadarıyla buydu... Yani mürit. O da Yakup Bey'in müridi olmak istiyordu. Bunu daha önceden neden düşünememişti acaba, yeni fark etmesi onu hayrete düşürdü ve biraz da tedirgin etti. Acaba Nesrin'le ilişkisinde farkında olmadığı neler vardı? Hem kendisinin hem Nesrin'in farkında olmadığı şeyler onu pek tedirgin etmiyordu, ama Nesrin'in farkında olduğu ve Timur'un farkında olmadığı şeyler... İşte o kötüydü. Yakup Bey'in kendine bakmakta olduğunu, bir şey söylemesini beklediğini gördü ve sordu.

"Peki, bana 'siz' deyince nasıl bir ilişki içinde oluruz?"

"Onur, saygı eşitliği olur, insan insana sohbet olur. Böyle bir sohbet içinde öğrenme kendiliğinden oluşur."

Timur tuhaf bir duygu içindeydi. Bir büyüğüyle saygınlık yönünden eşit olmak onu hâlâ utandırıyordu ama aynı zamanda, bu alışık olmadığı durum karşısında başka bir yönünün özgürleştiğini hissediyordu. İnsan yerine konduğu bir sohbet içinde olmak onda hoş bir duygu uyandırıyordu.

Derin bir nefes aldı, gülümsedi ve kendisine açılan kapıdan içeri girdi.

"Teşekkür ederim Yakup Bey. Sizinle insan insana sohbet etmekten onurlanacağım. Yalnız ben kendimi rahat hissedinceye kadar siz bana 'Timur' ve 'sen' deseniz?"

Yakup Bey gülümsedi. Bir süre sustuktan sonra, "Ben size 'Timur Bey' derken kendimi hiç zorlanmış hissetmiyorum. Siz de daha rahat hissedecekseniz, ilerleyen zamanlarda bana, 'Hocam ya da Yakup hocam,' diyebilirsiniz. Sohbetlerimiz geliştikçe, arada belki birbirimize 'sen' demeye de başlarız," dedi.

Timur teşekkür etti, sustular ve birbirlerine gülümsediler. Timur iki gün önce hissettiği aşağılanmışlık ve karamsarlık duygusundan farklı olumlu bir duygu içindeydi. Yakup Bey, Timur'u konuşmaya teşvik etti.

"Haydi anlatın bakalım, o gün niçin o kadar üzgündünüz?"

Timur, Nesrin'le olan ilişkisini kısaca özetledi. Kumkapı'daki çayevinde yaptığı evlenme teklifini ve aralarında geçen konuşmayı anlattı. Yakup Bey dinliyordu; gözüyle, kulağıyla, tüm varoluşuyla dinliyordu. Timur'un sözü bittikten sonra Yakup Bey, "Şimdi nasılsınız?" diye sordu.

Timur, içinde hâlâ hüzün taşıdığını, kafasının da bulanık olduğunu, neyi nasıl düşüneceğini, Nesrin'i gerçekten sevip sevmediğini dahi bilemediğini söyledi.

"Sizi dinlerken gençliğimi anımsıyorum," dedi Yakup Bey, gülümsedi, ıhlamurundan bir yudum aldı ve devam etti. "Bu tür duygulara sadece benim kapıldığımı düşünür, kendi yaşamımı anlamsız, diğer insanların yaşamını anlamlı bulurdum. Ama şimdi, bu yaşa gelmiş ve deneyimli biri olarak biliyorum: Bana anlattıklarınız, yetişmekte olan çoğu insanın yaşadığı olaylardan biri. Bu tür yaşanmışlıklar, bu deneyimlerin getirdiği duygu ve düşünceler, kişinin benliğini bulmasına yol açıyor."

Timur'un anlamasını istediği bu noktanın altını çizercesine, "Önce bunu saptayalım," dedi ve sustu. Sonra sıradan bir

konuda konuşan bir insanın rahatlığıyla ıhlamurundan bir yudum daha aldı.

Timur soluğunu tutmuş bekliyordu. Derin bir nefes aldı ve "Yani benim hüzünlü olmam ve kafamın karmakarışık olması doğal, önce bu olayın doğal olduğunu kabul etmem gerekiyor, öyle mi?" diye sordu. Emin olmak istiyordu.

Yakup Bey, "Evet," dedi gülümseyerek, "kafanızın karmakarışık olması doğal."

Timur çayından bir yudum aldı. Durumunun doğal olarak kabul edilmesi içini rahatlatmıştı. Gülümseyerek Yakup Bey'e baktı. Yakup Bey, ıhlamurundan bir yudum daha aldıktan sonra sordu.

"Bana söyler misiniz, Nesrin'e evlenme teklif etmeden önce aklınızdan neler geçiriyordunuz? Öğrenmek istediğim, ileriye dönük düşüncelerinizde Nesrin sizin yaşamınızda nasıl bir yere oturuyordu?"

Timur'un rahatlığı kısa sürmüştü. Şimdi kendine hiç sormadığı bir soruyla karşı karşıyaydı. Belki sormuştu da cevabıyla yüzleşmemişti. Yakup Bey kendisinden bir cevap bekliyordu. Gerginleşti. Bir süre düşünmesi gerekiyordu. Nesrin'in zengin bir aileden geldiğini biliyordu. Giyinişinden, hal ve tavrından, okuduğu yabancı dildeki kitaplardan farklı bir sosyal tabakadan geldiği anlaşılıyordu. Babasının İstanbul'un önde gelen iş insanlarından biri olduğunu başka bir öğrenciden duymuştu.

Bölümde tanıdığı doçent abi, üç ay önce İstanbul'un zengin iş insanlarından birinin kızıyla evlenmişti. Timur'u sever ve ona özel ilgi gösterirdi; yeni evine Timur'u da davet etmişti. Gittiğinde evin ne kadar büyük ve iyi döşenmiş olduğunu görmüştü. Halbuki doçent abi İstanbul'un fakir semtlerinden birinde büyümüştü. Timur farkına varmadan doçent abiyi kendine örnek almış, "Ben de zengin bir kızla evlenebilirim, benim de böyle bir evim olabilir," diye aklından geçirmişti. Ancak bu düşüncesiyle yüzleşmek istememiş ve aklına geldiğinde de hemen üzerini örtmüştü. Şimdi yüzleşmek zorunda kalıyordu.

Bunca zamandır kendine bile itiraf etmediği bu durumu Yakup Bey'e nasıl anlatacaktı? Ama dürüst ve şeffaf olursa Yakup Bey'den çok şey öğreneceğini, gelişeceğini seziyordu. Kendine, "Cesur ol Timur," dedi ve Yakup Bey'in anlayışına sığınarak her şeyi anlattı.

Yakup Bey, Timur'un anlattıklarını dikkatle dinledikten sonra gülümsedi.

"Dürüstlüğünüze ve bana olan güveninize teşekkür ederim. Örnek aldığınız doçent gibi başarılı olamadığınız için üzüldüğünüzü sanmıyorum. Zengin kızla evlenerek sosyal yaşamınızı değiştirme isteğiniz yerine gelmedi, ama sizin hüznünüzün ve zihin bulanıklığınızın altında bunun yattığını sanmıyorum. Fakir kız zengin erkekle evlenir, fakir erkek zengin kızla evlenir; bu bizim kültürümüzde, daha doğrusu birçok toplumda romanlarda, filmlerde öyküleştirilmiş bir konu. Tanıdığınız doçent gibi siz de bu kültürün ürünüsünüz ve böyle bir beklentinin etkisinde kalmanız doğal."

Durdu, o berrak gülümseyen gözlerle bakıp şöyle dedi; "Benim o gün sizin yüzünüzde gördüğüm hüzün, istediği zengin kızı elde edemeyen bir delikanlının hüznü değildi."

Timur, Yakup Bey'in bu dediklerine şaşırmayı beklerdi ama garip bir şekilde şaşırmamıştı. Sanki içinden bir şey, yaşadığı depremin zengin kızla evlenememekten kaynaklanmadığını biliyordu. Peki, artçıları hâlâ devam eden bu depremin nedeni neydi? İşte Yakup Bey onun hissettiği, ama anlayamadığı şeyi keşfetmişti. Çok heyecanlandı. Gözlerini kocaman açarak sordu.

"Yüzümde gördüğünüz ifade?"

"Evet, yüzünüzde gördüğüm ifade!" Yakup Bey dostça bir bakışla Timur'u süzerken devam etti. "Duygu, düşünce ve davranışlarıyla yaşamı özgürce kucaklayamayan, özüne ulaşamamış bir gencin iç burukluğunu ve acısını gördüm sizin yüzünüzde."

Bu sözler Timur'un zihnine saplandı. Hüzünlü, acılı bir yalnızlık duygusu içinde kıpırdanmaya başladı.

Farkında olan insan kendini keşfetme yolculuğuna çıkabilir. Kendini keşfetmek kolay değildir, bazen yıllar alır. Çoğu insan kendini keşfetmeden ölür gider.

"İçinizde olan bitenin farkına varabilen bir insansınız Timur Bey ve farkında olan insan kendini keşfetme yolculuğuna çıkabilir. Kendini keşfetmek kolay değildir, bazen yıllar alır. Çoğu insan kendini keşfedemeden ölür gider. Kendini bir tarafa itip başkalarının beklentilerine göre yaşamak çoğu kimseye kolay gelir. Ne var ki kendisiyle ilişkisi kopuk yaşayan insan eninde sonunda bir iç yalnızlığa gömülür."

Bir yandan söylediklerini anlayıp anlamadığını, önem verip vermediğini anlamak için Timur'un yüzüne bakıyor, bir yandan konuşmasını sürdürüyordu.

"Aslında sadece bir iç yalnızlık da değildir bu. Kendi özüyle ilişkisi olmayan insanın başkalarıyla da gerçek anlamda ilişkisi olamaz."

Timur sarsılmıştı. İçi, Yakup Bey'in doğruyu söylediğini biliyordu. Ama biri gelse, "Söyle ne anladın?" diye sorsa, hiçbir şey söyleyemezdi. İçi biliyordu, ama aklı bilmiyordu. Timur ağlamak istiyordu.

"Ağlamak istiyorum Yakup Bey, hüngür hüngür ağlamak geliyor içimden. Utanıyorum, ağlayamıyorum."

Yakup Bey sevgi dolu gözlerle baktı, "Anlıyorum, ben de o diyarlarda sık sık gezindim," dedi, sustu. Bir süre sessiz kaldılar.

"Yakup Bey, sizin söylediklerinizi sanki içim anlıyor, ama yine de kafam karışıyor; 'kişinin kendi özüyle ilişkisinin olması' ne demek?"

"Şimdi burada sorulacak önemli bir soru bu. Timur Bey, soru kısa, cevabı uzun," deyip gülümsedikten sonra devam etti. "Buluşmalarımız devam ederse önce 'kültür robotu olmak' ve 'bir şahsiyet olmak'[1] arasındaki farkı konuşalım isterim."

---

1 Bu kitapta "şahsiyet" yerine "birey" ve "kişilik" kelimelerini kullanmam önerildi, çünkü özellikle genç okur kitlesinin "şahsiyet" kelimesini bilmediği söylendi. Genç okur kitlesi önemli, bu nedenle de kavramları titiz kullanmak istiyorum. Psikolojik

"Kültür robotu?"

"Evet, kültür robotu! Bu, anlamamız gereken önemli bir kavram olarak karşımıza çıkıyor. Biyolojik olarak yaşıyor olduğunu bilmek, yaşamının bilincinde olmak anlamına gelmez. Yaşamının sorumluluğunun bilincine varmış bir insan, kültür robotu olmak yerine bir şahsiyet olmayı hedefler. Bu kişi anlam çerçevesini kendisi oluşturmuştur ve bilinçli yaşar."

Biyolojik olarak yaşıyor olduğunu bilmek, yaşamının bilincinde olmak anlamına gelmez. Yaşamının sorumluluğunun bilincine varmış bir insan, kültür robotu olmak yerine bir şahsiyet olmayı hedefler.

Yakup Bey bir süre sustu. Hafif gülümseyerek şöyle dedi:

"Şimdi size önemli kavramlar sıraladığımın farkındayım. 'Yaşamının sorumluluğunun bilincine varmış bir insan olmak', 'kültür robotu olmak yerine bir şahsiyet olmayı hedeflemek', 'anlam çerçevesini kendi oluşturmak', 'içindeki özgürlüğü oluşturmak' gibi. Timur Bey buluşmalarımız devam ederse, sizinle bu kavramları teker teker ele almak ve sizin hayatınızda bunların ne anlama geldiğini irdelemek isterim."

Tuhaf bir durum vardı ortada, hoca-öğrenci ilişkisi içinde görünseler de Yakup Bey eşitlikte ısrarlıydı. "Birbirimizden öğreneceklerimiz var," diyor, Timur'a anlayamadığı bir değer veriyordu.

---

terimlerin tartışıldığı ve geliştirildiği dil olan İngilizcede, *individual*ın Türkçe karşılığı "birey"dir. Herkes bir "birey"dir; tanımı gereği böyledir, ama herkes bir şahsiyet değildir. *Person*'ın Türkçede karşılığı "kişi"dir. Bazı durumlarda "birey" anlamında kullanılır, daha ziyade "toplum içinde var olan yasal birey" anlamında kullanılır. Bu anlamda o kişiye ait haklardan söz ederken "kişilik hakları" denir. Osmanlıca karşılığı "şahıs"tır. *Personality* karşılığı olarak "kişilik", dilin yapısını ve bilimin o alanını bilmeyen genç ruhlu dil girişimcilerinin buluşu sanırım. "Bu masa kaç kişilik?" ifadesinde "kişilik" doğru kullanılmıştır ama *personality* karşılığı kullanmak yanlıştır. *Personality*'nin doğru Türkçe karşılığı "kişisellik"tir. Bu anlamda asıl "şahsiyet", *personality* kavramını tam karşılamaktadır. O nedenle umarım kelimelerin doğru kullanılmasına önem veren okurlarım, bu açıklamam sonucunda beni anlar. "Bir şahsiyet olmak" bir insan için birey olmaktan öte, anlamlı bir gelişim aşamasıdır; o nedenle anlamsal karşılığını tam vermeye çalıştım.

Sanki üniversitede yeni bir ders açılmıştı ve bu ders "Timur'u ve Yaşamını Anlama" başlığını taşıyordu. Dersin profesörü Yakup Bey, bu derste ele alınacak önemli kavramları sıralamıştı. Timur'un kafası karışık, içi coşkuluydu.

Yakup Bey onun kafasından geçenleri anlamış gibi konuştu.

"Timur Bey, konu kapsamlı, derin ve önemli. Konuyu irdelemek, araştırmak, üzerinde sohbet etmek istiyorsanız ben varım. Böylesine önemli bir konuyu birkaç karşılaşmada inceleyemeyeceğimiz aşikâr. Zamanınız oldukça gelin, adım adım, konunun temel boyutlarını ele alalım, sohbet edelim."

Timur, böylesine olgun bir insanın kendisine bu kadar zaman ayırmak isteyebileceğini düşünemiyordu, şaşırmıştı. Onun zamanını almaktan çekindiğini söyledi.

"Timur Bey, demiştim ya, zamanım olmazsa size söylerim, benim adıma endişelenmeyin. Kendi yaşamımla ilgili konularda karar verecek güç ve yeteneğim var," diyerek gülümsedi. Bir süre sessiz kaldıktan sonra, "Yalnız, iki koşulum var," dedi. "Birincisi ilişkimizde eşit olacağız. Bu konuya 'bey' kelimesini tartışırken daha önce değinmiştim. İkincisi birbirimize açık olacak, iç dünyamızı olduğu gibi paylaşabilme cesaretini göstereceğiz. Ne dersiniz?"

Timur gülümseyerek başını salladı, her iki koşulu da memnuniyetle kabul ettiğini bildirdi.

Yakup Bey, Elif Kitabevi'nin telefon numarasını bir kâğıda yazıp verdi ve yakında tekrar görüşmek umuduyla ayrıldılar. Timur, içinde söze vuramadığı bir coşkuyla yurda geldi. Heyecanlıydı. O gece uyuması kolay olmadı.

4

Yaşamı Özgürce Kucaklamak

Etrafında kimseyi bulamamak zor,
içinde kimseyi bulamamak ise daha zor.

TİMUR ERTESİ SABAH tıraş oldu, temiz çamaşırlarını giydi, lokantaya gitti. Her zamanki kahvaltısını yaparken, bir önceki gün Yakup Bey'le yaptığı konuşma film şeridi gibi aklından geçiyordu, etkilenmişti çünkü. Lokantadan çıkınca, fakültenin çevresinde, Vezneciler'de biraz gezmek istedi. Önemli bir sürece girdiğini hissediyordu. Bir defter alıp, her buluşmanın ardından, o gün Yakup Bey'le konuştuklarını ve bu konuşmayla ilgili düşündüklerini yazmaya karar verdi. Bir kırtasiyeciye uğrayıp düz çizgili bir defter aldı ve bir çayevine oturup yazmaya başladı.

Dünkü konuşmada ilk dikkatini çeken şey Yakup Bey'in "Timur Bey" demekte ısrar etmesi ve "eşit" olduklarını vurgulamasıydı. Kendisi onu "eli öpülesi adam", bir "hoca" olarak görüyordu ama Yakup Bey bundan rahatsız oluyor ve böyle görülmek istemiyordu.

Niye?

Gözlerini kapadı, konuştuklarını bir kez daha düşündü. Yakup Bey, "İçinde büyüdüğüm ortamda küçüklere saygı duyulması konusunda aksaklıklar yaşandığının, ortada sağlıksız bir durum olduğunun farkına varmam yıllarımı aldı," demişti.

Küçüklere saygı duymak ne demekti? "Küçüklere saygı duymayan tavrın altında bir yaşam felsefesi var ve bu yaşam felsefesinin temel varsayımlarında, bana göre, önemli yanlışlıklar var," anlamında bir şeyler söylemişti. Sözünü ettiği ne gibi bir tavırdı ve bu tavırda ne gibi yanlışlıklar görüyordu? İlişkinin mürşit-mürit ilişkisi değil de insan insana bir sohbet oluşturmak olduğundan söz etmişti. İnsanlar arasındaki bütün ilişkiler insan insana değil midir? Sözünü ettiği "insan insana ilişki" nasıl bir şeydi?

Bir sonraki sohbetlerinde sormak istediklerini not etti.

Dikkatini çeken bir başka şey de ilişkilerinde onun ne kadar rahat olduğuydu. "Zamanınızı almaktan çekiniyorum," dediğinde ona bu konuda rahat olmasını söylemişti. Bunu laf olsun diye söylemediği belliydi, gerçek Yakup Bey ne ise, ilişkisinde de o idi. Bu bir gerçeklik duygusu yaratıyor ve söylenen söze, o sözü söyleyen kişiye güven duygusu veriyordu.

İnsandaki gerçeklik ve güven duygusunun kaynağı neydi?

Bu gerçeklik ve güven duygusunun Nesrin'le ilişkisinde olup olmadığını düşündü. Yoktu! Peki, insandaki gerçeklik ve güven duygusunun kaynağı neydi? Not aldı, bir gün bunu da öğrenecekti.

İçinde tatlı bir sabırsızlık vardı ve hemen gidip Yakup Bey'le konuşmak istiyordu. Güldü, sabırlı olmalıydı. Heyecanlıydı ve kendini yeni bir yolculuğa çıkmış hissediyordu. "Geçen haftadan farklıyım," diye düşündü. Olumlu bir farklılıktı bu, içinde derin bir teşekkür duygusunun oluştuğunu hissediyordu.

Yakup Bey, "Sizin hüznünüz ve zihin bulanıklığınız zengin kızı elde edememekten değil," demiş ve ilave etmişti, "yaşamı özgürce kucaklayamayan, özüne ulaşamamış bir gencin iç burukluğu ve acısı var sizde."

Timur defterine yazdı; "Yaşamı özgürce kucaklamak!"

Düşündü. "Demek benim Yakup Bey'le yolculuğumun amacı bu, yaşamı özgürce kucaklayacak bir Timur haline gelmek! Yakup Bey bunun için benimle sohbet etmek istiyor. Peki, ne demek yaşamı özgürce kucaklamak? Özgürlük ne demek?"

İçinde bir tarafının özgür olmaktan korktuğunu hissetti. Derin bir yalnızlık korkusu vardı içinde. Özgürlük yalnızlık getirir miydi? Özgürlük kendi başına olmak, hiç kimseye hesap vermemek, istediğini yapabilecek güce sahip olmak, istemediği hiçbir şeyi hiç kimsenin yaptıramayacağı bir duruma gelmek miydi? "Kimseye minneti olmayan insan" olmak mıydı?

"Kendi özüyle ilişkisi olmayan insan, eninde sonunda iç yalnızlığa gömülür, özünden kopmuş insanın gerçek anlamda başkalarıyla da ilişkisi olamaz," demişti Yakup Bey. "Kendi özünden kopuk olmak, özüyle ilişki kuramamak!" Timur sadece bir birey olarak kendisi için değil, psikolojiyi bir meslek olarak seçmiş bir insan olarak da bu kavramların anlamını bilmek istiyordu. Yalnızlık diğer insanlarla beraber olamamak değil miydi? Peki, kendi özüyle ilişki içinde olup olmamanın diğer insanlarla birlikte olmayla alakası neydi?

Kendi özüyle ilişkisi olmayan insan, eninde sonunda iç yalnızlığa gömülür, özünden kopmuş insanın gerçek anlamda başkalarıyla da ilişkisi olamaz.

Yakup Bey iki kavramdan daha söz etmişti: "kültür robotu olmak" ya da "bir şahsiyet olmak." Kültür robotunun ne demek olduğunu öğrenmeye çalışırken Yakup Bey başka yeni kavramlarla gelmişti. "Yaşamın sorumluluğunun bilincine varmış bir insan, kültür robotu olmak yerine bir şahsiyet olmayı hedefler, bu kişi anlam çerçevesini kendisi oluşturmuştur," demişti.

"Anlam çerçevesi" diye yazdı. Parantez içine, "Dar mı, geniş mi?" diye soru işaretli bir not ve yanına bir gülücük işareti koydu.

Bütün bunların, Nesrin'le ilişkisine dair kavramlar olduğunu var sayıyor, içinde artan bir merak oluşuyordu.

Yakup Bey, "Sohbet edelim," demişti. "Sana anlatayım, nasihat edeyim, vaaz vereyim, doğru yolu göstereyim," dememişti. Hoca ya da mürşit olarak görülmekten özellikle kaçındığı belliydi.

Timur'un önümüzdeki birkaç toplantıda değil ama buluşmalarının bir yerinde sormak istediği bir soru kafasında belirmeye başladı.

"Yakup Bey, benimle sohbet etmek için bu kadar zaman ve emeği, hiçbir karşılık beklemeden, neden veriyorsunuz?" Bu soruyu, sayfaları çevirerek defterin sonlarına doğru bir yere yazdı. Sonra defteri kapattı, sırt çantasına koydu, Bakırcılar Çarşısı'na doğru yürümeye başladı. Bakırcılar Çarşısı'nda bakır eşya satan pek dükkân kalmadığını gördü. Belediye bir yol yapıyordu. Kazılmış bir halde ortada duran bir kanal herhalde ileride tünel ya da alt geçit olacaktı.

Edebiyat Fakültesi'ne doğru yürüdü, öğleden sonra gireceği derse geç kalmak istemiyordu.

5

Robot

Kendi özüyle ilişkisi olmayanın
gerçek anlamda kimseyle ilişkisi olamaz.

İLK BULUŞMALARINDAN İKİ hafta sonra Timur telefon etti ve yine Beyazıt Camii yakınındaki çayevinde buluştular. Hal hatır sorduktan sonra, Timur sırt çantasından defterini çıkardı ve Yakup Bey'e bir önceki konuşmalarında söylenenleri gözden geçirdiğini ve aklına takılan konuları defterine not ettiğini söyledi. Yakup Bey, onaylayan bir tavırla gülümseyip, Timur'a notlarını paylaşmasını önerdi. Timur notlarını okuduktan sonra aralarında şöyle bir konuşma geçti:

"Ana kavramları belirlemişsiniz Timur Bey. Bugün bu kavramları konuşmayacağız ama bu kavramları daha rahat anlayacak hale gelmek için bir altyapı oluşturacağız. Keşfetmek amaçlı bir sohbet, anlam olmadan devam edemez. Çünkü insan kendisini anlam dünyasında var eder."

Timur tekrar etti; "'İnsan kendisini anlam dünyasında var eder,' ne demek Yakup Bey?"

"Bakın, şu an bu cümleyi yorumlayacak altyapı eksikliğiniz ortaya çıktı. O nedenle bence sohbetimize başlayalım, yeri gelince sorduğunuz soruların cevabını kendiniz bulacaksınız."

Timur kafasıyla onaylayınca Yakup Bey, "Önce şu içeceklerimizi söyleyelim, sonra seninle kısa bir uygulama yapacağım," dedi.

İçeceklerini yudumlarken Yakup Bey cebinden küçük bir kâğıt parçası çıkardı, üstüne bir şeyler yazdı, yazılar görünmeyecek şekilde dikkatle dörde katladı ve Timur'un önüne koydu.[2]

"Ben söylemeden, lütfen açmayın," dedi. Timur, "Anlaştık," anlamında başını salladı.

"Zihninizden toplama, çıkarma yapabilir misiniz?"

"Yaparım."

"Tamam öyleyse, şimdi 1 ile 9 arasında bir sayı tutun."

Timur, zihninden 5'i tuttu.

"Tuttunuz mu? Şimdi bu sayıyı 9'la çarpın."

Zihninden çarptı, 5x9=45'i buldu.

"Buldunuz mu? Tamam, şimdi çıkan sayının birinci ve ikinci basamağındaki rakamları toplayın."

45 sayısının '4' ve '5'ini topladı, 9 buldu.

"Çıkan sayının ilk harfiyle bir ülke ismi düşünün."

Timur, dokuzun 'D' harfiyle ülke olarak 'Danimarka'yı düşündü.

"Düşündünüz mü? Tamam, o zaman o ülkenin sondan üçüncü harfiyle bir şehir ismi düşünün."

'Danimarka'nın sondan üçüncü harfi 'R'den hemen Rize geldi aklına.

"Şimdi o şehrin sondan üçüncü harfiyle bir hayvan ismi düşünün."

'Rize'nin sondan üçüncü harfi 'İ'ydi ve hayvan olarak Timur'un aklına 'İnek' geldi.

"Şimdi size verdiğim kâğıdı açın ve üstüne yazdığımı yüksek sesle okuyun."

Timur elindeki kâğıdı açtı, şunlar yazılıydı:

---

2 Bu konuda değerli eğitimci sosyolog-yazar Nurdoğan Arkış'ın eğitim uygulamalarından esinlendim.

DANİMARKA-RİZE-İNEK

Yakup Bey sanki Timur'un aklını okumuştu. Gülerek ona bakıyordu. Timur da ne diyeceğini bilemez, şaşkın bir ifadeyle kalakalmıştı.

"Nasıl bildiniz?"

"İkimiz de Türkiye'de yetiştik. Onun için size tek ya da sınırlı sayıda seçeneği olan sorular sordum ve sınırlı sayıda seçenekler arasından aynı kültürden biri olarak neyi seçeceğinizi önceden tahmin edebildim, hepsi bundan ibaret."

"Ama nasıl?"

"Dedim ya, aynı kültürde yetiştiğimiz için!"

"Anlatır mısınız lütfen?"

"İlk olarak şunu bilmelisiniz, matematiksel olarak 'dokuza bölünebilirlik ilkesi'ne uyan her sayının birinci ve ikinci hanelerinin toplamı 9 olacaktır. Yani ilk işlemin sonucu tekti."

Durdu, "İstersen dene," der gibi bir hali vardı. Timur denedi. Gerçekten aklından geçirdi; 9'u 3'le, 4'le, 5'le, 6'yla, 7'yle çarptı ve çıkanları topladı.

Sonuç hep aynıydı: 9.

"Dokuzun 'D'sine matematiksel yönden kaçınılmaz olarak ulaştıktan sonra gerisi çorap söküğü gibi geliyor."

"Ama neden çorap söküğü gibi geliyor?"

"Çorap söküğü gibi geliyor, çünkü biz Türkiye'de büyürken 'D'yle başlayan bir ülke' olarak Danimarka'yı, Dominik Cumhuriyeti ve Dağıstan'dan daha sık duyduk. Etrafımızda bu konuşuldu. Bir kültürde belirli ortamlarda en sık kullanılan kelime, o ortam yeniden ortaya çıkınca (ki burada 'D'yle başlayan bir ülke) hemen akla geliveren olur. Roma kenti de 'R'yle başlıyor, ama Türkiye'de yaşayan ve Türkçe konuşan herkes Rize'yi

---

Keşfetmek amaçlı bir sohbet, anlam olmadan devam edemez. Çünkü insan kendisini anlam dünyasında var eder.

Roma'dan daha sık duyuyor. Aynı şekilde, 'İ' harfiyle başlayan bir hayvan düşünülünce de ilk akla gelen 'inek' oluyor."

"Hepimiz Türk kültürü içinde programlanmışız mı demek istiyorsunuz?"

"Evet, doğru kavramı kullandınız. Aynı bilgisayara yüklenen programlar gibi, kültür de hiç farkına varılmadan doğumdan itibaren çocuklara yüklenir ve bu yükleme işi ömür boyu devam eder."

"Yakup Bey ben aklıma gelen doğal çağrışımları takip ediyordum. Seçimlerimi bana yüklenen bir kültürün sonucunda yaptığımın farkında değildim."

Bilgisayara yüklenen programlar gibi, kültür de hiç farkına varılmadan doğumdan itibaren çocuklara yüklenir ve bu yükleme işi ömür boyu devam eder.

"Evet!"

"Peki, Nesrin'le kurduğum ilişkimde de mi bir kültür robotu olarak düşündüm ve karar verdim?"

Yakup Bey, Timur'un bu kavrayışından olumlu etkilendiğini belli ederek konuştu.

"Bence öyle yaptınız. İlişkinizi sizden beklenen şekilde algıladınız ve beklendiği şekilde evlenme teklif ettiniz!"

Timur sustu, ne diyeceğini bilemiyordu. Yakup Bey'in söylediklerine gücenir gibi oldu ama inkâr edilemeyecek bir gerçekle yüz yüze gelmişti. "Yakup Bey," dedi ve devam edip etmemekte tereddüt ederek bir an için durdu. Sonra, ilişkide gerçeklik ve kendin

"Tabii değildiniz. Bir robot da kendine yüklenen programların farkında değildir ve hiçbir zaman bu yüklenen ve kendini yöneten programların ötesine geçip, o programları aşıp, onların farkına varamaz."

Timur'un yüzü önemli bir şeyi kavramış olmanın heyecanıyla aydınlandı.

"Yani sizin sorularınızın cevaplarına ben bir kültür robotu gibi düşünerek mi karar verdim?"

olmak konularında söz verdiğini düşünerek hafif bir gülümsemeyle devam etti. "Kültür robotu gücenir mi, küser mi, alınır mı?"

"Evet," dedi Yakup Bey gülümseyerek, "kültür robotu programlandığı biçimde, programının gerektirdiği yer ve zamanda alınır, gücenir, küser."

"Ama bu benim değil, robotun alınması, gücenmesi ve küsmesi olur, değil mi?"

"Siz kendiniz robot olduğunuz için, kendinizin alınması, gücenmesi ve küsmesi olarak algılarsınız. Ta ki..."

Durdu, Timur'a baktı. Timur hiçbir şey söylemeden Yakup Bey'in konuşmasını bekledi.

"...Ta ki siz kendiniz, kültür robotu olmanın ötesinde var olan Timur'u keşfedinceye kadar."

"Keşfedebilecek miyim?"

"Bu bir zihinsel altyapı meselesi. Altyapıyı oluşturabilirseniz, kültür robotunun altında var olan gerçek Timur'u keşfedersiniz. Kültür robotu olmaktan kurtulmak isteyen insan, bazı görülmez engelleri aşması gerektiğini bilir. Çünkü o artık bir özgürlük yolcusudur ve özünün bir robota dönüşmemesi gerektiğini anlamıştır."

"Anlıyorum. Biliyor musunuz, şu anda içimde hem hüzün var hem coşku. Bu normal mi?"

"Kültür robotu tarafınız kendi programlarını korumak ve kaybetmemek için sizi hüzünlendirecek, kaygılandıracak, kederlendirecek, öfkelendirecek. Ama özgürlüğün taze havasını almaya başlayan içinizdeki öz coşkulanacak. Bu sürtüşme, mücadele değişik

Kültür robotu tarafınız kendi programlarını korumak ve kaybetmemek için sizi hüzünlendirecek, kaygılandıracak, öfkelendirecek. Ama özgürlüğün taze havasını almaya başlayan içinizdeki öz coşkulanacak. Bu mücadele ömür boyu devam eder. İçimizdeki özgürlük, tek hamlede kazanılmış bir savaşın sonucu değildir.

duygu ve şiddette ömür boyu devam eder. İçimizdeki özgürlük, tek hamlede kazanılmış bir savaşın sonucu değildir."

Ihlamurundan bir yudum aldı, bir süre sessiz kaldı. Oturuşunu değiştirdi ve konuşmasına devam etti.

"Nesrin Hanım da sizden farklı değil. O da dünyayı kendi içinde yetiştiği ortamın ona yüklediği programlar ışığında, kendi kalıpları içinde algılıyor ve kalıplarına uymadığı için evlenme teklifinizi kabul etmiyordu. Bu, beklenen bir durum."

"Yani ikimiz de robotuz, ama benim erkek, onun da kız olarak programlanmalarımız farklı."

"Evet Timur Bey! Sadece kadın ve erkek olmanın getirdiği bir farklılık yoktu aranızda, farklı sosyal ortamlarda büyümüş olmanın getirdiği farklı programlar da vardı işin içinde ve içinizde o gün hissettiğiniz hüzün, reddedilmekten kaynaklı değildi."

Yakup Bey bir süre sustu. Timur merak etmişti. O gün Nesrin, söyledikleri ve davranışlarıyla kibar ve anlayışlıydı ama o yine de kırılmış, kendini yaralanmış hissetmişti. Kafası karmakarışık olmuştu, az kalsın arabanın altında kalacaktı.

Yakup Bey, doğrudan Timur'un gözünün içine baktı.

"Bir şahsiyet olamamanın hüznünü duydunuz, içiniz bunu biliyor."

Timur'un içi acıyordu, gözünde yaşlar birikti. Ardından, saygılı bir sessizlik içindeki Yakup Bey'den izin isteyerek tuvalete gitti. Yüzünü yıkadı, burnunu sildi, aynada gözlerinin içine baktı ve içinden, "Bu gözler bir kültür robotunun gözleri olarak kalmayacak, söz veriyorum," dedi. Geri gelip, sandalyesine oturup sohbete devam etti.

"Amerika'da başımdan geçen bir olayı size anlatmak istiyorum Timur Bey. Güney Kaliforniya'da bir eyalet üniversitesinde psikoloji profesörü olarak görev yaparken sınıfımda Elizabeth adında bir kız öğrencim vardı. O sömestr üniversitede iki ders veriyordum ve Elizabeth her iki derse de geliyordu. Kız öğrencimin üç özelliği dikkatimi çekiyordu: İyi bir öğrenci, son derece

hanımefendi ve güzel. Elizabeth'in örnek alınacak bir kişiliği, çalışkanlığı, hal ve tavrı vardı."

Yüzünde anımsadığı öykünün sıcaklığıyla bir gülümseme vardı, Yakup Bey bir süre sustu ve sonra devam etti.

"Amerika'da bazı üniversitelerde öğrenciler bölüm pikniği düzenler. Bizim üniversitenin Psikoloji Bölümü'nün pikniğinde Elizabeth beni nişanlısıyla tanıştırdı. Nişanlısının adı David'di. Biliyor musunuz Timur Bey, David kilolu ve hiç de yakışıklı olmayan biriydi. Ona baktım ve aklımdan hemen şu geçti: 'Armudun iyisini ... yer!'

"Bu kadar güzel bir kızın böyle biriyle nişanlı olmasını anlayamadım, David'i ona yakıştıramadım. Hemen dedim ki mutlaka David'in cebi güçlüdür, yani zengin bir ailenin çocuğudur. Yoksa... Merak ettim, kafamda bir soru olarak tuttum, David zengin biri mi? Konuşmalarım esnasında öğrendim ki David o yakınlardaki bir üniversitede psikolojik danışma ve rehberlik alanında doktora yapıyor ve ileride akademik ortamda çalışmalarına devam etmek istiyor. Yani çok para kazanacak bir mesleği yok. Kendi kendime dedim ki, 'Demek ki ailesi varlıklı.' Şimdi biraz utanarak, sıkılarak sana bunu anlatıyorum, arabasının markasını ve yılını öğrendim; ikinci el, sıradan bir öğrenci arabası vardı. Amerika'da aile zenginse, çocuklar arabayı statü sembolü olarak kullanır. Yani bizim David'in aile tarafından da zengin olmadığını anladım. Şu soru aklıma takılı kaldı: Bu kız neden bu kişiyle bir hayat kurmayı düşünüyor? Elizabeth, David'de ne buldu? Dörtbeş gün aklımda bu soruyla dolaştım.

"Başlangıçta bu sorunun cevabını içinde büyüdüğüm toplumun kalıplarına göre bulmaya çalışmış ve başarısız olmuştum."

"Neydi o kalıplar?" diye Timur gülümseyerek sordu.

Yakup Bey de gülümsedi.

"Davul bile dengi dengine vurur ya da iki çıplak bir hamama yakışır, dendiğine göre, güzel kız ya yakışıklı birini ya da kendi

güzelliğinin altında ezilmeyecek maddi gücü olan birini tercih eder. Evet, öyküye dönecek olursak, ertesi hafta üniversitedeki bir dersimden çıkarken sınıftan çıkışımı Elizabeth'in çıkışına denk getirdim ve 'Elizabeth, beni nişanlın David'le tanıştırdığın için teşekkür ederim, nerede tanıştınız? David'de seni çeken neydi, onda ne buldun?' diye sordum, merakım için özür dileyerek. Sorarken tedirgindim, çünkü bu tür sorular Amerikan kültüründe birinin mahremiyetine burnunu sokmak, işlerine karışmak gibi algılanır.

"Elizabeth, diğer öğrencilerin koridorda geçişini engellemek için biraz yana çekildi ve kısaca anlattı. İkisi de aynı dernekte görev yapıyorlarmış ve derneğin bir projesinde birlikte çalışırken tanışmışlar. Işıltılı gözlerle, gayet coşkulu bir şekilde devam etti; 'O benim kahramanım, ben ondan çok şey öğrendim,' dedi.

"Durakaldım, ben bir 'ayı' görüyordum, o bir 'kahraman.' Şaşırdım, ne diyeceğimi bilemedim. Anlatmaya devam etti. David dört yaşındayken geçirdikleri bir trafik kazasında annesi babası ölmüş, arabadan sadece o sağ çıkmış. Bakacak kimsesi olmadığı için devletin yetiştirme yurdunda büyümüş. David orada iki erkek çocuğa ağabeylik yapıyormuş. Çocuklardan biri geçen hafta ameliyat oldu, David o günden beri akşamları hastanede kalıyor, ameliyat olan çocuğa yoldaş oluyormuş. 'David'in karakteri ve yaşattığı değerler beni etkiliyor. O benim kahramanım, ben ondan çok şey öğrendim,' dedi.

"Elizabeth'in söylediklerini dinlerken kendimden utandım ve sonra üzerinde bayağı düşündüm. Bu güzel ve akıllı kız, istediği her erkeği elde edebilecek biriydi ama kahramanını aramayı tercih etmişti ve şimdi onu bulmuş olmaktan mutluydu! Tabii kendime sordum; 'Niye Elizabeth'in paralı, zengin biriyle nişanlı olacağını düşündün? Neden böyle bir beklenti içerisindesin?'

"Öyle sanıyorum, benim bu sorularımın cevaplarını siz de biliyorsunuz Timur Bey. Çünkü siz de, ben de bu konuda, yani 'Güzel kız kime ilgi gösterir?' konusunda toplumumuzdaki egemen

kalıplar içinde düşünmeyi, yani 'Danimarka-Rize-İnek' demeyi çocuklukta farkına varmadan öğrendik.

"Seçimlerini Danimarka-Rize-İnek kalıbı içerisinde yapan kişi bir kültür robotudur. Hepimizin kalıplanmış, kültür robotu olan bir yanı vardır ve olmalıdır da."

Timur doğru duyduğundan emin olmak istercesine Yakup Bey'e baktı. Konuşmayı bölmek istemedi ama sormaktan da kendini alamadı.

"Kültür robotu olan bir yanımız olmalı mı?"

Kalıplanmış kısmıyla kişi, o toplumun bir parçasıdır. Ve hem kişinin hem de toplumun var olması için buna ihtiyaç var! Sorun, kültür robotu tarafımız sadece bir yönümüz olmakla kalmayıp tüm benliğimizi ele geçirdiğinde ortaya çıkıyor.

"Evet, olmak zorunda. Nasıl içinde yaşadığımız toplumda iletişim kurmak için ortak bir dil öğreniyorsak, aynı şekilde ortak düşünce ve davranış kalıpları da oluşturuyoruz. Sonuçta aynı toplumda yaşadığımız diğer insanlarla belirli ortak paydalarda buluşmak zorundayız. Bu söylediğim her toplum ve her insan için geçerli. İşte o kalıplanmış kısmıyla kişi, o toplumun bir parçasıdır. Ve hem kişinin hem de toplumun var olması için buna ihtiyaç var! Sorun, kültür robotu tarafımız sadece bir yönümüz olmakla kalmayıp tüm benliğimizi ele geçirdiğinde ortaya çıkıyor."

Yakup Bey sustu, gülümsedi, "Ne ilginç değil mi?" dedi.

Timur cevap veremedi, sessizce Yakup Bey'in yüzüne bakmaya devam etti. Yakup Bey anlatmayı sürdürdü.

"Siz Nesrin'le evleneceğinizi düşünürken bir bakıyorsunuz, Nesrin diye biri yok; aslında adı 'Nesrin' olan toplum fabrikasının kalıpladığı bir robot var karşınızda! Arayışa başlıyorsunuz; Fatma, Lale, Ayşe, Sündüz ve Meral'le konuşuyorsunuz, hepsi ama hepsi 'Danimarka-Rize-İnek,' diyor. Dış görünüşleri farklı olsa bile içlerindeki robot aynı. Önce inat ediyor, 'Rize' yerine 'Roma' diyecek

o kişiyi arıyorsunuz. Sonra biraz şaşırmış, yalnız kalmamaya çalışan ama kaçınılmaz olarak yalnızlaşan, soğuk, gittikçe bıkkın, hırçın ve öfkeli biri olarak kaderinize razı oluyorsunuz."

Yakup Bey, doğaçlama olarak bir şiir söyledi:

Tutulmamış el
Sıcaklığını
Bakılmamış göz
Parlaklığını
Dokunulmamış gönül
Dostluğunu kaybeder
Solar, soğur

Giydiği ipekten
Taktığı altından
Çarşafı satenden
Olsa da
Sohbetten yoksun
Gönül
Solar, soğur

Sustu ve gülümsedi.

"Timur Bey, herhalde anlamışsınızdır, siz de yüz binlerce 'Timur'dan birisiniz. Adınız Kenan, Mahmut, Hasan, Özgür veya Selim olsa da..."

"Yakup Bey, bu yalnızlık ve karamsarlık sadece erkeğin yaşadığı bir iç dünyayı temsil etmiyor, aynı şeyler arayış içinde olan bir kadın için de geçerli, değil mi?"

Yakup Bey "evet" anlamında başını salladı. Timur sormaya devam etti.

"Yüz binlerce Timur'dan biri ile yüz binlerce Nesrin'den biri evlendiğinde, bu evliliğin içi boş mu oluyor?"

"Hayır!"

Timur beklemediği bu cevap karşısında şaşırdı, duraladı ve Yakup Bey'e baktı.

Yakup Bey, yine "Hayır," dedi, "bu evliliğin içi tıklım tıklım doludur. Ama neyle? 'Nesrin olmayan' ve 'Timur olmayan' sosyal maskelerle, beklentiler, 'El âlem ne der?'ler, gelenekler, göreneklerle doludur. Annem ne der, dedem ne der, komşum ne der, arkadaşım ne der, teyzem ne der, öğretmenim ne der... Bol miktarda vardır. Ve bu kişilerin hepsi ama hepsi Danimarka-Rize-İnek diyen kişilerdir. Ama Nesrin ve Timur'un özü gerçekten ne der, işte bu evlilikte o yoktur! Bu evlilikte iki önemli şahsiyet eksiktir: Nesrin ve Timur."

Güzel bir günde Beyazıt Camii'nin yakınındaki çayevinde karşılıklı konuşuyorlardı ve Timur şimdiye kadar kimsenin kendisine söylemediği, anlatmadığı konularla karşılaşıyordu. Söylenenleri gayet iyi anlıyordu. "Kültür robotu olmak ne demek?" sorusunun cevabını almıştı. Garson içecekleri yeniledi, birer yudum aldılar. Yakup Bey, çantasından bir kitap çıkardı ve Timur'a *Söylemediklerimi İşitin Lütfen* başlıklı bir şiir okudu.

Bana aldanmayın!
Yüzüm bir maskedir,
Sizi aldatmasın.
Binlerce maskem var,
Çıkarmaya korktuğum,
Ve
Hiçbiri ben değilim...
...

Beni kendi maskelerimden kurtaracak,
Kurduğum hapishaneden kaçıracak
Diktiğim engellerden aşıracak,
Beni seven,
Beni anlayan
Bakışlar olacak.

Bana,
"Sen değerlisin" diyecek,
"Maskesizken, daha bir insansın"
"Daha yakın, daha bir dostsun"
Diyecek bir bakışa
Beni gören bir bakışa
Muhtacım...

Benim yanıma sokulman kolay olmayacaktır!...
Uyarırım seni dost!...
Uzun yıllar kendini yetersiz hissetmiş ben,
Sana kendini kolayca açamayacaktır...
Bütün gücümle tutunacağım maskelerime,
Ne kadar sokulursan yakınıma,
O denli şiddetli geri iteceğim seni...

Kim olduğumu merak ediyor musun?
Hiç merak etme...
Ben çevrendeki
Her erkek ve kadınım...
Maske takan her insanım

"Bu şiir, Charles C. Finn adında bir Amerikalı danışman psikolog tarafından yazılmıştır Timur Bey ve tanıdığım bir yazar Türkçeye çevirerek kitabında yayımlamıştır.[3] Herhalde bundan daha iyi söylenemezdi: Nesrin ve Timur evleniyor ama kendi evliliklerinde onlar kendi özleriyle bir şahsiyet olarak var değiller. Taktıkları maskelerin ardına saklanıyorlar. Yalnızlık işte buradan kaynaklanıyor."

Timur hüzünlü bir sesle sordu.

"Elizabeth ve David ise kendi evliliklerinde kendileri olarak var olabilecekler, öyle değil mi?"

---

3 Doğan Cüceloğlu, *İnsan İnsana*, Kronik Kitap, İstanbul.

"Timur Bey, benim size anlattığım bu öyküden doğal olarak bu sonuca varmamız ve 'Evet, Elizabeth ve David kültür robotu değiller, onlar birer şahsiyet,' dememiz beklenir. Ama başka şeyler de akla gelebilir."

"Ne gibi şeyler Yakup Bey?"

"Hatırlıyorsun, onların bir sivil toplum kuruluşunun faaliyetinde tanıştıklarını söylemiştim. Ayrıntıları bilmiyorum ama onların yolculuğunda da o sivil toplum kuruluşunun kendi Danimarka-Rize-İnek kalıpları devrede olabilir."

"Anlayamadım, biraz açar mısınız?"

"Şimdi söyleyeceklerim Elizabeth ve David için hiç geçerli olmayabilir ve onlara büyük bir haksızlık yapıyor olabilirim. Ancak aklıma geleni söylemek istiyorum. Şöyle bir öykü düşünün: David'in annesi ve babası kendi sivil toplum kuruluşlarını önemseyen insanlar. Araba kazasında karı koca ölünce çocukları, bu kuruluş tarafından oluşturulmuş yetimhaneye veriliyor. Oranın bir üyesi olarak yetiştirilen David onların Danimarka-Rize-İnek kalıbını öğreniyor. Ve şimdi büyüyüp üniversiteye giderken, bir şahsiyet olduğu ve kendi seçimleriyle karar verdiği için değil, derneğin Danimarka-Rize-İnek kalıbının bir parçası olarak ameliyat olan çocukla zaman geçiriyor."

Nesrin ve Timur evleniyor ama kendi evliliklerinde onlar kendi özleriyle bir şahsiyet olarak var değiller. Taktıkları maskelerin ardına saklanıyorlar. Yalnızlık işte buradan kaynaklanıyor.

Bir süre sustu, Timur'un gözlerine bakarak şöyle devam etti:

"Ve Elizabeth aynı sivil toplum kuruluşunun üyesi olarak yetiştirildiğinden David'in yaptıkları ona çok uygun, akılcı, mantıklı geliyor; David'in kalıbı ile kendi kalıbı uyuştuğu için onu 'kahramanı' olarak görüyor!"

Yakup Bey bunu söyleyince Timur hayal kırıklığı yaşadı, bozulmuştu. Ne diyeceğini bilemeden bir süre sustu.

Bir şahsiyeti belirleyen kendi iç hesaplaşmasıdır, seçimlerini yaparken kullandığı iç hesaplaşması.

"Yakup Bey, o zaman biz neden söz ediyoruz, pek anlayamadım?"

"Timur Bey, dışarıdan bir kişinin kılık kıyafetine ve davranışlarına bakarak onun bir şahsiyet olup olmadığını anlayamazsınız. Bir şahsiyeti belirleyen kendi iç hesaplaşmasıdır, seçimlerini yaparken kullandığı iç hesaplaşması. Herkesin 'Rize' dediği bir yerde ve herkes kendisinin 'Rize' demesini beklerken, o 'Roma' diyebiliyor mu? Hatta 'Roma' dediği zaman bazı olumsuzluklarla karşılaşacağını bilse bile!"

Timur derin bir nefes aldı. Konuşma yeni bir köşeyi dönmüş, başka bir ufuk oluşmuş, sohbet yeni bir derinlik kazanmıştı. Merak etti.

"Peki, şahsiyet olmayı başarmış biri 'El âlem ne der?', 'Toplumun beklentileri nedir?' konularını hiç hesaba katmaz mı?"

Yakup Bey gülümseyerek yanıtladı.

"Tabii katar. Diğerlerini ve toplumu kesinlikle hesaba katar. Bir şahsiyet olmayı başarmış kişi, hem kendini hem diğerlerini ciddiye alır ve önemser! Ama, 'Başkaları ne der?' derken, 'Ben ne derim?'i önemsememezlik yapmaz. Kendi özüyle tutarlı olduğu için, kişinin kendine tanıklığı, diğerlerinin ne söyleyeceğinden daha önemli ve acildir..."

Timur'un soru sormaya hazırlandığını görünce duraladı.

"'Kişinin kendine tanıklığı' ne demek Yakup Bey?"

"Başkalarının tanıklığını önemseyen, 'Babam ne der, öğretmenim ne der, genel olarak, el âlem ne der?' diye sorar ve ona göre davranır. Kendine tanıklığa önem veren ise, 'Ben ne derim?' diye sorar ve kendi özüne hesap verecek şekilde davranır. Kültür robotluğunda kişinin özü yoktur, sadece toplumun belirlediği formüller ve kalıplar vardır. Kültür robotluğunun tümüyle teslim aldığı bir ilişkinin geleceğinde gönüllerin solduğu, soğuduğu yalnız

bir dünya vardır. Buna karşılık, bir şahsiyet olduğunda yaşanan ilişki dopdoludur! O doluluk sizin özünüzde oluşur, yabancı değil, aşina ve anlamlıdır!"

Yakup Bey durdu, bir süre sessiz kaldı, gülümsedi ve devam etti.

"Timur Bey, bir şahsiyet olmuş kişi, değer verdiği, sevdiği insanların ne düşündüğünü, kendisinin hangi toplum içinde yaşadığını ve o toplumun değer ve inançlarının ne olduğunu tabii ki önemser. Ama bunu yaparken kendi özünü arka plana atmaz."

"Yakup Bey, birbiri peşi sıra önemli kavramlar öğreniyorum. Aldığım notlara bakıyorum da, kişinin seçimlerini yaparken var olan kendi iç hesaplaşmasından, kişinin kendine tanıklığından söz ettiniz. Daha sonra bu kavramlara gelecek miyiz?"

"Tabii, geleceğiz. 'Kişinin kendine tanıklığı' kavramına şimdilik aşina olun yeter; onun da altyapısını oluşturmamız gerekiyor. Ben sizin yönteminizi destekliyorum; her konuşmamızdan sonra sohbetimizi gözden geçirip, kafanıza takılan, merak ettiklerinizi yazıp buraya o sorularla gelmeniz önemli. Biliyor musunuz, her ne kadar demin başka bir kültürün robotu olabileceğini ima ettiysem de öğrencim Elizabeth'in bir şahsiyet olduğunu düşündürecek bir gözlemim var."

Timur sevinmişti, Elizabeth ve David dünyada var olması gereken iyi şeylerin bir simgesi haline gelmişti kafasında. Biraz önce şüphe eden sorgulamasıyla Yakup Bey sanki ondan bir şey çalmış gibi hissetmişti. Ve umuyordu ki Yakup Bey gözlemini anlattığında kahramanlarını ona geri verecekti. İlgiyle Yakup Bey'in yüzüne baktı.

"Elizabeth, 'O benim kahramanım,' dediğinde gözleri pırıl pırıl ışıldıyordu. Hiçbir kadının gözü, Danimarka-Rize-İnek türünden kalıplanmış bir laf için böylesine ışıldamaz. Elizabeth'in bir şahsiyet olduğuna ve David'e kahramanı olarak baktığına inanıyorum."

"Yakup Bey, zengin kocayla evlenmek isteyen bir kadın, iyi bir aday bulunca ona ışıldayan gözlerle bakmaz mı?"

Sevgiden kaynaklı ışıltı ile hırstan kaynaklı ışıltı birbirinden farklıdır. Şahsiyet olmayı başarmış bir insan bu ikisi arasındaki farkı ilk bakışta anlar.

"Timur Bey, zengin kocayla evlenmek isteyen bir kadın, iyi bir aday bulunca ona ışıldayan gözlerle bakar, ama bu farklı bir ışıltıdır. Bu ışıltı, et görmüş kedinin göz ışıltısına benzer. Burada erkek, o kadın için bir araçtır, bir 'insan' değildir. Sevgiden kaynaklı ışıltı ile hırstan kaynaklı ışıltı birbirinden farklıdır. Şahsiyet olmayı başarmış bir insan bu ikisi arasındaki farkı ilk bakışta anlar."

"Umarım bir şahsiyet olabilirim. Sevgiden gözleri ışıldayan insanların olacağı bir dünya düşünmek beni mutlu etti. Önceleri, sanki geleceğimin anlamına dair umudumu kaybetmiştim, ama şimdi daha güçlü ve anlamlı bir geleceği araştırmaya kendimi istekli buluyorum."

Yakup Bey, "Anlıyorum," dedi, gülümsedi ve devam etti. "Elizabeth, 'O benim kahramanım,' diyerek David'den söz ettiğinde gözlerindeki ışıltı beni uzun süre etkiledi ve daha önce hiç aklıma gelmeyen bir şeyi düşündüm: Önem verdiğim, değerli bulduğum bir kadının bana, 'Sen benim kahramanımsın,' ifadesiyle bakıp bakmadığını sorguladım. Ve ilk defa o gün, böyle bir bakışın benim hayatımda yer almadığının farkına vardım."

Yakup Bey sustu. Sanki hüzünlenmişti. Derin bir soluktan sonra, "Psikoloji profesörü olmama rağmen ilk defa, evet ilk defa, hayatımda var olan bir eksikliği, o an keşfettim," dedi. Timur'a şefkatle baktı, hafifçe dokunarak, "Umarım böyle boşluklar sizin hayatınızda olmaz," dedi ve devam etti. "Bir erkeğin hayatında onu kahramanı olarak gören, 'Sen benim kahramanımsın,' diye bakan bir kadının olması önemli. Çoğu böyle bir gereksinmenin bilinçli olarak farkında olmasa da sezgisel olarak tüm erkekler böyle bir arayış içerisindedir."

Bir süre ikisi de sessiz kaldı. Timur kendisini neyin incittiğini şimdi açık seçik anlıyordu. Nesrin'in gözünde o, eli okşanacak,

şefkat duyulacak, hatta korunacak iyi bir çocuktu. "İyi bir çocuk." Halbuki o, farkında olmadan, içten içe Nesrin'in kahramanı olacağını ummuştu.

Nesrin'in kahramanı olmak ne demekti? Gerçekten Nesrin'in kahramanı olmak istiyor muydu? Bilmiyordu! Ama şimdi bildiği bir şey vardı; değer verdiği, sevdiği bir kadının kahramanı olmak kolay iş değildi ve Timur henüz öyle bir kişi olmadığını biliyordu. Henüz değildi!

Önce kendi gözünde kahraman olmalıydı. Kendi gözünde kahraman olabilmek için kendisinin kim olduğunu keşfetmesi gerekirdi. Belki kişinin kendi tanıklığı da kendini keşfettikten sonra başlayacak bir süreçti. Ondan sonra kendi tanıklığını önemsemeye başlayacaktı.

Yurda gidince bunları not etmeye ve üzerinde düşünmeye karar verdi. Yakup Bey'e teşekkür etti ve derse gitmek için ayağa kalktı.

Yakup Bey, "Gelmeden önce haber verdiğiniz iyi oldu, yine önceden haber verirseniz memnun olurum," dedi.

"İzin verirseniz hesabı ben ödeyeyim."

Yakup Bey hafifçe gülümseyerek, "Timur Bey, ben şu an para kazanıyorum, siz ise bir öğrencisiniz. Eğer bu tür sohbet toplantılarımızda çay gibi masrafları benim ödememe izin verirseniz gerçekten memnun olurum," dedi.

Bu konu aralarında bir daha konuşulmamak üzere kapandı ve Timur hoş bir duyguyla oradan ayrıldı.

6

Yavru Serçe

İnsanın gerçek gücü sevgisinde açığa çıkar.

ERTESI GÜN GÜZEL havadan yararlanan Timur, Sultanahmet Parkı'na kadar yürüdü. Parkta, sonbaharın ılık güneşinin altında bir bankta otururarak son konuşmalarıyla ilgili defterine notlar aldı. Birçok soruya cevap almaya başladığının farkındaydı ama kafasında yeni sorular oluşmaya başladığını da görüyordu. Öyle anlaşılıyordu ki Yakup Bey sohbetlerini önemsiyor ve her buluşmalarında ne konuşacaklarını adım adım planlıyordu.

Neden yapıyordu bu hazırlığı, neden zaman ve emek veriyordu?

Edebiyat Fakültesi'nde klasik filolojide okuyan arkadaşı Hakkı'yı düşündü Timur. Solcu olarak tanınan Hakkı nasıl solcu olmuştu? Bölümde sevdiği sol eğilimli bir hocasının derslerini alırken hocası onunla dostça konuşmuştu. Çoğu öğretim üyesinin öğrenciler yokmuş ya da değersiz yaratıklarmış gibi davrandığı bir ortamda, ona insan muamelesi yapmıştı. Bir gün Hakkı'ya, "Sen aklı başında, aydın bir gençsin, sana sosyalist olmak yakışır," gibi bir şeyler söylemişti. Ve Hakkı gerçekten aydın, dürüst bir gencin sosyalist olması gerektiğine inanmaya başlamıştı. Sık sık Timur'a, "Yoldaş senin yerin solcu cenah," diyordu. Şimdi Hakkı'ya gidip Nesrin'le arasında geçen olayı anlatsa, Hakkı hemen sınıf farkı olarak yorumlar ve Timur'un burjuvalaşarak kendini satmaması

gerektiğini ona hatırlatırdı. Hakkı için konu bu kadar açık seçik ve yalındı. Yakup Bey ise Nesrin'le olan ilişkisine hiç bu yönüyle yaklaşmamış, oldukça farklı ve Timur'un daha önce hiç düşünmediği boyutlarıyla yaklaşmıştı.

Türkoloji öğrencisi olan bir başka arkadaşı Alpaslan ise diğer uçta, aşırı sağdaydı ve sosyalistlerin dini ve milli değerlere ters olduğunu düşünüyordu. Hakkı gibi solcu öğrencilerin Türkiye'yi içten yıkmak için özel olarak yetiştirilmiş, beslenmiş dış ajanlar olduğuna inanıyordu. Nesrin'le olan ilişkisini ona anlatsa, Alpaslan Nesrin'i milli değerlerden, anane ve göreneklerden kopmuş, kendi özüne saygısız biri olarak görür ve böyle bir kıza ilgi duyduğu için Timur'u kınardı.

Timur her iki arkadaşının bir araya gelmemesi, birbirlerini görmemesi için dikkat ederdi. Hakkı ve Alpaslan'a ayrı ayrı değer veriyor, her ikisinin de temiz kalpli ve içtenlikle ülkenin iyiliğini isteyen gençler olduğunu biliyordu. Onlar birbirlerine iki düşman gözüyle bakarken Timur onlara iki değerli dost olarak bakabiliyordu. Güldü, bunu kafasında bir yerlere not aldı, Yakup Bey'e soracaktı. "Ben tuhaf bir insan mıyım?" diye düşündü. "Niye böyleyim acaba?" Birbirini düşman gören bu iki insanı ayrı ayrı anlayabiliyor ve onları gerçekten sevebiliyordu.

Acaba Yakup Bey, Hakkı ya da Alpaslan gibi bir ideolojiye mensup olabilir miydi? Hakkı'nın üniversitedeki hocası gibi o da Timur'u kendi ideolojisi için hazırlıyor olabilir miydi? "Neden böyle düşünüyorum?" diye rahatsız oldu.

Bir ideolojik yandaşlık hissetmemişti, ama yine de uyanık olmalıydı, böyle bir şey hissederse, hemen o anda yüzleşecek cesareti göstermeliydi. Gerçekten bu cesareti gösterecek gücü var mıydı? Evvelden belki olmayabilirdi, ama şimdi "Yapabilirim," diye düşündü. Yüzüne belli belirsiz bir gülümseme yayıldı.

Yakup Bey, bu kadar zamanı ve emeği sokakta tesadüfen tanıdığı birine vermeye neden hazırdı? Bu soru bir kez daha aklına takıldı.

Zamanı ve yeri geldiğinde bunu sormak istiyordu. Konuşmalarını gözden geçirmeye başladı. Danimarka-Rize-İnek uygulaması şahaneydi. Bu uygulamayı hiç unutmayacaktı. Bir ara arkadaşı Hakkı ile Alpaslan'ın Danimarka-Rize-İnek'lerini düşündü. Kendine göre isimler buldu: Hakkı, "solcu robot", Alpaslan ise "sağcı robot" idi. Ve içinden, "Evet," dedi, "şimdiden algılamam etkilenmeye başladı ve öğrendiklerimi kendiliğinden uygulamaya başladım."

Timur, bir önceki buluşmalarına gitmeden önce deftere aldığı notlarda, "Kültür robotu ne demektir, öğrenmek istiyorum," demişti. Yakup Bey'le buluşmasında kendi robot tarafını yaşayarak keşfetmişti. Yakup Bey, "Her insanın içinde bir kültür robotu tarafı vardır," demişti. Nesrin'le ilişkisinde kendisinin kültür robotu tarafı devredeydi, o nedenle kendisi de Hakkı ya da Alpaslan'dan pek farklı değildi. Ama şimdi onlardan farklı olarak başka bir yönü daha olduğunu keşfetmişti; herkesten farklı, kendine ait bir özü vardı. Yakup Bey'in ifadesiyle o özgürleşecek ve kuvvetlenecekti; çünkü Timur şimdi bir "özgürlük yolcusu" idi. Kendi kendine, "özgürlük yolcusu adayı" dedi. Hüzün ve coşkuyu aynı zamanda yaşadığı anı hatırladı. Robot tarafı hüznü, özgürlük isteyen özü coşkuyu yaşamıştı.

Keşfetmem gereken bir iç dünyam, bir özüm var. Bunun önemini kavramalı ve unutmamalıyım.

Nesrin'den ayrılıp Kumkapı'da yürümeye başladığı, berbat durumda olduğu anı düşündü, Nesrin tarafından reddedilmiş bir genç olarak görmüştü kendini. Halbuki Yakup Bey ona, "İçinizde o gün hissettiğiniz hüzün, reddedilmenin verdiği bir hüzün değildi. Bir şahsiyet olamamanızın hüznünü duydunuz. İçiniz bunu biliyor Timur Bey," demişti.

Timur, gözlerinin doluşunu, tuvalete gidişini, yüzünü yıkayışını hatırladı. Defterine şöyle yazdı; "Keşfetmem gereken bir iç dünyam, bir özüm var. Bunun önemini kavramalı ve unutmamalıyım."

Özü uzun süre yalnız kalmıştı ve Timur bunu görememişti. Kendi kendine söylendi; "Senin özün yalnızdı Timur."

Yakup Bey'in Amerika'da öğretim üyesi iken yaşadığı ve ona anlattığı öykü Timur'u etkilemişti. Yakup Bey bu öyküyü anlatarak hem kendi kültür robotluğunu keşfettiği anı paylaşmıştı hem de anlattığı öyküdeki "robotluk" ihtimalini gözden geçirmişti. Ve sonra Timur'u etkileyen şu gözlemini paylaşmıştı; "Elizabeth, 'O benim kahramanım,' dediğinde gözleri pırıl pırıldı, ışıldıyordu." Kültür robotu olan bir kadının gözleri ışıldayamazdı. Elizabeth'in ışıltısı özünden geliyordu.

Yakup Bey'in doğaçlama okuduğu şiir de onu etkilemişti: Soğuk elleri, donuk gözleri, dostluğunu kaybetmiş gönülleri olan kadın ve erkeklerin oluşturdukları evlilikleri düşündü. Bu evliliklerin azabını içinde hissetti. *Söylemediklerimi İşitin Lütfen* şiirinde dile gelen yalnızlığı düşündü.

Şahsiyet olamamanın bedeli buysa, ne büyük bir bedeldi!

Kafasından bir kelime uydurdu; "azaphane." Bir "azaphane"de yaşayacaksın ve toplum buna, "aile" diyecek. Bu "azaphane"de çocuklar büyüyecek ve akıllı uslu, söz dinleyen çocuklar olacaklar. Artık Timur biliyordu: Kültür robotu aileler, kültür robotu bireyler üretirler ve onlar yeniden kültür robotu aileler kurarlar. Toplum ailesiyle, okullarıyla, komşuluk ve iş ilişkileriyle kültür robotu üreten büyük bir imalathane gibi iş görür, bir açık hava hapishanesi gibi olur. Timur korktu, kendini uçurumun kenarından dönmüş biri gibi gördü. İçinde Yakup Bey için gelişen teşekkür duygusunun farkına vardı.

Kültür robotu aileler, kültür robotu bireyler üretirler ve onlar yeniden kültür robotu aileler kurarlar. Toplum ailesiyle, okullarıyla, komşuluk ve iş ilişkileriyle kültür robotu üreten büyük bir imalathane gibi iş görür, bir açık hava hapishanesi gibi olur.

Bir simitçi geçti; "Taze simiiiiit, sıcak sıcak taze simitleeer!" Simitçi on metre ilerisine tezgâhını kurdu, "Fırından yeni çıktı, taze taze simiiiiit!" diyordu. O ses de içini ısıttı.

Konuşmalarının bir yerinde Yakup Bey, şahsiyet olmuş birini tanımlarken, böyle birinin kendi kendine tanıklığını ciddiye aldığını, böyle bir konuda kendi özüyle tutarlı olmaya özen gösterdiğini, bir iç hesaplaşması olduğunu söylemişti. Bu kavramlara geleceğini ama Timur'un ilerideki toplantılarda sormasını istediğini söylemişti.

Timur, fırsat buldukça daha ayrıntılı konuşmak istediği, merak ettiği konuları yazdı.

"Tanıklık" ne demek, ne anlamda kullanılıyor? "Kendine tanıklık" ne demek, niçin önemli? Başka tanıklık türleri var mı?

"Aklıma geldikçe bu soruları yazmam iyi oluyor," diye düşündü. Simitçi, ısrarla, "Taze simiiiiit, sıcak sıcak taze simitleeer!" diyordu. Gitti, bir simit aldı. Öyle sıcak falan olmasa da en azından bayat değil, günlük simitti.

Yakup Bey, öğrencisi Elizabeth sayesinde, bir kadının bir erkeğe, "Sen benim kahramanımsın," diyerek bakmasının önemini keşfettiğini anlatmıştı. Timur, Nesrin'in gözünde böyle bir bakışı hiçbir zaman göremeyeceğini şimdi anlıyordu. Ve bunun için Nesrin'i suçlamıyordu. Çünkü ona bu gözle bakacak bir kadın isteyen, önce gözüne o şekilde bakılacak bir erkek olgunluğuna erişmeliydi.

Gözüne öyle bakılacak bir erkek olmak... Timur henüz öyle bir erkek değildi. Simitten bir parça kopardı, kopardığını ikiye böldü. İçi acıyordu. Elindeki simit parçasını ufalıyordu. Hayran olunacak bir erkek olmak, önem verdiği bir kadının gözünde hayran olunacak bir erkek olmak ama kendisi henüz orada değildi. İçinin acısı dalga dalga yayılıyordu. Öfkeliydi. İçinden küfretmek, kavga etmek geliyordu. O kendinden pek emin Alpaslan ve Hakkı'nın yüzlerine bağırsa, "Ulan bir bok bilmiyorsunuz! Gözüne hayran bakılacak erkek değilsiniz! Sıkıyorsa bununla yüzleşin! Onunla yüzleşeceğinize

ideoloji tellallığı yapıyorsunuz," dese ve onlar üstüne yürüse de o da daha yürekten ve gür sesle bildiğini bağırsa!

Böyle düşünürken bir serçe karşısına, çimen ile betonun birleştiği sınıra konmuş, ona bakıyordu. "Belki," dedi Timur içinden, Yakup Bey'le başlayan bu yolculuğun sonunda gözüne böyle bakılan bir erkek olacaktı! Elinde ufaladığı parçalardan birini yere attı. Serçe simit parçasına hemen ulaştı, çevreye kaygılı bir bakış attı, ekmek parçasını kaptı ve kaçtı.

"Hayran olunacak bir erkek olmak!" Timur iç rahatsızlığının farkındaydı. Neden hayran olunacak bir erkek olmak istiyordu? Değer verdiği kadının tanıklığı... "Evet," dedi, "ben değer verdiğim bir kadının tanıklığını istiyorum..."

Nereden geldiği belli olmayan birkaç serçe daha Timur'un önüne kondu. Onlara da birer simit parçası attı. İki dakika sonra onlarca kuş çevresini kuşatmıştı ve Timur onların her birini doyurmaya çalışıyordu. Bir yavru vardı, en ufakları oydu ve diğerlerinden korkuyor gibiydi. Timur'un attıklarına çekinerek yaklaşıyordu. Zaten büyükler daha o yaklaşmadan kapıyorlardı.

Değer verilen kadının tanıklığı... Peki, ya kendi kendine tanıklığın önemi? Yakup Bey, şahsiyet olmuş birinin kendi kendine tanıklığını ciddiye aldığını söylemişti. Başkalarının gözündeki yeri mi önemliydi, yoksa kendi gözündeki yeri mi?

Alpaslan ve Hakkı'ya haksızlık yaptığını düşündü, belki onlar o denli olgunlaşmışlardı ki bir kadının hayranlığını Timur kadar önemsemiyorlardı.

Timur, sağ tarafa ileriye parçalar atmaya başlayınca, büyük grup o tarafa toplandı. Küçük serçe arkada yalnız kalmıştı, o zaman onun tam yanına bir tane attı. Küçük serçe kaptı ve hemen uçup oradan uzaklaştı. Timur, kuşun simit parçasını diğerleri kapmadan oradan uzaklaşmasından memnundu. Memnundu ne demek, adeta mutluluktan uçuyordu. "Neden bu kadar mutluyum?" diye düşündü. Cevabını bilmiyordu, ama mutlu olduğunu

biliyordu, iliklerine kadar mutluydu. Bunu da Yakup Bey'le sohbet konusu yapmaya karar verdi.

Defterine, "merak ettiklerim"in altına yazdı. "Yavru kuşa yem vermeyi başarmak neden beni bu kadar mutlu etti?"

Kuşlar çevresini sardı, bekleşiyorlardı. Yavru kuş gitmişti. Simit bitmişti. Sultanahmet'ten yürüyerek geri giderse, otobüs bileti almak zorunda değildi ve o bilet parasına bir simit daha alabilirdi. Simitçi yakındaydı, işaret etti, bir simit daha aldı. Yavru kuşun geri geleceğini umdu, ama gelmedi; büyük kuşlar simidi bitirdi. Timur'un aklı yavru kuşta kaldı.

"Arkadaş olmuştuk," dedi içinden. İfade edemediği bir ilişki kurmuştu yavru kuşla ve bu ilişki ona anlamlı geliyordu. Neden bu kadar anlamlı geliyordu?

Bütün kuşlar bir anda pırr diye uçup gittiler. Ne oldu diye etrafına bakınca, siyah bir kedinin kendine doğru yürümekte olduğunu gördü. Kedi, Timur'a yaklaştı ve gözlerinin içine bakıp miyavladı. Timur, "Kalmadı," dedi, boş ellerini gösterdi. Kedi yine miyavladı. Parası olsa bir simit daha alırdı. Kediye bakıp yüksek sesle, "Kadın olsan bana hayran olmazdın, değil mi? Sana simit alabilecek param yok," dedi. Söylediğini kimse duydu mu diye etrafına bakındı. Derin bir nefes aldı. Sonra kadınlara haksızlık ettiğini düşünüp içten içe utandı, kafası karışık bir şekilde defterini kapattı, çantasına koydu ve Vezneciler'e doğru yürümeye başladı.

7

Az ve Çok

Yaşamak bir ziyafettir. Bu ziyafete davetli kişiler pek çoktur
ama masaya oturmayı başaranlar, çok azdır.
DARWIN

TİMUR SON BULUŞMALARINDAN üç hafta sonra Yakup Bey'e telefon etti. Yakup Bey, ertesi gün uygun olduğunu ve "Hava güzel olursa buradan Eminönü'ne yürür, oradan Boğaz vapuruyla bir gezi yaparız ve konuşuruz," dedi.

Timur yüzünde bir gülümsemeyle telefonu kapattı.

Ertesi gün, saat tam ikide Sahaflar'da Elif Kitabevi'nin önündeydi. Gülümseyerek dışarı çıkan Yakup Bey'in önerisiyle Eminönü'ne yürüyerek indiler. Güneşli, güzel bir sonbahar günüydü, güvertede bir sıraya oturdular. Yakup Bey ıhlamur söyledi, Timur da açık bir çay. Timur dayanamayıp sordu; "Yakup Bey siz hep çay yerine ıhlamur içiyorsunuz. Bunun bir nedeni var mı?"

"Çaydaki uyarıcılar beni gerginleştiriyor. Adaçayı, ıhlamur ve diğer bitkisel çaylar ise rahatlatıyor, bu nedenle."

Yakup Bey, Timur'u görmekten ve onunla buluşmaktan mutluydu; mutluluğu da yüzüne, sesine yansıyordu.

Timur, kafasındaki konuyu konuşmaya karar verdi.

"Yakup Bey, lisede biyoloji dersinden aklımda kalan iki temel kavram var; biri enerji sakınımı ilkesi, diğeri de yararlılık ilkesi.

Hiçbir canlı kendi yararına olmayan bir şey için zaman ve enerji harcamaz. Mutlaka kendi yararına olan bir şey için ise gayret gösterir.

Biyoloji öğretmenimiz, 'İster tek hücreli ister çok hücreli olsun, tüm canlılar en az enerjiyle en çok iş görme ilkesini takip eder,' demişti. Ulaşılacak hedefe en az enerji, yani en az gayretle ulaşmak temel ilkedir. Bu, fiziksel ya da zihinsel gayret olabilir. Kedi gördüğü ete en kısa yoldan ulaşmayı hedefler. Bir öğrenci iki saat çalışarak geçeceği bir sınav için beş saatlik enerji vermez."

Yakup Bey desteklercesine kafasını salladı.

"Evet Timur Bey, en az gayret ilkesi evrensel bir ilkedir, hatta cansızlar için de geçerli olduğunu düşünüyorum. Su en kestirme yoldan akar, elektrik en az direnç gördüğü yolu seçer."

"Biyoloji öğretmenimden öğrendiğim ikinci ilke şuydu Yakup Bey. Hiçbir canlı kendi yararına olmayan bir şey için zaman ve enerji harcamaz. Mutlaka kendi yararına olan bir şey için ise gayret gösterir. Tüm bunları bilmek ister istemez kafamda bir soru işareti oluşturuyor. Bunu sormak kolay değil, ama sormadan edemeyeceğim. Bana zaman veriyorsunuz, emek veriyorsunuz. Bana verdiğiniz bu zaman ve emeğin size ne yararı var? Bunu sormamaya çalışıyorum, ama kafamın bir köşesinde hep duruyor. Umarım sizi kıracak bir tavır içinde değilim."

Yakup Bey gülümseyerek cevap verdi.

"Tam tersine, bu soruyu sorabilmeniz aramızda bir güven ilişkisi olduğunu gösterir. İyi ki sordunuz; memnun oldum."

Timur derin bir nefes aldı. İçi rahatlamıştı.

Yakup Bey, söyleyeceği şeyi bilen ama nasıl ve ne kadar söylemesi gerektiğini düşünen birinin ruh hali içinde bir süre sessiz kaldı, Boğaz'a baktı. Vapur Eminönü'nden kalkmış Beşiktaş'a doğru yol alıyor, Dolmabahçe Sarayı'nın önünden geçiyordu. Yakınlarındaki bir turist teknesinden İngilizce olarak Dolmabahçe hakkında bilgi veriliyordu.

"Anlamlı bir soru sordunuz. Bugün konuşmak istediğim konuya da giriş niteliği taşıyor," dedikten sonra bir süre daha sustu, sonra devam etti. "Size iki anımı anlatarak başlayacağım. Okullara konuşmacı olarak davet edilirim. Gittiğimde sadece anne-babalara konuşmam, sınıflara girer öğrencilerle de konuşurum. Öğrencilerle yüz yüze konuşmanın benim için ayrı bir doyuruculuğu, ayrı bir anlamı var. Bir gün yine böyle bir okulun dördüncü sınıf öğrencilerine konuşuyordum. Ne zaman yönümü sınıfın sağ tarafına dönsem, soldan fısır fısır konuşan bir öğrencinin sesinin geldiğini fark ettim. İçten içe rahatsız oluyor, ama renk vermemeye çalışıyordum. Bir süre sonra konuşmanın geldiği yöne döndüm ve bir kız öğrencinin yanındaki erkek öğrenciye bir şeyler söylediğini gördüm. Benim kendilerine bakmamdan hiç de utanmış ya da sıkılmış halleri yoktu, gülümseyen gözlerle bana bakıyorlardı. Gülümseyerek yanlarına gittim, 'Siz aranızda öyle ne konuşuyorsunuz?' dedim."

Yakup Bey, anlatmayı kesip Timur'a bir soru sordu.

"Sizce bu kız öğrenci yanındaki erkek öğrenciyle niçin konuşuyordu?"

Timur sırıtarak dudak büktü, "İlkokul öğrencisinin doğal yaramazlık hali," diye düşündüğü belliydi. Yakup Bey devam etti.

"Kız öğrenci daha cevap veremeden, sınıfın sağ arka köşesinden hafif tombulca bir oğlan el kaldırdı ve konuşmaya başladı. 'Arkadaşımız Rıza işitme engelli, siz arkanızı dönünce dudaklarınızı görüp okuyamadığı için anlayamıyor, Filiz ona sizin söylediğinizi tekrar ediyor,' dedi. Filiz'e baktım, önemli bir iş yapan ve yaptığı işten gurur duyan birinin gülümseyişiyle bana bakıyordu. Rıza'nın yanına gittim, konuşurken, 'Şimdi beni anlayabiliyor musun?' diye sordum. Bakışları dudaklarımdan gözüme gitti ve 'Evet, görürsem anlayabiliyorum,' dedi. Konuşmasında tarif edemeyeceğim bir tutukluk vardı. Geri kalan zamanda sınıfın tümünün beni görebileceği bir yerde durarak konuşmaya özen

gösterdim ve Filiz, Rıza'ya anlatmak zorunda kalmadı. Sonra, Rıza'ya yardım etmek isteyenin sadece Filiz olmadığını öğrendim; öğrenciler onun yanına oturmayı sıraya koymuşlar, bu düzen içinde sırası gelen o gün o derste Rıza'nın yanına memnuniyetle oturuyor, ona bu anlamda yardımcı oluyordu.

"Sınıftan çıkınca okul yönetimiyle konuştum, yaşadığım bu olayı anlattım. Hemen anladılar, gülümseyerek bana Rıza'nın okula geliş öyküsünü anlattılar. Rıza bu okula bir yıl önce gelmiş. Önceki okulu işitme özrü nedeniyle Rıza'yı istememiş. Nedeni şu: İki veli, 'Bu işitme engelli çocuk bizim çocuklarımızın gelişmesini engelliyor, çocuklarımıza yazık oluyor, doğru dürüst eğitim alamıyorlar, kendi akranlarından geride kalıyorlar,' diye okul idaresine baskı yapmış. Rıza'nın annesi çaresiz kalmış ve şimdiki okula çocuğunu öğrenci olarak kabul etmesi için yalvarmış. Sınıf öğretmeni önce bir veli toplantısı yapmış, durumu velilere anlatmış, 'Yılın geri kalan kısmı için anneye yardımcı olalım,' diye veliler Rıza'nın okula yazılmasına razı olmuşlar. Ama bazı veliler bunun geçici süreli olduğunun altını çizmiş, 'Bu böyle devam edemez, biz kendi çocuklarımızın geri kalmasına izin veremeyiz,' demişler. Böylece okul yönetimi ancak o öğretim yılı için Rıza'yı okula kabul etmiş.

"Bir yıl size anlattığım şekilde, öğrencilerin yardımlaşmasıyla geçmiş. Öğretim yılının sonunda sınıf arkadaşları, Rıza'nın okula gelmeye devam etmesi için okul yönetimine başvurmuşlar. Tekrar bir veli toplantısı yapıldığında tüm veliler çocuklarının Rıza'yla aynı sınıfta olmaktan mutlu olduğunu, ondan ayrılmak istemediğini söylemiş. Öğrenciler kendi anne-babaları üzerinde öyle bir baskı kurmuş ki veliler, bir yıl daha Rıza'nın çocuklarıyla aynı sınıfta olmasına izin vermek zorunda kalmış.

"Size anlattığım bu olay dört yıl önce olmuştu. Şimdi Rıza aynı okulun lise birinci sınıfında, başarılı bir öğrenci ve diğer öğrenciler sınıflarında Rıza olduğu için kendileriyle gurur duyuyorlar. Rıza'nın başarısı onların başarısı olmuş, birlikte yol alıyorlar.

"Benim konuştuğum anne-babalar kendi çocuklarıyla gurur duyuyorlar, çocuklarının hayatında Rıza gibi bir arkadaşlarının olmasının anlamını kavramışlar. Veliler çocuklarının kendilerine önemli bir şey öğrettiğinin farkındalar."

Yakup Bey gözleri ışıltılı, yüzünde tatlı bir gülümseme Timur'a baktı ve sordu.

"Size göre çocukların anne-babalarına öğrettiği önemli şey neydi Timur Bey?"

Timur yüksek sesle akıl yürüttü.

"Bütün konuşma benim sorumla başladı. Biyoloji öğretmenimden öğrendiğim ve sizin de kabul ettiğiniz iki evrensel ilke, yani enerjinin sakınımı ve yararlılık ilkesi içinde bir cevap bulmam gerekiyor herhalde. Filiz, Rıza'nın yanına oturarak ona yardım ederken, tek başına ders dinlemekten daha fazla enerji harcıyor. Peki, neden bunu yapıyor? Filiz'e yararı ne? Herhalde arkadaşına yardım etmekten kaynaklanan hoş bir duygu."

"Unutma," diye Yakup Bey devreye girdi ve "yalnız Filiz değil, tüm öğrenciler bu deneyimi yaşamak istedi," diye hatırlattı.

Timur, çaresiz bir ifadeyle Yakup Bey'e baktı ve "Sanırım siz bu hikâyeyi bana, 'Her kaidenin bir istisnası vardır,' gerçeğini göstermek için anlattınız. Çocukların Rıza'nın yanına oturmakla nasıl bir yarar kazandığını göremiyorum," dedi.

Yakup Bey, Timur'un böyle cevap vermesini bekliyorcasına tatlı bir kahkaha attı. Vapur Beşiktaş'a gelmişti. İnenler oldu, ama binenlerin sayısı daha fazlaydı. Güneş ısıtıyor, esen hafif rüzgâr sıcaklığı dengeliyordu.

"Timur Bey, belki de çocuklar önemli bir yarar için o emeği ve zamanı seve seve vermekteydi. İzin verirseniz, yakından tanıdığım tatlı bir hanımefendinin benimle paylaştığı bir öykü daha anlatabilirim. Bu öyküden sonra çocukların yararıyla ilgili belki daha açık seçik bir fikriniz oluşur."

Timur doğru cevabı bilememiş olduğuna biraz bozulmuştu, ama merakı daha da baskındı. Vapur Beşiktaş iskelesinden ayrılmış, Çırağan Sarayı'nın önünden Ortaköy'e doğru ilerlemeye başlamıştı. Yakup Bey'in sesi, bu ortamda, bu havada, sihirli bir orkestranın yaydığı güzel bir melodi gibi geldi.

"Sözünü ettiğim hanımefendi sabahları evinden Taksim civarındaki işine gelirken deniz otobüsünü kullanıyormuş. İşe gitmeden önce kendine ayırdığı yirmi dakikalık zamanını Kabataş İskelesi'nde deniz kıyısında bir simit ve çayla değerlendiriyormuş. Simidini yerken kuşlar çevresinde toplanıyorlar, 'Hep kendin mi yiyeceksin, bize yok mu?' dercesine onun etrafında dolanıyorlarmış. O da kuşların verdiği mesajı anlamış biri olarak, bir kendine bir kuşlara olmak üzere simidini paylaşıyormuş.

"Bir gün biraz aç olduğunu hissederek kendisine bir simit, kuşlar için de bir simit alarak ufak parçalara ayırmaya başlamış. Çayını ısmarlamış. Nedense o gün hiç kuş gelmemiş. Kuşlar için ayırdığı simit parçaları elinde kalmış. Bu hanımefendi, öyküsünü benimle paylaşırken şöyle demişti; 'Kuşlara simit verirken kendimi güçlü hissediyordum; sanki onların sahibi bendim ve onlar benim sayemde hayatta kalıyordu ve bana muhtaçtı. O gün gelmediler. O gün içimde yalnızlık ve mutsuzluk hissettim. Elimdeki simit parçalarına baktım, bana hiçbir anlam ifade etmediler. Kuşlar olmadan o simit parçalarının bir anlamı kalmamıştı. O an anladığım şu oldu; kuşların bana muhtaç olduğu kadar ben de onlara muhtaçtım. Kuşlar olmadan o simidin bir anlamı yoktu!'"

"Kuşlar olmadan o simit parçalarının bir anlamı kalmamıştı. O an anladığım şu oldu; kuşların bana muhtaç olduğu kadar ben de onlara muhtaçtım."

Timur'un oturuşu, bakışı, tavrı değişti. Sultanahmet Parkı'ndaki kuşlar aklına geldi. Sanki yeni bir şey keşfediyordu, ama keşfettiği şey neydi, tam isimlendiremiyordu.

Yakup Bey ışıltılı gözlerle, yüzünde aynı gülümseme Timur'a yine sordu.

"Çocukların anne-babalarına öğrettiği önemli şey sizce neydi?"

Timur bir süre sessiz kaldı. Sultanahmet Parkı'nda simit verdiği yavru kuşu hatırladı. İçi dopdoluydu ama ne diyeceğini bilemiyordu.

"Hissediyorum, ama isimlendiremiyorum," dedi ve devam etti, "hem de önemli bir şey olduğunu hissediyorum. Kuşların öyküdeki arkadaşınız hanımefendiye öğrettiği ile çocukların anne-babalarına öğrettiği aynı şey olmalı."

"Bursa'daki okulda çocukların anne-babalarına öğrettikleri şey şu oldu Timur Bey: Bir insanın yaşamının anlamı, o insanın 'ben'ini aştığı yerde oluşur."

Timur içinden cümleyi tekrar etti. "Bir insanın yaşamının anlamı, o insanın 'ben'ini aştığı yerde oluşur."

Bu durumda, biyoloji öğretmeninin ısrarla üzerinde durduğu ve Yakup Bey'in evrensel dediği ilkeler çürütülmüş oluyordu.

"Yani en az gayret ilkesi ve yararlılık ilkesi yanlış."

"Neden bu sonuca vardınız?"

"Çünkü bu ilkeler benmerkezli. Yani en kolay ve en verimli şekilde 'ben'in elde edeceğini elde etmesi gerekiyor. İlkeler bunu söylüyor. Benim lise biyoloji öğretmenim, 'Bencil olmak üzere yaratıldık,' demeye getiriyordu. Siz biyoloji öğretmenimin sözünü ettiği bu ilkeleri biliyorsunuz, ama bu ilkeler yanlış diyorsunuz sanki."

Bir insanın yaşamının anlamı, o insanın "ben"ini aştığı yerde oluşur.

"Belki de insanın 'ben'ini aşan farklı bir 'yararlılık' tanımı yapıyorum."

"Yani bir kazanç var," diye düşündü Timur. Yani ilkeler yanlış değildi, Yakup Bey bir istisnadan bahsetmiyordu. Bu durumda insanın "ben"ini aşarak elde ettiği kazanç yaşamın anlamı olmalıydı.

Sınıftaki öğrenciler de kuşlara simit atan hanımefendi de aynı şeyi keşfetmişlerdi. Biri simidi kuşlarla paylaşarak, öğrencilerse emek ve zamanlarını Rıza'yla paylaşarak yaşamlarına anlam katmış oluyorlardı. Yakup Bey sanki öyle söylüyordu. Aklına gelen soruyu sordu.

"'Hayatına anlam katmak' ne demek ve niçin önemli?"

Yakup Bey hemen cevap vermedi. Timur'a baktı, bir süre sustu. Timur sorduğu sorunun öneminin gerçekten farkında mı, diye göz ucuyla süzdü. Vapur Arnavutköy'ü geçmiş, Bebek'e yaklaşıyordu.

"'Eceli gelmeden ölmek' nedir bilir misin? Hayatının anlamını kaybedenler ve şu veya bu şekilde yerine koyamayanlar, yaşarken ölü gibi olurlar, bazıları sessiz sedasız intihar eder," dedi. Sonra devam etti. "Bir insanın en önemli zenginliği onun hayatının anlamıdır, olgun insan bu hazineyi kaybetmeyi göze alamaz."

Yakup Bey bir süre sustuktan sonra konuştu.

"İnsan sürekli hayatını daha anlamlı kılmaya çalışır. Bir insan kendi isteyerek bir fedakârlık yapmışsa, hayatını daha anlamlı kılmak için yapmıştır. İnsanın gerçek kimliğini, hayatını nasıl anlamlı kıldığına bakarak keşfedebilirsiniz. Bazı insanlar dünya beni görsün diye, bazı insanlar ise dünyayı görmek için dağlara çıkar."

Timur sanki sorusunun cevabını almıştı. Yakup Bey kendisi için kullanacağı zaman ve emekten Timur'la buluşmak için isteyerek vazgeçiyordu. Emin olmak için sordu.

"Benimle buluşmak sizin dünyayı keşfetmenize yarıyor, sizin hayatınıza anlam katıyor, öyle mi?"

Yakup Bey cevap vermese de "evet" anlamında başını salladı. Timur yeniden sordu.

"Nasıl bir anlam buluyorsunuz benimle konuşmaktan Yakup Bey?"

Vapur Bebek iskelesine yanaşıyordu. Yakup Bey Bebek'te inmeyi önerdi. Bebek Parkı'nda bir süre sessizce yürüdüler. Daha sonra Yakup Bey, "Şuradaki çayevine gidelim, orada sana anlatayım," dedi.

Bebek Camii'nin yanındaki çayevine doğru yürümeye başladılar.

8

Anlam Verme Süreci

Olayların anlamı yoktur, onlara biz anlam veririz.
Olgun insan, olaylara kendisinin anlam verdiğini bilir ve
verdiği anlamdan sorumluluk alır.

BEBEK'TEKİ BU ÇAYEVİ Yakup Bey'in sık sık geldiği bir mekândı ve bir kapalı kısmı vardı, bir de denize bakan arka tarafındaki açık asma altı kısmı. Esasında asma gibi duran kısım kavuniçi plastik yağmur koruyucularla örtülmüş, ince yapraklı bir ağaç ve ağaca sarılmış sarmaşıklardan oluşuyordu. Yine de bütün bunlar kendine özgü hoş bir hava veriyordu buraya.

Çayevini işleten Abdullah Bey, Yakup Bey'i tanıyordu. Onu görünce gülerek karşıladı, "Hoş geldiniz hocam, şu masaya buyurun," diyerek sakin bir yerde ufak bir masa gösterdi. "Size ıhlamur getireceğim, acaba genç ne istiyor?" diye sorup Timur'a baktı. Timur bu defa ıhlamur istedi. Çayın, özellikle demli çayın onu da gerginleştirdiğini hissetmeye başlamıştı.

Masaya oturduktan sonra Yakup Bey; "Timur Bey, burada yapacağımız konuşma, daha sonraki konuşmalarımıza temel olacak önemli bir konuda. Burada ele alacağımız kavramları ilerideki konuşmalarımızda da sık sık kullanacağız," dedi. O sırada masanın üstüne bir sinek konmuştu. Yakup Bey, "Timur Bey bu sineğe dikkatle bakın, davranışlarını gözleyin," dedi. Sinek masanın üzerinde

bir süre gezdikten sonra ıslak bir nokta buldu ve orada sanki bir şeyler yedi veya emdi. Yakup Bey elini oynatınca da uçtu gitti.

"En ufak canlılardan en büyüklerine kadar hepsinin ortak bir özelliği vardır; hepsi çevresini algılamasını sağlayan birer bilgi işlem sistemine sahiptir. Ağacın kökü nemi fark eder ve neme doğru uzanır. Ayçiçeği, güneşe döner. Tek hücreli yaratıklar dahi kendilerine zararlı ortamlardan kaçar, yaşayabileceği ortamlara gider. Bunu, ortamdan gelen bilgiyi işleyerek yapar. Bakın, masanın üzerindeki karasinek ıslak yeri arayıp buluyor ve orada kendisi için yiyecek olduğunu anlayıp ondan yararlanıyor. İnsanlarda bu bilgi işlem sistemleri çok daha gelişmiştir. Bugün sizinle bu konuda konuşmak istiyorum. İnsanın iki türlü bilgi işlem sistemi var: *Tanımlama Sistemi* ve *Değerlendirme Sistemi*.

"*Tanımlama Sistemi* çevremizi algılama aşamasında zihnimizde devreye giren ilk sistemdir ve çevremizdeki olay ve nesnelere kimlik kazandırır. Ardından *Değerlendirme Sistemi* devreye girer ve tanımlanan olay ve nesnelere değer biçer.

"Şimdi size kısa bir süre için bir şekil göstereceğim," dedi ve şekli gösterdikten hemen sonra üstünü kapattı. Ardından da sordu.

"Ne gördünüz?"



"Birbirine dönük iki insan profili gördüm."

Yakup Bey, bu kez şekli Timur'un önüne koydu.

"Lütfen, şimdi şeklin siyah kısmını arkada duran zemin kabul edin, beyaz kısmını önde duran şekil. Şimdi ne görüyorsunuz?"

"Şimdi değişti, bir vazo görüyorum."

"Değişti, değil mi? Neyi zemin kabul ederseniz tanımlamanız ona göre değişir. İki tanımlama da orada potansiyel olarak var. İşte bu bizim betimleme, tanımlama sistemimize bir örnek oluşturuyor. *Tanımlama Sistemi* sayesinde biz insanlar nesneleri, olayları, ilişkileri, kavramları betimleyerek isimlendiriyoruz."

Yakup Bey, daha sonra çantasından bir kâğıt çıkardı. Kâğıdın ortasına bir insan yüzü, altına da geniş bir dikdörtgen çizdi. Dikdörtgenin soluna çokköşeli bir şekil yerleştirip içine OLAN yazdı. Sonra çok köşeli şekilden dikdörtgene bir ok çizdi. Dikdörtgenin içine önce TANIMLAMA SİSTEMİ, ardından DEĞERLENDİRME SİSTEMİ yazdı. Bunların üstüne de bir çizgi çizip tepesine ANLAM VERME SÜRECİ başlığını ekledi.

Tanımlama Sistemi çevremizi algılama aşamasında zihnimizde devreye giren ilk sistemdir ve çevremizdeki olay ve nesnelere kimlik kazandırır. Ardından Değerlendirme Sistemi devreye girer ve tanımlanan olay ve nesnelere değer biçer.

"Bu iki bilgi işlem sistemi aracılığıyla insan olay ve nesneleri algılar. Diğer bir deyişle duyusal deneyimlerine bir anlam verir. Örneğin *Tanımlama Sistemi,* elime bardaktan dökülen şeyin su olduğunu söyler; *Değerlendirme Sistemi* ise o su denilen şeyin iyi, istenilen ya da kötü, istenmeyen olup olmadığını belirtir.

"Timur Bey, algılama hiçbir zaman nesnel bir işlev değildir. Bir şeye verdiğimiz anlam pek çok değişkenden etkilenebilir. Bunların bazılarının farkında olabiliriz, bazılarının olmayabiliriz. Mesela tokluk ya da açlık bir değişkendir. Açsan kebapçının önünden

geçerken gelen koku iştahını kabartır, tıka basa toksan mideni bulandırabilir. Bir şeye dikkat etme, bir konu üzerinde dikkati toplama da pek çok değişkenden etkilenen bir algılama işlevidir. Mesela bir ortamda bağıra bağıra konuşan biri diğer kişilerden daha çok dikkati çeker. Sayfa üzerinde **kalın harflerle yazılmış kelimeler** normal yazılmış diğer kelimelerden daha fazla dikkati çeker ve diğerlerinden önce algılanır."

Timur soluksuz dinliyor, Yakup Bey devam ediyordu.

"Bunun gibi yüzlerce değişken, insanın neyi, ne zaman, nasıl algılayacağını etkiler. Bu değişkenler sadece dış dünyayla ilgili de değildir. *Anlam Verme Süreci*'nde, yaşadığımız deneyimlerin sonucu oluşmuş anılarımız, duygularımız da devreye girer. Bunları, çocukluktan başlayarak farkında olmadan öğreniyoruz. Sesi ve görünüşü babasına benzeyen birini gören kişinin aklına babasıyla ilgili anılar gelir ve dolayısıyla o kişiyle ilgili algısı da babasıyla ilişkisinin olumlu olup olmamasından etkilenir."

"Yakup Bey, kişi kendi *Anlam Verme Süreci*'ni etkileyen değişkenlerin farkında mıdır? Örneğin son verdiğiniz örnekteki kişi, 'Ben babama benzeyen kişileri görünce aklıma şöyle anılar geliyor, şöyle hissediyorum,' diyor mu?"

"Hayır, demiyor, çünkü çoğu kez bilmez. Yıllar yılı psikoterapiye giderek bunların farkına varmayı başaranlar olduğu gibi, ömür boyu başaramayanlar da vardır. Ancak yaşam farkındalığını geliştirmek isteyenler kendi iç dünyalarına ve ilişkilerine duyarlı bir gözle bakarak bu tür farkındalığa rahatlıkla ulaşabilirler. Kişinin *Anlam Verme Süreci*'ni yönlendiren değişkenlerin farkına varması, o kişinin gelişiminde önemli bir aşamadır." Bir süre sustu ve ekledi. "Elde edilmesi zor bir başarı..."

Yakup Bey sanki kendi hayatını gözden geçiriyordu. Sonra devam etti.

"*Anlam Verme Süreci*, farkına varmadan taktığımız bir algılama gözlüğüdür. İç dünyamızı olduğu kadar dış dünyamızı da bu gözlük

aracılığıyla görürüz. Bu süreç dinamiktir ve söylediğim gibi çoğu kez kişi kullandığı bu *Anlam Verme Süreci*'nin farkında değildir."

Yakup Bey'in yüzünde, son derece önem verdiği bir konuyu açıklayan bir düşünürün ciddiyeti vardı. Ihlamurundan bir yudum aldıktan sonra devam etti.

"Biz olayları ve nesneleri tanımlıyoruz ve yaptığımız tanımlamaya göre de değerlendirip onlara anlam veriyoruz. Verdiğimiz anlama göre kararlar alıyoruz ve bu kararlara göre yaptığımız davranışlar da hayatımızda belli sonuçlar doğuruyor. 'Anlam' ya da 'algı', tanımlama ve değerlendirme etkileşimiyle oluşan sentezlenmiş bir bütün ve tüm hayatımızı yönlendiren kararlar mekanizmasının başlangıç noktasıdır. Bizim dışımızda değişik olaylar oluyor: Gök gürlüyor, ezan okunuyor, yağmur yağıyor, öfkeli adam bağırıyor, komşunun çocuğu ağlıyor, araba korna çalıyor, deprem olup evler yıkılıyor."

Anlam Verme Süreci, farkına varmadan taktığımız bir algılama gözlüğüdür. İç dünyamızı olduğu kadar dış dünyamızı da bu gözlük aracılığıyla görürüz.

"Bunların hepsi bir 'algı', değil mi Yakup Bey?"

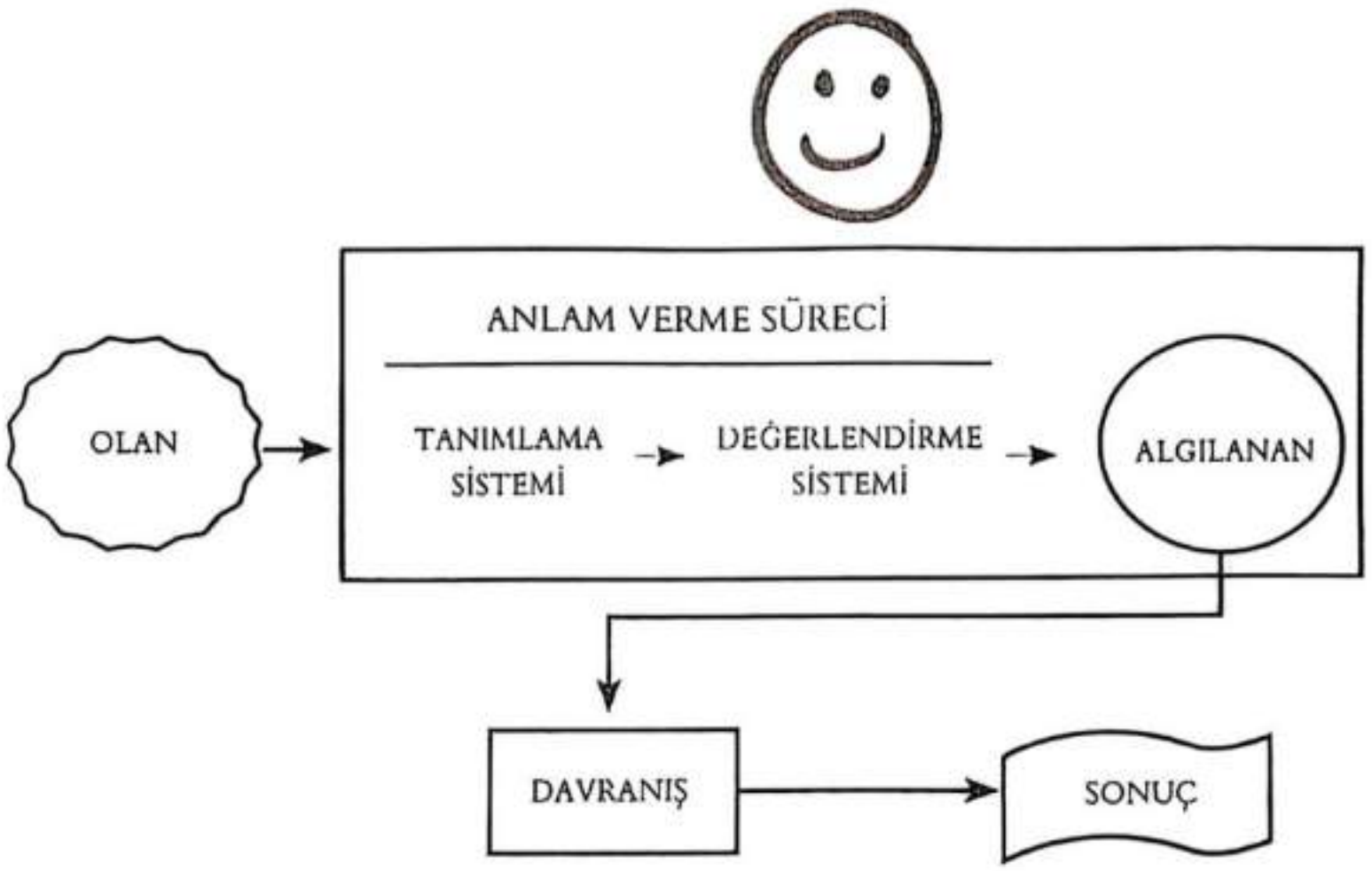
"Evet Timur Bey, bunların hepsi sentezlenmiş bir bütün! Bir ses duyuyoruz, bu sesi önce tanımlıyoruz. Örneğin ev yıkılması, uçak sesi ya da bir bomba sesini gök gürlemesi olarak tanımlayabiliriz. Sonra bu tanımladığımız şeyi değerlendirebiliriz. Mesela benim için gök gürlemesi muhteşem bir doğa olayı iken, bazıları için korkulacak bir olay olabiliyor. Amerika'da uzun yıllar kaldıktan sonra yurda dönüp ilk ezanı duyduğumda çok mutlu olmuştum. Rahmetli babamın ezan okuyuşunu yeniden hatırlamış, gözlerim ıslak, özlemle dinlemiştim. Benimle birlikte olan Amerikalı arkadaşım da olayı 'ezan' olarak tanımlamıştı, ama değerlendirmesi farklı olduğu için onun gözleri ıslanmamıştı.

"Görsek de görmesek de, duysak da duymasak da olaylar oluyor. Temel varsayımımız şu: Olaylar, algılayan biri olsun ya da olmasın

oluyor. Bunu çizimin sol tarafında, OLAN diyerek belirtmiştim. OLAN, *Anlam Verme Süreci*'nden geçtikten sonra algılanıyor. Buna da ALGILANAN diyelim. Unutmayın, ALGILANAN derken tanımlanmış ve değerlendirilmiş bir bütünden söz ediyorum."

Yakup Bey, biraz önce çizdiği şekildeki dikdörtgenin içine, DEĞERLENDİRME SİSTEMİ'nin sağına bir oval çizip içine ALGILANAN yazdı. Sonra DEĞERLENDİRME SİSTEMİ'nden bu ovale bir ok çizdi.

"Şimdi Timur Bey, varsayalım ki bir küçük kedi yavrusu evin önündeki bahçede kendi başına ağaçlardan düşen yapraklarla oynuyor. Bu kedi yavrusu evdekiler tarafından bol bol seviliyor ve okşanıyor. Bu yüzden hiç kimseden kaçmıyor, kimi görse sevsinler diye yaklaşıyor. Bu anlattığım, OLAN. Normal koşullarda çocuklar bahçede oynayan bir kedi yavrusuna ilgi gösterirler, durup bakarlar, yavrunun yanlarına yaklaşmasına izin verirler, çoğu kere onu okşamaya yeltenirler.[4]



4 Çocuklar yapılan telkinlerden daha çabuk etkilendikleri için onlardan örnek verildi. "Normal koşullar"dan kastımız özellikle kedi korkusu olmayan ya da anne-babası kediyi iğrenç bulmayan çocuklardır.

"Şimdi şöyle bir deney yaptığımızı düşünelim: Evin ellişer metre kuzeyine ve güneyine birer sözcü bırakalım. Eve kuzeyden yaklaşan çocuklara -bu gruba Kuzeyden Yaklaşanlar Grubu diyelim- sözcü, '50 metre ilerideki bahçeli evin önünde küçük bir kedi yavrusu var. Zavallı, sahipsiz. Kendini sevecek, okşayacak birini arıyor. Ne olur yanınızda varsa ona yiyecek verin, geçerken durun, biraz okşayın,' desin.

"Eve güneyden yaklaşanlara ise -bu gruba Güneyden Yaklaşanlar Grubu diyelim- '50 metre ileride bahçeli evin önünde küçük bir kedi yavrusu var. Bu kedi kuduz olmuş ve her an insanları tırmalamaya, ısırmaya hazır. Sakın onu yanınıza yaklaştırmayın, sizi ısırırsa kuduz olursunuz!' mesajı verilsin."

Yakup Bey, dikdörtgenin altına küçük bir dikdörtgen çizip içine DAVRANIŞ yazdı ve ALGILANAN'dan gelen bir okla birleştirdi. Sonra bükülmüş sayfa gibi bir şekil çizdi, içine SONUÇ yazdı ve DAVRANIŞ kutusundan gelen bir okla birleştirdi.[5]

"Öykümüzü bu şekil içinde anlatalım. Anlattığımız öyküde OLAN, her iki grubun *Tanımlama Sistemi* için de aynı. 'Bir küçük kedi yavrusu evin önündeki bahçede ağaçlardan düşen yapraklarla kendi başına oynuyor.'

"Kuzeyden Yaklaşanlar Grubu'nda yer alan çocuklardaki *Değerlendirme Sistemi* sözcü tarafından olumlu yönde etkilendi. Diğer bir deyişle, onlara Sevgi Temelli Anlam Verme gözlüğü takıldı. Onlar için tanımlama ve değerlendirme etkileşimi içinde algılanan sentez bütünü, yani ALGILANAN, sevilmek isteyen küçük, zararsız bir kedi yavrusu. Bu gruptaki çocukların DAVRANIŞ'ı sevgi sözcükleri ve okşama, belki kucağa alma olacaktır. SONUÇ hoş bir etkileşim, olumlu bir anı ve doğayla temas duygusu olacaktır.

"Güneyden Yaklaşanlar Grubu'ndaki çocukların *Değerlendirme Sistemi* ise olumsuz etkilendi. Dolayısıyla onlara da Korku Temelli

---

5 Görme engellileri de düşünerek, çizimi sözel olarak da anlatma fikrini veren Kerim Altınok ve Selim Altınok'a teşekkür ederim.

Anlam Verme gözlüğü takılmış oldu. Onlar için tanımlama ve değerlendirme etkileşimi içinde algılanan sentez bütünü, yani ALGILANAN, kuduz olan, saldırgan, tehlikeli bir kedi yavrusu. Bu gruptaki çocukların DAVRANIŞ'ı korku, kaygı, panik nedeniyle itme, kaçma, belki de taş atma olacaktır. SONUÇ panik, nahoş bir etkileşim, olumsuz bir anı ve doğayla temastan korkma duygusu."

Timur gayet rahattı ve ilgiyle dinliyordu. Yakup Bey'in söyledikleri ona açık, net ve anlamlı geliyordu. Aklına bir soru geldi ve sordu.

"Yakup Bey, bu iki grup çocuk kediye aynı anda yaklaşınca ne olur?"

"Siz ne tahmin ediyorsunuz?"

"Bence, iki gruptaki çocuklar birbirlerini ikna etmeye çalışacaklardır. Kuzey grubu kedi yavrusuna yaklaşırken güney grubu, 'Yaklaşma, o kedi kuduz, seni ısırır, kaç, sen de kuduz olursun!' diyecektir. Kuzey grubu ise, 'Yok yok, bu kedi sevilmek istiyor, onun için yaklaşıyor, zararsızdır,' diyecektir."

Daha sonra, gerçekten önem verdiği bir soru sorduğunu belirten kendinden emin bir yüz ifadesiyle şöyle dedi:

"Peki, Yakup Bey, bu iki gruptan hangisi diğerini ikna edecektir?"

Yakup Bey güldü.

"Timur Bey, siz iyi bir psikolog olacaksınız. Bu soru basit gibi görünüyor, ama cevabı bizi, psikolojide, sosyolojide, ekonomide ve siyasette çok konuşulan 'değişim' konusuna götürür. Gerçekten kim kimi ikna edecektir: Kediden korkanlar mı, yoksa kediyi sevenler mi? Biliyorsunuz, bizim Cumhuriyet tarihimiz büyük bir sosyal, siyasi ve ekonomik değişim denemesidir. Ne kadar başarılı oldu? Başarılı olduysa nerelerde ve niçin başarılı oldu? Başarısız olduğu yönler varsa niçin ve ne kadar başarısız oldu? Bunlar, çok araştırma yapılan ve yapılması gereken alanlardır. Şimdi burada bu konuya girmeyeceğim, ama çocuklarda oluşan sevgi/korku algısını etkileyebilecek birkaç olası unsurdan söz edeyim.

Yetişme ortamı: Çocukların içinde büyüdüğü ailede sevgi mi, yoksa korku mu daha baskındı?

Kedi yavrusuyla ilgili verilen bilginin güvenirliği: Kuzey ve güney grubunun sözcüleri, onların gözünde ne kadar güvenilirdi?

Kedilerle önceki deneyimler: Çocukların kedilerle ilgili daha önce yaşadığı olaylar ya da duyduğu şeyler nelerdi?

Bütün bu etkenler devreye girer. Hiç bu konuya girmeyelim, yoksa esas konuşacağımız konuyu kaybederiz." Yakup Bey biraz durduktan sonra, "Bir örnek daha vermek istiyorum," diyerek konuşmasına devam etti.

"Mahalleye yeni taşınmış biri evine geliyor, o sırada evinin sağ ve solundaki bahçelerde çalışan komşularının farkına varmıyor ve selam vermeden kapıdan içeri giriyor. Soldaki komşu bu davranışa, 'Bu adamın burnu büyük, bizi insan yerine koyup selam bile vermedi,' anlamını verip daha sonraki günlerde o da yeni komşusunu görünce sırtını çevirip onu görmemiş gibi yapıyor ve selam vermiyor. Sağdaki komşu ise aynı davranışa, 'Bu adamın çok işi olduğu için kafası karışık, dalgınlıktan bizi fark etmedi,' anlamını verip akşam ona yemek götürüyor ve 'Mahallemize hoş geldiniz, size yardım edebileceğimiz bir durum var mı?' diye soruyor."

Timur gülümsedi, "İki farklı komşuluk, iki farklı gelecek," dedi içinden. Bu örneği önemsediğini belirten derin bir nefes aldı. "Aynı olayı yorumlayan iki farklı *Anlam Verme Süreci* nasıl iki farklı gelecek yaratacak, bunu hiç unutmayacağım," diye aklının bir köşesine yazdı. Heyecanlanmıştı, konuşmaya başladı.

"Yakup Bey gördüğüm kadarıyla *Anlam Verme Süreci* içinde, Değerlendirme Sistemi çok önem taşıyor. Büyürken annemiz babamız, aslında ailedeki herkes, biraz büyüyünce okulda öğretmenlerimiz, daha sonra tüm toplum, gazeteler, televizyonlar, siyasi partiler de hepimizin *Değerlendirme Sistemi*'ni sürekli etkiliyor, değil mi?"

Yakup Bey'in gözleri parladı.

"Evet, benim ileride söyleyeceğimi şu an siz söylediniz. Aile, okul, eğitim ve sağlık hizmeti, adalet ve güvenlik sistemi gibi toplumun her bir kurumunun kendine özgü bir *Değerlendirme Sistemi* vardır. İşte bu kurumların her biri, kediye yaklaşmakta olan çocuklarda olduğu gibi, kendisiyle ilişki içine giren herkese, onlar farkında olmadan kendi *Değerlendirme Sistemi*'ni empoze eder. Yani her bir kurum kendileriyle ilişki kuran herkese, 'Siz de Danimarka-Rize-İnek kalıbıyla dünyayı görün,' diyor."

"Evet Timur Bey, net ve açık söylediniz. Ama *Değerlendirme Sistemi*'ne gelmeden önce *Tanımlama Sistemi* kavramını biraz daha açmak istiyorum."

Gülümseyerek Abdullah'a baktı, iki işareti yaptı ve ıhlamurlar gelince bardağının içine, getirilen ufak limon parçasını attı. Biraz içtikten sonra Timur'un gözünün içine bakarak devam etti.

"Çok önem verdiğim bir konuya giriyorum. Şimdi *Tanımlama Sistemi*'nin üç boyutunu ele alacağım. Not almak isterseniz alabilirsiniz, tane tane anlatmaya özen göstereceğim."

Timur not almak için defterini, kalemini çıkardı ve "Hazırım," anlamında gülümsedi.

9

Gerçekle Uyum

Bilim doğanın dilini anlama çabasıdır.
O dili anlayan doğayı dost, anlamayan düşman bilir.

TİMUR'UN DEFTERİNİ AÇIP, "Ben hazırım," bakışıyla beklediğini gören Yakup Bey, konuşmaya başladı.

"Evet, *Tanımlama Sistemi*'nin üç boyutu var. Bunlardan ilki GERÇEKLE UYUMLULUK ya da kısaca UYUM boyutudur. Nedir bu uyum boyutu? Gerçekte 'Olan' ile kişi tarafından *Tanımlanan* birbiriyle bağdaşıyor mu, aralarında ne kadar uyum var? Bu boyut, uyum derecesini ifade ediyor."

"Bir örnek verebilir misiniz?"

"Örneğin içinde büyüdüğüm ortamda, ishal olan çocuklara su vermezlerdi. Derlerdi ki, 'Zaten su kaybediyor, su verme ki çocuğun içi kurusun, iyileşsin.' Oysa modern tıp, bunun tam aksini söylüyor, 'Çocuk su kaybediyor, o kaybı yerine koyabilmesi için çocuğa bol bol su içirmeniz gerekir,' diyor. Eski *Tanımlama Sistemi*'ne inanarak çocuklarına su vermeyenlerin bebekleri öldü. Çünkü onların *Tanımlama Sistemi* gerçekte olanı doğru tanımlamıyordu; gerçekte olan ile uyum içinde değildi; olanı yansıtmıyordu.

"Tıpta ilk adım, yani doğru teşhis, doğru tanımlamadır. Hastalığı doğru teşhis edebilmelisin ki uygun tedavi mümkün olsun. 'Uygun tedavi' hastalığın gerçeğine uyumlu tedavi demektir. İshal olunca su içmemek gerçekle uyumsuz, bol bol su içmek uyumludur.

"Yine çocukluk ortamımdan bir gözlem olarak gök gürlemesini ele alalım: Gök gürlemesinin bilimsel tanımlamasını bugün artık herkes biliyor; bulutlarda birikmiş elektrik yükünün boşalması. Ama ben çocukken çevremde buna, 'Allah gazabını dile getiriyor,' diyen büyükler vardı.

"Bu sadece benim çevremde olan bir durum değildir; dünyanın değişik toplumlarında, değişik zamanlarında gerçekle uyum içinde olmayan bu tür tanımlama sistemleri olmuştur ve bazıları hâlâ devam etmektedir. Astroloji bir *Tanımlama Sistemi* örneğidir; bu sistem içinde yıldızlar önemlidir. Doğum anında yıldızların nerede olduğunu dikkate alarak insanın isminin hangi harfle başlayacağı, kiminle ne gün hangi saatte evleneceği, önemli işlerin ne vakit yapılacağı ve benzeri pek çok şey belirlenir. Hindu astrologlar otuz dolara isteyenin bir buçuk metre uzunluğunda yıldız hesabını çıkarıyorlarmış."[6]

Yakup Bey bir süre sustu. Vaktini doğru insana harcadığını bilmenin rahatlığıyla Timur'a baktı. Sonra çantasından bir kitap çıkardı. Kitabın adı *Türk Usulü Başarı*, yazarı Mümin Sekman. İşaretlediği sayfayı Timur'a okudu:

> Politikacılarımızın sorunlar karşısında bulduğu Türk usulü çözümler de dillere destandır, 17 Ağustos depreminden sonra ünlü mimar Ahmet Turan Altıner'in anlattığı bir olay bu konuda iyi bir örnek sayılabilir. İller Bankası, Altıner'i imar planı çalışmalarına katılmak üzere, Konya'nın Zincirlikuyu kazasına gönderir. Belediye tarafından yapılan imar planında Ticaret Merkezi'nin tam fay hattı üzerinde olduğunu gören Altıner, Belediyenin yetkililerini uyarır: "Bu merkezin altından fay hattı geçiyor, sonra başınız belaya girer." Bunun üzerine Belediye Meclisi şöyle karar alır: "Ticaret Merkezi kalsın, fay hattını kentin dışına çıkarın." Bu bir fıkra değil, yaşanmış gerçek bir olaydır. (s. 105).

---

6 Elif Köksal, *Katmandu'da Ev Hali*, Metis Yayıncılık, İstanbul, 2010, s. 118.

"Görüyorsunuz ya Timur Bey, burada, gerçeği hesaba katmayan bir cehalet söz konusu.

"Dünya yüzünde değişik kültürler ve dinler, farklı farklı *Tanımlama* ve *Değerlendirme Sistemleri* içinde farklı uygarlıklar ve bu uygarlıklar içinde aileler, giyinişler, ilişki ve yönetim tarzları yaratmıştır. Şimdi iki insan ele alalım. Birine Ahmet, diğerine Behçet diyelim.

"Varsayalım ki sağlık, ticaret, eğitim gibi yaşamın değişik alanlarında Ahmet'in *Tanımlama Sistemi* gerçeklerle daha uyumlu şekilde oluşup gelişiyor. Böylece iş hayatında olsun, öğretmenlikte olsun, dişçilikte, doktorlukta, muhasebede... hangi alanda bir işi olmuşsa o alanda, kendi *Tanımlama Sistemi* bakımından üst düzeyde bir GERÇEKLE UYUMLULUK sağlamış durumda. Diyelim ki Ahmet doktordur ve *Tanımlama Sistemi*'nin UYUMLULUĞU YÜKSEK olduğundan hastalarına doğru teşhis koyuyor, doğru ilaç yazıyor ve genel olarak daha etkili tedavi uygulayarak başarılı oluyor."

Timur gülerek devreye girdi; "Yani ishal olan bebelerin annelerine bol su vermesini öğütlüyor."

Yakup Bey, "Evet evet," dedi ve devam etti.

"Ahmet doğru teşhis ve doğru tedavi uyguluyor. Diyelim ki Behçet de doktor ama onun *Tanımlama Sistemi'nin* UYUMLULUĞU DÜŞÜK, doğru teşhis koyamıyor, etkili tedavi uygulayamıyor ve zaman zaman hastalarının ölümüne sebep oluyor. Tabii, şikâyetler oluşuyor, hatta bazen mahkemeye veriliyor ve zor durumlara düşüyor. Timur Bey, takdir edersiniz ki diğer mesleklerde de Ahmet ve Behçet'in durumunda insanlar vardır. UYUMLULUĞU YÜKSEK *Tanımlama Sistemi*'ne sahip Ahmet benzeri kişiler başarıya yönelirken UYUMLULUĞU DÜŞÜK *Tanımlama Sistemi* olan Behçet benzeri kişiler sürekli engellerle karşılaşacak ve kösteklendiklerini düşüneceklerdir.

"Nasıl bir doktor kendi *Tanımlama Sistemi*'ni kullanarak hastasının sorununu teşhis ediyor ve tedavi yöntemlerini belirliyorsa,

Bir yerde bir sorun doğru teşhis edilemiyorsa, doğru çözüme de ulaşılamaz ve sorun çözülemez.

bir toplum da sorunlarını çözerken kendi kültürünün *Tanımlama Sistemi*'ni kullanır. Bireylerde olduğu gibi toplumlarda da *Tanımlama Sistemi*'nin GERÇEKLE UYUMLULUK derecesi arttıkça sorunlar doğru teşhis edilir ve alınan önlemler etkili olacağı için o alanda sorunlar azalmaya başlar. Örneğin sorun trafik kazalarıysa, çeşitli uygulamalarla bu tür kazaların azalması sağlanır. Bir yerde bir sorun doğru teşhis edilemiyorsa, doğru çözüme de ulaşılamaz ve sorun çözülemez.

"Sonuçta, *Tanımlama Sistemi* bireyde, ailede, şirkette ya da toplumda aynı şekilde çalışır. Biz birey düzeyinde devam edelim. Ahmet'in UYUMLULUĞU YÜKSEK *Tanımlama Sistemi*'yle zaman içinde bakalım neler olur?:

1. Her şeyden önce kendisiyle ilişkisi olumlu yönde gelişir.
2. Kendisiyle ilişkisi olumlu yönde geliştiği için kendine güveni olur.
3. Güveni olduğundan huzurlu, sakin, güler yüzlü olur.
4. Kendini sever ve değerli bulur.
5. 'Yapabilirim duygusu' yüksek biri olarak gelişmesi devam eder.

"Behçet ise UYUMLULUĞU DÜŞÜK *Tanımlama Sistemi*'yle zaman içinde şunları yaşayacaktır:

1. Her şeyden önce kendisiyle ilişkisi olumsuz yönde gelişir.
2. Kendisiyle ilişkisi olumsuz yönde geliştiği için kendine güveni düşük olur.
3. Kendine güveni olmadığından huzursuz, hırçın, bitkin olur.
4. Kendini değersiz bulur ve kendini sevemez.
5. 'Yapabilirim duygusu' düşük, çaresizlik duygusu yüksek biri olarak yaşamını sürdürür."

Timur dinliyor ve dinledikçe gözünün önünden çocukluğunda tanıdığı insanlar geçiyordu. Üniversitede tanıdığı arkadaşlarını düşünüyordu. Yakup Bey'in sakin anlatımının arkasında ne kadar güçlü kavramlar yattığını görüyordu. Tüm dikkatini vererek dinlemeye devam etti.

"Ahmet dünyayı anlaşılabilir, kendine yakın, sevilecek, dost, destek bir kaynak olarak görürken Behçet dünyayı anlaşılamaz, korkulacak, kendinden uzak, düşmanca, sürekli engel teşkil eden bir yer ve yaşadıklarını da kader olarak değerlendirecektir."

"Yakup Bey, çok önemli kavramlar bunlar."

"Farkına vardığınız için memnunum Timur Bey. Dünyayla ilişkileri nasıl farklıysa, insan ilişkileri bakımından da Ahmet ve Behçet arasında farklar olacaktır. Ahmet insanları anlaşılabilir, sevilebilen, yakın, dost varlıklar olarak görürken Behçet onların kendine hasım olduğunu düşünecektir."

"Yakup Bey bu, biraz önce konuştuğumuz toplum düzeyinde *Tanımlama Sistemi*'yle ilgili de birçok şey söylüyor. Ahmet ve Behçet kişileri arasında görülen farklar, A toplumu ve B toplumu arasında görülen farklar da olabilir. Böylece, kişilerde olduğu gibi, farklı *Tanımlama Sistemi* olan toplumlarda da farklı komşuluklar, siyasal yönetimler ve adalet sistemleri gelişecektir, değil mi?"

"Evet Timur Bey, aynen öyle. Ayrıca, Ahmet kendi gelişimine önem verecek, geliştikçe daha çok anlayacağına ve anlayınca daha da güçlü ve sağlıklı olacağına inanacaktır. Behçet ise sıkıntılarının temelinde kendi *Tanımlama Sistemi*'nin yattığını kavrayamadığı için kendini geliştirmenin onun için bir anlamı olmayacaktır. Muhtemelen o, dünyayla ilişkisinde bilgiyi değil, gelenek görenek ve dogmaları kullanma eğiliminde olacaktır. Bunları kişi yerine, toplum bazında düşününce, karşımıza hasta toplumlar çıkar. İleride sizi 'hasta toplumlar' kavramıyla tanıştırmak istiyorum. Gelişmemiş, hasta bireyler gibi, hasta toplumlar da çözüme götürmeyen bazı davranışları tekrar edecek ve ortaya çıkan sonuçları

komplo teorileriyle açıklayacak, kendilerine hiç sorumluluk almadan başkalarını suçlayacaktır. Ya da teslimiyetçi bir kadercilik anlayışına sığınacaktır."

Yakup Bey, yine Mümin Sekman'ın kitabını okumaya başladı:

> Kadercilik genel anlamda insanların hayatlarını kontrol altında tutmak ve yönetmek için çaba harcamayarak kendilerini olayların akışına bırakması demektir. Kader inancı ile kadercilik anlayışı aynı şey değildir. Kadercilik anlayışına göre, başa gelecekler önceden bellidir ve olacağa çare yoktur, yazgı değiştirilemez, o halde kadere teslim olmak gerekir. Bu anlayışta başarı kişisel kontrole bağlı değildir. (s. 293).

"Kader inancı ne peki Yakup Bey?"

"Kitapta o tartışılmamış. Kader inancıyla ilgili benim kendi yorumum var, istersen anlatabilirim."

"İsterim Yakup Bey, biraz anlatır mısınız?"

"Kader inancı, yaşamından ne kadar sorumluluk aldığınla ilgili. Kadere inanan bir insan olarak ben, içinde bulunduğum durumda seçimlerimi özenle yaparım, elimden gelenin en iyisini yapmaya gayret ederim, en nihayetinde ortaya çıkan sonucu anlar, üzerinde düşünür, uğraşmaya devam ederim, ama istediğim olamadı diye kendimi öldürmem, tevekkül sahibiyimdir."

"Ne demek tevekkül sahibi olmak?"

"Yani kendi gücümün yetişemediği, denetimim dışında şeyler olduğunu bilirim ve onları değiştiremediğim için kendimi hırpalamam. Bu anlamda elimden gelenin en iyisini yaparak kaderimi oluşturacağımı bilirim. Kadercilik

---

Gelişmemiş, hasta bireyler gibi, hasta toplumlar da çözüme götürmeyen bazı davranışları tekrar edecek ve ortaya çıkan sonuçları komplo teorileriyle açıklayacak, kendilerine hiç sorumluluk almadan başkalarını suçlayacaktır. Ya da teslimiyetçi bir kadercilik anlayışına sığınacaktır.

---

anlayışında ise şöyle düşünürüm; 'Ben ne yaparsam yapayım, ne olacağı evvelden belirlenmiştir, hiç uğraşmama gerek yok. O nedenle Allah bana ne vermişse onunla yetinirim, fazlasını veya farklı bir şeyi istemem. Allah, benim seçimlerimin ötesinde, benim kaderimi zaten tanımlamış ve belirlemiştir.'"

"Gerçekten de ikisi arasında önemli bir fark var Yakup Bey."

"Timur Bey, ben şöyle diyorum: Kadere inananlar çalışkan, kaderciler tembel olur. Ayrıca, kadere inananlar kendi yaşamlarından sorumluluk alır, kaderciler hiçbir şeyden sorumluluk almaz."

Timur notlar alıyordu, öğrendiklerinden heyecanlanıyordu. Yakup Bey'e sordu.

"Ahmet ve Behçet ile ilgili söylediğiniz her şeyi A toplumu ve B toplumu içinde oluşan aileler, şirketler ve kurumlar için de söyleyebiliriz, değil mi Yakup Bey?"

"Evet, biraz önce birkaç örnek verdiğimiz gibi, konuştuklarımızı aileler, şirketler ve kurumlar için genelleyebiliriz."

"O zaman Yakup Bey, bir birey olarak, bir aile olarak, bir kuruluş olarak bilgimizin temelinde *Bilimsel Tanımlama Sistemi*'nin olup olmaması önemli, değil mi? Örneğin anne-baba, çocuğunu bireysel kanaatler veya gelenek göreneklere göre mi yetiştiriyor, yoksa çocuk gelişimi biliminden mi yararlanıyor?"

"Yani 'Kızını dövmeyen dizini döver,' yöntemi sakıncalı olabilir mi, diye mi soruyorsunuz?"

"Onun ötesinde. Söylediğim, çocuğunu sadece uyurken öpen babalar, eti senin kemiği benim anlayışında eğitim kurumları, hiç kimseye gülmeyen asık suratlı yöneticiler, hepsi gelenek görenekler çerçevesinde oluşmuş bir *Tanımlama Sistemi*'nin parçası. Bunun yerine daha bilimsel bir yaklaşımın gelmesi önemli, değil mi?"

Kadere inananlar çalışkan, kaderciler tembel olur. Ayrıca, kadere inananlar kendi yaşamlarından sorumluluk alır, kaderciler hiçbir şeyden sorumluluk almaz.

"Tabii önemli. Bilimsel yaklaşımla geliştirilen *Tanımlama Sistem*'lerinin GERÇEKLE UYUMLULUK derecesi gelenek görenek, bireysel deneyim ve kanaatlere kıyasla daha yüksektir. Bu nedenle, dünya uygarlık tarihi içerisinde *Bilimsel Tanımlama Sistemi*'nin ve dolayısıyla bilimsel düşüncenin gelişmesinin ayrı bir yeri bulunmaktadır."

Biraz soluklandı. Ihlamurları tazelendikten sonra, daha somut bir örnek vermek istediğini söyleyip devam etti.

"*Tanımlama Sistemi'ni* bir harita olarak düşünün. Harita temsil ettiği şeyi ne kadar gerçekçi olarak yansıtırsa o derecede değer kazanır. Örneğin bir şehrin haritası, o şehrin kendisi değildir, o şehri ne kadar gerçeğe uygun olarak temsil ediyorsa o derece uyumlu, kullanışlı ve işe yarar olacaktır. Bursa şehrinin haritası üzerine yanlışlıkla İzmir yazılmış olsa ve siz bu haritayı kullanarak İzmir'in bir noktasından diğer noktasına gitmeye çalışsanız, ne kadar dikkat ederseniz edin, ne yaparsanız yapın, başarılı olamazsınız. Çünkü kullanmış olduğunuz *Tanımlama Sistemi*, yani izlediğiniz harita, gerçeğe uyumlu değildir, yanlıştır; temsil etmesi gereken gerçeği, yani İzmir şehrini temsil etmemektedir. Harita kullanma beceriniz veya yön duygunuz ne kadar iyi olursa olsun yanlış *Tanımlama Sistemi*'nin -haritanın- getireceği zararı önleyemeyecektir. Tanıdığım bazı insanlar kendi *Tanımlama Sistem*'lerine öylesine bağlanmışlardır ki ellerindeki Bursa haritasının İzmir'de adres bulmaya yaramadığını yüzlerce defa gördükleri halde, kabahati haritada değil, İzmir'de bulurlar. Bir anlamda, 'Bu sokaklar ve evler yanlış yere konmuş,

---

Nasıl bir insan sigaranın ya da alkolün zararlı olduğunu bile bile vazgeçemez, bağımlı hale gelirse bazı insanlar, aileler, şirketler, toplumlar da onlara zarar veren tanımlama sistemlerine bağımlılık geliştirmişlerdir, bırakamazlar.

---

yanlış isim verilmiş; esasında bu haritada gösterildiği gibi düzenlenmeliydi,' demektedirler."

Timur sordu; "Binanın yerine fay hattının yerini değiştirmek isteyen belediye yetkililerinin durumu gibi, değil mi?"

Yakup Bey başıyla onayladı.

"Şimdi yeni bir kavram üretiyorum, *Tanımlama Sistemi Bağımlılığı*. Nasıl bir insan sigaranın ya da alkolün zararlı olduğunu bile bile vazgeçemez, bağımlı hale gelirse bazı insanlar, aileler, şirketler, toplumlar da onlara zarar veren tanımlama sistemlerine bağımlılık geliştirmişlerdir, bırakamazlar."

"Daha açıklayıcı bir örnek verebilir misiniz Yakup Bey?"

"Mesela ırkçılık. Mesela etnosentrizm, yani aşiret merkezli olma, mesela nepotizm, yani akraba kayırma. Bütün bu tür bağnazlıklar sonuçta çatışma, savaş ve yoksulluk getirmiş ama toplumlar onlardan vazgeçememişlerdir. Her türlü ideolojik bağnazlık bir *Tanımlama Sistemi Bağımlılığı*'dır. Aşırı sağcısı, aşırı solcusu, yobaz dindarı hep birer *Tanımlama Sistemi Bağımlılığı* örneğidir."

Timur bir süre sessiz kaldı, sonra aklına takılan, uzun süredir merak ettiği bir konuyu sormaya karar verdi.

"Peki, yobaz dindar diyebildiğimiz gibi, bağnaz bilimci de diyebilir miyiz?"

Yakup Bey bir an şaşırdı, böyle bir soruyu beklemiyordu. Bir süre sessiz kaldı. Ihlamurundan birkaç yudum aldıktan sonra, "Yerinde bir soru," dedi. Biraz suskunluktan sonra konuştu.

"Evet, diyebiliriz. Yobaz dindar gibi, bağnaz bilimci de vardır. İleride *Değerlendirme Sistemi*'ni tartışırken bu daha açık seçik görülecek. Şimdilik şu kadarını söyleyebilirim; nasıl ki dinin ruhunu, felsefesini kavramış gerçek bir mümin yobaz değil ise, bilimin felsefesini anlamış gerçek bir bilim

Nasıl ki dinin ruhunu, felsefesini kavramış gerçek bir mümin yobaz değil ise, bilimin felsefesini anlamış gerçek bir bilim insanı da bağnaz bilimci olamaz.

insanı da bağnaz bilimci olamaz. Bu kişi bilimin bildiği kadarıyla yetinir ve sınırların nerede bittiğini iyi bilir. Ama bilimin sınırlarını bilmeden onu hiç uygun olmayan yerlerde bilinçsiz bir şekilde genelleyerek kullanan kişiye 'yobaz bilimci' denebilir."

Yakup Bey, Abdullah'a el etti, getirdiği hesabı ödedi. Sonra Timur'a, "Bebek'ten Hisar'a yürümeye ne dersin? Çok oturduk, biraz yürümek iyi gelecek," dedi.

10

Kendi İçinde Bütünlük

Ne kadar okursan oku,
bilgine yakışır şekilde davranmıyorsan, cahilsin demektir.
ŞİRAZLI SADİ

TİMUR'LA BİRLİKTE BEBEK'TEN Hisar'a giderlerken, Yakup Bey, İstanbul Üniversitesi'nde öğrenciyken buralara gelişini hatırladı. Karşı tarafın Asya, bu tarafın Avrupa olduğunu bilmek ve Boğaz'daki gemilerin iki kıta arasında yol aldığını görmek, rüya içinde yaşamak gibi bir duygu veriyordu. Sade Kahve'ye gelmeleri yirmi dakikalarını aldı ve gözlerine kestirdikleri bir masaya oturdular. Kahve içmeye karar verdiler, "Sade Kahve" isimli bu yerin hakkını vermek için!

Kahvelerini yudumlarken bir süre Boğaz'ı seyrettiler. Timur, sürekli kafasını kurcalayan soruların cevabını almak için sabırsızlanıyordu. Sonunda dayanamayıp sordu.

"Yakup Bey, benimle buluşmanın, sizin hayatınıza anlam kattığını ve bunun nasıl olduğunu anlatacağınızı söylemiştiniz. Sormak istediğim iki şey var: Bir, beni donattığınızda ben ne kazanmış olacağım? İki, siz ne kazanmış olacaksınız? Bu kadar emek ve zamanı niçin veriyorsunuz?"

"Evet, gerçekten senin kafanı sürekli meşgul eden iki önemli soru; bunların farkındayım. Şimdi her ikisine de cevap vereyim, ama verdiğim cevapların anlamı ancak aylar sonra daha açıklığa

kavuşacak sanıyorum. Donanınca neyi, niçin düşündüğünüzü ve neden yapmaya çalıştığınızı anlamaya başlarsınız."

"Yakup Bey, saygısızlık yapmış olmayayım, ama anlamaya başlayınca ne olacak?"

"Bir insan anlamaya başlayınca, başka türlü düşünme seçeneklerinin ve dolayısıyla farklı seçimlerin var olduğunu görür, kendi yaptığı seçimlerle hayatına yön verebileceğini fark eder."

"Daha önce bu seçenekler yok muydu?"

"Farkında olunmadığı sürece o seçenek yok sayılır; ancak farkında olduğunuz şeyler arasından seçim yapabilirsiniz."

"Yani ben donatılınca yaşamımın daha farkına varacağım ve bu farkına varış sayesinde seçeneklerimi görebileceğim. Bunları görünce de gelişigüzel, otomatik kararlar alıp, otomatik tepkiler vermeyeceğim."

Bir insan anlamaya başlayınca, başka türlü düşünme seçeneklerinin ve dolayısıyla farklı seçimlerin var olduğunu görür, kendi yaptığı seçimlerle hayatına yön verebileceğini fark eder.

"Kültür robotu olmaktan çıkma fırsatı böyle doğuyor."

"Peki Yakup Bey, seçeneklerimin farkına vardım diyelim, ama o farkına vardığım seçeneklere göre kararlar vererek davranacak bir ortamda değilsem, yani ortam benden kültür robotu olmamı bekliyorsa?"

"Timur Bey, bakıyorum felsefi sohbetler için yeni ufuklar açıyorsunuz. İşte ben de bu tür sohbetlerde dimağımın gençleştiğini hissediyorum. Dile getirdiğiniz konu, özgürlüğünüzü keşfetmek ile özgürlüğünüzü yaşamak arasında var olan ilişkiye dokunuyor. Özgürlüğü keşfetmek bir bilinç meselesi, keşfedilen özgürlüğü yaşamak yeterli güce sahip olma ve cesaret meselesi."

"Yani farkına varmak yetmiyor; yeterli gücüm ve cesaretim varsa seçimlerimi yaparak, yaptığım seçimlerden sorumluluk alarak, bir şahsiyet olarak yaşamaya başlayacağım."

"Evet, bu gerçekçi ve güçlü bir ifade oldu."

"Teşekkür ederim Yakup Bey. Peki, bana bu kadar emek ve zaman vermekle siz ne kazanıyorsunuz?"

"Biraz önce sizinle konuşurken zihnimin gençleştiğini söylemiştim; bu kendi başına önemli. Bir başka nedeni daha var ki onu da önceki konuşmamızda sözünü ettiğim ilkokul öğrencileri dile getirmişlerdi."

Timur bir süre sustu, sonra yüzünde bir gülümsemeyle konuştu.

"Bir insanın yaşamının anlamı, o insanın 'ben'ini aştığı yerde oluşur. O öğrenciler anne-babalarının bunu keşfetmesine olanak sağlamıştı."

Yakup Bey cevap vermedi, gülümseyerek Timur'a bakıyordu. Timur devam etti.

"Ben kuşum ve siz de benimle simidinizi paylaşıyorsunuz. Kuş yoksa simidinizin olmasının bir anlamı yok."

Yakup Bey mutlu bir şekilde ve başını sallamakla yetindi. Bir süre sessiz oturdular. Sonra Yakup Bey Bebek'teki sohbetlerini bıraktıkları noktadan ele aldı.

"*Tanımlama Sistemi*'nin üç boyutu olduğundan söz etmiştim. Birinci boyutu GERÇEKLE UYUMLULUK dedik ve bu uyumu sağlamada bilimsel yöntemin ve düşüncenin neden önemli olduğunu sanırım anlatmış olduk." Yakup Bey gözleri biraz dalarak, "Sadece bu noktada haftalarca konuşacak malzeme var," dedi ve devam etti.

"Prof. Dr. Mümtaz Turhan, Tanzimat'tan bu yana bilimsel tutum ve bilimsel düşüncenin aydınlarımız ve yöneticilerimiz tarafından anlaşılmadığını söylemiştir."

"Kim o Yakup Bey?"

"Benim değer verdiğim, bilim insanı olarak yetişmemde emeği olan kişi. Mümtaz Turhan, gerçek bir bilim

---

Özgürlüğü keşfetmek bir bilinç meselesi, keşfedilen özgürlüğü yaşamak yeterli güce sahip olma ve cesaret meselesi.

---

insanıydı ve senin bulunduğun bölümün kurucusudur. Mümtaz Turhan, Osmanlı İmparatorluğu'nun Batı karşısında savaşlarda kaybetmeye başlamasını ve bu kaybın süregitmesini Osmanlı'nın bilimsel düşünceye geçemeyişinde gören ve bunu açık olarak ifade eden önde gelen kişidir. Sadece Osmanlı için değil, bugünün toplumu için de konuşmuştur. Toplumsal, ekonomik, siyasal ve eğitim sorunlarının temelinde bilimsel tutum ve yaklaşım eksikliğine işaret etmiştir. Uygar bir toplum olabilmek için bilimsel düşünce ve tavrın vazgeçilmez olduğunu sürekli söylemiş ve kitaplarında, konferans ve seminerlerinde bu fikrin altını çizmiştir."

Kısa bir sessizlikten sonra Yakup Bey, "Devam edelim," dedi ve açıklamaya başladı. "*Tanımlama Sistemi*'nin ikinci boyutuna, KENDİ İÇİNDE BÜTÜNLÜK diyorum. Yaşamımız boyunca pek çok farklı alandan durum ve olayı tanımlamaya çalışırız: Yeme-içme, ısınma, barınma gibi biyolojik; ticaret, üretim, bankacılık, inşaatçılık gibi ekonomik; hukuk, adalet, üniversite kurumları, partiler ve devlet yönetimi gibi toplumsal; bireyin eğitimi, ailede mutluluk, başarıyı arayan insan ve liderlik gibi psikolojik... Bunların her biri diğerinden farklı görünse de temelde birbirleriyle ilişkilidir. Bütün bu değişik yönleri, yani yemesini, içmesini, ailesinde ve dışarıda insanlarla ilişkisini, zamanını ve parasını kullanışını kendi *Tanımlama Sistemi* içinde tutarlı bir şekilde ilişkilendirip bütünleştiren kişi, bu boyutları zihninde bölük pörçük bırakan kişiden farklı bir yaşam yolculuğu yapacaktır. Bu dediğim sadece bir birey için değil, aynı zamanda bir şirket, bir siyasi parti ve bir devlet için de geçerli. Önemli soru şu: *Tanımlama Sistemi* içindeki yaşamın değişik yönlerine ilişkin değişik boyutlar birbiriyle ahenkli ve tutarlı bir bütünlük içerisinde mi, yoksa tutarsız bir karmaşa mı oluşturuyor?"

Timur anlamaya çalışıyormuş gibi bakınca Yakup Bey örnek vermeye başladı.

"Sokakta gördüğü bir trafik kazasını, 'Kader' olarak tanımlayan bir yargıç ve yine bu yargıcın mahkemede trafik kazası davalarına

baktığını düşünün! O toplum, adalet konusunda önemli sorunlara gebedir, değil mi?"

"Evet, katılıyorum. Bu tür bir toplumda adalet anlayışı temelden zedelenecek ve insanlar güven içinde yaşama duygusundan mahrum kalacaklardır."

"Demek ki hemfikiriz. Peki, bir örnek daha vermek istiyorum. Öyle bir toplum düşünün ki sağlık hizmeti verenlerin, yani doktorların, hemşirelerin, hastabakıcıların, sağlık memurlarının, sağlık yöneticilerinin dörtte üçü sigara tiryakisi olsun. Şimdi sorum şu: Böyle bir toplumun sağlık konusunda önemli sorunları olduğunu düşünür müsünüz?"

Timur gülümsedi ve etraflarında sigara içen insanlara baktı. Bir şey demeden hafifçe başını salladı. Yakup Bey devam etti.

"Uydurma öykümüzde örnek olarak verdiğimiz kaderci yargıçta ve sigara tiryakisi doktorda *Tanımlama Sistemi*'nin kendi içinde bütünlüğü yok. Şizofrenik, parçalanmış, bölmelere ayrılmış tutarsız bir *Tanımlama Sistemi* var. Tabii, böyle yargıçları olan bir toplumun adalet anlayışında ve böyle doktorları olan bir toplumun sağlık anlayışında da kendi içinde bütünlük olmayacaktır."

"Daha iyi anlamak için konuşuyorum ve soruyorum Yakup Bey, 'kendi içinde bütünlük' niçin gerekli? Yargıç 'kader' inancını o şekilde ifade etmiş olabilir; doktor da iyi bir doktor olabilir, ama sigara içmeye devam etmek isteyebilir. Bunun ne sakıncası var?"

Yakup Bey bu soruyu beklemiyordu. Bir süre düşündü. Sonra gülümsedi ve "Biliyor musunuz Timur Bey, siz hiç aklıma gelmeyen bir soruyu sorduğunuzda önce hafif şaşırıyorum, daha

---

Sokakta gördüğü bir trafik kazasını, "kader" olarak tanımlayan bir yargıç ve yine bu yargıcın mahkemede trafik kazası davalarına baktığını düşünün! O toplum, adalet konusunda önemli sorunlara gebedir, değil mi?

---

sonra düşününce bu sorularınızla benim gelişmeme katkı yaptığınızı görüyorum ve içimde bir teşekkür duygusu gelişiyor," dedi. Bir süre sustuktan sonra devam etti. "İzin verirseniz bunu tartışmadan önce, şu iki soruyu ele alalım. Birincisi, yakını sarhoş bir sürücünün yaptığı kaza sonucu hayatını kaybetmiş bir vatandaş dava açmış olsun. A ülkesinde davaya, 'kazayı kaderin işi' olarak tanımlayan bir yargıç bakıyor, B ülkesinde ise insanların kendi davranışlarından sorumlu olduğunu düşünen bir yargıç. A ülkesinin mi, yoksa B ülkesinin mi vatandaşı olmak istersin?"

"Hiç kuşkusuz B ülkesinin."

"Niçin?"

"B ülkesinde kendimi daha güvende hissederim. Haklarımın korunacağına dair içimde bir güven duygusu oluşur."

"Şimdi gelelim ikinci soruya, diyelim ki kalbinizle ilgili sağlık sorunları yaşamaya başlıyorsunuz ve iki doktordan birini seçmeniz gerekiyor. Size önerilen doktorların ilki iyi bir doktor ama kendi sağlığına pek dikkat etmiyor; obez, sigara içiyor ve şeker hastalığı var. Ama herkes iyi bir doktor olduğunu söylüyor. Önerilen ikinci doktor da iyi bir doktor ama kendi sağlığına önem veriyor; hastalarına yapmamalarını söylediği her şeyi kendisi de yapmıyor. Kilo fazlalığı yok, spor yapıyor, enerjisi ve sağlığı yerinde, gözleri ışıl ışıl biri. Hangi doktora görünmek istersiniz?"

"İkisi de iyi doktor mu?"

"Evet, ikisi de iyi doktor. Biri bildiklerini kendi hayatında uyguluyor, öbürü biliyor ama kendinde uygulamıyor. Hangisini seçersin?"

"Kendi sağlığına da önem veren doktoru."

"Niçin?"

"İkincisinin bilgisine güvendiğim gibi niyetine de güvenirim. Onun hastalarının sağlığına en iyi hizmeti verebilmek için iyi doktor olduğunu düşünürüm. Onun bana yardım etmek niyetine

daha güvenirim.[7] Tersine ilk önerilen için ise, 'Kendi sağlığını önemsemeyen doktor, benim sağlığımı gerçekten önemser mi?' diye düşünürüm. Önemser ise niye önemser ve ne kadar önemser? Bu kişi çok para kazanmak için iyi doktor olmuştur, diye kuşkulanırım."

"Henüz o tartışmaya girmedik, ama 'Hangisi bir şahsiyet?' diye sorsam ne dersin?"

"İkincisi, derim."

"Şimdilik şu kadar söylemekle yetinelim Timur Bey; bir kişinin *Tanımlama Sistemi*'nin bütünlüğü onun şahsiyet olmasının ölçütlerinden biridir. Şimdilik diyorum, çünkü *Değerlendirme Sistemi*'nden ve onun da boyutlarından söz edeceğiz umarım. KENDİ İÇİNDE BÜTÜNLÜK boyutuna uyan kişinin müzik anlayışı, yeme-içme, beslenme anlayışı, spor anlayışı, sağlık anlayışı, bu kişinin aile ilişkileri, insan ilişkileri, zamana bakışı, insana bakışı, paraya bakışı, toplumla kendi ilişkilerini düzenleyişi, hepsi birbiriyle tutarlı olacaktır."

Kendi İçinde Bütünlük boyutuna uyan kişinin müzik anlayışı, yeme-içme, beslenme anlayışı, spor anlayışı, sağlık anlayışı, bu kişinin aile ilişkileri, insan ilişkileri, zamana bakışı, insana bakışı, paraya bakışı, toplumla kendi ilişkilerini düzenleyişi, hepsi birbiriyle tutarlı olacaktır.

"Kusura bakmayın Yakup Bey, ama yine bir şeyi merak ediyorum. İki insan düşünelim. Biri kendini yöresel bir kültüre tamamen kaptırmış olsun; hayatının tüm yönlerini -yeme-içme, giyim kuşam, evlilik, ticaret gibi- kendi kültürel gelenek ve

7 Bu kitabın taslağını okuyan bir hekim tanıdığım, bunun her zaman böyle olmadığını, işin içine başka faktörlerin de girdiğini söyledi. Kendi gözlemlerinden söz etti. Sigara içmeyen ama bencil olan bir doktorun, hastalarına kötü muamele etmekte ve onların dertlerini umursamamakta iken, sigara içen ama bencil olmayan doktorun hastalarıyla gönülden ilgilendiğini ve onların iyileşme sürecini takip ettiğini anlattı. Bu durumda sigara içmeyen doktorun, sağlık açısından mesleki ve kişisel hayatında tutarlılık gösterse de, insan ilişkileri boyutunda tutarsız olduğu söylenebilir. Sonuçta amaç, *Anlam Verme Süreci*'nin tüm boyutlarında bütünlük sağlamaktır.

göreneklerine göre bütünlük içine sokmaya çalışsın. Bir diğer kişi de hayatının tüm yönlerini bilimsel tavır yardımıyla bütünlük içine sokmaya çalışsın. Bu iki kişi de kendi içinde bütünlük içindedir, diyebilir miyiz?"

"Evet, diyebiliriz."

"Ama biri kültür robotu, öbürü bilimsel tavır içinde."

"Öncelikle, bir kişi kültürel gelenek ve göreneklerine göre yaşamayı kendi özgür iradesiyle, bilinçli olarak seçmişse kültür robotu değildir. Sorunuza gelirsek, sonuçta hem bilimsel tavırdaki hem de geleneksel tavırdaki kişi diyelim, kendileriyle bütünlük içindedir."

"Yani ikisiyle de güvenilir ilişkiler kurulabilir mi?"

"Evet, her ikisiyle de güvenilir ilişki kurulabilir, her ikisi de güvenilir insanlardır. İkisi arasındaki fark KENDİ İÇİNDE BÜTÜNLÜK boyutunda değil, birincisinde, yani GERÇEKLE UYUMLULUK boyutunda kendini gösterir."

"Nasıl yani, bir örnek verebilir misiniz?"

"Varsayalım ki adı konmamış bir ülkede yaşayan bir toplumun inançlarına göre herkesin yıkandığı, çamaşırını yıkadığı bir nehir kutsal. Ancak konutların lağım suları da bu nehre akıyor. Bu arada yılda bir kez bu suya giren ve bu sudan içenlerin de 'hacı' oldukları düşünülüyor, yani kendi dini inançlarına göre böyle yaparak sevap kazanıyorlar."

"Ama bu su pis!"

"Olsun. Onların *Tanımlama Sistemi* içinde 'Akan su pislik tutmaz,' inancı var. Bu tür inancı taşıyan kültüre sahip topluma B toplumu diyelim. A toplumu ise hangi suyun içilebilir olduğunu bizim bugün kabul ettiğimiz bilimsel sağlık ölçütleri içinde tanımlayan bir kültüre sahip olsun.

"Bu iki *Tanımlama Sistemi*'nden hangisinin GERÇEKLE UYUMLULUK boyutunda yüksek puan alacağı konusunda herhalde kuşkun yoktur. B ülkesinin insanlarının çoğu küçük yaşta bağırsak hastalıklarından ölecektir. Bu nehirdeki mikroplara

bağışıklık kazananlar yaşayacaktır. Ama o ülkeye dışarıdan gelip bu 'kutsal' suyu içenler ya hastalanıp ölecek ya da bu hastalıkla mücadele edecektir. Ve neden böyle olduğunu bilim tutarlı bir biçimde açıklayabilecektir."

"Yani şunu mu söylüyorsunuz; KENDİ İÇİNDE BÜTÜNLÜK boyutunda yüksek puan alan bir *Tanımlama Sistemi*, GERÇEKLE UYUMLULUK boyutunda düşük bir puan alabilir."

Bir kişi kültürel gelenek ve göreneklerine göre yaşamayı kendi özgür iradesiyle, bilinçli olarak seçmişse, kültür robotu değildir.

"Evet Timur Bey, onu söylemek istiyorum. *Tanımlama Sistemi*'nde her boyut kendi başına değerlendirilir. Birinde alınan yüksek puan, diğerinde de aynı sonucu garantilemez. GERÇEKLE UYUMLULUK'un önkoşul olduğu bilim alanında görev yapan bir kimse KENDİ İÇİNDE BÜTÜNLÜK açısından düşük puan alabilir. Bilimsel yetenek ve bilimsel üreticilik göstererek üniversitede profesör olan bir kişi yine de;

- Aile hayatını, annesinden babasından görmüş olduğu Danimarka-Rize-İnek kalıbıyla yürütebiliyor.
- Meslek hayatı bakkalın sabah dükkânı açması gibi olabiliyor, derslere giriyor anlatıyor, dersten çıkınca bakkal gibi dükkânı kapatıyor ve bilimsel tavrını da bırakıyor.
- Yemesini içmesini belirli bir yörenin bilimsel yönden sağlıklı olmayan damak tadına göre götürebiliyor ve o nedenle sürekli sağlık sorunları yaşayabiliyor.

"Böyle bir kişi bir bilim dalında ders verdiği halde aile hayatında, ekonomik hayatında, toplumsal ilişkilerinde bilimle hiç alakası olmayan bir biçimde yaşayabiliyor. Bu kişinin unvanı profesör, doçent, yardımcı doçent, öğretim üyesi gibi bilim insanı unvanı olabilir, ama onun *Tanımlama Sistemi* kendi içinde

bütünlük taşımayabilir. Ve böyle kişiler kendi bilimsel alanlarının dışında yaşamın değişik alanlarında bilim adına konuştukları zaman tehlikeli olurlar."

"Evet, bu bana hiç yabancı gelmedi. Geçenlerde bir öğrenci arkadaşım, idealist olduğunu söyleyen bir profesörün aslında hakkaniyet konusunda son derece duyarsız biri olduğundan bahsetmişti. Bir başka örnek daha aklıma geldi ama önce bir sorusu var: Sınav, hakkaniyeti korumak için yapılır, değil mi?"

"Sınava girenler arasında seçme yapmak amacıyla yapılıyorsa, evet."

"Diyelim ki bir üniversitenin psikoloji bölümüne asistan alınacak ve bir sınav yapılıyor."

"Başvuranlar arasında en iyiyi seçmek için sınav yapılır."

"Geçenlerde bir tanıdığım anlattı, arkasında dini bir topluluğun olduğu düşünülen bir üniversitede psikoloji bölümüne alınacak olan asistanı topluluğun dini lideri önermiş."

"Yani sınav sonuçlarını önemsememiş."

"Aynen öyle, önemsememiş. Benim yakından tanıdığım bölüm başkanı profesör ise sınavdaki başarıya göre asistan almaya karar vermiş."

"Zaten öyle olmalı, aksi halde sınavın anlamı kalmaz."

"Profesör tanıdığımın o üniversiteyle ilişkisi kesilmiş. Dini liderin önerdiği genç, sınavda başarısız olduğu halde, bölüme asistan olarak girmiş. Söylediklerine göre bu dini topluluğun temel amacı, hakkaniyeti temsil eden değerler üzerine kurulu daha adil bir düzenin getirilmesiymiş. Sık sık, sadece kendi çıkarlarının dikkate alınmasını 'adil' gören topluluklara tanık oluyorum. Bu

Sık sık, sadece kendi çıkarlarının dikkate alınmasını "adil" gören topluluklara tanık oluyorum. Oysa kul hakkı her insan için geçerlidir. Müslüman olsun olmasın, insana yapılan her türlü haksızlık kul hakkı yemektir.

maalesef yaygın bir anlayış. Oysa kul hakkı her insan için geçerlidir. Müslüman olsun olmasın, insana yapılan her türlü haksızlık kul hakkı yemektir. Bütün dinler gibi İslamiyet'in de bu konuya önem vermesinin nedeni, kul hakkı yemenin yalnızca kişilere değil, topluma da zarar veriyor olmasıdır. Çünkü insanların birbirlerine ve haklarına saygı göstermediği bir toplumda, birlik ve beraberlikten, huzurdan söz edilemez. Doğru düşünüyor muyum Yakup Bey?"

"Timur Bey bu konularda bayağı enerjiniz var; düşünmüşsünüz, kafa yormuşsunuz. Düşüncelerinize katılıyorum. Temel bir ahlaki soru olarak düşündüğüm bir konu bu. Yani bir topluluğun üyesi, kendi gibi düşünen birinin haklarına saygılı olduğu kadar, başka topluluklardan olan ya da hiçbir topluluğa ait olmayan insanların haklarına da saygılı olabilir mi? Benim gibi düşünen ve 'İnananların haklarına saygılıyım, benden farklı düşünen ve inananların hakları beni ilgilendirmez,' tavrını benimsemiş bir topluluk, kendi içinde nasıl bir bütünlük gösterebilir? Bu önemli bir soru. Burada değerler konusuna kaydık. Bunu, *Değerlendirme Sistemi*'ni konuşurken ayrıca ele almak istiyorum."

Bir süre sessiz kaldıktan sonra Timur'a sordu.

"Biliyorum, not alıyorsunuz ama bir süre yürüyerek konuşsak, konuştuklarımızı aklınızda tutup daha sonra not alabilir misiniz?"

Timur denemeye hazırdı. Yakup Bey hesabı ödedikten sonra kalktılar ve sahilden Bebek yönüne doğru geri yürümeye başladılar.

11

Aşkınlık

Ancak farkında olan insan
kendini keşfetme yolculuğuna çıkabilir.

HER İKİSİ DE Boğaz'da yürümekten mutluydu. Karadeniz'e doğru giden büyük bir yük gemisine bakan Timur, bu gemide çalışanların hayata nasıl anlam verdiklerini merak etti. Belki aylarca bu gemide kalıyorlar ve büyük okyanusları geçiyorlardı. Onların evlilik anlayışı, sosyal yaşam anlayışı kendisininkinden farklı olmalıydı.

Kafasındaki düşünceler martı çığlıklarıyla kesildi. Kıyıdaki balıkçı teknelerinin yanından bir martı ağzında balıkla havalanmıştı; peşinden de üç martı geliyordu.

Timur yaşamaktan, şimdi ve burada olmaktan mutlu olduğunu hissetti. İçinde bir teşekkür duygusu vardı. Yürürken Yakup Bey'in anlatacaklarını aklında tutup, daha sonra onları deftere aktarmaya karar verdi.

Yakup Bey gülümseyerek baktı. Bu bakışta, "Dinlemeye hazır mısın?" sorusu vardı. Timur kafasıyla "Hazırım," işareti verince anlatmaya başladı.

"*Tanımlama Sistemi*'nin üçüncü boyutuna geçiyorum. Birinci boyut OLAN ile ALGILANAN arasındaki UYUMLULUK'la ilgiliydi. İkinci boyut, bir kişinin *Tanımlama Sistemi*'nde yer alan boyutların birbirleriyle kendi aralarında ne kadar tutarlı, ne kadar BÜTÜNLÜK içinde olduğuyla ilgiliydi. Şimdi anlatacağım

üçüncü boyut kişinin kendi *Tanımlama Sistemi*'nin farkında olmasıyla, onu dışına çıkıp gözlemleyebilmesiyle, aşabilmesiyle ilgili. Bu boyuta AŞKINLIK adını veriyorum. Kendi *Tanımlama Sistemi*'ni aşabilmek zihinsel ve duygusal olgunluk ister.

Kendi Tanımlama Sistemi'ni aşabilmek zihinsel ve duygusal olgunluk ister.

"Timur Bey, bir şeyin farkında olabilmek için, farkında olacağın o şeyin dışına çıkıp onu 'aşmak', ona dışarıdan bakabilmek gerekir. Bu, bir insanın kendi evini dışarıdan görebilmesine benzer. Evinin dışına çıkıp onun etrafında dolaşan insan, evinin yapısını, dışarıdan nasıl göründüğünü, konumunu daha iyi bilir. Kendi *Tanımlama Sistemi*'ni fark edebilmen için onun ötesine geçmen, dışına çıkman gerekir. Söylediğim gibi ben buna AŞKINLIK boyutu adını veriyorum."

"Bir insanın kendinin ve seçimlerinin farkına varabilmesi için bu bir önkoşul olabilir mi Yakup Bey?"

"Bir şahsiyet olmayı amaçlamış kişi için kendi *Tanımlama Sistemi*'nin dışına çıkarak kendine dışarıdan bakabilmek önemlidir. Örneğin öfkeli bir kişiyi düşünün.

1. Öfkeli olduğunun farkında mı?
2. Niçin öfkeli olduğunu anlayabiliyor mu?
3. Her öfkenin arkasında bir öykü vardır; öyküsünün farkında mı?"

Gülümseyerek, "Farkında olan ile farkında olmayan hiç bir olur mu?" dedi ve devam etti.

"Farkındalığın üç aşamasında üç kişi düşünelim.

1. Öfkeli olduğunun dahi farkında olmayan
2. Öfkeli olduğunun farkında ama niçin öfkeli olduğunu çözememiş, öfkesinin öyküsünün farkında olmayan
3. Öfkeli olduğunun ve niçin öfkeli olduğunun farkında olan

"Bu üç insan üç farklı yaşam yolculuğuna çıkacak ve onların bireysel, aile ve iş yaşamları birbirinden farklı gelişecektir."

Yakup Bey bir süre sessizce yürüdü. Daha sonra devam etti.

"Farkında olan kişinin gözlemleme bilinci gelişir, gözlemleme bilinci hiç gelişmemiş kişi tam bir kültür robotudur. Gözlemleme bilinci gelişmiş kişi kendi *Tanımlama Sistemi*'nin dışına çıkabilir, hem kendi hem de diğer insanların olayları tanımlama tarzlarını karşılaştırabilir. İşte bu kişi bir şahsiyet olmuştur."

Yakup Bey bir süre yine sustu ve sessizce yürümeye devam etti. Bu arada Timur dayanamayıp aklını kurcalayan soruyu sordu.

"Yakup Bey, insan bilerek kültür robotu olmayı seçer mi?"

Yakup Bey beklemediği bu soru karşısında bir süre düşündü ve sonra konuştu.

"Evet, insan bilinçli olarak kültür robotu olmayı seçebilir."

"Bilinçli olarak kültür robotu olmayı seçmiş kişi, gerçekten kültür robotu mudur?"

"Bence '-mış gibi' kültür robotudur. Yani gerçek bir kültür robotu değildir ama gerektiği, öyle icap ettiği için o ortamda, o an kültür robotu gibi tanımlamaya ve davranmaya karar vermiş biridir."

"Peki, insan kültür robotu olmayı neden seçer?"

"İçinde bulunduğu ortamda özgür olmaya gücü yetmediği ya da aksi davranış, istediği şeyleri elde etmesine engel teşkil edeceği için. Bir şahsiyet olarak yalnız kalma riski varsa kültür robotu olarak daha kolay eş, dost, komşu, iş ve aş bulma olanağına dört elle sarılır. Bunları kaybetmek istemediği için kültür robotu kalmayı seçebilir. Bu kişi aslında gözlemleyen bilince sahiptir ve gerçek kültür robotunun aksine tepkileriyle değil, değerlendirmeleriyle yaşar. Yani demek istediğim, farkında olmayan kültür robotu ile farkında olarak çaresizlikten kültür robotu rolü oynayan farklıdır. Ve tahmin edilebileceği gibi, çaresizlikten kültür robotu

İnsan bilerek kültür robotu olmayı seçer mi?

gibi yaşayan kişi, içten içe daha gergin, mutsuz, hırçın ve öfkelidir."

"Yani istediği hayatı yaşayamadığının farkındadır."

"Evet, kendi değerlendirmeleriyle yaşamına yön verecek gücü olmadığını düşündüğü için korkar ve kültür robotluğu maskesi altına saklanır."

Özgürlüğe kavuşmak, hızla gerçekleştirilen bir devrimle değil, basamakları sabırla çıkılan bir evrimle mümkündür.

"Yakup Bey, yani farkına varmak işin sadece bir parçası."

"Evet. Farkına vardığın seçimleri uygulamak güç ister, kendini özgürlüğe adamış olmayı ister. Özgürlüğe kavuşmak, hızla gerçekleştirilen bir devrimle değil, basamakları sabırla çıkılan bir evrimle mümkündür."

Yakup Bey gülümsedi.

"Farkında olan kişi 5N1K'nın bilincindedir."

"Yani?"

"Yani kendi değerlerinin ve hedeflerinin bilincindedir ve o nedenle davranışının, şu sorulara cevabını bilir.

1. Niçin?
2. Nereye?
3. Nasıl?
4. Ne kadar?
5. Ne zaman?
6. Kim olarak?

"Böyle bir kişi kendi içinde tutarlıdır ve güven uyandırır."

Timur aklında tutmak için bu soruları içinden tekrarladı. Bebek'i geçtiler ve Arnavutköy'e doğru yürümeye başladılar. Timur'un aklı yine bir konuya takılmıştı. Nasıl toparlayacağını bir süre düşündükten sonra sordu.

"Yakup Bey, bazı insanlar kendi dini inançlarını içlerine sindirip kendi derinliklerinde kabul etmişler ve başkalarının dini

inançlarının kendilerininkine benzer olup olmamasından etkilenmiyorlar. Bu insanlar kendilerininkinden farklı inanca sahip biriyle rahatça konuşuyor, hatta komşu olabiliyor. Böyle bir halam var. Münevver halam, Kocamustafapaşa'da oturuyor, komşuları Ermeni. Ermenilerin dini gününde Münevver halam onlara lokum gönderir, onlar da Ramazan Bayramı'nda şeker, çikolata. Halam ve kocası Bekir amca dini inançlarını önemseyen insanlardır, dini vecibelerini yerine getirirler, ama ben onların başka dinden insanlarla da rahat arkadaşlıklar kurduğunu gördüm. Diğer yandan öyle insanlar tanıdım ki kendi inancından olmayanları aşağılayan, hatta onlara öfke duyan... Merak ettiğim, bu iki tür insan da aynı dinden olduğu halde neden biri kabul edici ve sevecen, diğeri yargılayıcı ve öfkeli?"

Arnavutköy'e gelmişlerdi, Kuruçeşme'ye doğru kıyıdan yürümeye devam ettiler. Yol üzerinde gördükleri bazı kişiler portatif sandalye getirip kıyıda oturmuş, balık tutan arkadaşlarıyla sohbet ediyor, çay içiyordu. Aralarında tavla oynayanlar bile vardı. Yakup Bey, yüzünde bir gülümsemeyle konuştu.

"Önemli bir gözlem yaptınız Timur Bey. Bu iki örnekteki kişilerin dindarlıkları farklı."

"Nasıl farklı?"

"Üzerinde konuşulması gereken bir örnek verdiniz. Münevver Hanım ve Bekir Bey kendi dini inançları içinde doyumlu ve rahatlar. İnançları kendilerine yaşam pusulası gibi hizmet ediyor ve bu inanç içinde anlamlı bir yaşamları var. Onlar kendi hayatlarını anlamlı ve doyumlu olarak hissettikleri ve yaşadıkları için, kendileri dışında hiç kimseye inançlarının 'doğru' olduğunu kanıtlamak zorunda değiller. Çünkü kendi *Tanımlama* ve *Değerlendirme Sistemleri*'ni kendileri oluşturmuş ve bu sistem içinde inançlarını ve o inançları nasıl yaşayacaklarını kendileri seçmişlerdir."

"Öbürleri seçmemiş mi?"

"Seçtiklerini sanıyorlar, ama bilinçli bir seçim değil."

"Ama dini vecibelerini ciddiye alıp yerine getiriyorlar."

"Şöyle düşünün: Böyle bir kişi annesi, babası ve içine doğup büyüdüğü toplumdaki herkes aynı dinden olduğu için bu dinin gelenek ve görenekleri içinde yaşıyor ve o vecibelerini yerine getiriyor olabilir."

"Bu kötü mü?"

"İyi ya da kötü dediğimiz zaman hemen yargılamaya gidebiliriz. Yargılamayalım, sadece anlayalım. Bu durumun kişilere kazandırdığı önemli bir şey var: Kendinden daha büyük bir bütünün, bir toplumun parçası olma, değerli olma duygusu. Kendinden daha büyük bir bütünün parçası olmak insanın kendini değerli görmesini, yaşamına anlam vermesini sağlar."

"Münevver hala ve Bekir amca kendilerini değerli hissetmiyorlar mı?"

"Eğer ben etrafımdakilerle aynı olduğum için kendimi değerli hissediyorsam, benden farklı olan birinin yanında kendimi rahatsız hissederim, kendi değerlerimden kuşku duymaya başlarım ve kaçınılmaz olarak öfkelenirim. Çünkü benden farklı olan kişiyi, benim özüme bir tehdit olarak görürüm. Ama Münevver Hanım ve Bekir Bey için bu söz konusu değil. Onlar anlam çerçevelerini etraflarındaki herkesin inancına göre değil, kendi değerlendirme ve seçimleriyle oluşturmuşlar ve o anlam çerçevesi içinde yaşamlarını anlamlı ve doyumlu buluyorlar. Kendi değerlerini 'herkes benim gibi inanırsa' koşuluna bağlamamışlar. O nedenle kendilerinden farklı birini tehdit edici görmüyorlar. O farklılık içinde o kişiyi kabul edip konuşabilir, dost olabilirler. Yani kendi değerleriyle yaşıyorlar, toplumun kurallarıyla değil."

Kendinden daha büyük bir bütünün parçası olmak insanın kendini değerli görmesini, yaşamına anlam vermesini sağlar.

"Münevver hala ve Bekir amcaya kendi *Tanımlama Sistemleri*'ni aşabilmiş, şahsiyet olmuş kişiler olarak bakabilir miyiz?"

"Timur Bey, aşkınlık boyutu konusunda benim aklıma gelmeyen güzel bir örnek verdiniz. Sizin bu yakınlarınız kendi inançlarını yaşayan ama gerektiğinde onu aşarak dışarıdan bakabilen, başka inançlara da aynı şekilde saygı gösteren, empati duyabilen insanlar. Dediğim gibi kurallarla değil, değerlerle yaşayan insanlar. Kimseye gösterme zorunluluğu hissetmeden kendi dini inançlarını yaşayabilirler.

"Yani Münevver Hanım ve Bekir Bey, başkaları kendilerine 'dindar' dese de demese de, doğru bildikleri şekilde dinlerini yaşarlar. Ama farklı inançları tehdit olarak gören bir başkası kendisi için 'dindar' denmesini çok önemser. Kendini topluluğun bir parçası olarak göstermek zorunda hisseder, kılık kıyafetiyle, konuştuğu dille, bazı ritüeller ve davranışlarıyla sürekli, 'Bakın ben de sizlerden biriyim,' deme ihtiyacını duyar. Bu kişi kendinden farklı inançta biriyle karşılaşınca aşağıdaki davranışlardan birini gösterir:

1. Onu yok saymak, ilişki kurmamak.
2. Onu uzak tutmaya çalışmak, ilişki kurmak zorundaysa son derece sınırlı ilişki kurmak.
3. İlişki kurmak ve sürekli etkileşimde bulunmak zorundaysa ya onu kendisi gibi yapmaya ya da onu yok etmeye, ortadan kaldırmaya çalışmak.

"Bu dediklerim bireyler için geçerli olduğu kadar toplumlararası ilişkiler için de geçerlidir. Şimdi din konusunda konuştuğumuz için doğal olarak inanç ve değerler konusuna girmiş olduk. Aslında bu, *Değerlendirme Sistemi*'yle ilgili bir konu. İleride bu konuda daha ayrıntılı konuşacağız."

Timur az çok sorusunun cevabını almış hissetti. Bir süre Kuruçeşme Parkı'nda oturdular. Daha sonra Yakup Bey, "Timur Bey, sohbetimize bugün burada bir ara versek, ne dersiniz?" diye sordu. Timur öneriyi memnuniyetle kabul etti ve Kuruçeşme'den Ortaköy'e doğru yürümeye başladılar. Ortaköy'de bir çay içtikten sonra otobüsle Kabataş'a, oradan da tramvayla Beyazıt'a geldiler ve ayrılıp günü sonlandırdılar.

12

Yeni Bir Duygu

İnsanım, öyleyse özgürüm.
Özgürsem, sorumlu olmalıyım.
SARTRE

TİMUR HEM ÜNİVERSİTEDEKİ derslerine gidiyor, verilen dersleri çalışıyor hem de Yakup Bey'le konuştuklarını gözden geçiriyor ve üzerinde düşünüyordu.

Birkaç hafta sonra Nesrin'le buluştuğu çayevine gitmek istedi. Hava güzeldi, yürüyerek gitmeye karar verdi. Çayevinden son defa nasıl ayrıldığını hatırladığından, oraya girince kendini nasıl hissedeceğini merak ediyordu. Çayevine vardığında Nesrin'le oturdukları masanın boş olduğunu görse de oraya oturmak içinden gelmedi, o masayı görebileceği başka bir masaya oturdu, bir çay söyledi. Sonra not defterini çıkardı.

Kendini, Nesrin'in karşısında otururken hayal etti. O gün Nesrin'in karşısında "ezilen" Timur'dan farklı bir Timur vardı şimdi. Ezik hissetmiyordu. İçinde duyduğu coşkudan gözleri nemlendi. Bir süre gözlerini kapadı. Derin bir nefes aldı. Yakup Bey'in yardımıyla içindeki özgürlüğü keşfetmiş, kendine saygısı olan bir delikanlı olmuştu.

Ancak bir süre sonra sinsi bir duygu içini kemirmeye başladı. İçinden bir ses şöyle diyordu; "Kendi kendine gaz vermediğin ne malum, erken karar verme Timur!" Bu sesi iyi tanıyordu. Kendini

başarılı gördüğü, coştuğu her anının arkasından gelen tanıdık bir sesti bu.

Coşkulu anları kendine yasaklamış bir tarafı vardı Timur'un. Zaferler kazanmış bir komutan duygusu uçup gitti, yerine sırtında azığı, elinde asası, hakikat yolculuğuna çıkmış bir dervişin duygusu geldi. Şimdi daha kendisiydi. Hüzünlendi. Bu hüzne aşinaydı, içinde yuvalanmış ve anlayamayacağı bir şekilde de anlamlıydı. "Belki," dedi içinden, "bir gün Yakup Bey'e içimdeki bu hüznü anlatırım."

Bir süre gözlerini kapadı. *Siddhartha*'da[8] anlatıldığı gibi, hayalindeki nehrin kenarına oturdu, duygularını seyretmeye karar verdi. Hüznünü suyun akışına bıraktı. Coşku da oradaydı. Coşkuyu nehre bırakmadan önce kendine çekti, ona yakından bakmak istedi. "Sende olumlu şeyler oluyor, onu inkâr etme Timur," diyen sesini duydu. Adını veremediği bir coşku içine yeniden yayıldı. Onu da suya bıraktı.

"Beni hiç bırakmayan, sürekli benimle birlikte olan asıl duygum ne?" diye sessizce sordu kendine. Nehrin son bulduğu yeri bilmiyordu ama içinde ısrarlı bir "hakikat arayışı" sürdüğünü hissediyordu. Sonra kendi kendine, "Ben," dedi, "nehrin kendisiyim, hakikat arayışı nehri. Ve nehrin kendisi olarak yolculuk yapıyorum. Ne coşku, ne hüzün, hiçbiri benim son durağım değil; ben yolculukta var olan yaşamın kendisiyim, beni duraklar tanımlamıyor."

Bu onun için önemli bir keşifti ve içinden tekrar etti; "Nehrin kendisiyim, nehir aktığı sürece hakikat arayışım devam edecek." Etrafına bakındı.

"Ben," dedi, "nehrin kendisiyim, hakikat arayışı nehri. Ve nehrin kendisi olarak yolculuk yapıyorum. Ne coşku, ne hüzün, hiçbiri benim son durağım değil; ben yolculukta var olan yaşamın kendisiyim, beni duraklar tanımlamıyor."

8 Herman Hesse, *Siddhartha*, Can Yayınları, İstanbul.

Çayevi kalabalık değildi, tek başına oturan insan azdı, çoğunlukla masalarda ikili, üçlü gruplar oturuyor ve konuşuyordu. Tek başına gazete okuyan birkaç kişi vardı. Herkes kendi dünyasının içinde yaşamaya devam ediyordu.

Yüzünde bir gülümseme, not defterini açtı, okumaya başladı ve ilk farkına vardığı şu oldu; "Evet, saygı eşitliği olan iki insan olarak konuşuyoruz. Yakup Bey sadaka veren biri değil ve ben de dilenmiyorum."

Timur'un, lise biyoloji öğretmeninden öğrenmiş olduğu az gayret ve yeterlilik ilkelerinden yola çıkarak, Yakup Bey'le insan davranışı üzerine konuşmuşlardı. Biyoloji öğretmeninin, "Tüm organizmalar için geçerli," dediği bu ilkelere göre her davranış doğrudan ya da dolaylı bir gereksinimi gidermeye yönelikti. Ve yeteri kadar yapılırdı; ne eksik ne fazla!

Sohbetin devamında Yakup Bey tüm canlılarda bir bilgi işlem sistemi olduğunu, insanda da *Tanımlama* ve *Değerlendirme Sistemleri*'nin merkezi bir yer aldığını söylemişti. Bir insanın yaşamında anlam bulmasının, onun için çok önemli bir gereksinim olduğunu belirtmişti. Diğer organizmaların sadece beslenme ve hayatta kalma kaygısı vardı. İnsan ise bunların dışında sürekli anlam peşindeydi.

Yaşamın anlamı kişiye veriliyor muydu? Ya da kişinin onu kendi keşfetmesi mi gerekiyordu?

Timur boş gözlerle bir süre etrafına bakındı. İnsan için "anlam" ne kadar önemli bir gereksinimdi ve Timur onu sindirmeye çalışıyordu. Evet, sınıfta işitme engelli arkadaşlarına yardım eden diğer öğrencilerin tavrı etkileyiciydi. Simidini paylaşacağı kuşlar olmayınca simidin de anlamını kaybettiğini düşünen hanımefendinin öyküsü de aynı şeyin altını çiziyordu. Yakup Bey şöyle demişti; "Bir insanın yaşamının anlamı, o insanın 'ben'ini aştığı yerde oluşur."

Yaşamın anlamı kişiye veriliyor muydu? Ya da kişinin onu kendi keşfetmesi mi gerekiyordu?

Bebek'teki çayevinde konuşmalarından anlamıştı ki bir şahsiyet olmak isteyen herkes ve bu arada tabii Timur da kendi yaşamının anlamını oluşturmak durumundaydı. Oysa kültür robotu olan kişinin yaşamının anlamı, ona hazır giyim gibi veriliyordu.

Bu benzetme hoşuna gitmişti. Hazır giyim sektörü giysileri tasarlarken tek tek her kişinin ölçüsünü, ihtiyacını ve zevkini dikkate almıyor, toplum üzerinden bir genelleme yaparak standart giysiler üretiyordu.

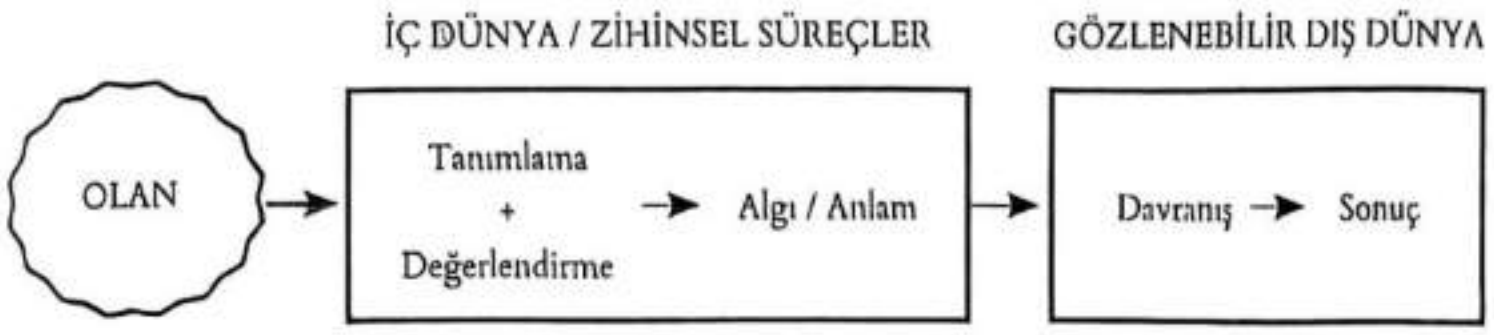
Timur, hazır giyim sanayii gibi bir hazır anlam sanayii olabileceğini düşünmeye başladı. Bu sanayide işin başındaki sorumlular, kişileri cinsiyet, yaş ve sosyal ortam açısından gruplara ayırıyor, her gruptakiler için tek tip hazır anlam gözlükleri üretiyorlardı. "Şu yörenin, şu yaştaki, bu sosyal sınıfına mensup kadın için bu anlam gözlüğü uygundur. Erkekler için farklı bir gözlük vardır. Hanımefendi size bu anlam gözlüğü yakışır; beyefendi bu ergen yaştakiler için, sizin yaşınızdakilere hiç yakışmaz. Buyurun size bu gözlüğü verelim."

Aynı gözlüğü takanlar bir moda yaratarak, bir tür anlam verme modası yaratabilirlerdi. Diğerleri de o modaya uymak için onların anlam gözlüklerini takmak isteyecekti. Hazır anlam sanayiinden çıkma gözlüklerin kullanıldığı bir toplumda herkes dünyaya aynı şekilde anlam verip ilişki kuracaktı. Ama kendi *Tanımlama* ve *Değerlendirme Sistemleri*'ni kullanarak dünyaya anlam vermeye çalışanlar hem toplumdan hem de birbirlerinden farklı olacaklardı.

Timur aldığı notları şimdi daha iyi anlıyordu. Notlarını okumaya devam etti. Kişi, kendi yaşamının anlamını oluşturabildiği ölçüde bir şahsiyet olur. Ama bunu başarabilmesi için önce kişinin kendi *Anlam Verme Süreci*'nin farkına varması gerekir.

Yakup Bey, farkında olsak da olmasak da, her insanın, tanımlama ve değerlendirme aşamalarından oluşan *Anlam Verme Süreci* aracılığıyla olaylara anlam verdiğini söylemişti. İnsan, verilen bu anlama uygun eylemler içine giriyor ve bu eylemler kendilerine özgü sonuçlar üretiyordu.

Timur, Yakup Bey'in çizimini anladığı kadarıyla deftere çizdi.



Anlam Verme Süreci insanın içinde gerçekleşiyor, o nedenle dışarıdan bir başka kişi tarafından gözlenemiyordu. Kişinin kendisi bile *Anlam Süreci*'nin ve ona dayanarak ürettiği anlamın her zaman farkında olmayabiliyordu.

Yakup Bey *Anlam Verme Süreci*'ne çok önem veriyordu. Diğer canlılar için su ve hava ne ise, insan için de anlam o kadar gerekliydi.

OLAN, DAVRANIŞ ve SONUÇLAR, dışarıdan gözlenebilen, kaydedilebilen, ölçülebilen dış dünya değişkenleriydi. Genellikle insanlar görülene, ölçülebilene daha önem veriyorlar ama Yakup Bey ısrarla insan yaşamında esas dikkat edilmesi gereken şeyin bireyin, ailenin, şirketin, toplumun *Anlam Verme Süreci* olduğunu anlatmaya çalışıyordu. Peki, kendisi Nesrin'le ilgili olarak bu süreci nasıl yaşamıştı?

Diğer canlılar için su ve hava ne ise, insan için de anlam o kadar gerekliydi.

Güldü. Nesrin'le ilgili beklentilerini farkına varmadan bir kültür robotu olarak geliştirmişti.

Aslında Nesrin de kendi ortamının robotuydu. Şimdi bakınca tuhaf ve anlamsız görünen bir acı ve eziklik vardı. Ama bu, "olan" bir gerçekti ve tanımlanıp değerlendirilmesi gerekiyordu.

Karar verdi, bir gün Nesrin'le burada buluşacak, mümkünse aynı masaya oturup onunla konuşacaktı. "Yeni Timur" olarak... ve aralarında "bitmemiş iş" bırakmayacaktı.

Yakup Bey, *Tanımlama Sistemi*'nin boyutlarından bahsetmişti. GERÇEKLE UYUMLULUK boyutu, dış dünyada olan biteni

gerçekten anlayıp anlamadığımızın ölçüsüydü. Bu açıdan bilimsel bakış açısı en başarılı *Tanımlama Sistemi*'ni temsil ediyordu. Çünkü bilimsel düşüncenin temelinde gerçeğe saygı yatıyordu. Ve bir toplumun yaşamında bunun ne kadar önemli olduğunu Prof. Mümtaz Turhan dile getirmişti ve onun kitaplarını bulup okuyacaktı.

İkinci boyut KENDİ İÇİNDE BÜTÜNLÜK, kişinin *Tanımlama Sistemi*'nin kendi içinde ne kadar tutarlı ve sistematik olduğunun ölçüsüydü. Bir insanın böyle bir iç bütünlüğe ulaşması için belki de üçüncü boyutu da gerçekleştirmesi gerekirdi: AŞKINLIK.

Aşkınlık kişinin kendi *Tanımlama Sistemi*'ne ne kadar dışarıdan bakabildiğini gösteriyordu. Kendine dışarıdan bakabilen birey kendisindeki tutarsızlıkları daha çabuk görebilecek hale geliyordu. Kültür robotu kişi toplumda işleyen *Tanımlama Sistemi*'ni farkında olmadan olduğu gibi yansıtıyor, şahsiyet olmuş kişi ise kendi *Tanımlama Sistemi*'ni oluşturmayı başarıyordu.

Timur yeniden içindeki coşkunun farkına vardı. Bu coşkuyu reddetmedi. "Merhaba, nereden geliyorsun, bana ne mesajı vermek istiyorsun?" diye sordu. Yakup Bey'le yolculuğu süresince bilinçli bir şekilde kendi seçimlerinin farkına varmaya başlayacağına inanıyordu. Bu nedenle coşkuluydu.

Son buluşmalarında ayrılırlarken Yakup Bey, bir buçuk-iki ay kadar Türkiye'de olamayacağını, Amerika'ya gideceğini söylemişti.

Aşkınlık kişinin kendi Tanımlama Sistemi'ne ne kadar dışarıdan bakabildiğini gösterir. Kendine dışarıdan bakabilen birey kendisindeki tutarsızlıkları daha çabuk görebilecek hale gelir.

Timur hiç beklemediği bu haber karşısında bir an duralamıştı, ama ne denli üzüldüğünü hissettirmemeye çalışarak, "Sağlıkla gidip dönün Yakup Bey, sizi özleyeceğim," demişti.

Yakup Bey dönünce arayacağını söylemişti. Timur tüm öğrendiklerini bugün gözden geçirerek kendini Yakup Bey'in dönüşüne bir bakıma hazırlamış oluyordu.

Çayevinden Beyazıt'a doğru yürümeye başladı.

13

Karanlığın Rengi

İyilik ve kötülük büyüklüğüyle değil, duyarlılık derecesiyle bizi etkiler.
LA ROCHEFOUCAULD

İSTANBUL'A KARIN YAĞDIĞI ender günlerden biriydi. Yakup Bey'den gelen telefonla Timur'un içi, adeta ilkbahardan yaza geçiliyormuş gibi ısındı, gözleri ışıldadı.

Bir-iki hal hatır sormadan sonra, "Timur Bey," dedi Yakup Bey, "sizi bu ülkenin zenginliği olarak görülebilecek iki dostumla tanıştırmak istiyorum: Kerim ve Selim Altınok kardeşlerle."

Sonra onlar hakkında biraz bilgi verdi. Altınoklar ikizmiş. Doğumlarından sonra yavaş yavaş görme yetilerini kaybetmişler ve lise çağında tamamen kör olmuşlar. Buna rağmen İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nden birincilik ve ikincilikle mezun olmuş ve daha sonra hukuk doktorası yapmışlar. Yaşam öykülerini anlattıkları *Karanlığın Rengi Beyaz*[9] adlı bir de kitapları varmış.

Timur çok heyecanlandı. Böylesine zor koşullar altında bu kadar büyük bir başarı elde etmiş bu insanları tanımaktan büyük bir mutluluk duyacağını söyledi. Onlar görme yetilerini kaybettikten sonra kültür robotluğunun kaderciliğine teslim olmamış, görme temelli algılarını işitme ve dokunma temelli bir algıya dönüştürerek hayata iştahla sarılmış olmalıydılar.

---

9 Kerim Altınok-Selim Altınok, *Karanlığın Rengi Beyaz*, İstanbul, Laika Yayıncılık.

Çarşamba günü öğleden sonra saat ikide Kerim ve Selim Altınokların Bakırköy'deki evindelerdi. Altınoklar Timur ve Yakup Bey'i güler yüzle karşıladı. Yardımcıları Zehra Hanım'la tanıştırdılar. Timur kadına gülümseyen gözlerle dikkatle baktı ve "Annemin adı da Zehra'ydı," dedi. Zehra Hanım özenli bir yardımcı olarak ev işlerini yapıyor, yemeklerini hazırlıyordu.

Ne kadar sakin ve içtenlikle gülebiliyorlardı. Evde rahatlıkla gezebiliyorlar ve istediklerini, istedikleri yerde bulup işlerini görebiliyorlardı. Timur, evin zihinsel haritasının onlar için ne kadar önemli olduğunu düşündü.

Yakup Bey'e "Hocam," diyor ve saygılı davranıyorlardı. Yakup Bey, Timur'u, "Yeni tanıştığım genç bir arkadaş," olarak tanıttı. Timur, "Burada olduğum için çok mutluyum ve lütfedip evinizi açtığınız, tanışma olanağı verdiğiniz için gerçekten teşekkür ederim," dedi.

Konuşmaya başladılar. Kim Selim, kim Kerim anlamak zordu, çünkü hem görünüşleri hem de ses tonları birbirine benziyordu. Allah'tan iki farklı süveter giymişlerdi. Giderek Timur ikisini birbirinden ayırt etmeye başladı. Timur, Yakup Bey'e, "Soru sorabilir miyim?" anlamında bir bakışla baktı ve Yakup Bey gözüyle onay verdi.

"Demin de dediğim gibi, burada olmaktan mutluyum. Yakup Bey sizin kişiliğinizden, başarılarınızdan söz etti. Merak ettiğim bir şey var, kör bir insanla birlikteysem nelerin farkında olmalıyım?"

Kerim Altınok cevap verdi.

"Biz, her gün sokakta gördüğünüz, herkes gibi insanlarız; yalnızca görmemek gibi bir engelimiz var, sesinizi yükseltmenize ya da bize çocukmuşuz gibi davranmanıza gerek yok. Ne istediğimizi yanımızdaki kişilere sormayın. Sık sık başımıza geliyor, 'Çayına şeker ister mi?' diye yanımızdakilere soruyorlar. Halbuki o sorunun muhatabı benim, ben olmalıyım. Çünkü işitme engelimiz yok!"

Selim Altınok söze girdi.

"'Bağımsız bir şekilde yürümek için uzun beyaz bir baston kullanabilirim veya kolunuza girmeyi rica edebilirim. Kararı bana bırakın ve lütfen hemen koluma sarılmayın. İzin verin ben sizin kolunuza gireyim, yükselti ve çukurları önceden sezebilmem için sizden bir adım geride yürümem gerekir.'"[10]

Timur yan gözle Yakup Bey'e baktı. Keyfi yerindeydi ve yüzünde, "doğru yerde doğru kişilerle yerinde sorular" ifadesi vardı.

Kerim Altınok devam etti.

"Bana acınmasını istemem ama körlüğü yüceltircesine konuşmanızdan da hoşlanmam. Koku alma, dokunma veya işitme duyularım kör olduğum için daha iyi çalışmıyor, bu duyu organlarımı sizden daha çok kullanıyorum ve dolayısıyla sizin algıladığınızdan daha fazla bilgi alabiliyorum, hepsi bu. Beni kör bir insan olarak değil, görme duyusunu kullanamayan biri olarak düşünün. Aramızdaki fark sadece bu!"

Timur, "Ben şimdi körlerin kendi *Tanımlama Sistemleri* içinde bir geziye çıktım," diye düşündü. Doğuştan değil, daha sonradan kör olduklarını biliyordu. Çocukluklarını merak ediyordu, çocukluk aşkları olmuş muydu? Bunu dile getirince Kerim Bey, yuvanın en güzel kızlarından biri olan Nur'a âşık olduğunu, hatta ona evlenme teklif etmeyi bile düşündüğünü söyledi. Ve devam etti.

"Sakin görünüşümüzün aksine yaramazdık, gözlük kullanıyorduk ama görme engelimizden habersizdik. Sadece biz değil, yuva görevlileri de farkında değildi. Yuvada altlı üstlü ranzalar vardı ve benim üst ranzada yatmama izin verdiler. Görme bozukluğum olduğunun farkında değillerdi."

Zehra Hanım gelip ne içmek istediklerini sorunca açık çay rica ettiler. Biraz sonra çayları, yanında ufak bir kurabiye tabağıyla geldi. Taze demlenmiş çay lezzetiydi.

---

10 Kitabın taslağını gözden geçiren Selim Altınok, "Görmeyene nasıl davranılması gerektiğine ilişkin söylediklerim, *Karanlığın Rengi Beyaz* kitabına da ünlü Amerikan kör lider Kenneth Jernigan'ın 'Körlüğün nezaket kuralları' isimli metninden alınmıştır. Bunun belirtilmesi doğru olur," dedi.

Selim ve Kerim kardeşler çok faal, meraklı çocuklarmış. Oyuncaklarla oynarken öyküler oluşturur, oyuncak askerlerle savaşlar yapar, oyuncak oyuncularla futbol maçları oynar, boks maçı yaparlarmış. Anne Nevin Altınok, oyuncak seçiminde bilinçliymiş, çocukların yaşı büyüdükçe basit oyuncakların yerine daha karmaşık olanları almış.

Selim Bey, "Oyunların içinde en çok satranç ilgimizi çekti. On dört yaşına geldiğimizde, dede yerine koyduğumuz büyük eniştemiz, Hilmi dede, bize satranç oynamayı öğretti. Bir daha da peşini bırakmadığımız satranç, bizi görme engelliler milli takımı oyuncusu olarak yurtdışında ülkemizi temsil etmeye kadar götürdü," dedi.

"Satranç oynamak bir başkasının zorlamasıyla değil, sizin kendi isteğiniz ve hevesinizle yürüyen bir süreçti, değil mi?" diye sordu Timur.

Selim Bey devam etti.

"Evet, evet. Biz merak edip, heveslenip istediğimiz için devam etti, dışarıdan herhangi bir dayatma olmadı. Burada dikkatimi çeken bir konuya değinmek istiyorum: Görmeyen çocukları olan aileler, çocuklarını ilginç oyuncaklarla eve bağlayıp sokaktan uzaklaştırmaya çalışıyorlar. Bana göre bu, öncelikle bir kendine güvenmeme sorununu beraberinde getiriyor ki sonradan bunu aşmak kolay değil. Dış dünyadan yalıtılmış çocukların bağışıklık sistemi de zayıflıyor. Biz hâlâ kış geldiğinde aynı anda ya da az arayla çabuk grip ve nezle olabiliyoruz. Bunlar bize çocukluk yıllarından yadigâr, diye bakıyoruz."

Kerim Bey yüzünde bir gülümsemeyle ilave etti.

"Sokağa pek bırakılmıyorduk, ama biz evde kuklalarla gösteri yapmaya başladık, Hacivat-Karagöz, İbiş kuklası. Yani böylece bu kukla gösterileriyle sokağı evimize getirmiştik, arkadaşlarımız arasında süksemiz arttı."

Selim Bey çocukluklarından söz etmeye devam etti.

"Bir zamanlar Bakırköy'de, mahalleli komşuluk ilişkileri çok iyiydi. Özellikle yaz akşamları kapı önlerine kilimler serilip küçük minder ve sandalyeler çıkarılırdı, hanımlar oturup kahve içerek sohbet ederlerdi. Zaten mahalleden neredeyse hiç yabancı geçmezdi, herkes birbirini tanırdı. Arka sokağımızda açık yazlık sinema vardı. Orada çalınan müziği duyardık.

"Bodrumla birlikte dört katlı olan evimizin temizliğine, Erzincanlı olan Yadigâr Teyze yardım ederdi, kırk bin kişinin öldüğü büyük Erzincan depremini yaşamış, göçük altından sağ çıkmıştı Yadigâr Teyze, aradan geçen yıllara rağmen depremle ilgili konuşurken sanki o anı yeniden yaşıyormuş gibi heyecanlanırdı. Zaman zaman dalıp gider, hüzünlenir, bize yanık türküler okurdu ama o hüzünden çabuk sıyrılır, bizi keyiflendirmek, özellikle de yemek yememizi sağlamak için, çoğunu kendisinin uydurduğu Nasrettin Hoca fıkraları anlatırdı."

Timur, Altınok kardeşlerin okul hayatlarını ve özellikle Hukuk Fakültesi deneyimlerini çok merak ediyordu, ama bu anlatılanlardan da müthiş zevk alıyordu. Yadigâr Teyze'nin yaşamına nasıl bir anlam vermiş olabileceğini düşündü. Keşfedilmesi ne kadar zevkli bir hazine olurdu onun dünyası. "İyi ki psikolojiyi seçtim, iyi ki Yakup Bey'le tanıştım," diye düşündü.

"Akşam İstiklal Marşı çalınıncaya, yani televizyon kapanıncaya kadar ekranın karşısından kalkılmazdı. *Uzay Yolu* dizisinde Kaptan Kirk ve arkadaşlarının maceraları bizi hayal bile edemeyeceğimiz dünyalara götürürdü. *Uzay Yolu*'nu oyunlaştırdık, sahnemiz olan salonumuzda arkadaşlarımıza sunmaya başladık; yine grubumuzda popüler olmuştuk. Belki o zamanların etkisiyle uzaya olan ilgimiz bugün de sürüyor.

"Bir sokak maçında kendi kaleme yaklaşan rakibimi durdurmaya çalışırken ayağım ben farkında olmadan topa hızla çarptı ve top yuvarlanıp karşı tarafın kalesine girdi, böylece futbol hayatımın ilk ve tek golünü atmış oldum, o anı unutamam."

Timur, hangi futbol takımını tuttuklarını sorduğunda, Selim'in Galatasaraylı, Kerim'in Fenerbahçeli olduğunu öğrendi. İlginçti, aynı evde, aynı yaşta hem de ikiz kardeşler nasıl oluyor da farklı takımları tutuyorlardı?

"Affedersiniz, neden farklı takımları tutuyorsunuz, bunun bir öyküsü var mı?"

İkisi de bir kahkaha attı. Kerim Bey cevaplamaya daha istekli görünüyordu, o anlattı:

"Biz ailece Galatasaraylıyız; annem, babam, Selim, ben hepimiz Galatasaray'ı tutardık ve bayağı ateşli taraftarlardık. Ara sıra maçları tartışır, farklı düşündüğümüz yerlerde takışır ve sürtüşürdük. O zaman ben kızar, belirli süreler Fenerbahçeli olurdum. Ama bir süre sonra öfkem geçince yeniden takım sevgim depreşir, döner Galatasaraylı olurdum. Bu çocukluk yıllarında böyle devam etti, ama ergenlik çağında geri dönmeler zorlaşmaya başladı. On dört yaşlarında yine bir tartışma sonunda ben Fenerli oldum. Geri dönmeyi kendime yediremedim. Ve zaman içinde futbola olan ilgimi de kaybetmeye başladım. Selim halen futbolla çok ilgilidir ve naklen yayınları dinler. Körler okulunda da vardır böyle futbola çok düşkün öğrenciler, hatta futbol düşkünlüğü yüzünden sınıfta kalan çocuklar vardır. Ama ben ilgimi yitirdim."

Sonra konu onların kör olma sürecine geldi. Öyle anlaşılıyordu ki aile, komşu ve okul ortamında görme zorlukları ve körlükle ilgili herhangi bir farkındalık yoktu. Altınoklar yazılanları uzaktan okumakta zorluk çektikleri için sınıfta en ön sıranın ortasında oturuyor, bu yetmiyor tahtanın yanına kadar gidip harfleri ancak seçebiliyor, yerlerine dönünce de akılda tuttuklarını deftere geçiriyormuş. Okul yılları sekizinci sınıfın sonuna kadar böyle geçiyor.

İnanması zordu, ama Kerim ve Selim Altınok'un gerçekte görme engelli ve yasal olarak kör olduklarının, kendileri de dahil kimse farkında olmamıştı. Toplumun paylaştığı *Tanımlama Sistemi*, onların körlüğünü anlayamamıştı. Peki, göz doktoruna gitmiyorlar mıydı?

Gidiyorlardı, babaları muhasebeci Nurettin Altınok ve anne Nevin Altınok çocuklarını Fatih'te bir göz doktoruna götürüyorlardı.

Selim Bey açıkladı.

"Doktorun Fatih'teki muayenehanesinde genellikle ortadan ve bizi üzmeyecek laflar dinliyorduk, sözde bu hastalık ilerlemeyecek, hatta iyiye gidecekti. Doktor Adil Bey'e göre ileride araba bile kullanabilirdik. Aslında duymak istediklerimiz de bu sözlerdi ve her gidişimizde oradan rahatlamış olarak çıkıyorduk."

Timur, *Tanımlama Sistemi*'nin GERÇEKLE UYUMLULUK boyutundan söz ederken Yakup Bey'in sözünü ettiği iki doktoru hatırladı: Doğru teşhis koyan ve teşhisleri yanlış olan doktor. "Bunların meslek yaşamı hastalarını nasıl etkiler?" diye sormuştu. Şimdi bu sorunun cevabını somut olarak karşısında görüyordu.

"Gözlük takıyor, her gün bir tane ilaç ve A vitamini alarak durumu idare etmeye çalışıyorduk. Annemiz ve babamız ise olaya duygusal yaklaşıyor, durumumuzun körlüğe gittiği gerçeğini görmezden geliyorlardı. Görüşümüz sürekli azaldığı halde onlar gözlük kullanıp ilaç takviyesiyle, hep daha iyiye gideceğimize kendilerini inandırmışlardı."

"Sınıfta körlüğü anlaşılamayan iki öğrenciydik ve çevremizdeki herkes bizim körlüğümüze kör kalmıştı."

Timur, "Gerçeği inkâr, bir savunma mekanizması," dedi ve sustu. Yakup Bey, onaylayan bir biçimde başını salladı. Timur gerçekle yüzleşmekten kaçınma dürtüsünün bir kişide olduğu gibi, bir ailede, bir şirkette veya bir toplumda da olabileceğini düşündü.

Kerim Bey anlattı.

"Sınıfta körlüğü anlaşılamayan iki öğrenciydik ve çevremizdeki herkes bizim körlüğümüze kör kalmıştı. Körlük olgusu kabullenilmediği için çektiğimiz sıkıntılar var, bunları kitabımızda anlattık."

Timur ikisine bir soru sordu.

"Kör ya da genel olarak engelli bir çocuğu olan anne-babalara ne önerirsiniz?"

Selim konuştu.

"Eğer engelli çocuğunuz varsa şunu asla unutmayın: Durumu baştan kabullenin, duygusal yaklaşımlarla engeli görmezden gelmek çözüm değildir. Belki bir süre için kendinizi avutabilirsiniz ama sorun ortadadır ve böyle davrandığınız takdirde daha da büyüyecektir. Engelli çocuklarınızı asla evlere kapatmayın, onların eğitimine önem verin ve bilin ki bu çocukları kurtaracak olan eğitimdir. Onların hayata katılmalarına ve topluma karışmalarına fırsat tanıyın."

Timur elinde olmadan sordu.

"Peki, anneler, babalar neden böyle davranmıyorlar?"

Kerim Bey gülümsedi.

"Büyük bir laf etmiş olacağım, Yakup hocam beni bağışlayın. Bilmediğinin farkında olan insan bilgisizdir, ama neyi bilmediğinin dahi farkında olmayan insan cahildir. Anne-babalar, öğretmenler, yöneticiler, biz henüz toplum olarak bu konuda cahiliz. Ve beni düşündüren temel konu, cahil olduğumuzun farkına varınca gerçekten öğrenme isteği duyacak mıyız? Toplum, engellilerin insanca yaşam hakkını ciddiye alıp, onlar için insanca yaşanacak bir toplum oluşturmaya emek verecek mi? Bilmiyorum. Sanırım bunu zaman gösterecek."

Eğer engelli çocuğunuz varsa şunu asla unutmayın: Durumu baştan kabullenin, duygusal yaklaşımlarla engeli görmezden gelmek çözüm değildir.

Timur bu soruyu Yakup Bey'e sormak üzere aklına not etti: Toplumumuz, engelliler için insanca yaşanacak bir toplum oluşturmaya ilgi duyacak mı? Hikâyeye kendini kaptıran Timur hemen ardından sordu.

"Peki, sonra körlüğünüzün nasıl farkına vardınız?"

"Yaşlı bir göz hekimi doğru tanıyı koydu: retinitis pigmentoza. Bu, gözün retina tabakasındaki pigment hücrelerinin zafiyeti anlamına geliyordu. Doktorun teşhisi sayesinde gerçek durum ortaya çıkmıştı. Alınacak önlemler ve yeni düzenlemeler işimizi kolaylaştıracaktı. Zaman geçtikçe babam durumu annemden önce kabullendi ve arayış içine girdi; duygusallığı bir yana bırakıp, bizim için bir gelecek arayışına girdi. Bu açıdan ilk doğru adım, babamın gazetede bir haber görmesi oldu: İstanbul Reşitpaşa'da bir rehabilitasyon merkezi varmış ve görme engelliler orada eğitim alarak hayata hazırlanıyorlarmış. O güne dek bizden hiç ayrılmamış olan annem, bu haberle sarsıldı, çünkü onların desteği olmadan yaşayabileceğimizi düşünemiyordu bile."

Selim Bey sözü aldı.

"1981 yılının güzel bir yaz günü, 28 Ağustos'ta, annemle evde vedalaştık ve yatılı kursiyer olarak eğitim görmek üzere babamla Emirgan-Reşitpaşa'daki Körler Rehabilitasyon Merkezi'ne gittik. İlk öğrendiğimiz şey körlüğün yalnızca bize özgü olmadığıydı. O ana kadar hiç kör arkadaşımız ya da tanıdığımız olmamıştı. Görmemek orada gayet doğal bir durumdu. Hatta körlükle ilgili espriler gayet doğal karşılanıyor, fıkralar anlatılıyordu. Göz engeli öyle korkulacak, saklanılacak bir şey değildi."

Bilmediğinin farkında olan insan bilgisizdir, ama neyi bilmediğinin dahi farkında olmayan insan cahildir.

Kerim Bey devam etti.

"Fahriye ve Fitnat Alper kardeşler bizim gibi ikizdi, onlarla sıkı dost olduk. Şimdi İngilizce öğretmenliği yapıyorlar, görme engellilerin okullarında birçok öğrenci yetiştiren bu değerli iki insanla halen görüşmeye devam ediyoruz. Merkezde öğrendiğimiz en hayati şeylerin başında kabartma yazı vardı. On parmak daktilo dersleri de veriliyordu. Bir iki ay içinde daktilo yazmayı öğrenmiştik bile ve daktilo bizim için mektuplaşmak, üniversitede sınav

kâğıtlarını yazmak, dava dilekçelerini hazırlamak demekti. Büyük bir avantaj kazanmıştık. Yüksek lisans ve doktora tezlerimizi de daktilo sayesinde kendimiz yazıp teslim edebilecektik.

"Rehabilitasyon eğitiminin bize kazandırdığı vazgeçilmez bir şey de bağımsız hareket edebilme yetisi oldu. Oraya gitmeden önce sokağa yalnız başımıza çıkamıyorduk, yanımızda mutlaka gören birisi olmalıydı. Bağımsız hareket öğretmenimiz Hamdi Hoca elimize beyaz bastonu verip, 'Haydi bakalım yürüyelim,' deyince kendi başımıza fethedebileceğimiz yepyeni dünyalara yelken açmış olduk. Bu dersler aşamalı olarak ilerliyordu. Önce bina içinde, sonra dışarıda yürümeye başladık. Baston kullanma tekniklerini iyice öğrendikten sonra yalnız olarak, ki bu bizim için olağanüstü bir şeydi, merkezin yakınındaki çay bahçelerine gitmeye başladık. Ancak şu rahatlığımız vardı, biliyorduk ki Hamdi Hoca biz yürürken arkamızdan geliyor. Merkeze dönünce bu yürüyüşlerin değerlendirmesini yapıyor, yanlışları doğruları anlatıp bizi uyarıyordu."

Selim Bey gülümseyerek devam etti.

"İki üç aylık eğitimden sonra ilk defa Emirgan'dan otobüse binip Eminönü üzerinden Bakırköy'deki evimize yalnız başımıza gidişimizi hâlâ unutamayız. İkimiz birlikteyken de kendimizi yalnız diye nitelememiz ilginç, değil mi?"

Timur ne kadar bilinçli ve gelişmiş iki insanla birlikte olduklarını bir kez daha anlıyordu. Kerim ve Selim beylerle tanışabildiği için mutluydu. Selim Bey devam ediyordu:

"Evet, o gün bir zafer kazanmış gibi hissetmiştik kendimizi, hatta bir devrimdi bu bizim için. Annem ve babam bizi karşılarında görünce nasıl da şaşırmışlardı! Bundan böyle bir yere gideceğimiz zaman bir başkasının desteğine ihtiyaç duymayacaktık; yaşamımız a'dan z'ye değişiyordu. Artık bastonu alıp istediğimiz yere gidebilir, kabartma yazı sayesinde Türkçe ya da İngilizce kitaplar, makaleler okuyabilirdik.

"Rehabilitasyon merkezinde her şeyden önce kör olduğumuz gerçeğini kabullendik. Bu, işin en önemli kısmıydı. Görmezliği kabullenme öyle sözle filan olmuyor; yaşayarak, arkadaşlarımızı izleyerek ve eğitimle yavaş yavaş gerçekleşen uzun bir süreç bu. Merkezin sıcak ortamını hiçbir zaman unutmadık. Bugün birer avukat ve engelliler alanında çalışmalar yürüten insanlarız. Çok şükür yoğun, dolu ve mutlu bir yaşam sürüyoruz. Geleceğe korkmadan bakabiliyor, yalnız da kalsak yaşantımızı rahatlıkla sürdürebileceğimize inanıyoruz. Bütün bunlarda aldığımız rehabilitasyon eğitiminin büyük bir payı var; özgüvenimizi geri kazandık. Görmeyenlerin mutlaka böyle bir eğitim almaları şart; insan ancak rehabilitasyon sonrasında kendi ayakları üzerinde durmayı öğreniyor ve bundan büyük bir keyif alıyor. Orada merkezde aldığımız eğitimden sonra artık bizi hiçbir şeyin durduramayacağını anlamıştık."

Evdeki yardımcı hanım elma, armut, ayva ve muzdan oluşan bir meyve tabağı getirdi. Lezzetli, olgun meyvelerdi. Kerim ve Selim kardeşler hiç zorluk çekmeden çatal, bıçak kullanıyor ve ara sıra parmaklarıyla meyvenin tabaktaki yerini yoklayarak rahatlıkla yiyebiliyorlardı.

"1981'de üniversite sınavına girdik," dedi Selim Bey, "yanımızda birer görevli vardı, bize soruları ve şıkları okudular, verdiğimiz yanıtları işaretlediler. Bundan doğan zaman kaybı nedeniyle bize bir ek süre tanınmadı. Görme engelli olmamıza rağmen içinde şekiller olan sorulardan da sorumlu tutulduk. Bu soruları boş geçtik, ama diğer sorularda başarılı olmamız sayesinde ikimiz de sınavda yüksek puan alarak ilk tercihimiz olan İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ni kazandık."

Çağdaşlaştığını her fırsatta söyleyen bir ülkede, ülkenin en aydın zümresini temsil eden üniversitelerdeki sınavlarda böylesine müthiş bir adaletsizlik nasıl olabiliyordu! Timur, izin isteyerek Yakup Bey'e bunu sordu. Yakup Bey acı bir gülümsemeyle açıkladı.

"Bizimki gibi henüz uygarlığını gerçekleştirememiş bir toplum Altınoklara bakınca sadece 'engelli' görür. Oysa uygar bir toplum aynı durumda 'engelli İNSAN' görür. Sadece 'kör' görmek ile 'kör insan' görmek farklıdır."

Timur merakla sordu.

"Tabii iş üniversite sınavlarında başarılı olmakla bitmiyor, değil mi? Bir de eğitim süreci var. Sizin üniversite yaşamınızı merak ediyorum."

Selim Bey cevapladı.

"İlk günlerde ürktük ama bunu üzerimizden atmamız uzun sürmedi. Kabartma yazıyı öğrendiğimiz için Braille alfabesini kullanıyorduk. Kendimize özel bir çalışma sistemi geliştirmiştik. Her gün derslerde düzenli olarak not tutuyorduk. Bu hem dikkatimizin dağılmasını önlüyor hem de işimizi kolaylaştırıyordu. Tabii bu durumda derse girmeme gibi bir seçeneğimiz yoktu, ben yazıyordum, Kerim ise yetiştiremediğim yerleri hafızasına alıp ya hemen ders sonrasında ya da evde ekletiyordu. Her gün altı-yedi saatlik dersi kabartma yazıyla kâğıda geçirmek, parmaklarımın nasır tutmasına neden olmuştu. Akşam yorgun argın eve döndüğümüzde programın ikinci bölümü başlıyordu. Alelacele yenen bir yemekten sonra hemen masa başına geçerdik. Ben derste tuttuğum notları okurdum, üzerinde tartıştığımız notları Kerim daha genişletilmiş düzgün cümlelerle gece yarısına kadar on parmakla hızlı bir şekilde daktilo ederdi. Zamanla yarışırdık adeta."

Timur hayranlık ve takdirle dinliyordu. Bu arada gözleri dolu dolu Yakup Bey'e baktı. Yakup Bey'de, en sevdiği müziği dinleyen bir insanın yüz ifadesi vardı. Timur, "Bu insanlar benim ülkemin gizli kahramanları," diye içinden geçirdi. Duygulanmıştı, kalkıp her ikisini de kucaklamak, ellerini öpmek istiyordu. Ufku açılmıştı ve onları örnek alacaktı. Timur'u kimse tutamayacaktı, onun önünde şimdi bu iki kahraman örnek olarak duruyordu.

Selim Bey devam etti.

"Bir misafir gelse bizi hafiften bir telaş alırdı. Bu, o gece işimizi daha geç bitirmemiz ve geç yatmamız demekti. Ertesi sabah için aynı maratona uykusuz kafayla yeniden başlamak gerekiyordu. Sevdiğimiz televizyon dizilerini o yıllarda izleyemedik. Biz bir dersin notunu yazarken başlayan dizi film daha o not bitmeden sona erer, kulaklarımıza bitiş jeneriğinin müziği ulaşırdı. Daktilo ettiğimiz notları babam hafta sonları düzenli olarak kasetlere okurdu. Babamız bunları okuya okuya adeta diplomasız avukat olmuştu ve akşamları çıktığı kahvede arkadaşlarının ufak tefek hukuki sorunlarını çözer oldu. Kasetler sayesinde sınavlara hazırlanmamız daha kolay oluyordu. Bu bir maratondu ve yüksek lisans-doktora yılları dahil olmak üzere altı yıl sürdü. Yoğun ve zamanında çalışmanın karşılığını aldık, üniversiteyi dört yılda Kerim sınıf birincisi, bense ikinci olarak bitirdik."

Timur sadece ders yönünü değil, hayatlarının diğer yönlerini de merak ediyordu.

"Dersin dışında herhalde bazı öğrencilik anılarınız olmuştur. Hatırladıklarınız var mı?"

"Bir gün fakülte çıkışında yine böyle arkadaşlarımızın kolunda dördüncü sınıf amfisinin merdivenlerinden inerken elektrikler kesildi; o anda herkes yerine çakılmış gibi kalakaldı. El yordamıyla çakmak arayanlar, ayaklarını sürüyerek kenarlara tutunmaya çalışanlar vardı. Bu defa avantajlı konuma biz geçmiştik. Arkadaşım Murat'ın kolundan çıktım, 'Şimdi de sen benim koluma gir bakalım Murat'çığım,' deyince birden esprili bir atmosfer oluştu. Selim'in yanındaki arkadaşı da onun koluna girmişti. O akşam diğer günlerin aksine, bu kez gözleri görenler bizim kolumuzda merdivenleri iniyorlardı. Demek ki koşullar değişince roller de değişebiliyor!

"Yüksek lisans sınavını kazanarak İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Mali Hukuk Bölümü'nde eğitimimize devam ettik, yüksek lisansın ardından yüksek not ortalamamızdan dolayı

üstün başarı kontenjanından sınavsız olarak doktoraya kabul edildik. 1992'de tezlerimizi vererek hukuk doktoru unvanını aldık. Eğitim için harcanan zaman ve emek bize geri döndü, hem de fazlasıyla."

Timur, mesleki yönlerini de merak ediyordu. "Avukatlık yaptınız mı?" diye sordu. Kerim Bey cevap verdi.

"Olgun Uyun, görmeyen bir avukat; hayatı ciddiye alan, kaliteli yaşayan, kültürlü, sağlıklı bir insan. Bizim için rol model o oldu. Davalara girmeye başladık. Ertesi gün davaya gireceğim, o gece bir rüya gördüm... Bu arada küçük bir bilgi vereyim: Doğuştan kör olanlar rüyalarını ses ve dokunuş olarak görürler, biçim olarak değil. Rüyamda mahkemedeyim. Hâkim, 'Buyurun avukat bey, ne diyorsunuz?' deyince cüppemin altından gitarımı çıkarıp çalmaya başlıyorum. Yıllar sonra, 5 Nisan 2004'te, Dünya Avukatlar Günü nedeniyle İstanbul Barosu'nun düzenlediği bir etkinlikte, Sultanahmet adliyesinin ciddi yüzlü mahkeme koridorlarında, Selim'le birlikte bir konser verdik; böylece belki de bir ilki gerçekleştirmiş olduk.

"Daha sonra İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin hukuk danışmanlığını yaptık. Orada bizim ilk müdürümüz olan değerli insan Reşat Atalar'ı hiç unutmayız. Kendisi kitapsever, son derece çağdaş yaklaşımlı ve engelliler konusunda bilgi edinmek isteyen güzel bir insandı. Zaman zaman bizi odasına davet eder, yoğun iş temposuna karşın bizimle özel sohbete zaman ayırırdı. Onunla psikoloji ve felsefe üzerine konuşurduk. Reşat Bey sonraki yıllarda engellilerle ilgili önemli çalışmaların içinde yer aldı, Fiziksel Engelliler Vakfı-FEV'de görev yaptı."

Yakup Bey söze girdi.

"Kendisini tanırım. Benimle tanıştığı zaman ilk sorduğu şu olmuştu; 'Yakup Bey, potansiyel engelli olduğunuzu biliyorsunuz, değil mi?' İlk başta bu sorudan rahatsız olmuştum. Sanki asıl olan engelli olmaktı ve engelli olmadığım için suçluluk hissetmem

gerekiyor gibi duyumsadım. Tabii o, engelliliğin ne kadar bize yakın bir gerçek olduğunun altını çizmeye çalışıyordu. İzin verirseniz burada bir anımı anlatmak istiyorum. Reşat Atalar'ın girişimiyle benden engelli çocukları olan ailelere bir konferans vermem istendi. 'Bu benim uzmanlık alanım değil,' dedim ama anne-babaların iletişim konusunda bilinçlenmeye ihtiyacı olduğunu söyleyerek beni ikna ettiler. Konuşmamı insanın özü üstüne kurmuştum. Temel mesajım şuydu: Biz gözümüz değiliz, biz bacaklarımız kollarımız değiliz, biz kulaklarımız değiliz, biz bir yaşam yolculuğuna çıkmış canlarız ve canda engel yoktur. Anne-babalar, öğretmenler, tüm toplum topalın topallığını, körün körlüğünü, sağırın sağırlığını değil, esas olan özü, o canı görmeli.

"Bunu anlatmak için görsel bir sunum hazırladım. Düşünebiliyor musunuz, körlerin katıldığı bir konferansta ben görsel bir sunum hazırladım. Önde oturan görme engelli bir üniversite öğrencisi, 'Hocam aramızda görmeyenler var!' dedi. Ne kadar mahcup olduğumu anlatamam size. Orada o öğrencinin yanında oturan kişi Reşat Atalar'dı. Bu alanda benim gelişmemde kendisinin önemli katkısı olmuştur."

Yakup Bey bunu anlatınca hep birlikte gülüştüler. Kerim Bey anlatmaya devam etti.

"Bir süre sonra iş yerimizde bilgisayar ve internet kullanmaya başladık. Tüm dünya önümüze serilmişti sanki. O andan itibaren bilgisayar ilk sıraya geçti, rapor ve mütalaalarımızı bilgisayarda hazırlıyor, ülkenin dört bir yanındaki görme engellilerle e-posta yoluyla iletişim kuruyorduk. Zaman içinde özellikle engellilere hukuk, bilgisayar ve benzeri alanlarda danışmanlık yapmak işimizin bir parçası haline gelecekti.

Biz gözümüz değiliz, biz bacaklarımız kollarımız değiliz, biz kulaklarımız değiliz, biz bir yaşam yolculuğuna çıkmış canlarız ve canda engel yoktur.

"Emekli olduk ama asıl görevimiz o zaman başladı. Kendi kendimize aşmak zorunda kaldığımız sorunları bizden sonra gelenlerin yaşamaması için eğitim konusunda projeler oluşturmaya giriştik. Şunu hiç unutmamak gerek: Gören bir insanın işitme gücü ile görmeyeninki arasında normalde hiçbir fark yoktur. Görmeyenler doğal olarak işitme duyularını daha çok kullandıklarından beynin işitsel algıları değerlendirme yeteneği daha fazla gelişir, durum bundan ibaret. Böylece bir kör, karşıdan gelen kişi örneğin üzgünse bunu, gelenin adımlarının temposundan ya da konuşurken sesine yansıyan hüzünden anlayabilir. Körler tınıları, görenlerin sadece görmeye odaklanıp kulaklarından, tenlerinden kaçırdıkları pek çok şeyi yakalar. Yaprakların hışırtısını, dalgaların sesini, vapur düdüğünü, yosun kokusunu duyar. Görenlerin göz ardı ettiği şeyler, görmeyenlerin yakaladıklarıdır ve görenlerin kör oldukları dünya, onların bulup çıkardıkları hazinelerdir."

Timur, bir psikolog adayı olarak, şu an çocuklar için ne kadar önemli bir eğitim olanağının dile getirildiğini düşündü. Görme duyusu ile birlikte işitme duyusu geliştirilemez mi? Bu, eğitim konusu olarak üzerinde düşünmeye değerdi.

Selim Bey, "Körlük özel bir durumdur ve her insanın tanıklığında farklı tanımlar bulur. Hele bu tanımlardan biri Nâzım'dan dizelerle gelince. Hani okuyanın kör olası gelir," dedi.

Timur merak etmişti. Böyle bir şiir olduğunu bilmiyordu. Yakup Bey'e döndü, o da bilmediğini belirten bir ifadeyle bakıyordu.

Timur rica etti ve Selim Bey, Nâzım Hikmet'in *Kör*[11] adlı şiirini okudu:

Kör olmak ne iyi şeydir
Ne güzeldir sevmek karanlığı
Ne yalın bir kılıç gibi bir ışık
Ne renklerin ağırlığı

11 Nâzım Hikmet, *Seçmeler*, (Der. Ülkü Tamer), Ararat Yayınları, 1974.

Ve ne şekillerin kalabalığı...
Ne güzeldir sevmek karanlığı...

Kör olmak ne iyi şeydir
Kapalı gözleriniz
Çevrili içinize,
Kıyısında oturup bakarsınız
İçinizde dalgalanan denize.
Kapalı gözleriniz çevrili içinize...

Kapalı gözleriniz çevrili içinize...
Kör olmak ne iyi şeydir,
Körlerdir ki yalnız
Kendi yürekleriyle baş başa kalırlar.
Ne kimseye kendi gözlerinden verirler
Ne kimsenin gözlerinden alırlar.
Körlerdir ki yalnız
Kendi yürekleriyle baş başa kalırlar.

Ne güzeldir sevmek karanlığı,
Karanlık Allah gibidir ve tek başınadır.
Karanlık ölüm gibidir
Rengi yok
Ahengi yok
Dengi yoktur karanlığın.

Dağıtın yanınızdan sopalarınızla
Karanlığın peygamberleri,
Körler,
Kalabalığı...
Kör olmak ne iyi şeydir
Ve ne güzeldir sevmek karanlığı...

Selim Bey'in sesinden bu şiiri dinlemek hem Timur'u hem de Yakup Bey'i etkilemişti. Şiirden sonra konuşmasına devam etti.

"Aslında görenler, görmemeyi körlerden daha vahim biçimde niteler. Oysa görmeyenler önlerinde kapalı bir dünya olduğu fikrini unutur, bunu hemen hemen hiç düşünmezler. Görmeyen bir insan genellikle içinde bulunduğu ortamın yapısını duyduğu seslere, dokunma duyusuna ve hava akımının gelişine göre değerlendirip kafasında bir mekân şekli oluşturur; karşısında bulunan insanlar ve eşyalar konusunda bir derinlik duygusuna sahip olur. Konuştuğu ya da yeni tanıştığı insanlar için zihninde bir imaj bile oluşur."

"Entelektüel dünyasını geliştiren görme engelli bir insanın körlüğünü düşünecek ya da hatırlayacak zamanı yoktur," diyerek Kerim Bey söze girdi. "Elbette sokakta ya da bazı alanlarda hareket etmekle ilgili güçlükler yaşayabilir. Örneğin bir yerden bir yere gidinceye kadar genellikle gören bir insana oranla zihni daha çok yorulabilir. Çünkü yolda çevreyi algılamak için işitme duyusunu ve beynini daha fazla kullanmak zorunda kalır, istediği yere güvenle gidebilmek için daha çok dikkat harcar. Bunlar da elbette onu yorar, ama her canlıda bulunan kendini gerçekleştirme dürtüsü tabii ki kör bir insanın da içinde vardır ve önüne çıkan zorlukları aşmak onun için ayrı bir mutluluk nedeni olacaktır."

Timur, Kerim Bey'in son cümlesindeki mesajı net algılamıştı. Bu yeni farkındalığında, Yakup Bey'le yaptığı sohbetlerin çok önemli bir yeri vardı. "Kör insanın sıradan bir kültür robotu olması zor, o nedenle o, dünyasını kendi farkındalıklarıyla yeniden oluşturmak durumunda olacaktır," diye düşündü.

Entelektüel dünyasını geliştiren görme engelli bir insanın körlüğünü düşünecek ya da hatırlayacak zamanı yoktur.

Kerim Bey devam etti.

"Yanlış olan tutum toplumda bizlere farklı insanlarmış gibi yaklaşılmasıdır. Sokakta karşıdan karşıya geçecek olan bir görmeyene yardım etmek

isteyen kimse, genellikle ona nasıl davranacağını bilemez; yardım önerisinin onu rahatsız edebileceğini, hatta üzeceğini düşünebilir. Bunların hepsi aslında körlüğü ve körleri tanımamaktan kaynaklanır. Kimileri de görmeyenleri, hayatın sillesini yemiş, çok ciddi ya da hüzünlü insanlar olarak düşünür; onların yanında şaka yapmaktan, kör kelimesini kullanmaktan çekinir. Bir insanın neşeli ya da asık suratlı olması, görmesi ya da görmemesiyle değil, tamamen psikolojisiyle ilgili bir durumdur. Görmeyenlerin derneklerini ziyaret edenler, orada herkesin nasıl neşeli olduğunu, görmediğine üzülen ve haline ağlayan bir kör bulunmadığını fark edince biraz şaşırırlar.

"Aslında körlük mavi ya da siyah gözlü, uzun veya kısa boylu olmak gibi bir karakteristik fark olarak değerlendirilmelidir. Toplum ve görmeyenin kendisi körlüğü abarttıkça ve üzerine olumsuz anlamlar yükledikçe, ister istemez iki yönlü olarak yanlış yaklaşımlar gelişecektir.

"Kişinin mutluluğu fiziki durumundan çok beynindekilere bağlıdır. Görme duyusu ve bütün organları sağlam olduğu halde psikolojik sorunlar içinde umutsuz yaşayan insanlar bulunduğu gibi, tamamen kör olup da hayatı son derece üretken ve mutlu geçen insanlar vardır. Belirleyici olan, engelli ya da engelsiz olsun, insanın yaşam karşısında duruşunun sağlamlığıdır."

Belirleyici olan, engelli ya da engelsiz olsun, insanın yaşam karşısında duruşunun sağlamlığıdır.

Timur kafasında tekrarladı; "Belirleyici olan, engelli ya da engelsiz olsun, insanın yaşam karşısında duruşunun sağlamlığıdır." Yaşam karşısında duruş ve yaşam karşısında duruşun sağlam olması... Bunlar onun için yeni kavramlardı. Bunları Yakup Bey'le sohbetlerinde ele almaya karar verdi.

Selim Bey, Timur'un bazı kavramların üzerinde durduğundan habersiz devam ediyordu konuşmasına.

"Genelde görenler bir görme engelliyle konuşurken onları takdir ettiklerini söyleyip övgüler yağdırır. Gören insan basit bir durumun üstesinden gelmemizi bile övgüye değer bulur ancak bu takdir bizi pek de memnun etmez doğrusu. Toplum içinde engeli nedeniyle farklı görüldüğünü düşünen insanlar bazen herkes gibi sıradan olmanın rahatlatıcı hafifliğini ne kadar özler, bilemezsiniz."

Timur'un merak ettiği konulardan biri de körlerin nasıl yol bulduğuyla ilgiliydi. Bunu sorunca Kerim Bey cevaplamak istedi.

"Görenler yollarda dalgın ya da sallapati bir şekilde yürüyebilirler. Her gün önünden geçtikleri sokaklara ve mekânlara dikkat bile etmeyebilirler. Ayakları, neredeyse alışkanlıkla, gidecekleri yere kendiliğinden götürür onları. Yol değiştirebilir, evlerine farklı sokaktan gitmek isteyebilir, dalgınlıkla yanlış sokağa sapabilir kaybolabilirler. Ama görmeyenin farklı yoldan gitme lüksü pek yoktur. O gittiği yolları kendince çıkardığı zihinsel bir haritayla aklında tutmak zorundadır. Ulaşacağı yerin bizim deyimimizle körcül tarifini iyi almıştır, her zaman gidip geldiği bir yerse zaten plan kafasındadır."

Timur, Yakup Bey'in sözünü ettiği zihinsel haritayı düşündü. *Tanımlama Sistemi*'nin GERÇEKLE UYUMLULUK boyutunun tartışmasında İzmir ve Bursa haritaları örneklerini hatırladı. Kerim Bey, körlerin zihinsel haritalarının uyum boyutundan söz ediyordu. Bu harita uzun sürede ortaya çıkar ve kullanıla kullanıla pekişirdi.

Kerim Bey konuşmasına devam ediyordu.

"Kör birçok algıyı devamlı olarak değerlendirir, bir görenden daha dikkatli yürür, bu nedenle trafik kazası geçiren yayalar arasında fazla kör yoktur. Kaza geçiren körlerin çoğu, yetersiz de olsa görenlerdir ve bu görüşlerine aşırı güvenerek kendi kendilerine karşıdan karşıya geçmeye çalışanlardır."

Bu noktada Selim Bey kendisi için önemli bir yönü açıklığa kavuşturmak istediğini söyledi:

"İstiklal Caddesi günün her saatinde cıvıl cıvıldır; bunu bizim de yaşamamız ve hissetmemiz doğal. Elimizde bastonumuzla

yürürken etrafımızdan geçen insan kalabalığı, gençlerin heyecanlı konuşmaları, lavanta kokuları, müzik marketlerden yükselen güzel nağmeler, akordeon, keman, gitar çalıp para toplayan sokak çalgıcılarının sesleri, nostaljik tramvayın çanı ve diğerleri. Bunların yeri farklıdır. Bu saydıklarım ile Emirgan sahilinde bir çay bahçesinde dostlarla oturup sohbet ederken duyup hissettiklerimiz bir olur mu? Hepsinden ayrı tatlar alırız elbette. Eminönü'nden martı çığlıkları, mazot ve yosun kokusu eşliğinde vapura binmek, güvertede oturup dalgalarla vapur düdüklerinin ses cümbüşünü dinlemek ne büyük bir keyiftir."

Yakup Bey saatine baktı. İki saatten fazladır sohbet ediyorlardı. Timur gitmeden önce, bütün bu deneyimlerle, bilgilerle ne yapmak istediklerini öğrenmek istiyordu. Kerim Bey, onun ne sormak istediğini anlamışçasına bir açıklama yaptı.

"Şimdi elli yaşındayız; yani ikimizin deneyimini toplarsak bir asırlık bir ömür eder. Kendimizi birçok şeyi yapmak bakımından yeterli enerjiye sahip hissediyoruz. Deneyim ve birikimlerimiz olgunluk dönemine yaklaştığımızı düşündürüyor bizlere. Yaşantımızın geri kalan bölümünde amacımız bu birikimleri paylaşmak, yetişmekte olan görme engellilere yol göstermek, ailelerine çocuklarının neler yapabileceği konusunda fikir vermek ve umut ışığı olmaktır. Hedef kitlemiz sadece görmeyenler değil; toplumumuzun büyük kesimi olan görenlere körlüğün ne olduğunu ya da ne olmadığını anlatmak, süregelen bazı önyargıları ortadan kaldırmak istiyoruz. Körlük hayatın sonu veya bir felaket değildir; hiçbir şey yapamamanın ya da mutsuz olmanın sebebi de olmamalı. Ülkemizdeki engellilerin gerek ekonomik gerekse sosyal bakımdan bugünkü koşullarından daha iyisine sahip olacakları bir toplum düzeni hayal ediyoruz. Umutsuzluğa kapılmadan kendimizi sürekli geliştirip yaşama ayak uydurmaya kararlıyız. İstanbul Barosu Engelli Hakları Komisyonu'nda görev aldık. 2005 Temmuz'unda yürürlüğe giren engelliler yasasının işlerlik kazanması

için çaba sarf ediyoruz. Kabartma ve CD kitap hazırlama projelerimiz gündemimizde. Biliyor musunuz, körler ve toplum ilişkisinin sosyolojik tarihi önemli bir araştırma konusu olabilir.

"Dünyada her şey görme duyusu olanlara uygun biçimde düzenlenmiş. Bir dostumuz şöyle demişti; 'Bu dünya henüz körler için hazır değil, bu iş daha zaman alabilir.' Zamanımız var, belki dünya bizim için hazır değil, ama biz bu dünya için hazırız, hazırlıklıyız. Son istatistiklere göre nüfusumuzun %12'si engellidir ve özellikle görmeyen çocukları olan ailelere, genel olarak da tüm topluma mesajlar vermek isteriz.

"Aile, engelli çocuklarını evin dışındaki dünyaya hazırlamalı, her çocuk gibi engelli olanlar da açık havada düşe kalka oyunlar oynayarak büyümeli. Bu onların hem fiziksel hem de psikolojik gelişimi için önemli ve yararlıdır. Engelli çocuk da bakkala, manava gönderilmeli, sokak arkadaşları edinmeli ve ev dışında bir sosyal yaşantısı olmalı. Ev içinde de küçük yaştan itibaren kendi işini kendisi yapmaya alıştırılmalı. Görmeyen bir birey de giysilerini yerleştirir, kahvaltısını hazırlayabilir, yalnız kaldığında yemeğini ısıtıp yiyebilir, hatta yemek hazırlayıp ütü yapabilir. Onu, rahat etsin diye bir köşeye oturtup, her şeyini, içeceği suyu bile eline vermek asla doğru bir davranış değildir. Bu tür becerileri kazanmak, onun kendine olan güvenini artıracak ve sorumluluk duygusunu geliştirecektir."

Selim Bey söylenenlere katılarak şöyle tamamladı:

"Çoğu zaman aileler engelli çocuklarını ev ortamında izole etmekte ve onları pamuklarla sarılı bir hayata itmektedir. Bu nedenle ortalama olarak ülkemizde yaşayan her on kişiden biri engelli olduğu halde, onları sokaklarda pek göremeyiz, göremeyince de yok sayar ya da göz ardı ederiz. Çoğunluk engelliyi uzakta sanır, oysa belki kapı komşusudur, belki akrabasıdır ya da sınıf arkadaşıdır. Kim bilir, hiç istenmez ama belki kendi ailesinden biri, hatta kendisi bile olabilir. Herkes bir engelli adayıdır aslında. Bu mesele böyle bilinmeli ve üzerinde düşünülmelidir."

Gitme vakti gelmişti ama Timur hiç ayrılmak istemiyordu. Masada kabartma satranç takımı duruyordu, kütüphanede kupa ve madalyalar vardı. Timur'un, "Bunlar ne?" sorusuyla giderayak bir satranç sohbeti açıldı.

Kerim Bey anlatmaya başladı.

"Daha önce söylediğimiz gibi, satrancı bize dedemiz öğretti. Bir dostumuz var, Sinan Bey, Sinan Yaman, o her zaman, 'Hayatınızdaki bülbülleri keşfedin, onları bırakmayın,' der. Bülbül, yolumuzu aydınlatan, ışık tutanlar oluyor. Sonradan anladık ki dedemiz de bizim bülbüllerimizden birisiymiş. Satrancı öğretti, hayatımız değişti."

"Kerim Bey, satranç bir oyun olmanın ötesinde bir şey ifade ediyor mu?"

"Evet Timur Bey, bir zihin sporu, sanat, mücadele alanı, hayatın modeli. Bir satranç maçı yaklaşık dört saat sürer, bu süre içinde ortalama elli hamle yaparsınız ve elli karar verirsiniz. İnsan yaşamında hiçbir zaman, bir günde, dört saat içinde elli önemli karar verilmez. Müthiş bir deneyim!"

"Satrancın bir de hayat memat meselesi yönü (survivor yönü) var, vereceğiniz kararlar hayatta kalıp kalmayacağınızda etkili oluyor."

Yakup Bey'in bu belirlemesini, Kerim Bey başını sallayarak onayladı.

"Hocam güzel bir örnek verdiniz, teşekkür ederim, bu aklıma gelmemişti. İnanın satranççının verdiği kararlar da kendisi için 'survivor'cılarınki kadar önemli. Düşünün ben 35 yıldır satranç oynuyorum, bu konuda kitaplar okuyup çalışıyorum. Arkanızda bu kadar emek varken bir tek hamleyle mücadeleyi kaybetmek istemiyor, her oyunu hayat memat meselesi haline getiriyorsunuz. Konsantre oluyorsunuz, her şeyi unutup tahtaya odaklanıyorsunuz, inanılmaz bir direnç gösteriyorsunuz. Hocam küçük çocuklar var, dokuz-on yaşlarında, satranç yarışmalarına geliyorlar.

Muazzam oynuyorlar. Hepsi pırıl pırıl, gözlerindeki ışıltıyı hissediyorsunuz. Üç-dört yıldır satranç çalışıyorlar, yirmi yıllık, otuz yıllık satranççı ağabeylerini, amcalarını, ablalarını takır takır yeniyorlar. Ustalar bile en çok bu minik satranççılardan çekiniyor. Bu çocukların zekâsı, enerjisi, konuşmaları memleketimiz için, insanlığın geleceği için güven veriyor. Satranç onların karar verme süreçlerinde erken yaşta deneyim kazanmalarını sağlıyor."

Timur merak etmişti, sordu. "Satranç, yaşamınızda yeni ilişkiler, yeni alanlar açtı mı?"

Bu sorunun cevabı Selim Altınok'tan geldi.

"Evet, milli takıma girdik, birçok yabancı ülkede milli formayla ülkemizi temsil ettik. Böylece yurtdışında da arkadaşlar edindik. Kabartma satranç kitabı yazdık, körler okullarına dağıttık. Satranç öğrencilerimiz var, onları yetiştiriyoruz. Aralarından bizi geçenler var, bize yeni bilgiler taşıyanlar var, bunları görünce mutlu oluyoruz.

"Adana'da bir gazi arkadaşımız, İbrahim Dal, askerlik yaparken kaza sonucu görme yetisini, ellerini ve büyük ölçüde işitme duyusunu kaybetmiş. Evde oturup arabesk müzik dinleyip ağlarken Ankara'da rehabilitasyon eğitimi almaya karar vermiş. Satrancı ve bilgisayar kullanmayı burada öğrenmiş. Hayatı değişti, yıllarca çalıştı, satranç dersleri aldı. Sonunda şampiyon oldu. Yunanistan'daki olimpiyatta milli takımda beraberdik. Düşünün hocam, kaybettiği yetileriyle İbrahim'in dünyasının daraldığını zannedebiliriz. Oysa kafası çalışıyor ve satranç mükemmel bir düşünce faaliyeti. Onun da hayatını doldurdu, dünyasını genişletti. Satranç sayesinde sevinci, mutluluğu yakaladı. Mutluluk eşyada değil, elde, kolda, gözde bile değil, beyinde gerçekleşiyor. İbrahim ellerini de kullanamadığı için satrancı tahtaya hiç dokunmadan kafadan 'körleme' oynuyor. Şimdi o da öğrenci yetiştiriyor, arkadaşlarına satranç kitapları okutturup camiamızın hizmetine sunuyor. Onun varlığı da bize yaşama sevinci veriyor."

Timur, Kerim ve Selim Altınok'u sevmişti. Onların yanında kendini huzur içinde ve değerli hissediyordu. Onlara, satranç öğretmenin ötesinde gençlerle ya da halkla başka karşılaşmaları, faaliyetleri olup olmadığını sordu.

Selim Bey, "evet" anlamında başını sallayarak anlattı.

"Sinan Yaman kitabımız *Karanlığın Rengi Beyaz*'ı okumuş ve oldukça etkilenmiş. Bize elektronik posta attı. Cevap verdik, telefon numaralarımızı yazdık.

"Bir gün telefonumuz çaldı. Heyecanlı, sevecen bir ses... Sinan Yaman. Kendisiyle yarım saat kadar konuştuk. Bizimle bir araya gelip yüz yüze görüşmek istediğini söyledi. Randevulaştık. Görmeyen öğrencilerimize bilgisayar dersi verdiğimiz bir gün (2007 yılı) Bakırköy İlçe Halk Kütüphanesi'nde buluştuk.

"Sinan Bey, *Karanlığın Rengi Beyaz* kitabımızdan notlar almıştı. Onlar üzerine konuştuk. YGA'dan bahsetti. Ülkenin her yanından gelen gençleri, liderlik okulu adını verdikleri bir eğitime aldıklarını söyledi. Bizim de görme engelliler alanında öncü olduğumuzu belirtti. YGA liderlik kamplarına davet etti."

Timur heyecanlanmıştı, Yakup Bey'e, "Siz Sinan Yaman'ı tanıyor musunuz?" diye sordu. Yakup Bey, "evet" anlamında başını salladı.

Selim Altınok gülümseyerek devam etti.

"Konferanslar vermeye başladık. Kamplara lise ve üniversite düzeyinde çocuklar, gençler katılıyordu. Yaşam öykümüzü paylaşıyorduk onlarla. Her sunumumuz bizim için farklı bir deneyim oluyordu. Gençler arada sorular sorarak bizi düşünmeye yönlendiriyorlardı. Konferanslarımız sanki bizim kendi içimize bir yolculuktu. Sinan Yaman da dinleyiciler arasında oluyordu ve her konferansımızdan sonra mutlaka akşam telefonda en az bir saat görüşüyorduk. Bazen evde buluşup sohbet ettiğimiz de oluyordu. Sanırım hiç söz etmedik ama biz aslında o güne kadar müziğimizle insanların karşısına çıkmıştık. Dinleyenlere yıllardır enstrüman çalıp şarkı söylemiştik. Sinan Bey bizi bu kutudan çıkardı. Yeni

Günlük telaşlar içinde insan hep meşgul. Belki de en az tanıdığı kendisi ve en az kendisi için düşünmeye vakit ayırıyor. Oysa hayat, yanından koşup gitmek için değildir, bazen de bir durup düşünmek lazım.

bir yol açıldı önümüzde. Artık anlatıyoruz. Hayatımızdaki zorluklarla nasıl mücadele ettiğimizi, onları nasıl aştığımızı anlatıyoruz.

"YGA konferanslarımız bizim için bir adım oldu. Sinan Yaman bizi iş dünyasıyla tanıştırdı. Halen ülkemizin en büyük ve önemli kuruluşlarının, şirketlerinin üst düzey yöneticilerine ve çalışanlarına konuşma yapıyoruz, konferans veriyoruz. 45'inden sonra *keynote speaker* olarak davetler almak, yeni ve hoş bir gelişme hayatımızda. Sunumlarımızı hazırlarken geçmişimize dönüyoruz, hayatımızı analiz ediyor, keşifler yapıyoruz. Günlük telaşlar içinde insan hep meşgul. Belki de en az tanıdığı kendisi ve en az kendisi için düşünmeye vakit ayırıyor. Oysa hayat, yanından koşup gitmek için değildir, bazen de bir durup düşünmek lazım."

Kerim Bey devreye girip anlatmaya devam etti.

"Biz Sinan Yaman'la buluşmalarımızda buna odaklandık, uzun bir zaman. Yani biz kimiz ve neyi nasıl başarıp bugünlere geldik? Şimdi birer YGA gönüllüsü olarak gençlere zaman ayırıyoruz. Her yıl YGA kamplarında konuşmalar yapmaya devam ediyoruz. Yılda bir yapılan YGA zirvesine mutlaka katılıyoruz. YGA'lı gençler bizim kardeşlerimiz, evlatlarımız gibi. Evimize geliyorlar. Sohbet ediyoruz. Müzik çalışıyoruz. Birlikte bir YGA müzik anı albümü bile kaydettik. Onların sevgisi, coşkusu bizi tazeliyor.

"Bir başka faaliyetimiz de 'Kör Liderler Projesi'," dedi Selim Altınok ve anlattı. "YGA engelliler alanında da projeler geliştiriyor. 'Kör Liderler Projesi' bunlardan biri. Biz danışmanlığını yapıyoruz. YGA'nın ekibi bu çalışmaya emek ve zaman harcıyor. YGA atölyelerinde yetişen görme engelliler iyi pozisyonlarda işlere yerleşiyor. Bu bizi mutlu ediyor."

Kerim Altınok, "Timur Bey bizim projeleri dinlerken çok heyecanlanıyor," dedi.

Timur, "Evet, gerçekten heyecanlanıyorum. Nasıl anladınız? Yüzümü, gözümü göremiyorsunuz ki," dedi, biraz da mahcup bir ifadeyle.

Kerim Bey gülümseyerek, "Soluk alışınızdan ve hareketlerinizin değişmesinden," dedi.

Selim Altınok, "Bizim bir de 'Hayal Ortağım Platformu'muz var," diyerek anlatmaya başladı. "Biz ne yazık ki gazete okuyamadan büyüdük. Çünkü zaten zar zor görüyorduk ve bu nedenle ancak derslerimize zaman ayırabiliyorduk. Dolayısıyla köşe yazarlarının sadece isimlerini duyduk. Yazıları her zaman bize okuyacak kimse bulamadık. İçimizde kaldı. Kerim'le bir hayal kurduk. Teknoloji sayesinde bu işi çözebilir miyiz, diye kendimize sorduk.

"YGA'nın genç ekibi hayalimize ortak oldu, konuyu araştırdılar. Sonunda çözümü bulduk. Birlikte iki yıldan fazla bu proje üzerinde çalıştık. Türkiye'nin en büyük GSM operatörünün altyapısından destek aldık. Artık görme engelliler cep telefonlarından gazeteleri, köşe yazılarını ve birçok eğitim dosyasını dinleyebiliyor. Timur Bey, Türkiye'de bir milyon civarında görme engelli var. Hemen hepsi cep telefonu kullanıyor. Artık gazete okuma sorunu ortadan kalktı. Evde ya da yolculuk sırasında, telefondan dinleyerek haber okumak muhteşem bir şey."

Artık gitme zamanı gelmişti. Timur içten teşekkür ederek bu günü hiç unutamayacağını söyledi. İsteksiz isteksiz izin isteyip ayrıldılar. Timur, yolda Yakup Bey'e de teşekkür etti. "Beni Altınoklarla tanıştırmasaydınız, neyi kaçırdığımın farkında bile olmayacaktım; hayatım zenginleşti," dedi ve bir isteğini dile getirdi; "YGA kurucusu Sinan Yaman'la tanışmamız, konuşmamız mümkün mü Yakup Bey?"

Yakup Bey, Timur'un bu ilgisinden memnun, "Kendisini arayacağım, umarım bir sohbet imkânı buluruz," dedi.

14

Bakarkör

Yaşadığımız her an önümüzde iki seçenek vardır:
gelişime doğru bir adım atmak ya da güvende hissetmek için
bir adım geri kalmak.
ABRAHAM MASLOW

TİMUR BİR YANDAN derslerine girerken yanı sıra İngilizcesini ilerletmeye de özen gösteriyordu. Sık sık Yakup Bey'le sohbetlerinde aldığı notlara bakıyor, konuşulanlar üzerinde düşünüyordu. Üniversitede aldığı dersler bu sohbetlerle daha anlamlı olmaya başlamıştı. İçinden Yakup Bey'i her hafta ziyaret etmek ve uzun uzun sohbet etmek geliyordu ama bunun doğru olmayacağını seziyordu. Ziyaretlerini üç-dört haftada bir yapıyor ve aralarda da sohbette aldığı notlar üzerinde düşünüyordu.

Kerim ve Selim Altınokları sevmişti; içi dışı bir, mutlu ve sevecen insanlardı. Onların dünyasında kendi körlüğünü keşfetmişti. İnsan farkında olduğu kadar insan olabiliyordu, bunu anlamıştı. Timur, engelliler konusunda farkındalık geliştirmemiş bir toplum olduğumuzu ve Altınoklar gibi öncülerin sayesinde bu eksikliğimizi giderebileceğimizi hissetmişti.

Bu farkındalık sayesinde, gelecekteki aydınlık toplumumuzda, kör çocuklarımız ile kör olmayan çocuklarımız birlikte kardeşleri, ablaları ve ağabeyleriyle aynı oyun bahçesinde oynayabileceklerdi.

Gelecekteki aydın Türkiye'de, sınıf öğretmenleri görme sorunu olan öğrenciyi hemen farkına varıp onu doğru yönlendirebilecek ve erken teşhis sayesinde çocuk daha gerçekçi ve anlamlı bir yardım ortamında yer alacaktı. Aileler engelli çocuklarına daha gerçekçi olarak yardım edecek ve onları erkenden yaşama hazırlamaya başlayacaklardı.

Fatih'teki göz doktorunu düşündü. Kötü niyetli olamazdı, ama mesleğinde ne kadar iyi olduğu herhalde tartışılabilirdi. Olabileceğinin en iyisi olmaya gayret eden biri olmuş muydu? Her meslekte iyi olmak önemliydi ama doktor ve öğretmenlerin mesleklerinde iyi olmaları herhalde daha önemliydi.

Kerim ve Selim'in anne ve babasını düşündü. Anne gerçeği görmeyi kabul edememiş, baba daha gerçekçi bakabilmişti. Gerçeği olduğu gibi görebilen ile gerçeği görmek istediği gibi yorumlayarak gören arasındaki fark neydi? Neden anneleri, onların bir gün diğer insanlar gibi göreceği umuduna takılıp kalmıştı? Anne yüreği dedikleri herhalde bu olmalıydı.

Kerim Bey'in bir sözü Timur'u etkilemişti; "Toplum, engellilerin insanca yaşam hakkını ciddiye alıp, onlar için insanca yaşanacak bir toplum oluşturmaya ilgi duyup emek verecek miydi?" Bu, üzerinde durulması ve düşünülmesi gereken bir ifadeydi.

Reşitpaşa'daki Rehabilitasyon Merkezi ne kadar önemli bir hizmet vermekteydi. Timur'un aklına bir soru takıldı: Ülkemde ve dünyada körlere, sağırlara, tüm engellilere yardım edenler, öncülük yapanlar bir lider olarak kabul edilip tarih kitaplarına geçiyorlar mı? Timur, savaşlarla, fetihlerle, işgal, yağma ve gasplarla toprağını genişleterek dünya tarihinde önemli liderler arasına giren kişileri düşündü. "Reşitpaşa'daki Rehabilitasyon Merkezi gibi kurumları oluşturmak için çaba harcayanlar, emek verenler, mücadele edenleri önemli birer lider olarak gören toplumlar ve tarihçiler var mı acaba?" diye merak etti. Savaş kazanan generali alkışlayan toplumlar vardı. Hamdi Hoca gibi hayatını körleri eğitmeye

adamış birini de alkışlayan toplumlar var mıydı? Eğer varsa, bu iki tür toplum arasındaki fark, yani sadece generali alkışlayan toplum ile hem generali hem de Hamdi Hoca gibilerini alkışlayan toplum arasındaki fark nereden kaynaklanıyordu?

Kendi kendine gülümsedi. Merak ettiği ne kadar çok konu vardı. "İnşallah sorularımla Yakup Bey'i bezdirmem," diye içinden geçirdi.

Timur, Kerim ve Selim kardeşlerin kendi başlarına ilk otobüs yolculuğunu anlatışlarını düşündü. O gün bir zafer kazanmış gibi hissetmişlerdi. Kişinin istediği yere gidebilmesi, kendi seçimlerini yapabilecek yetenek ve bilgiye ulaşması, güçlü olması... Eğitimin temel amacı bu değil miydi zaten?

Kerim Bey'in bir değerlendirmesini hatırladı. Bir yerden bir yere giden kör bir insanın çevreyi algılamak için işitme duyusunu ve beynini daha fazla kullanmak zorunda kaldığını söylemişti. Sonra da şunu eklemişti; "Bunlar da elbette onu yorar, ama her canlıda bulunan kendini gerçekleştirme dürtüsü tabii ki kör bir insanın da içinde vardır ve önüne çıkan zorlukları aşmak onun için ayrı bir mutluluk nedeni olacaktır."

Timur, bu ifadedeki, "her canlıda bulunan kendini gerçekleştirme dürtüsü" sözünü ilginç bulmuştu. Kendini gerçekleştirme ve zafer duygusu ile mutlu olmanın ilişkisi üstünde durulması gerektiğini düşündü. Bunun arkasında ne tür tanımlamalar ve değerlendirmeler yatıyordu?

Timur, Selim Bey'in, 1981'de üniversite sınavına girdiklerinde karşılaştıkları durumu hatırladı. Giriş sınavlarında müthiş bir adaletsizlik söz konusuydu. Bu, nasıl bir *Tanımlama Sistemi*'yle mümkündü?

Selim ve Kerim beylerin üniversitedeki çalışkanlıkları Timur'a ilham vermişti; İngilizcesini geliştirecekti. Henüz, yapabileceğinin en iyisini yapmadığını düşündü. Bir şeyin daha farkına varmıştı; ses dünyasının zenginliğini onlar kadar fark etmiyor,

kullanmıyordu. "Şimdiden sonra ses dünyamın zenginliğine daha dikkat edeceğim," dedi. Nâzım Hikmet'in *Kör* şiirini dinlerken gözlerini kapamış ve "İnsanın kendi iç dünyasının zenginliğinin farkına varması için kör olması mı gerekir?" diye düşünmüştü. Evet, insanın, içindeki o sessiz öze merhaba demesi önemliydi.

Selim Bey'in mutluluğun kaynağı olarak beynini göstermesini anımsadı. Herhangi bir fiziksel engeli olmadığı halde psikolojik sorunları yüzünden mutsuz yaşayan insanlar da vardı. "Belirleyici olan, engelli ya da engelsiz olsun, insanın yaşam karşısında duruşunun sağlamlığıdır," demişti. "Yaşam karşısında duruş" ne demekti ve bu duruş nasıl sağlam oluyordu? Bu konuların üzerinde düşünecekti.

Timur, "Şimdiden sonra," dedi içinden, "Beyoğlu'nda bir körü kalabalıkta yürürken görürsem, 'Kör haliyle bu kalabalığın içinde ne işi var?' diye düşünmeyeceğim. O ortamın onlar için de yaşamın doğal bir parçası olduğunu bileceğim."

Ayrılmadan önce Kerim ve Selim'in geleceğe dönük söyledikleri Timur'u etkilemişti. Bursa'daki ilkokul öğrencilerini, Kabataş İskelesi'nde kuşlara simit veren kadını düşündü. Evet, Kerim ve Selim simit parçalarını paylaşacakları kuşları arıyorlardı. Kendilerini aşarak hayatlarını anlamlı kılmaya yönelmişlerdi.

"Bakalım," dedi içinden, "benim simitlerim ne olacak ve ben onları kimlerle paylaşacağım?" İçi yaşama ve yaratana karşı büyük bir şükran duygusuyla doluydu. YGA'nın kurucusu Sinan Yaman'la tanışmak ve sohbet etmek istiyordu. Defterini kapattı, etrafına baktı. İnsanlar, kuşlar, ağaçlar, hepsi oradaydı. "Sevilecek ve hizmet verilecek büyük bir dünya var," diye içinden geçirdi.

15

YGA/Yüreğinden Güç Alanlar

Hiç hata yapmayan insan, hiçbir şey yapmayan insandır.
Ve hayatta en büyük hata, kendini hatasız sanmaktır.
YUNUS EMRE

YAKUP BEY, YGA'NIN kurucusu Sinan Yaman'la bir buluşma ayarladığını haber verdiğinde Timur çok heyecanlanmıştı. Buluşma gününün gelmesini sabırsızlıkla bekledi. YGA'nın ofisine giderken Timur'un aklında Yakup Bey'e sormak istediği birçok soru vardı ama Yakup Bey, "Sorularını Sinan Yaman'a sakla," tavrı içindeydi.

Ofis renkli ve canlı haliyle alışık olduğu ofislerden farklıydı. Güler yüzlü yöneticiler rahat spor giysiler içindeydi, resmi bir iş ortamının sıkıcı havasından eser yoktu. "Büyük sorumluluklar taşıyan insanlar bu kadar güler yüzlü olabiliyorlar demek ki," diye düşündü Timur. Bu ortamda kendini iyi ve rahat hissetti.

Adının Özlem olduğunu söyleyen güler yüzlü bir genç hanımefendi sesiyle, yüzüyle ve gözüyle, "Hoş geldiniz," dedi ve onları ortasında yuvarlak bir masası ve büyük bir kütüphanesi olan bir odaya götürdü. Timur etrafına baktı ve Yakup Bey'e dönerek, "Sinan Bey'in bir odası yok galiba," dedi. Özlem gülümseyerek, "Evet, Sinan Bey'in bir odası yok, kendisi de bizim gibi boş bulduğu bir masaya geçip çalışıyor," dedi. Timur, Yakup Bey'le göz göze geldi...

Sinan Bey odaya girdi, "Hoş geldiniz," dedi, selamlaştılar. Timur, Sinan Bey'in daha önce tanıştığı tüm kişilerden daha farklı bir enerjisi olduğunu hissetti.

Yakup Bey, "Sinan Bey," diyerek söze başladı ve devam etti, "Timur Bey, telefonda söylediğim gibi, Selim ve Kerim Altınok kardeşlerle tanışu ve onlarla konuştuktan sonra sizinle tanışmayı arzu etti."

Timur gülümseyerek, "Sizinle tanışmayı dört gözle bekliyordum, vakit ayırdığınız için teşekkür ederim," dedi.

Bir süre havadan sudan konuştuktan sonra Timur şöyle dedi; "Gelmeden önce YGA'yı araştırdım, etkilendim ve bugün size sormak üzere bazı sorular not ettim. Ama öncelikle sizin hikâyenizi, kişisel yolculuğunuzu merak ediyorum. Anlatırsanız çok sevinirim."

"Tabii, anlatayım. Ben tipik bir memur ailesi çocuğuyum. Bir kız kardeşim var, annem öğretmen, babam hâkim. Çorum, Datça, Şiran, Ankara, Şebinkarahisar, İstanbul... Ankara, İstanbul... 45 yılda 20 ev değiştirmişim. Annem 70 yaşında, rüyalarında hâlâ Milli Eğitim Bakanlığı'ndan tayin emri geldiğini görüyor; sabah kan ter içinde uyanıyor. Tabii kimin hangi pencereden baktığı önemli. O zaman farkında değildim, ama şimdi dönüp bakınca bu seyahatlerin büyük bir fırsat olduğunu fark ediyorum. Farklı komşular, yemekler, iklim. Bir çocukluk fotoğrafım var, Datça'da denizde; bir hafta sonra çekilmiş bir başka fotoğrafta Şebinkarahisar'da karlar içindeyim. Annem kâbuslar görse de memur çocuğu olmanın güzel bir avantajı bu. Bu sık seyahatler doğal olarak öğrenme, anlama kabiliyetinizi geliştiriyor."

Timur, araya girip Türkiye dışında da farklı yerleri görme fırsatı olup olmadığını sordu.

"Ellinin üzerinde ülke gezdim, Antarktika hariç bütün kıtalara gittim. Farklı kültürlerden insanlar tanıdım ve bu gezilerde Yunus'un şu dörtlüğü rehberim oldu:

Gelin tanış olalım
İşi kolay kılalım
Sevelim sevilelim
Dünya kimseye kalmaz

"Tanıştığım pek çok insanın ya kendine kapalı dünyaya açık ya da kendine açık dünyaya kapalı olduğunu gördüm. Bütün bu seyahatler ve keşiflerin bana kattığı en önemli şey, 'kendine ve dünyaya açık olmak' diyebilirim."

Timur kendine ve dünyaya açık olma kavramını notları arasına yazdı ve sordu.

"Peki, nasıl bir üniversite hayatınız oldu, neler yaptınız üniversitede, dersler dışındaki vaktinizi nasıl değerlendirdiniz?"

"Üniversite yıllarında rehberlik yaparak hem birçok yer geziyor hem de para kazanıyordum. Kapadokya'da rehberlik yaptığım sırada biriktirdiğim parayla Interrail bilet aldım. Yirmi yaşında bütün Avrupa'yı trenle gezdim. Az bir bütçeyle çok yer gördüm. O gezinin de bana öğrettiği önemli şeyler oldu.

"Gezmek, keşfetmek genlerimde varmış yani, maceracı bir taraf var. ODTÜ'nün amfilerinde değil, ormanlarında vakit geçirdim. Dersler, hocalar beni içlerine çekemedi. Amfiler çekemedi ama ODTÜ ormanı beni içine çekti. O zamanlar Atatürk, Friedrich Nietzsche ve Yunus Emre'yle tanışma fırsatı buldum. Hepsinden çok beslendim."

Timur ilgiyle, "Nasıl tanıştınız bu kişilerle?" diye sorunca Sinan Bey gülümseyerek anlattı.

"O yıllarda pasif, negatif bir Sinan vardı..."

"Pasif negatifi biraz açmanızı istesem?" diye Timur heyecanla araya girdi.

"Tabii. Üniversite yıllarımda geçmişimden pişman, içinde bulunduğum andan şikâyetçi ve geleceğimden kaygılıydım. Bir

şeyin arayışı içerisindeydim ama bunun ne olduğunu tam bilmiyordum. ODTÜ'nün ormanlarında okuduklarım sonrası insanların haz, üstünlük ve anlam arayışı içerisinde olduklarını fark ettim. Haz ve üstünlük arayışının sıradan insanların nefislerini tatmin etmek için peşinde koştuğu istekler olduğunu düşünmeye başladım. Bunlar içimdeki boşluğu doldurmuyordu. Geleceğimle ilgili umut dolu olmamı sağlayacak değerli bir anlama sahip olmadığımı keşfettim."

Timur, Yakup Bey'e baktı. Hayatında anlama sahip olmadığını keşfeden bir insanla karşılaşmanın heyecanını paylaşmak istiyordu. Merakla sordu.

"Peki, o anlamı nasıl buldunuz? Anlamı buluş yolculuğunuz nasıl bir süreçti, merak ediyorum."

"Bu süreçte şu dörtlük, aradığım anlamı ete kemiğe büründürmüştü:

Ben gelmedim davi için
Benim işim sevi için
Dostun evi gönüllerdir
Gönüller yapmaya geldim

"Bu dörtlük Yunus'la ilk tanışmam oldu. Ne zaman okusam tüylerim diken diken olur ve yeni şeyler keşfederim, sade ve derin."

Timur, "Sade ve derin aynı anda nasıl olabiliyor?" düşündü. Bunun cevabını belki de Yunus Emre'yi okuyarak bulacaktı. Yunus Emre diye not aldı ve altını birkaç sefer çizdi.

Sinan Bey konuşmasına devam etti.

"Yunus Emre bu anlam arayışında bana iyi bir akıl hocası, iyi bir yoldaş oldu..." Sonra Timur'un gözünün içine bakarak; "Mesela aşağıdaki dörtlük ne ifade ediyor, birlikte keşfedelim," dedi.

Çevik bahri olmak gerek,
Bir denize dalmak gerek,
Bir gevher çıkarmak gerek,
Hiç sarraflar bilmez ola.

"'Hızlı ve cesur olmak gerekli,' diyor sanki."

"Peki, başka neler geldi aklınıza?"

"Hiç kimsenin bilmediği değerli bir şey bulmaktan da bahsediyor."

"Evet Timur Bey, Yunus Emre 800 yıl önce inovasyonu tanımlamış."

Timur bunu da not aldı. Sinan Bey'e bakarak, "Mutlaka Yunus'la tanışmalıyım," dedi.

Sinan Bey gülümseyerek, "Yunus'la tanış olmak benim hayatımı kolaylaştırdı," diye cevap verdi.

Timur yeni şeyleri keşfetmenin heyecanı içinde, daha önce not aldığı sorulara baktı ve sormaya başladı.

"Sinan Bey, YGA'yı araştırırken bu harflerin açılımının Young Guru Academy olduğunu gördüm. İlk başta Aisec, Rotary gibi yurtdışında kurulmuş, Türkiye'de faaliyet gösteren bir kuruluş olduğunu düşünmüştüm. Ama araştırmaya devam edince İstanbul merkezli ve kurucusunun da siz olduğunuzu öğrendim. Şimdi sizi de tanımaya başladıkça bu soruyu daha çok sormak istedim. Neden İngilizce bir isim seçtiniz?"

Sinan Yaman gülümseyerek açıkladı.

"Bundan on beş yıl önce YGA hayalini babamla ilk paylaştığımda, 'Sana mı kaldı Türkiye'de lider yetiştirmek?' demişti. 'Baba yanlış anladın, sadece Türkiye'de değil, tüm dünyada liderleri yetiştirmek istiyorum,' dedim. Harvard'dan, Stanford'dan öğrencilerin de bu programa katılacağını, onları da sosyal bilinçli lider olarak yetiştireceğimi anlattım.

"Babam o zaman gülmüştü. Bugün baktığınızda YGA, Harvard'ın dünyadaki 6 global ortağından biri ve her sene Harvard, Stanford, MIT'den öğrenciler YGA'ya başvuruyor. Seçilenler liderlik programına katılmaya hak kazanıyor. O yüzden ismi İngilizce. Zaten hayalimiz uluslararası bir liderlik okulu olmaktı."

O sırada kapı çalındı, içeriye gülümseyerek bir genç girdi. "Ne içersiniz?" diye sordu. Herkes çay söyledi. Sinan Bey, genci tanıttı; "Gökhan, YGA'nın başkanıdır. Gökhan'cığım YGA yolculuğunu bizimle paylaşabilir misin?"

Timur YGA'nın ofisine girdiği andan beri ne çok yeni şeyle karşılaştığını düşündü. Ofisin canlılığı ve insanların neşesi dikkatini çekmişti. Biraz yürüdükten sonra yanında bastonu olan, kulaklıklarını takmış bilgisayar başında çalışan görme engelli bir kız görmüştü. Bir görme engelli neler hisseder, neler yapabilir, Altınoklarla tanışıncaya kadar bunun üzerine hiç düşünmediğini fark etti.

Sinan Bey'le konuşmalarında da birçok yeni şey öğrenmişti. Şimdi Gökhan'la tanışınca "Bu kadar önemli işler yapan bir kuruluşun başkanı nasıl bu kadar genç olabilir?" sorusu aklına takılmıştı. Peki, bir başkan, "Bir şey içer misiniz?" diye sipariş alır mıydı?

Yakup Bey, Timur'un düşüncelere daldığını fark edince, "Timur Bey çok derinlere dalmayın," dedi. Hep birlikte gülümsediler.

Gökhan Bey, içeriye çayları söyledikten sonra anlatmaya başladı.

"ODTÜ'de öğrenciyken YGA'yla tanışmıştım. YGA'nın dezavantajlı ilköğretim okullarında açtığı liderlik atölyelerinde uyguladığı 'Oku Düşün Paylaş' projesinde görev almaya başladım. Benim katıldığım yıl İstanbul'dan sonra ikinci liderlik atölyesini Ankara'da açmıştık. Şu an 60 ilde 150 dezavantajlı ilköğretim okulu içerisinde bulunan liderlik atölyelerinde, geleceğin liderlerini yetiştirmek için seanslar gerçekleştiriliyor. Ertesi sene ODTÜ'den mezun oldum ve bir petrol şirketinde çalışmaya başladım. YGA, 'Anadolu Liderlerini Keşfediyor' projesini henüz başlatmıştı. İlk olarak Adana'da, dezavantajlı diye tanımladığımız beş ilköğretim okulunda bin öğrenciyle

Oku Düşün Paylaş seansları işlenecekti. Bu proje için, 'Kim altı ay boyunca Adana'ya taşınıp gönüllü öğretmenlik yapmak ister?' diye sorulduğunda heyecanla gitmek istediğimi söyledim. Çalıştığım şirketten istifa ederek Adana'ya yerleştim. Altı ay boyunca hem kendi gelişimime hem de oradaki birçok yıldızın gelişimine katkı sağlayabildiğim bir dönem geçirdim."

Timur sordu.

"Oku Düşün Paylaş gruplarına katılanlara 'yıldız' mı diyorsunuz?"

"Evet, onlar bizim geleceğimizin yıldızları, öyle tanımlıyoruz."

Sinan Bey araya girdi, Yakup Bey'e dönerek; "Bu projeyi ilk gerçekleştirmek istediğimizde vali yardımcısı seviyesinde pek çok yetkili, 'Sinan Bey, ODTÜ, Boğaziçi, Koç, Sabancı gibi üniversitelerden başarılı öğrenciler gelip altı ay boyunca burada kalmaz, vazgeçin bu hayalden,' demişlerdi. Gökhan Adana'da, Sümeyra Denizli'de, Sezin Eskişehir'de, Türkiye'nin en parlak gençleri, Türkiye'nin en dezavantajlı ilköğretim okullarında bu anlamlı projeyi hayata geçirdiler. Bu projede seçilen Anadolu'nun yıldızları, YGA kamplarına katıldılar ve sonrasında YGA liderlerinden koçluk aldılar. Şimdi üniversiteye gidiyorlar ve daha da önemlisi, onlar da geleceğin sosyal bilinçli liderlerini yetiştirmek için gönüllü oldular," dedi.

Yakup Bey araya girdi.

"Ben sizi YGA zirvesinde ve diğer toplantılarda dinledim Sinan Bey. YGA'da hep söylediğiniz şu: 'Hayatınızın her anında hayal ortakları ve hayal katilleriyle karşılaşacaksınız, eğer hayal katillerinin etkisinde kalırsanız, gerçekleştirmek istedikleriniz hep birer hayal olarak kalacak.' Yine YGA'da gençlere hep söylediğiniz gibi şunu da akıldan çıkarmamak gerekli, 'Samimiyetle inanmış bir kalp, çoğunluktur.'"

Timur, "Hayatımda kimler hayal ortağı, kimler hayal katili?" diye aklından geçirdi. Bunun üzerine düşünmek için not aldı ve Gökhan Bey'e dönerek sordu.

"YGA dünyanın en çok başvuru alan sivil toplum örgütü imiş, siz YGA'ya başvururken hiç seçilemem endişesi taşımadınız mı Gökhan Bey?"

Gökhan Bey gülümseyerek cevapladı.

"İlk başvurumda seçilememiştim."

Sinan Bey araya girdi.

"Biz ilk başvurusunda seçilemeyen arkadaşlara, 'Seneye tekrar başvurun, YGA başkanı olma şansınız yüksek olur,' diyoruz." Herkes gülümsedi.

Timur, Gökhan Bey'e döndü.

"Peki, başvurular arasından seçim yaparken nelere dikkat ediyorsunuz?"

"YGA'da şu dört özelliğe bakarak birlikte çalışacağımız kişileri seçiyoruz: Egosu küçük, kalbi büyük, zihni berrak, elleri hızlı. Biz böyle arkadaşlarla daha iyi bir dünya hayali için birlikte başarabileceğimize inanıyoruz. Bize en çok sorulan şeylerden biri de seçerken üniversiteye, bölüme, not ortalamasına bakıp bakmadığımız oluyor. Aslında özgeçmişe değil, özgeleceğe bakıyoruz. Birlikte hayal kurabileceğimiz, birlikte hayallerimizi projelendirebileceğimiz, birlikte projelerimizi hayata geçirebileceğimiz hayal ortakları arıyoruz."

Timur defterine, "Ben nasıl bir özgelecek hayal ediyorum?" diye yazdı. Ardından Gökhan Bey çıkmadan aklında en başından beri tuttuğu soruyu sordu.

"Gökhan Bey çok genç olmanıza rağmen YGA gibi bir liderlik okulunun başkanısınız, ciddi sorumluluklarınız olmalı. Ayrıca ofiste gördüğüm tüm arkadaşlar da sizin gibi genç. Böyle bir genç ekibe bu sorumluluk nasıl veriliyor? Riskli değil mi?"

Gökhan Bey, Timur'a baktı ve gülümsemesi hiç yüzünden eksik olmadan anlattı.

"Ben ve YGA icra kurulunda görev alan diğer arkadaşlarım, üniversitede YGA'ya seçilmiş ve sonrasında bu liderlik programına katılmış kişileriz. YGA liderlik okulu kendi liderlerini yetiştiriyor.

Bizler üniversitede YGA gönüllüsü olarak görev alırken 5 bin saate yakın eğitim aldık, projelerde çalıştık. Her birimiz yaklaşık 600 arkadaşa liderlik etti. Ayrıca 15 bin saate yakın profesyonel çalıştık. İş hayatında 30 yıla yakın çalışan bir kişiden belki daha çok karar vermiş, kesinlikle de daha çok hata yapmışızdır. Gerçek öğrenmenin, hata yapma özgürlüğü verilen ve 'Nasıl daha iyi yapabilirdik?' diye düşünülen ortamlarda olduğuna inanıyoruz. Evet, bahsettiğiniz gibi genç bir ekibiz ve herhalde 26 yaş ortalamasıyla dünyadaki en genç icra kurullarından birine sahibiz. Yaş olarak genç, tecrübe olarak yaşlı bir ekibiz diyebilirim."

Timur etkilenmişti. İlk defa böylesine güzel işleri heyecanla yapan böylesine genç bir ekiple karşılaşıyordu. "Birçok genç çokuluslu bir firmada işe başlamak ister; ben ise bu ekibin bir parçası olmak isterdim," diye düşündü. Sonra, Sinan Bey'e bakarak sordu.

"Günümüzde birçok liderlik okulu var; YGA'yı farklı kılan nedir?"

"Biz liderliğin amfilerde, eğitim salonlarında, yapay ortamlarda değil, hayatın içinde, karar verirken ve sorumluluk alırken gelişeceğine inanıyoruz. YGA'ya seçilen arkadaşlar, liderlik kabiliyetlerini, bahsettiğimiz 50 ilde bulunan 150 liderlik atölyesinde geleceğin sosyal bilinçli liderlerini yetiştirirken geliştiriyorlar. Öğretirken, paylaşırken öğreniyorlar. İlköğretim öğrencilerini üniversite öğrencileri yetiştiriyor, üniversite öğrencilerini ise hayal ortaklarımız."

Timur heyecanla araya girdi.

"Sinan Bey, duyduğumdan beri hayal ortağı kavramı ilgimi çekti. YGA hayal ortakları kimler ve neler yapıyorlar?"

Sinan Bey gülümseyerek Yakup Bey'e baktı.

"Yakup Bey, bir YGA hayal ortağı olarak, bu soruyu sizin cevaplamanız daha güzel olacaktır," dedi. Timur şaşırmıştı. Yakup Bey'in YGA'yla böyle bir bağlantısı olduğunu bilmiyordu. Yakup Bey söze başladı.

"Evet Timur Bey, ben de bir YGA hayal ortağıyım. YGA hayal ortakları arasında çokuluslu firmaların üst düzey yöneticileri, akademisyenler, yazarlar, sanatçılar gibi farklı gruplardan değerli kişiler bulunmakta. Kerim ve Selim Altınoklar da benim gibi hayal ortağıdır. Biz hayal ortakları olarak bilgimizi, zamanımızı ve enerjimizi bu gençleri yetiştirmek için kullanıyoruz. Onlarla bazı dönemlerde her hafta bir araya gelerek YGA Lider Yetiştirme Programı kapsamında tecrübelerimizi paylaşıp onların da bizden aldıklarını hayatlarında nasıl uygulayabilecekleri, ilköğretim öğrencileriyle nasıl paylaşabilecekleri konusu üzerine çalışıyoruz."

Biz daha iyi bir dünya hayalinin ortağıyız. Bu hayale ulaşmak gayret, donanım ve saf bir niyet gerektirir.

"Peki, Yakup Bey bilginizi, zamanınızı ve enerjinizi YGA'ya vakfettiğinizi söylediniz. YGA sizin için neden önemli?" diye sordu Timur.

Yakup Bey şöyle açıkladı:

"Timur Bey, biz daha iyi bir dünya hayalinin ortağıyız. Bu hayale ulaşmak gayret, donanım ve saf bir niyet gerektirir. Bilgimi, zamanımı, enerjimi verdiğim yerde bunlar yoksa ve konuşulanlar hayata geçirilmiyor, sadece lafta kalıyorsa, ben orada hayal ortağı olmam. Bu şekilde olan ve proje çöplüğüne dönmüş pek çok kuruluşla da tanıştım. YGA'da konuştuklarımızın güven ortamında hızlıca hayata geçirilebildiğini ve bu projelerin uzun yıllar sistemli bir şekilde sürdürülebildiğini gördüm. En önemli değer de birlikte başarmayı başarabilmek. YGA'da bireysel liderler değil, birlikte başarabilen liderler yetiştiriliyor ve kimin övgü aldığının önemli olmadığı bir iklim var orada. Benim kattığım değerin katlanarak çoğaldığını ve bunun binlerce kişinin hayatına dokunan bir proje haline geldiğini görmek beni, aynı seninle konuştuğum gibi, mutlu ediyor."

Sinan Bey gülümseyerek sözü Yakup Bey'den aldı.

"Sevgili Timur Bey ya da YGA diliyle gelecekteki sevgili hayal ortağımız, YGA'nın mevcut kuruluşlardan farkını şu şekilde özetleyebilirim. Üç tip kuruluş vardır.

1. Günü kurtaranlar - Balık veren
2. Bir kişiyi kurtaranlar - Balık tutmayı öğreten
3. Geleceği kurtaranlar - Balık endüstrisinde devrim yaratacak liderleri keşfeden ve yetiştiren

"Biz üçüncüyü gerçekleştirmek amacıyla kurulmuş bir liderlik okuluyuz. YGA'nın yetiştirdiği gençler şu an 850 bin görme engellinin hayatını değiştirebilecek bir inovasyonu hayata geçirdiklerinde, fosil yakıt tüketmeyelim diyerek yenilenebilir enerji üzerine şirketler kurup, Türkiye'de ve dünyada ilk defa gerçekleşen dev dönüşüm projelerine imza attıklarında biz, 'Ne mutlu bu anlamlı seferde birlikte olana!' diyoruz."

Timur, "Umarım ben de böyle bir sürecin içerisine girip bahsettiğiniz gibi daha iyi bir dünya hayali için birlikte başarmayı başarabilirim," dedi.

"Hayalinizin ortağıyız Timur Bey," dedi Yakup Bey. Ardından Sinan Bey'e, "Bugününüzü bize ayırdığınız için teşekkür ederiz, tekrar görüşmek dileğiyle," diyerek vedalaştılar. Sinan Bey kapıya kadar onlara eşlik etti. YGA ofisinden ayrılırken Timur'un içi coşku doluydu.

16

"Bir Düşün!"

Vicdan yoksa, bilgi ruha sadece zarar verir.
RABELAIS

YAKUP BEY'LE GÜLHANE Parkı'na geldiler. Mevsim ilkbahara dönmek üzereydi. Hava gayet güzel, davet ediciydi. İleride, en uçtaki çayevine doğru yürümeye başladılar.

Bir genç karı koca, önlerinde dört yaşlarında bir oğlan çocuğuyla yürüyordu. Çocuk babasına bir şey göstermek için ısrarlı, babanın dikkatini çekmek istiyordu. Çocuk, "Baba, baba!" diye parmağıyla bir şey gösteriyor, fakat baba bir türlü farkına varmıyordu.

Yakup Bey, "Farkında mısınız, çocuk ne kadar heyecanlı ve baba farkında bile değil. Çocuğu hesaba alma, insan yerine koyma alışkanlığı yok," dedi.

Timur baktı, çocuk yol kenarına konmuş bir aslan heykelini göstermeye çalışıyordu. Sonunda baba farkına vardı, çocuk konuşarak aslana dokundu, üstüne çıkmak istedi, baba mâni olmadı, o da aslan heykeline dokundu. Çocuk çok heyecanlıydı, çok mutlu oldu. Babasının aslanın farkına varması onun için bir zaferdi.

Yakup Bey'le çayevine yavaş yavaş yürümeye devam ettiler. Varınca cam kenarında bir masaya oturdular. Karşılarında bir yanda Galata Kulesi ve Karaköy, diğer yanda Boğaz Köprüsü, Kızkulesi ve Haydarpaşa manzarası vardı.

Timur yeni bir dünyanın kapılarının açıldığını hissediyordu. Sinan Yaman'ın sadece Türkiye için değil, dünya için lider yetiştirmeyi düşünmesi ve bu amaçla bir ortam oluşturması onu çok etkilemişti. Ancak dünyayla böylesine sıkı ilişkiler içinde olan bir liderlik kuruluşuna kuşkuyla bakan insanlar da olabilirdi. Özellikle kuruluşun adının İngilizce olması bu kuşkuyu körükleyebilirdi. Timur, Sinan Yaman'ın Yunus'tan etkilenmesinin ve yetişen liderlerin sosyal bilinçli olmasının verdiği ilhamla YGA için Türkçe bir isim buldu: Yüreğinden Güç Alanlar. "Yürek konusu önemli," diye düşündü. Yakup Bey'in sık sık sözünü ettiği *Değerlendirme Sistemi*, yürekle, gönülle ilgili olmalıydı.

Yaşam tüm boyutlarıyla, mevsim geçişleriyle devam ediyordu. Siparişlerini verdikten sonra Yakup Bey gülümseyerek söze başladı; "Bugün size anlatmak istediğim iki anım var. Sohbetimize onlarla başlamak istiyorum."

Timur, defterini önüne koydu, dikkatle dinlemeye hazırlandı.

"Daha önceki sohbetlerimizde *Tanımlama Sistemi*'ni ele aldık ve üç boyutunu gözden geçirdik. Bugün ilişkili ama farklı bir konuya geçiyoruz. Size şimdi anlatacağım anılar da bu konu üzerinde olacak. Amerika'da öğretim üyesi olarak çalışırken Amerikalı profesör bir arkadaşım vardı. Evli ve iki çocuk babasıydı. Seksen altı yaşındaki annesini, onun da rızasıyla, yaşlılar evine yerleştirmişti. Ayda bir eşini ve çocuklarını da alarak onu ziyaret ettiğini biliyordum. Kendisinden rica ettim, bir ziyaretlerinde beni de götürmesini istedim. Önce pek ciddi olmadığımı düşündü, neden böyle bir şey istediğimi anlayamadı ama isteğimde ısrarlı olduğumu görünce kabul etti. Yaşlı anneyi bir gün onlarla birlikte ziyaret ettim. O gün bir başka programı olduğu için arkadaşımın on altı yaşındaki oğlu gelmemişti ama dört yaşındaki küçük kızı yanımızdaydı. Annenin kaldığı yaşlılar evi, geniş bir bahçe içinde, bakımlı ve modern bir binaydı. Bütün çalışanlar profesyoneldi ve her şey pırıl pırıl, tertemizdi.

"Profesyonelle ne kastettiğimi herhalde anladınız. Doktorlar, hemşireler, bakıcılar kurumsal bir tavır ve etkileşim içindelerdi. Herkes güler yüzlü, ama o gülüşler gözlerde yok. Formüllü, hesaplı kitaplı, ölçülü gülüşler. Sanki askeri bir birlikteymişsiniz gibi. Tahmin edebileceğiniz gibi oranın sakinlerinin hepsi ileri yaşlarda kimselerdi; içeri girince havada kasvetli bir sessizlik hemen hissediliyordu. Tek bir çocuk cıvıltısı, genç kahkahası yoktu. Yani bana 'ruhsuz bir ortam' izlenimi verdi.

"Yaşlı kadın torununu görünce çok mutlu oldu; onu kucakladı, öptü. Başka kimseyle pek ilgilenmedi, hep torunuyla konuştu, oynaştı. Benimle tanıştı ve birkaç kibar söz ettik, ama besbelli ki torun öncelikliydi. Orada bir saat kaldık. Ayda bir, bir saat. Torun büyükanneye ve büyükanne toruna doyamadı. Torun, 'Biraz daha kalamaz mıyız, ben burada kalmak istiyorum,' derken baba, 'Yapacak işlerimiz var, büyükanneyi yormayalım, haydi gidiyoruz,' dedi ve ayrıldık.

"İçim burkuldu. Torun ve büyükanne birbirlerine doyamamışlardı. Ama kural kuraldı, büyükanne ayda bir saat ziyaret ediliyordu ve ne eksik ne fazla, bu böyle devam edip gidecekti."

"Bu ayda bir kez bir saat ziyaret kuralı, yaşlılar evinin kuralı mıydı Yakup Bey?"

"Hayır, hayır. Bu, arkadaşımın kendisinin koyduğu bir kural. İsterlerse her gün gidip daha uzun kalabilirler."

Timur rahatsız olmuş bir hava içinde sorgulamaya devam ediyordu.

"Yaşlı kadın gerçekten yorulduğu için mi, yoksa bir an önce oradan ayrılmak için mi bir saatten fazla kalmıyorlar?"

"Daha fazla zaman vermeyi anlamlı görmüyorlar izlenimi edindim. Bizdeki bayram ziyaretleri gibi. Bir tür formalite haline dönüşmüş."

Timur biraz sessiz kaldıktan sonra, "Yaşlı kadının ailesi var gibi ama yok," dedi.

Bir insan ne kadar paraya sahip olursa olsun sadece parayla kendini tam ve bütün hissetmez.

Yakup Bey, duyduğundan emin olmak için, "Ailesi var gibi ama yok dedin, değil mi? Seninle aynı fikirdeyim," dedi ve konuşmaya devam etti. "Şimdi bir başka anımı anlatacağım. Beş-altı sene kadar önce İstanbul'da Etiler'den bir taksiye bindim. Anadolu yakasına geçtim. Laf lafı açtı, şoförün İzmir'den taksi şoförlüğü yapmak için İstanbul'a geldiğini öğrendim. Konuşma esnasında, neden İzmir'de değil de İstanbul'da çalışmak istediğini sordum. Annesinin hasta olduğunu, ona şu an İzmir'deki kız kardeşinin baktığını, ama kendisinin İstanbul'da daha fazla kazanıp İzmir'e döndüğünde biraz büyükçe bir ev tutmak ve annesini yanına almak istediğini söyledi. 'Anneme bakmak, kız kardeşime değil, bana düşer. Annemin son yıllarında ona bakmayı bana nasip etsin diye Allah'ıma dua ediyorum,' dedi. 'Peki, eşiniz ne diyor?' diye sordum. 'Valla, inanın bana, o benden daha çok istiyor. Birbirlerini çok severler,' dedi. O zaman söyledikleri beni etkiledi. Sizce hangisi daha takdir edilecek bir tavır sergiliyor Timur Bey, benim Amerikalı profesör arkadaşım mı, bizim şoför mü?"

"Amerikalı profesörün tavrı beni rahatsız etti. Adam profesör, ama ben bizim taksi şoförüne daha saygı duyuyorum. Fırsat olursa kendisiyle tanışmayı çok isterim."

Yakup Bey, Timur'un hiç tereddüt etmeden verdiği bu cevap üzerine gülümsedi.

"Bu iki anımı, bugün sizinle konuşmak istediğim bir konuyu gündeme getirmek için anlattım. Bugün insan gereksinmeleriyle ilgili konuşmak istiyorum. Tüm gereksinmeleri dört ana grupta topluyorum ve bunlara cep, akıl, gönül, anlam çerçevesi gereksinmeleri diyorum.

"Cep, parayla karşılanabilecek türden gereksinmeleri kapsıyor; barınak, yiyecek, içecek, giyecek ve benzeri gibi. Tabii para sadece tüketilecek şeyleri temin etmeye aracılık etmez, bazı durumlarda

da güç ve şöhret aracıdır. Bir insan ne kadar paraya sahip olursa olsun, sadece parayla kendini tam ve bütün hissetmez. Onun aklı da var. Akıl, merak edip soru sorma, araştırma, okuma, yazma, farkına varma ve inceleme ihtiyacını temsil eder. Bir insan yaradılışı icabı çocukluğundan itibaren kaçınılmaz olarak soru sorar, düşünür ve keşfetmeye çalışır. İki yetişkin insan düşünelim, ikisi de çalışma hayatında olsun. Bunlardan biri çalıştığı şirkette hem para kazanıyor hem de yeni şeyler öğrenme imkânı buluyor. Diğeri ise işinde yeni şeyler öğrenme imkânı bulamıyor. İkisi de aynı parayı kazansa dahi, işinde yeni şeyler öğrenme imkânı bulan şirketini daha sevecek ve orada çalışmaktan daha mutlu olacaktır."

"Yakup Bey, psikoloji derslerinde Abraham Maslow'un gereksinmeler hiyerarşisini okumuştum. Sizin anlattığınız aslında bu kuram, değil mi?"

"Tam olarak değil. Maslow'un gereksinmeler kuramı psikoloji tarihinde önemli bir aşamadır. Ama onun tanımladığı beş temel gereksinim (Fizyolojik, Güvende Olma, Ait Olma, Saygınlık ve Kendini Gerçekleştirme) gereksinmeleri hiyerarşik bir yapılanma içindedir. Yani sıradaki ilk gereksinim karşılanmadan bir üst gereksinime geçilmez. Benim söylediğim yaklaşımda bir eşzamanlılık vardır: Kişi aynı zamanda bütün gereksinmelerin etkisindedir. Maslow'un yaklaşımında karnı aç bir adam karnı doymadan anlam arayışına girmeyecektir. Benim söylediğim ise kişi anlam bulmak için gerektiğinde aç kalmayı tercih edebilir."

Bir insan yaradılışı icabı çocukluğundan itibaren kaçınılmaz olarak soru sorar, düşünür ve keşfetmeye çalışır.

"O zaman kişi, daha az para kazansa da kendisi için daha anlamlı bir işe geçmeyi tercih eder."

"Kesin bir şey söyleyemem Timur Bey, ama yapılan bir araştırma gösteriyor ki işten ayrılıp başka bir işe girenlerin yüzde yetmiş

sekizi bunu daha fazla para kazanmak için değil, daha anlamlı bir iş için yapmışlardır."

"Yani para kazanmak iş hayatının tek amacı değil. Ben böyle bir anlam çıkarıyordum."

"Haklısınız, iş hayatı kişinin tüm hayatının bir parçasıdır. İnsanın işini, onun yaşamının tümünden ayrı düşünemeyiz. O nedenle insanın gereksinmelerinin tümü işine yansır.

"Gereksinme türlerinden üçüncüsü gönül gereksinmeleridir. İnsan bir birey olarak özgür olmayı, bağımsız olmayı ister. Ne var ki bir süre sonra tek olmaktan sıkılır, arkadaşı, dostu olsun ister. Hem özgür olma hem de biriyle ilişki içinde olma isteği doğuştan vardır. Sağlıklı, normal insan, bir ailesi, bir yuvası olsun ister. Çalıştığı yerde arkadaşları olsun, meslektaşlarıyla anlamlı ilişkiler kursun, bir ekibin parçası olsun ister. Hem özgür, hem ait olmak ister. Tuttuğu bir futbol takımı, bir siyasi partisi, mahallesi, komşusu olsun ister. Bunun için sanırım, 'Yalnızlık Allah'a mahsustur,' derler."

Yapılan bir araştırma gösteriyor ki işten ayrılıp başka bir işe girenlerin yüzde yetmiş sekizi bunu daha fazla para kazanmak için değil, daha anlamlı bir iş için yapmışlardır.

"Yakup Bey, daha önceki örneğinize devam edersek, iş yerinde dostu, arkadaşı olanın, olmayandan daha mutlu olduğunu söyleyebilir miyiz?"

"Evet, söyleyebiliriz. Araştırmalar bunu gösteriyor."

"Böyle ilişkiler kurmak kimin sorumluluğu Yakup Bey?"

"Ne demek istediniz? Tam anlayamadım."

"Yani ben, hiç arkadaşım yok diye başkalarını mı suçlamalıyım, yoksa arkadaş edinmenin yollarını araştırıp yeni beceriler mi geliştirmeliyim?"

"Timur Bey, sorduğunuz soru masum görünümlü ama burada gizli bir tehlike var."

"Nasıl bir tehlike Yakup Bey?"

"'Arkadaşımın olması benim sorumluluğum' kabullenmesi içinde olduğumuzu düşünelim. Böyle bir tavır içinde olunca kendime şöyle derim: 'Herhangi bir ortamda nasıl arkadaş olunacağını öğren, arkadaş edinme konusunda beceri kazan ve bunları doğru uygula.' 'Bunları yaparsam arkadaşsız kalmam,' diye düşünürüm. Yani 'Bütün sorumluluk bende,' diye bakarım."

"Evet Yakup Bey, arkadaşımın olmasından ben sorumluluk alıyorsam, nasıl arkadaş edinilir, nelerin farkında olmam gerekiyor, nasıl konuşmam ve dinlemem gerek, hangi iletişim becerileri geliştirmem gerekli bunları öğrenmeliyim. Daha sonra öğrendiklerimi dikkatle uygularım ve böylece birçok arkadaşım olur."

"Timur Bey, bu anlayış ve tutuma kendini tamamıyla kaptıran kişi kendi özünden kopma tehlikesiyle karşılaşabilir. İçinde bulunduğu ortam kendi özünün değerleriyle hiç uyuşmasa da arkadaşsız kalmamak için o değerlerden ödünler verebilir."

"Sözünü ettiğiniz tehlike bu mu?"

"Evet."

"Neden tehlike dediğinizi anlıyorum. Arkadaş edinmek için öz değerinden ödün vermeyi tehlikeli gördüğünüzü de... Anlıyorum ama biraz daha açıklık getirmenizi istiyorum."

"Diğer insanlarla birlikte olmamak, arkadaşı olmamak herkesin bildiği ve anladığı bir yalnızlık türüdür. 'Adam yalnız, konuşacak hiç kimsesi yok,' derler. Ve bunun ne demek olduğunu hemen anlarız. Başka bir yalnızlık türü vardır ki toplumumuzda bundan pek söz edilmez ve çoğu insan bunun üstünde hiç durmaz. Kendi özünden kopukluğun oluşturduğu iç yalnızlık. Bazı kişilerle arkadaş olmak için kendi özünden uzaklaşan insan iç yalnızlıkla

---

Bir yalnızlık türü vardır ki toplumumuzda bundan pek söz edilmez ve çoğu insan bunun üstünde hiç durmaz. Kendi özünden kopukluğun oluşturduğu iç yalnızlık.

Çocuğun sağlıklı gelişmesi için ailede sadece para ve akıl gereksinmelerinin değil, gönül gereksinmelerinin de karşılanması gerekir.

karşı karşıya kalır. Böyle durumlarda kişi kendi özünün dostluğundan mahrum kalır. Diyelim ki göreviniz icabı yeni bir ortama taşındınız ve orada arkadaş edinmek istiyorsunuz ve yine varsayalım ki rüşvet almayı ve vermeyi kendi öz değerlerinize ters buluyorsunuz. Ama yeni görevinizde çevrenizdeki herkesin bir rüşvet ağının parçası olduğunu görüyorsunuz. Onlardan biri olursanız, yani siz de onlar gibi davranırsanız, onların ekibinin bir parçası olursanız sizinle arkadaş olacaklar; arkadaş olmazsanız sizi dışlayacak, yabancı olarak görecekler..."

"Evet, şimdi daha iyi anlıyorum. Peki, arkadaşımın, dostumun olmasından ben sorumluluk almayacağım, bu konuyu tesadüflere mi bırakacağım? Yani 'Benim gibiler varsa arkadaşım olurlar, diğerleri beni ilgilendirmez,' mi diyeceğim?"

"Böyle bir sonuca varmanız doğal, ama benim söylemek istediğim o değil. Aynı anda iki şeyin farkında olmak gerek: Birincisi arkadaş, dost edinmenin önemini bilmek, ikincisi kendi öz değerlerinden ödün vermemeye özen gösterip kendi özünün dostluğundan vazgeçmemek."

"Yani insan hem arkadaş, dost edinme hem de kendi öz değerlerinden kopmama sorumluluğunu eşzamanlı taşımalı. Doğru anlamış mıyım Yakup Bey?"

"Evet, her ikisinden birden sorumluluk almalı."

Yakup Bey kısa bir sessizlikten sonra devam etti.

"Ailede gönül gereksinmeleri önemseniyor mu? Örneğin Nesrin'e evlenme teklif ederken hiç bunu düşündünüz mü? Yani Nesrin'le ilişkinizi sürdürürken aynı zamanda kendiniz olabilmeyi..."

"Hayır, böyle bir gereksinmenin farkında bile değildim."

"Ailede sadece karı koca arasında değil, anne-baba ve çocuklar arasında da gönül gereksinmeleri karşılanıyor mu? Bu konuyu

önemsiyorum. Çocuğun sağlıklı gelişmesi için ailede sadece para ve akıl gereksinmelerinin değil, gönül gereksinmelerinin de karşılanması gerekir."

Yakup Bey bir süre sessiz önüne baktı. Sanki konuşmak ve konuşmamak arasında tereddüt ediyordu. Timur'un gözünün içine bakarak şöyle dedi:

"Sizin çocukluğunuzu bilmem ama ben kendi çocukluğumda bunun acısını çektim, ileride belki konuşuruz, kendi çocuklarıma da bir dönem iyi bir baba olamadım. Ve hâlâ içimde bunun acısı var. O nedenle bu söylediklerim sadece bilgi değil, kişisel deneyimlerimle oluşturduğum güçlü kanılardır."

Bir iş yerinde yönetici, çalışanların gönül gereksinmelerinin farkında mı? Bir işin parasal sermayesi kadar, bilgi-beceri sermayesinden ve belki de en önemlisi, duygusal sermayesinden de söz edilmeli mi?

Timur etkilenmişti. Yakup Bey onunla çok kişisel bir şey paylaşmıştı. Sanki gizli bir odanın kapısını aralamıştı. Timur çok merak etmesine rağmen içinden bir şey ona bu konuda soru sormamasını söylüyordu. Sessizliğini sürdürdü.

Yakup Bey, "İş yerini düşün," diyerek konuyu değiştirdi ve devam etti. "Bir iş yerinde yönetici, çalışanların gönül gereksinmelerinin farkında mı? Bir işin parasal sermayesi kadar bilgi-beceri sermayesinden ve belki de en önemlisi, duygusal sermayesinden de söz edilmeli mi?"

Timur için bu yepyeni bir bakış açısıydı; bir iş yerinde para kazanmanın ötesinde bilgi-beceri ve gönül sermayesini düşünmek. Ona anlamlı geldi. Aklına hiç beklemediği bir soru geldi.

"Bir üniversite ortamında da bu gereksinmelerden söz edemez miyiz?"

Yakup Bey, Timur'a bir, "aferin" bakışı fırlattı, gülümsedi.

"Evet, üniversiteler için de bu önemli bir konu. Gayet tabii üniversitenin parasal yönü olacak. Sağlıklı bir bütçeyle yönetilmezse sistem çöker. Akıl gereksinmesi desek, zaten üniversiteler

araştırma yapma ve bilgi üretme ihtiyacını karşılamak üzere kurulmuşlardır. İnsan için bilgi ne kadar önemliyse, bir toplum için üniversiteler de o kadar önemlidir."

Yakup Bey derin bir soluk aldı, yüzüne, önemli bir şey söylemeden önce takındığı ifade yerleşti. Timur'un gözünün içine bakarak konuştu.

"Gönül gereksinmesi açısından da bir üniversite öğretim üyesinin diğer öğretim üyeleriyle ve daha da önemlisi öğrencileriyle ilişkisi önemlidir."

"Yakup Bey, siz öğrencilerinizle yakın ilişki kurdunuz mu?"

Yakup Bey hafif gülümsedi.

"Benimle yakın ilişki kuran iki önemli öğretmenim oldu. Benim bugün olduğum kişi olmamda onların katkıları büyük. Anlatmamı ister misiniz?"

Timur'un gözleri parladı.

"Evet, isterim, hem de çok."

Yakup Bey önce bardağından bir yudum aldı ve sonra konuşmaya başladı.

"Ben on bir çocuklu bir ailenin en son çocuğuyum. Benim kasabamda o zamanlar ortaokuldan daha yüksek okul yoktu. Ortaokulu üçüncülükle bitirdim. Mezuniyetimde ailemden kimse yoktu, çünkü mezun olduğumu bilmiyorlardı."

"Neden kimse yoktu?"

"Dedim ya, ben on birinci çocuktum, artık bıkkınlık gelmiş olsa gerek. Babamın dükkânına geldim, elimde diploma. Aramızda şöyle bir konuşma geçti:

"'Elindeki ne?'

"'Diploma.'

"'Sen mezun mu oldun?'

"'Evet baba.'

"'Aferin. Şimdi ne olacak?'

"'Okumak istiyorum.'

"'Hımmm.'

"Babam bir süre sessiz kaldıktan sonra konuştu.

"'Oğlum, öbürleri okudu da ne oldu?'

"Üç ağabeyim askeri okula gitmiş subay, bir ağabeyim de öğretmen olmuştu. Babam biraz tereddüt ettikten sonra aklından geçeni söyledi.

"'Yarın ölsem, mezarıma gelip Yasin okuyacak kimse yok! Oğlum gel seni imam yapalım.'

"'Baba ben okumak istiyorum.'

"Timur Bey, ben imamlığın önemli bir hizmet mesleği olduğunu ve işini ciddiye alan bir imamın topluma önemli hizmetler yapacağını düşünürüm. Ama ben mühendis olmak ve mühendis olarak hizmet etmek istiyordum. Babam içinse benim imam olmam en anlamlı seçenekti. Yine de rahmetli okumama mâni olmadı ve ben Ankara'da subay olan en büyük ağabeyimin yanına gittim. O yıllarda Ankara Atatürk Lisesi sadece erkek öğrencilerin gittiği bir okuldu. Orada Cahit Okurer adında bir edebiyat öğretmenim oldu. Cahit Okurer gönülden öğretmenlik yapan, öğrencilerine gönülden değer veren bir öğretmendi. Çarşamba günleri öğleden sonra okul olmazdı ve Cahit öğretmen o saatlerde sınıftan seçtiği bazı öğrencileriyle buluşur, konuşurdu. Bu öğrenci buluşmalarının birine beni de davet etti. Her öğrenciye sorduğu gibi bana da sordu; 'Ne olmak istiyorsun?'

"Mühendis olmak istiyordum, çünkü o dönemde Adnan Menderes yeni yatırım hamleleri başlatmıştı ve mühendis kıtlığı vardı. Mühendis olmak istiyorum,' dedim. 'Neden mühendis olmak istiyorsun?' diye sordu. Duraksadım. Parası ve saygınlığı da vardı bu mesleğin. Şöyle düşünüyordum, mühendis olursam, kasaba eşrafından birinin, ileride evlenmeyi hayal ettiğim kızını isteyebilirdim ve bir mühendise de kız verilirdi. Ama öğretmenime bunu bu şekilde

söyleyemezdim, en sık tekrar edilen klişe bir cümleyle cevap verdim; 'Mühendis olarak vatanıma, milletime hizmet etmek istiyorum.'

"Cahit öğretmenim gülümseyip sordu; 'Bir bilim insanı olarak hizmet etmek istemez misin?' Sonra gözümün içine bakarak şunu söyledi; 'Psikoloji alanında bir bilim insanı olsan, bu ülkenin bireysel ve toplumsal sorunlarıyla ilgili bilimsel gözlemler yapma ve konuşma olanağını bulursun.' Dediğim gibi, bunu söylerken gözümün içine bakıyordu. Sanki bana gözleriyle şunu söylüyordu; 'İstersen yapabilirsin. Sende bir bilim insanı olacak potansiyel var ve bu, senin istemene bağlı!' Biliyor musunuz, gözlerimin içine bakarak konuşmasını, bunu yapabileceğime inanması olarak yorumladım ve bu beni o kadar heyecanlandırdı ki üç gece zor uyudum."

Timur gülümsedi.

"Yakup hocam, izin verirseniz, size artık hocam diyeceğim, ben de sizin benim gözlerime sevgi ve anlayışla bakmanızdan etkilendim. Cahit öğretmenin sizi nasıl etkilediğini çok iyi anlıyorum."

"Size inanıyorum, eminim anlıyorsunuz Timur Bey. Cahit Okurer öğretmenim daha sonra ilgisini sürdürdü, yazları kendisine yazdığım tüm mektuplara cevap verdi. Ve ben liseden mezun olunca psikolojiyi seçtim. Prof. Mümtaz Turhan'a bir mektup yazarak onunla tanışmamı sağladı."

Timur gözlerini açmış dinliyordu. Kendisinin gittiği İstanbul Üniversitesi Psikoloji Bölümü kurucularından Mümtaz Turhan, şimdi karşısında kendisiyle konuşan Yakup Bey'in hocasıymış! Tüm dikkatiyle dinliyordu.

"Mümtaz Turhan'la ilk karşılaşmamızda aramızda şöyle bir konuşma geçti.

"'Psikolog bilim insanı mı olmak istiyorsun?'

"'Evet hocam.'

"'İngilizce biliyor musun?'

"'Hayır hocam.'

"'Psikoloji alanında gerçek bir bilim insanı olmak istiyorsan, İngilizce psikoloji kitaplarını bir yıl içinde okur hale gelmen gerekir.'

"'Kolej mezunu değilim hocam! Devlet lisesinden mezun oldum.'

"'Nereden mezun olursan ol. Psikoloji alanında gerçek bir bilim insanı olmak istiyorsan, İngilizce psikoloji kitaplarını bir yıl içinde okuyor hale gelmen lazım.'

"İşte Timur Bey, Prof. Mümtaz Turhan ve Cahit Okurer bana gönülden değer verdiler ve bana inanmaktan hiç ama hiç vazgeçmediler. Zihinsel gelişmemin ve şevkle çalışmamın temelinde onların bana inanmaları ve değer vermeleri vardır. Bir üniversitenin gerçek gücü, öğretim üyelerinin öğrencileriyle kurduğu akıl ve gönül bağlarında kendini gösterir."

Timur'un içinde bir hüzün oluştu. Gittiği üniversitede sağcı arkadaşlarına sağcı hocalar, solcu arkadaşlarına solcu hocalar sahip çıkıyor, değer veriyor ve yakınlık gösteriyordu. Hiçbir ideolojik tavır içine girmemiş öğrenciye, insan olduğu için değer veren yoktu. İleride kendisi bir bilim insanı olur ve bir üniversitede profesör olursa öğrencilerine gönülden değer vereceğini biliyordu. Çünkü örnek alabileceği bir insanla, Yakup hocayla tanışmıştı.

Bir üniversitenin gerçek gücü, öğretim üyelerinin öğrencileriyle kurduğu akıl ve gönül bağlarında kendini gösterir.

Timur, buluşmalarının başında Yakup Bey'in anlatmış olduğu iki anıyı düşündü. Bunlarda da gönül gereksinimleri öne çıkıyor olmalıydı. Merakla sordu.

"Yakup Bey, buluşmamızın başında bir babaannenin Amerika'daki yaşlılar evindeki durumu ile İstanbul'da bir şoförün 'anneye bakışı' arasındaki farkı gösteren iki olay anlattınız. Bu olaylardaki farklılık gönül bağlarından geliyor, değil mi?"

"Sanırım öyle. Bu iki kişinin anneye bakışında farklı değerler rol oynuyor. Amerikalı kendi ailesinin, yani eş ve çocuklarının rahatını sürdürmeye öncelik veriyor, İstanbul'daki şoför ise, Amerikalının gözünden bakacak olursak, bir sürü 'sıkıntıyı' göze alıyor. Daha fazla çalışarak daha fazla para kazanmak ve

daha büyük bir ev tutarak annesini yanına almak için şehir değiştirmek istiyor. Annesine kendisinin bakmasını nasip etmesini Allah'tan diliyor. Neden?"

"Evet Yakup Bey, neden?"

"Bizim şoförün ve Amerikalı profesörün anneleri, onların gönüllerinde farklı yerlerde. Türk ve Amerikalının öncelikleri farklı."

"Peki, öncelikleri neden farklı? Daha doğrusu sormak istediğim şey şu, öncelikleri belirleyen *Tanımlama Sistemi* mi, yoksa farklı bir kaynağı mı var?"

Yakup Bey hoş bir gülümsemeyle soruyu tekrar etti; "Öncelikleri belirleyen ne?" Daha sonra konuşmasına devam etti.

"Önceliklerin kaynağını anlamamız için dördüncü gereksinmeden, yani anlam çerçevesi gereksinmesinden söz etmemiz gerekiyor. Anlam çerçevesi, insanın yaşam boyunca edindiği deneyimlerle oluşturduğu büyük resimdir. Her insan kendi anlam çerçevesine uygun davranma gereksinimi hisseder. Timur Bey, çoğu kez anlam çerçevesinin farkında bile olmayız. Oysa sürekli onun içindeyiz ve her şeye onun içinde ve onu kullanarak anlam veriyoruz. Şimdi sizinle Türkçe konuşuyoruz ama birbirimizi anlamamızın temelinde yatan Türkçe gramer kurallarını farkında olmadan kullanıyor olmamızdır. Anlam çerçevesi de günlük yaşamda insanlar farkında olsa da olmasa da işlevini sürdürüyor. İçinde yetişilen aile ortamı, alınan terbiye, toplumun kültürü kişinin anlam çerçevesini etkiler. Cahit Okurer öğretmenimin anlam çerçevesinin içinde Türkiye'nin geleceği vardı ve o nedenle Türkiye'nin geleceğine bir bilim insanının kazandırılmasını önemsiyordu. Gazetelerde okumuşsunuzdur, dünyanın herhangi bir ülkesinde salgın haline gelen bir hastalıkla mücadele etmek için gönüllü doktorlar

Çoğu kez anlam çerçevesinin farkında bile olmayız. Oysa sürekli onun içindeyiz ve her şeye onun içinde ve onu kullanarak anlam veriyoruz.

ekip oluşturur, o ülkeye gider ve hizmet verirler. O doktorların anlam çerçevesi sırf kendi ülkelerinde değil, başka ülkelerde hastalanan insanları da kapsayacak kadar gelişmiştir.

"Daha önce kuşlara simit atan bir kadından söz etmiştim, hatırladınız mı?"

"Hatırladım hocam!"

Yakup Bey yüzünde tatlı bir şefkatle gülümsedi. Timur'un sevgisini ve saygısını göstermek için "Hocam" dediğini biliyordu ve onu öylece kabul etti. Konuşmasına devam etti.

"Önceleri o anlık yaşadığı hoş duygu için kuşlara simit atan o hanımefendi, kuşlar gelmediği için eksikliklerini hissettiği zaman anlam çerçevesinin içinde onların olduğunun farkına vardı. Artık onun büyük resmi içinde kuşlar da anlamlı bir yer almıştı."

"Peki, Amerikalı profesörün ve İstanbul'da tanıdığınız şoförün anlam çerçevelerinin içerikleri farklı mı? Öncelikleri de onun için mi değişiyor?"

"Bence, hayır. Her ikisinin de anlam çerçevesinin içinde 'anne' var, Amerikalı da annesine değer veriyor, ama farklı bir ağırlığı var. Kendi anlam çerçeveleri içinde 'anne'ye verdikleri değerler ve öncelikleri farklı. Değerleri ve değerlerle ilgili inanç ve duyguları anlamak için ayrı bir sohbet yapacağız. Bu konuşmamız o sohbete bir tür zemin hazırlıyor."

"Amerikalı profesörün tavrı, değerleri ve öncelikleri bana garip geldi Yakup Bey!"

"Bir Amerikalı gence de İstanbul'daki şoförün tavrı, değerleri ve öncelikleri muhtemelen garip gelecektir Timur Bey. Greenpeace akımını duydunuz mu?"

"Duydum Yakup Bey, o akım için çalışan biri kız biri erkek iki üniversiteli öğrenciyle tanıştım. Faaliyetlerinde yer almadım, ama vizyonlarını biliyorum. Ormanların yok olmasını engellemek ve tüm insanlar ve hayvanlar için doğal ortamları korumak istiyorlar."

İnsanın anlam çerçevesinde kuşlar varsa, o insan kuşlarla gönül ilişkisi kurar, kuşlar olduğu sürece yalnızlık duymaz. Doğayı anlam çerçevesine katan bir insan doğada yalnızlık çekmez.

"Evet. Greenpeace akımı içinde yer alan gençlerin anlam çerçevesi içinde tüm canlılar saygıdeğerdir, yaşama hakları vardır. Bazı insanlar için anlam çerçevesi kendi bireysel yaşamlarının, ailelerinin ya da şirketlerinin ötesine geçmez. Bu tür insanlara bazıları 'bencil' der, onların anlam çerçevesi 'ben'in dışına pek taşmaz."

"Onlar, herhalde 'dar' bir çerçeveye sahipler!"

Yakup Bey, kafasıyla onaylayarak açıklamaya devam etti.

"Bir insanın anlam çerçevesi ne kadar büyükse anlam dünyası da o kadar büyüktür; o nedenle ben 'anlam çerçevesi'ne bazen 'büyük resim' diyorum. İnsanın anlam çerçevesinde kuşlar varsa, o insan kuşlarla gönül ilişkisi kurar, kuşlar olduğu sürece yalnızlık duymaz. Doğayı anlam çerçevesine katan bir insan doğada yalnızlık çekmez."

"Yakup hocam kendini aşamayan, bencil bir insanın, anlam çerçevesi kendinden başkasını içermediği için mi mutlu olması zordur?"

"Önce şunu söylemek istiyorum, her insanın var olabilmesi için 'ben'i düşünmesi, kollaması, beslemesi ve geliştirmesi gerekir, yani bir miktar 'bencil' olması gerekir. Bu gerçekçi, doğal ve sağlıklı bir bencilliktir. Ama bencilliğin aşırı dereceye çıktığı durumları kastediyorsak, evet, bencil insanın mutlu olması zordur, çünkü yaşamının anlam sahası kısıtlıdır ve ister istemez bir süre sonra kendini yaşamdan kopuk hissetmeye başlar. Ama unutmamak gerek, bencil insan, kültür robotu olduğu süre içinde bencil olduğunun farkında değildir. Onun *Tanımlama Sistemi* kendisinin haklı ve gerçekçi olduğunu söyler. *Tanımlama Sistemi*'nin üçüncü boyutu, AŞKINLIK oluşuncaya kadar, böyle bir kişi bencil olduğunun farkına varamayacaktır."

"Bencil insan, bencil olduğunun farkında olmazsa ne olur, yani nasıl bir insan olur ve nasıl bir hayat yaşar?"

"Asık suratlı, yanına yaklaşılması zor bir insan olur. Öfkelidir. Geçimsizdir. İş birliği yapmaz. Her şeyde olumsuz bir niyet arar. İdeolojik saplantılar geliştirir."

"Peki, anlam çerçevesinin, çok dar olması gibi çok geniş olması da sorun yaratır mı? Anlam çerçevesi çok geniş olan kişinin büyük resminin içinde kaybolma riski olabilir mi?"

"Yine beni zorlayan bir soru," dedi Yakup Bey ama mutlu olmuş, gözleri parlamıştı. Yakup Bey'in onu böylesine takdir etmesi de Timur'un hoşuna gitmişti.

"'Zorlayan soru' dedim, çünkü aklıma gelmeyen, ama siz sorunca farkına vardığım bir konuyu bana hatırlattı. Anlam çerçevesinin genişliği ilgi alanının genişliğini de belirler. Anlam çerçevemiz içine giren her olay, kişi, ilişki, nesne ve kavramla içtenlikle ilgilenmeye başlarız, onlar bizim için gerçekten bir anlam ifade eder. Ama bir de etki alanı söz konusudur. İşte burada gizli bir tehlike var: İlgi alanımız ile etki alanımız arasındaki farkı bilmezsek, ilgilendiğimiz her şeye emek ve zaman verir ve esas sorunu çözmeye odaklanamayız ve her şeyle ilgilenen ama hayatında anlamlı hiçbir şey üretemeyen, netice alamayan kişilere dönüşürüz."

Timur bu soruyu bunları düşünerek sormamıştı ama Yakup Bey'in söylediklerinin önemini hemen kavradı. Anlam çerçevesi ilgi alanını, farkında olunanı belirliyordu. Etki alanı ise bireyin sorumluluk alıp, öncelik verip, etkili olmak, emek ve zaman harcamak istediği bir alandı.

"Bir örnek vermek istiyorum. Ben avcılıktan hoşlanmam ama örneğimi

İlgi alanımız ile etki alanımız arasındaki farkı bilmezsek, ilgilendiğimiz her şeye emek ve zaman verir ve esas sorunu çözmeye odaklanamayız ve her şeyle ilgilenen ama hayatında anlamlı hiçbir şey üretemeyen, netice alamayan kişilere dönüşürüz.

avcılıktan vermek istiyorum. Avcının anlam çerçevesi, yani ilgi alanı gözünün görebildiği alandır. Diyelim ki avcının görebildiği alan içinde bir geyik var. Avcı geyiği avlamak istiyor, ne var ki geyik elindeki silahın menzili dışında. Silahın menzili içinde ise tavşanlar bulunuyor. Ama tavşanlarla ilgilenmiyor. Ancak menzil dışında olduğundan geyiği de vuramayacaktır."

"Geyiğe ateş ederse tabii, tavşanları da korkutup kaçıracak!"

"Evet Timur Bey, bir insanın etki alanının sınırlarını bilmesi ve seçimlerini yapıp karar verirken etki alanı içinde kalması önemlidir. Size Cahit Okurer öğretmenimden söz etmiştim, hatırlıyorsunuz. Bana neden mühendis olmak istediğimi sorduğunda, 'Mühendis olarak vatanıma, milletime hizmet etmek istiyorum,' demiştim. Daha sonra Mümtaz Turhan hocamla konuştuğumuzu da anlatmıştım."

"Evet hocam, hatırlıyorum."

"Timur Bey, ben ilgi alanımı 'vatana, millete hizmet' olarak belirtirken, her iki hocam da benim etki alanımı keşfedip tanımama çalışıyordu. Cahit öğretmenim, 'Psikoloji alanında bir bilim insanı ol,' dedi ve Mümtaz hocam, 'Psikoloji kitaplarını rahat okuyacak ve anlayacak şekilde, zaman kaybetmeden İngilizce öğren,' dedi. Ne kadar gerçekçi ve ne kadar doğru bir tavır içinde olduklarını şimdi daha iyi anlıyorum."

Yakup Bey bir süre sustu, gülümsedi ve "Bir anımı daha anlatmak istiyorum," diye devam etti.

"Ben sizin yaşlarınızda psikoloji öğrencisiyken Adnan Menderes hükümeti iş başındaydı ve gençlik hareketleri başlamıştı. Hükümeti protesto gösterileri yapılıyordu ve binlerce genç gösterilere katılıyordu. Benim de içimden gösterilere katılmak geliyordu ama kendimi Mümtaz hocaya söz vermiş hissettiğimden zaman ve gayretimi İngilizce öğrenmeye ayırıyordum.

"Ağabeylerimden biri, Celal ağabeyim askeri hâkimdi, birliği Lüleburgaz'daydı ama sıkıyönetim ilan edilince İstanbul'a gelmişti.

Bir keresinde ağabeyimi çalışma ortamında ziyaret ederken kendisinden bir rütbe kıdemli bir meslektaşı bana, 'Sen neden sokaklarda değilsin; bak vatansever üniversiteli gençler protesto yürüyüşleri yapıyor, sen niye katılmıyorsun?' dedi. Zaten içim gidiyordu katılmak için, ertesi gün ben de protesto yürüyüşüne gittim. Ve bunu Mümtaz hocama gururla söyledim.

"Mümtaz hocam beni ciddiyetle dinledi ve şunu söyledi; 'Gerçekten önemli bir karar vermek durumundasın. Vatana, millete diğer üniversiteli gençlerle protesto yürüyüşlerine katılarak mı hizmet vereceksin, yoksa gerçek bir bilim insanı olmak için İngilizce öğrenerek mi? Biri heyecan verici ve orada seni alkışlayacak bir kitle var. Diğeri sıkıntılı, yorucu ve belki de seni alkışlayacak hiç kimse olmayacak! Seçim senin, bir düşün, öyle karar ver!'

"Timur Bey, gençlik heyecanıyla her ikisini de yapmaya çalıştım ama zamanımın büyük bir kısmının nümayiş, yani gösteri ve protestolarda geçtiğini görünce sessiz sedasız çalışmama geri döndüm. Nümayişte tanıdığım birçok arkadaş beni o dönem korkaklık ve yurt sevgisizliğiyle suçladı. Ama ben İngilizce çalışmalarıma devam etmeye karar verdim."

Yakup Bey hüzünlenmişti. Bir süre sessiz kaldı. Sonra Timur'un gözlerine baktı ve üzgün bir sesle devam etti.

"Şimdiki bilincimle bakınca, 27 Mayıs Türk demokrasisine vurulmuş bir darbeydi. O gün asılan Adnan Menderes'i bugün demokrasi şehidi ilan etmek ve adına anıt dikmek, adını bir üniversiteye vermek tarihimizdeki o kara lekeyi daha manidar yapıyor. O gün beni sokaklarda protesto yapmaya yönlendiren o askeri hâkim ile hocam Mümtaz Turhan arasında önemli bir fark vardı.

Bir ulusta demokrasi devrimle inşa edilemez. Demokrasi ancak her bir bireyin çabasıyla, gelişimiyle, evrimiyle inşa edilir. Binlerce aydının yıllarca sürecek gayreti ve bilinçli çabasıyla demokrasi gelişir ve kök salar.

Bugün Mümtaz hocamı daha iyi anlıyorum. Bir ulusta demokrasi devrimle inşa edilemez. Demokrasi ancak her bir bireyin çabasıyla, gelişimiyle, evrimiyle inşa edilir. Binlerce aydının yıllarca sürecek gayreti ve bilinçli çabasıyla demokrasi gelişir ve kök salar. Mümtaz hocam bunu biliyor, buna inanıyordu."

Timur da ilk fırsatta İngilizcesini adamakıllı ilerleterek yabancı psikoloji kitaplarını akıcı bir şekilde okuyacak hale gelme kararı aldı. İlgi alanını genişletmeye devam edecek, farkındalığını artıracaktı. Ancak emek ve zamanın verildiği etki alanını dikkate almayı da unutmayacaktı. Timur kendi kendine söz verdi: İyi düşünüp doğru karar verecekti.

"Yakup Bey, düşünmemin temelinde benim *Tanımlama Sistemi*'min yattığını görebiliyorum, karar vermemin temelinde de mi aynı sistem var?"

"Hayır, karar vermemiz bizim değerlerimizle ilgili bir süreç ve bunu ayrı bir sohbet konusu yapmak istiyorum. Bugünkü sohbetimizi burada sonlandıralım. Bir sonraki buluşmamızda *Değerlendirme Sistemi*'ni ele alalım."

"*Değerlendirme Sistemi* mi?"

"Evet Timur Bey, kararlarımızı verirken *Değerlendirme Sistemi* devreye giriyor. Önümüzdeki buluşmamızda konuşacağımız konu bu olacak. Şimdi, şöyle bir yürüyüş yapmaya ne dersin?"

Kısa bir yürüyüşten sonra tekrar buluşmak üzere vedalaştılar.

17

Anne

Anneler başaramazsa tüm insanlık tehlikeye girer.
ALFRED ADLER

TİMUR, YAKUP BEY'DEN ayrıldıktan sonra kaldığı yurda gitti. Konuşmalarını gözden geçirerek kendine notlar almak için yatağının üstünde oturdu. Elinde not defteri düşünmeye başladı. İlginç bir serüven duygusu içinde, kendini şanslı hissediyordu.

O gün konuştuklarından kafasını en çok meşgul eden konu Amerikalı büyükanneyle ilgili olandı. İçi rahat değildi, ama onu tedirgin eden neydi? Büyükanne ile torununu neden birbirlerinden ayrı tutuyorlardı? Büyükanneyi evlerine alsalar ya da onu daha sık ziyarete gitseler olmaz mıydı?

Yakup Bey'in, Amerikalı profesör arkadaşını suçlayıcı bir tavır içine girmemeye özen gösterdiğinin farkındaydı. Ama Timur onu rahatlıkla suçluyordu; daha da ötesi, Yakup Bey'in kendisi gibi suçlamamasına içerliyordu. Timur'a göre Amerikalı profesör "iyi bir evlat" değildi.

Âşık Veysel'in annesi için söylediği *Anam* adlı şiirini düşündü. Âşık Veysel profesör değildi, eğitim bile görmemişti. Ama anasına verdiği kıymet belliydi. Sivas'ın Şarkışla ilçesinin Sivrialan köyünde doğmuştu. Yedi yaşında gözlerini kaybetmişti.

Tükenmez borcum var Anama benim
Onun varlığından oldu bedenim
Kimi köylü kızı kimisi hanım
Ta ezel tarihte kayıtlı Anam

Timur, yaşlı anne-evlat ilişkisinin kendisini neden bu kadar etkilediğini düşünmeye başladı. Türkiye'nin uygar bir ülke olmasını, aydın insanların çoğunlukta olduğu bir toplum haline gelmesini, bilimsel düşünceyle yönetilmesini isteyen biriydi. Evet ama bu aydın Türkiye'de anneler, Amerika'daki gibi yaşlılar evinde ayda bir ziyaret edilecekse ve torunlar büyükannelerine doya doya sarılıp oynayamayacaksa, o zaman bir yerlerde bir aksaklık olacak demektir. Yanılıyor muydu? Bilge adam olarak baktığı Yakup Bey, Timur'un bu şiirde hissettiği sıcaklığı, samimiyeti, hak teslimini hissediyor muydu?

Kendi kendine güldü. Bir yanda Amerikalı profesör, bir yanda Âşık Veysel... "Kimi kiminle karşılaştırıyorsun sen," diye düşündü. Ama sonra böyle düşündüğü için utandı. Ardından bu konuyu irdelemeyi, Yakup Bey'le konuşmayı istiyordu. Defterine not aldı.

Sonra Yakup Bey'in sözünü ettiği taksi şoförü aklına geldi. Onunla karşılaşması, tanışması olasılığı var mıydı? Taksi şoförü şimdi kafasında bir kahraman olmuştu. Ve bu kahramanla tanışmak istiyordu.

"Her şey zıddıyla anlam kazanır," kuralını duymuştu, ama şimdi bunu açık seçik yaşıyordu. Bir yanda İstanbul'daki taksi şoförü, bir yanda Amerikalı profesör; birbirlerini anlamlı kılıyorlardı. Şoför daha fazla para kazanıp annesine bakabilmek için İstanbul'a gelmişti. Peki, annesi aç ve açıkta mıydı? Hayır. İzmir'deki kız kardeşi ona bakıyordu. Ama şoför, nasıl olsa bakılıyor, demiyordu. "Anneme bakmak kız kardeşime değil, erkek evladı olarak bana düşer," diyor, "ona bakmayı Allah bana nasip etsin," diye dua ediyordu.

Timur not alırken aklına şu soru takıldı; "Anneme bakmak kız kardeşime değil, erkek evladı olarak bana düşer," demek bireysel bir seçim miydi, yoksa Danimarka-Rize-İnek kalıbında olduğu gibi bir kültür robotluğu muydu? Sonra Amerikalı profesörün ayda bir saat annesini ziyaretini düşündü. "Onun seçimi nasıl bir seçim?" diye aklından geçirdi. Belki o da bir Amerikan kültür robotu davranışı gösteriyordu. Kaynağı ne olursa olsun, bu iki kişi farklı iki davranış sergiliyordu. Ve her birinin annesi bu iki farklı davranışın sonuçlarına göre yaşayacaktı.

Düşünceleri yeniden Âşık Veysel'e yöneldi. Onun, *Anam* şiirinde ifade ettiği duygu ve düşünceleri kendisinin farkındalıklarını ve seçimlerini mi yansıtıyordu, yoksa belirli bir kültür ortamında paylaşılan düşünce tarzlarını mı? Bu önemli bir konuydu. Tıkanmıştı. Kafayı takmamak istiyordu, ama zihni kendi başına işlemeye, deşmeye, sorgulamaya devam ediyordu. Kalktı, dışarıda sokaklarda şöyle bir yürümesi gerektiğini hissetti ve dışarı çıktı, yürümeye başladı. Yaşam kendi doğası içinde trafiğiyle, gürültüsüyle, sıcağıyla, insanlarıyla sokakta devam ediyordu. Manav manavlığını, şoför şoförlüğünü, öğrenci öğrenciliğini yapıyordu.

Amerikalı profesörün Türkiye'de yaşadığını ve Amerika'da yaptığı gibi yaşlı annesini yine ayda sadece bir saat ziyaret ettiğini düşündü. Bu davranışı komşuların dikkatini çekip olumsuz yorumlara neden olur muydu? "Belki de Türkiye'de de Amerikalı profesör gibi davranan aileler var," diye düşündü. Acaba nasıl tepki görüyorlardı? Durumu saklıyor ve Amerikalı profesör gibi davrandıkları halde, şoför gibi konuşuyor olabilirler miydi?

Yürümek iyi gelmişti. Yolda aklına gelenleri döndükten sonra defterine not etti. "Yapılan bir seçim bireysel mi, yoksa kültür robotu olarak ezbere tekrar edilen bir kalıp mı, nasıl anlarsın?" sorusunun cevabını bulduğunu düşündü; "AŞKINLIK boyutu," dedi. Evet, *Tanımlama Sistemi*'nin AŞKINLIK boyutu. Bir insan, kendine özgü seçimler yaptığının farkındaysa kültür robotu değildir.

Ancak farkında olan kişi, farkında olmayan bir başka kişiyle aynı seçimleri yapıyor ve o nedenle ikisi de aynı davranışları gösteriyor olabilir. "Bu yüzden sadece davranışlarına bakarak bir kişinin kültür robotu olup olmadığını anlayamazsın," dedi içinden. "Onun kendinin, ilişkilerinin ve dünyanın ne kadar farkında olduğuna bakmalı. İnsan farkında olduğu kadar yaşar; yaşamın temeli farkında olmak," dedi içinden ve devam etti. "Âşık Veysel kültür robotu olamaz. Çünkü o kadar farkında ki! '*Kimi köylü kızı, kimisi hanım* ama her ikisi de anne ve tarihin ilk kayıtlarına kadar giden bir yolculuk bu,' sözü bu farkında oluşu ifade ediyor," diye düşündü.

Alfred Adler'in *Yaşamın Anlamı*[12] kitabında okumuştu, anneler için şöyle diyordu; "Anneler başaramazsa tüm insanlık tehlikeye girer." Bu cümlede, annelerin yaşamın temelinde oluşu ve insanlığın bugüne kadar olan yolculuğuna katkısının, Âşık Veysel'in dediği gibi "ta ezel tarihte kayıtlı" oluşu ifade edilmişti. Timur, "Evet," dedi, "Yakup Bey'in değerlendirmesini merak ediyorum."

İnsan farkında olduğu kadar yaşar; yaşamın temeli farkında olmak.

Timur gereksinmelerle ilgili düşünmeye başladı. Parayla ve nesnelerle karşılanabilecek biyolojik temelli gereksinmelerin farkındaydı. O nedenle Yakup Bey'in bu konuda söyledikleri ona pek yeni gelmemişti.

Akıl gereksinmeleriyle aşinalığı vardı. Kendisini hep merak eden, sorgulayan, deşen, irdeleyen biri olarak tanımıştı. Ama bunun ailede, okulda, şirketlerde ve toplumda ciddiye alınması gereken bir gereksinim olduğunu düşünmemişti. Merak eden çocuğu, merak eden genci, merak eden yetişkini takdir eden bir ortam yoktu. Merak eden sorardı ve tanıdığı birçok öğretmen soran öğrenciyi sevmezdi. Neden? "Sormak" için defterine not aldı.

12 Alfred Adler, *Yaşamın Anlamı* (Der Sinn des Lebens, 1931) Payel Yayınevi, İstanbul.

Gönül gereksinmeleriyle ilgili Yakup Bey'in söyledikleri onun için aydınlatıcı olmuştu. Timur insanın kendisiyle ilişkisinin önemli olduğunu ilk kez duymuştu. Evet, arkadaş edinmeliydi ama "Her ne pahasına olursa olsun," dememeliydi. Yakup Bey'e göre insan kendiyle olan arkadaşlığının öneminin bilincinde olmalıydı. Timur için bu "kendinin arkadaşı olmak" kavramı yeniydi.

"Ben kendimin arkadaşı mıyım?" Hiç düşünmemişti ve gerçekten bilmiyordu. Kendinin arkadaşlığına önem veren insan tanımış mıydı? Gözlerini kapattı, düşündü, çocukluğundan bu yana tanıdığı insanları hatırlamaya çalıştı. "İşte bu kendiyle olan arkadaşlığına önem verirdi," diyebileceği bir kimse hatırlayamadı.

"Yaşamak ne kadar çok boyutlu bir olay," diye düşündü. Hiç aklına gelmeyen şeyler, şimdi önemli konular olarak karşısına çıkıyordu. İlk defa, "insanın kendisiyle olan arkadaşlığı" kavramıyla karşılaşıyor ve onu bu arkadaşlığı bir başkasıyla arkadaş olma uğruna heba etmemesi gerektiğini öğreniyordu. Bütün bunları keşfetmekten de bıkmıyor, yorulmuyor, tam aksine heyecanlanıyor ve mutlu oluyordu.

Ben kendimin arkadaşı mıyım?

Timur düşündü, o gün Kumkapı'daki çayhanede yaptığı evlilik teklifini Nesrin kabul etseydi, onunla olan kız arkadaş ilişkisini evlilik ilişkisine dönüştürecekti. Ama kendisiyle olan ilişkisine ne olacağı konusunda hiç ama hiçbir fikri yoktu. Bu ihtimali düşününce korkudan içi titredi.

İş hayatıyla ilgili Yakup Bey'in söylediği de onun için yeniydi; "Bir işin parasal sermayesi kadar, duygusal sermayesi de önemlidir," demişti. Daha sonra üniversitede öğrenci-hoca ilişkisinden söz etmişti. Bu, kendi başına üzerinde durulması gereken bir konuydu, kendi hayatında önemli bir yeri vardı.

Doğru yolda olmak! Ne demek doğru yolda olmak? Yani anlam çerçevesiyle uyum içinde olmak. Hem özgür olacaksın hem

de büyük resminle uyumlu olacaksın. Bu nasıl mümkün olabilirdi? Nâzım Hikmet'in dizelerini hatırladı:

Yaşamak bir ağaç gibi tek ve hür
ve bir orman gibi kardeşçesine
bu hasret bizim...

"Evet, işte bu," dedi içinden. Timur'un oluşturacağı büyük resim, yani içinde yaşayacağı orman, bir bilim insanı olarak onun özgürce yaşama hizmet etmesini anlamlı kılıyordu.

"Büyük resmi çok büyük olup her şeyle ilgilenen ama hiçbir şey yapmayan insan olma tehlikesi" vardı. Çevresinde böyle insanlar tanıyordu. "Bu insanlar niçin böyle oldular?" diye düşündü. Merak ediyordu, not aldı.

18

Şoför Cezmi Bey

Öğrenilmiş cehalet,[13] doğru bilinen yanlışların nesillere aktarılmasıyla oluşur. Tehlikelidir, çünkü gerçek doğruların öğrenilmesini engeller.

TİMUR, YENİ BULUŞMA için telefon ettiğinde Yakup Bey, "Müjde," dedi, "Şoför Cezmi Bey'in telefon numarasını taksi durağından buldum ve onunla konuştum. Bu pazar öğleden sonra ailecek müsaitlermiş, sana da uyuyorsa gidebiliriz."

Çok farklı kişilerle tanışma imkânı bulup zenginleştiğinin bilinci içinde olan Timur sevinçten uçuyordu.

Cezmi Bey'in evi Bahçelievler'deydi. Bir ana caddeden geçtiler. Cadde, açık hava alışveriş merkezi gibiydi. Manavlar, bakkallar, marketler, beyaz ev eşyası ve aletleri satanlar, halıcı ve kilimciler, ayakkabı mağazalarıyla dopdolu caddeden bir yan sokağa saptılar. Sokağın köşesinde ufak bir terzi dükkânı vardı; onun da yanında bir çiçekçi ve koltuk döşemecisi. Sokağa girince soldan üçüncü apartmanın beşinci katına çıktılar. Pazar öğleden sonra Cezmi Bey, eşi, büyük oğlu, büyük oğlunun eşi, küçük kızı güler yüzle Yakup Bey ve Timur'u karşıladılar.

Cezmi Bey Hatay'da doğmuş büyümüş. Dedesi bir aşiret ağası imiş, babası ticaretle meşgul olmuş ve bir ara işleri gelişmiş. Cezmi Bey, oğlan çocuğundan beklendiği gibi babasının yanında

13 Bu kavramı ilk kez, tanışım olan Cumhur Doğan'dan duydum.

çalışmaya başlamış. Annesi ve babası onun için tanıdıkları, sevdikleri bir ailenin kızını beğenmiş ve askere gitmeden önce söz kesmek istemişler. "Bu ailenin kızı kaçırılmaz," duygusu içinde daha oğlanla konuşmadan kızın annesi babasıyla konuşup "olur"u almışlar. Kız henüz on altı yaşında, Cezmi Bey ise yirmiye vardı varacak.

Aile ziyaretinde Cezmi Bey, kızın adının Tüzün olduğunu öğrenmiş, ama kızı biraz kilolu görünce annesine, "Ana ben bu kızı istemiyorum, bu kız şişman," demiş. Annesi, "İyi ya oğlum, yazın döşek, kışın yorgan olarak kullanırsın," demiş. Baba da, "Oğlum, otu çek, köküne bak; bu ailenin soyu sopu belli, iyi aile. Bu iş olacak, vazgeçmek yok, söz verdik," demiş, sonuçta söz kesmişler ve ardından Cezmi Bey askere gitmiş.

Timur, biraz hayretle Tüzün Hanım'a baktı, ne düşündüğünü merak ediyordu. Tüzün Hanım, "Annem, babam söz vermişti, bana söz düşmezdi," dedi. "'Evim olacak, kendi evimin işini yapacağım, adamım, kocam olacak, güvenim olacak,' diye düşünüyordum herhalde."

Cezmi Bey askerde Tüzün Hanım'a mektup yazmış. Cevap gelince ona içi ısınmaya başlamış ve askerlik süresince mektuplaşmaya devam etmişler. Bu mektuplaşmaların sonunda, Cezmi Bey askerden evlenmeye istekli ve Tüzün Hanım'a âşık olarak dönmüş. Sonra nişanlılık süresince Cezmi Bey'in ilgisi artarak devam etmiş. Tüzün Hanım'ın doğum gününde o zamanın modası olan en iyi kalite bir çift çizme alıp, çizmenin her tekinin içine de fiyonk bağlanmış bir gül koyarak güzel bir paket yaptırmış. Şimdi de karısının her doğum gününde mutlaka bir demet çiçekle eve geliyormuş. Gülerek ve gururla, "Şimdiye kadar hiç aksatmadım," dedi.

Cezmi Bey bir anısını paylaştı. İki dayısından biri manifaturacı, diğeri terziymiş. Babası, "Dayından kumaş al, kendine bir pantolon diktir," demiş. O da manifaturacı dayısından kumaşı almış, terzi dayısına vermiş ve o zamanın modası olan İspanyol paça bir

pantolon diktirmiş. Baba akşam, yeni pantolonun İspanyol paça olduğunu görünce öfkelenmiş ve "Lan, züppe mi olacan sen!" diye çok kızmış. Dikiş yerinden değil, ütü yerinden pantolonu boydan kesmiş. Cezmi Bey, birkaç kez, "Dikiş yerinden kesseydi düzeltme imkânımız olurdu, yapacak bir şey yoktu," dedi. Gücüne gittiği ve hevesinin kursağında kaldığı belliydi.

Babasından söz ederken, "Babam rahmetli, nur içinde yatsın, sert mizaçlı biriydi, sürekli öfkelenirdi, kendisinden çekinirdik, korkardık," dedi ve devam etti. "Yanında hiç bacak bacak üstüne atmadım."

Cezmi Bey, Yakup Bey'e baktı ve "Hocam, çocuklarım da benim yanımda bacak bacak üstüne atmazlar. Oğluma söyledim, dedim 'Oğlum bak, karınla konuş, benim yanımda bacak bacak üstüne atmasın.' Bizim ailede büyüklere saygı önemli. Bunu bilsinler."

Cezmi Bey'in babasının işleri döviz krizinde tepetaklak gidince perişan olmuşlar. Cezmi Bey, pazarlarda maydanoz satarak aileyi bir süre geçindirmiş. Daha sonra Batı Anadolu'da bir büyük kente giderek orada şoförlük, manifaturacılık gibi işler yapmış. Babasının vefatından sonra İstanbul'da şoförlük yapmaya başlamış. İşte Yakup Bey'le bu dönemde tanışıyorlar. Sonunda, kız kardeşinden anneye bakma görevini de devralmış ve annesi vefat edene kadar ona bakmış.

"Allah'ıma bin şükürler olsun, o görevimi hakkıyla ifa ettim. Sadece kendi annem için değil, Tüzün'ün annesi için de görevimizi yaptık. Her ikisi de anamız. Yiyecek ekmeğimiz olmadığı günler oldu, ama umudumuz hep vardı, azmimiz hep vardı. Ve hocam çok şükür evimizden misafirimiz hiç eksik olmadı. Bu benim hanım var ya, bu benim hanım, o küçük mutfakta ne harikalar yarattı. Kendi geçimimizi zor temin ediyoruz, ben akşam iki misafir getiriyorum, hemen gidiyor mutfağa biraz daha makarna yapıyor, biraz daha bulgur pilavı yapıyor, yanına bir cacık, misafirle hep birlikte yiyoruz. Evimiz hiç misafirsiz kalmadı.

"Şimdi iki kızım, iki oğlum var. Biri hariç, üçünün de evi var. İnşallah dördüncü de askerden gelince, onu da önce bir işe sokacağız, daha sonra kızı isteyeceğiz. Zaten kız ve oğlan birbirlerini seviyorlar, kızın ailesi de bunu biliyor. İnşallah onun da mürüvvetini göreceğiz. Hayırlısıyla ileride onların da kendi evi olacak. Ama hocam biliyor musunuz, hâlâ benim ve Tüzün'ün üstüne bir evimiz yok. Ama çocuklarımız var ya, onların evi var ya... Bizim zenginliğimiz onlar."

Sohbetlerinde Cezmi Bey aktif rol alıyor ve bol bol konuşuyordu. Timur, merak ettiği bir konuyu sordu.

"Cezmi Bey, babanız rahmetliden söz ederken sert bir insan olduğunu söylediniz, siz kendi çocuklarınıza sert bir baba oldunuz mu?"

Cezmi Bey, kendinden gayet emin bir tarzda konuştu.

"Yoo, ben hiç sert bir baba olmadım. Çocuklar benimle istediği gibi konuşurdu, hâlâ da öyle konuşurlar. Ama dediğim gibi, benim yanımda bacak bacak üstüne atmazlar, saygılıdırlar. Yanımda sigara içmezler."

Küçük kızı, babası konuşurken gülümsemeye başladı. Sanki onun da söyleyeceği vardı. Yakup Bey, "Galiba sizin de söylemek istedikleriniz var," diyerek kızın konuşması için fırsat yarattı. Kız babasına bakarak, biraz çekingen fakat söylediklerinden emin bir tavırla şöyle dedi:

"Babam en büyük abimle çok takışırdı, her şeyine karışırdı; saçına, sakalına, giyimine, arkadaşlarına, gidişine, gelişine, her şeyine... Babam pazar günleri çalışmazdı ve her pazar mutlaka aralarında bir gerginlik ve sürtüşme olurdu. 'Pazarları misafir gelse de babam da abimle uğraşmasa,' diye dua ederdik."

Oturdukları sürece çay, kahve, pasta ve meyve ikramı yapıldı ve Cezmi Bey, Yakup Bey'i görmekten mutlu, sürekli konuştu. İki saat sonra ise izin isteyip ayrıldılar. Apartmandan çıktıktan sonra o civardaki bir parka yürüdüler. Gölgede rahat bir yere oturduktan sonra Yakup Bey sordu.

"Nasıl, memnun musun? İstiyordun, nihayet tanıştın ve konuştun."

"Evet, nihayet tanıştım. Ayrıca tüm aileyle tanıştım. Teşekkür ederim Yakup Bey. Anlam ve çerçevesi ve 'anne' konusuyla ilgili konuştuklarımızı şimdi daha iyi değerlendirebiliyorum."

"Peki, neler dikkatini çekti? Konuşmak istediğin, sormak istediğin konular var mı?"

"Cezmi Bey'in düşünüş, tavır ve değerlendirmelerinin bireysel seçimler olduğunu düşünmüyorum. Belirli bir kültür ortamının bakış ve değerlendiriş tarzını yansıtıyor bence."

"Nasıl, biraz açar mısınız Timur Bey?"

"Anlattıkları öykülerden o anlaşılıyor. Evleneceği kız onun için seçiliyor; o istemese de ona söz hakkı verilmiyor. Daha sonra askerlikte mektuplaşarak anlaşmaya başlıyor ve ilişkilerinde olumlu bir gelişme oluyor. Öte yandan, böyle bir gelişme olmasa da evlenmek zorunda kalacağından, askerlikte ona göre bir tavır almış da olabilir."

Yakup Bey gülümseyerek dinliyordu. Timur devam etti.

"Ayrıca o pantolon hikâyesi. Bence Cezmi Bey, ayakta kalmayı beceren bir esnaf olarak yetişmiş, ama o yörenin bakış tarzı ve değerlerini uygulamanın ötesinde kendisi farklı bir varoluş göstereememiş. Ve o nedenle, bacak bacak üstüne atışın ötesine geçen bir saygı kavramı geliştirememiş. Ayrıntılarını bilmiyoruz ama onun oğlu da kendi hayatında kendi olarak var olma fırsatını bulamamıştır bence."

"'Kendi hayatında kendi olarak var olmak' kavramı sizce Cezmi Bey'in rahatlıkla anlayabileceği bir kavram mı?"

"Sanmıyorum."

"Sizin içinde yetiştiğiniz ailede annenizin ve babanızın anlayabileceği bir kavram mı?"

"Hayır, yine sanmıyorum."

"Kendi hayatında kendi olarak var olmak bir anlam ifade etmeyince, bu kişinin yaptığı seçimler kendi seçimleri olabilir mi?"

"Olamaz."

Timur biraz düşündükten sonra sordu.

"Hocam, ben sizin sorularınızı sezgilerimi kullanarak cevaplıyorum. Ama yine de aklıma şu soru takılıyor: Bir insanın davranışı kültür robotu olduğu için yapılmış otomatik bir davranış mı, yoksa kendi bireysel seçimi mi? Bunu nasıl anlarız?"

"Güzel soru Timur Bey. Sizin bu sorunuzu cevaplamadan önce ben size bir soru sorayım: Cezmi Bey'in anlam çerçevesi sizce kendine verilmiş bir çerçeve mi, yoksa kendisi tarafından oluşturulmuş bir çerçeve mi?"

Timur hiç tereddütsüz konuştu.

"Hayata bakış tarzı, insan ilişkilerinin nasıl olacağı, kimin kime ne zaman, nasıl davranacağı hep hesaplanmış, yapılanmış ve verilmiş. Giyeceği pantolonunun biçimi bile kendi seçimine bırakılmamış. Neden? Çünkü bir korku var: Züppe gibi görünebilir. Cezmi Bey'in ne diyeceği, ne istediği önemli değil, el âlemin ne diyeceği daha önemli. Böyle bir ortamda kişi kendi anlam çerçevesini kendisi nasıl oluşturulabilir?"

Kendi hayatında kendi olarak var olmak bir anlam ifade etmeyince, kişinin yaptığı seçimler kendi seçimleri olabilir mi?

Bu sohbetten zevk aldığı belli olan Yakup Bey sordu.

"Peki, Cezmi Bey'le tanıştınız, sizce şu anda kendi sisteminin dışına çıkıp, kendi anlam çerçevesine dışarıdan bakabiliyor mu? Yani AŞKINLIK boyutunu gerçekleştirmiş mi?"

"Yakup Bey, bence Cezmi Bey anlam çerçevesini yaşıyor, ama önem verip yaşadığı o anlam çerçevesinin farkında değil. Kendisine aktarılmış olan anlam çerçevesi, dedesinin dedesinden başlayarak nesiller boyu aktarılmış bir çerçeve. Farkına varmadan çocuklarına aktarmaya çalıştığı da babasının kendisine aktardığı çerçeve. Ama bunu yaptığının farkında değil. Ne kendinden

öncekilerde ne de kendinde AŞKINLIK boyutu gerçekleşmiş. Böyle düşünüyorum."

"O zaman sorduğunuz soruya, yani, 'Bir insanın davranışı kültür robotu olarak yapılmış otomatik bir davranış mı, yoksa kendi bireysel seçimi mi, nasıl anlarız?' sorusuna şimdi kolaylıkla cevap verebiliriz: Her şey, kişinin ne kadar farkında olduğunda yatıyor. Cezmi Bey bütün bu yaptıklarının aynısının tıpkısını yapıyor olabilirdi, ama farkında olarak, değerlendirip kendi seçimleri haline getirmiş olarak. İşte o zaman onun anlam çerçevesi babasıyla aynı olsa da o bir kültür robotu olarak değil, bir şahsiyet olarak kararlarını veriyor olurdu."

"Yakup Bey, biliyorsunuz ben, Amerikalı profesörü annesini yaşlılar evine bıraktığı ve ayda bir ziyaret ettiği için yermiştim. Hâlâ öyle hissediyorum. Sizce Amerikalının yaptığı doğrusu mu? Yani öyle mi olmalı?"

"Timur Bey, 'iyi', 'kötü', 'doğru', 'yanlış' değerlendirmeleri *Tanımlama Sistemi*'nin ötesinde, *Değerlendirme Sistemi*'yle ilgili bir konudur. Bu kavramların tartışılmasını o konuyu ele aldıktan sonraya bırakalım isterseniz."

"Peki Yakup Bey, teşekkür ederim."

Birlikte Aksaray'a kadar otobüsle gidip bir sonraki buluşmalarına kadar ayrıldılar.

19

Anlam Çerçevesi

Bir insanı değerlendirmek için nelere sahip olmadığına değil,
sahip olduklarıyla neler yaptığına bak.

YAKUP BEY'LE BİR sonraki sohbetleri için üç hafta sonra Taksim Meydanı'nda buluştular ve Beyoğlu'na doğru yürümeye başladılar. Solda Bursa Kebapçısı'nın yanında, altında Arapça yazılar olan Hatay Medeniyetler Sofrası adında bir lokantanın önünden geçtiler. Yanlarından tramvay geçti. Tıklım tıklım dolu değildi ama sırf merak ettiği için binen turistler ve yerliler vardı. Bazı insanlar geze geze, yavaş yavaş, bazıları ise hızla bir yere yetişmek istercesine yürüyorlardı. Yol boyunca Timur'un gözüne farklı enstantaneler takıldı: tasmasını ağzına almış ve o tasmadan kurtulmak için kafasını sallayan bir köpek, esneyen çocuğunu göbeğinin üstündeki çantaya bir kanguru gibi koymuş baba, bütün yüzü kapalı, elindeki telefona bakan bir kadın.

Sol kolda Mephisto Kitabevi'ne girdiler ve üçüncü kattaki salonun yola bakan penceresinin yanına oturdular. İçeceklerini söyledikten sonra konuşmaya başladılar. Timur hemen konuya girip *Tanımlama Sistemi*'nin ötesinde yeni bir sistem öğreneceğinden dolayı heyecanlı olduğunu söyledi. Yakup Bey gülümsedi.

"Evet, geçen sohbetimizin sonunda bu konuyu bir sonraki buluşmamızda ele alacağımızı söylemiştim. Sizi daha da merakta

bırakmadan başlayayım. *Tanımlama Sistemi*'yle eşzamanlı var olan ve sürekli çalışan bir sistem daha var: *Değer Biçme* ya da kısaca *Değerlendirme Sistemi*. *Değerlendirme Sistemi, Tanımlama Sistemi*'yle birlikte devreye girer. Aslında 'hemen sonra' devreye girer ama bu süre o kadar kısadır ki eşzamanlıymış gibi bir izlenim verir. O nedenle *Tanımlama Sistemi*'yle birlikte devreye girer, dedim. *Değerlendirme Sistemi* tanımlanan olayı, insanı, ilişkileri değerlendirerek onların duygusal anlamını belirler."

"Değerlendirme Sistemi" tanımlanan olayı, insanı, ilişkileri değerlendirerek onların duygusal anlamını belirler.

Timur anlamamış bir ifadeyle sordu.

"Yakup Bey 'duygusal anlam' ne demek?"

Yakup Bey'in, bu soruyu beklediği belliydi. Gülümseyerek cevapladı.

"Duygusal anlamdan önce imgesel anlamı tanımlamak lazım. Peki, çevreye bakınca ne görüyorsunuz, bana sıralayın."

"Çok şey. Masalarda oturan insanlar var; bazıları yaşlı, bazıları genç, sanırım üniversite öğrencileri. Garson var, çay taşıyor. Masaların üzerinde kitaplar var, kalem görüyorum, eşarp görüyorum; daha çok şey sayabilirim."

"Doğru, şöyle bakınca çok şey görebiliyorsunuz ve gördüğünüz her bir şeyin adını söyleyebiliyorsunuz, yani sizin için her birinin bir etiketi, bir anlamı var."

"Evet."

"Şu masada bir kadın ve bir çocuk var. Görüyor musunuz?"

"Evet, görüyorum, bir anne ve çocuğu."

"Evet. Bana anneyi tanımlar mısın?"

"Çocuğu olan kadın."

"Evet. Türkçe konuşan birine 'Masadakilerden hangisi anne?' diye sorsan orada kimi göstereceğini bilir. Ve İngilizce konuşan birine aynı soruyu İngilizce sorsan, o da aynı kişiyi gösterir. Yani

hangi ulustan olursa olsun, birine, kendi dilinde, 'O masada anne hangisi?' diye sorulsa aynı kadını gösterir."

Timur, yeni bir yolculuğa çıkmış birinin hevesiyle dinliyordu.

"'Anne' kelimesinin işaret ettiği bir kişi vardır. Buna 'imgesel anlam' adını veririz. Aslında sözlüklerde yazılı olan açıklamalar kelimelerin imgesel anlamlarıdır. Ne demek imge?"

"İşaret demek."

"Evet, kelimenin 'imgesel anlamı' demek de o 'kelimenin işaret ettiği şey' demek oluyor. 'Sandalye' dediğim zaman bir nesne anlaşılır. Bu sözcük dış dünyada bir nesneye işaret eder. 'Elma' sözcüğü ise bir başka nesneye işaret eder. Nesne yerine 'ayağa kalkmak' gibi bir hareket, 'atmak' gibi bir eylem, 'Yağmur yağıyor,' gibi bir olay ya da 'Leyla' gibi bir isme de işaret edebilir. Sözlükler imgesel anlamı açıklarlar. İngilizce *mother*, İspanyolca *madre*, Azerice *ana*, Filipince *nanay*, Somalice *hooyada*, Almanca *mutter* vb. gibi farklı sesler, aynı imgesel anlamı taşır."

"Yakup Bey bu dilleri biliyor musunuz?"

"Hayır, bilmiyorum. Ama sizinle konuşacağımı bildiğim için hazırlandım. Dediğim gibi sözlükte yer alan kelime bir şeye işaret eder, bir şeyin yerine kullanılır. Anne kelimesini kullandığım zaman ne demek istediğimi, dış dünyada neye işaret ettiğimi anlarsınız. Ancak imgesel anlamı bütün dillerde aynı olduğu halde, 'anne' kelimesinin duygusu ve ifade ettiği 'değer' bütün dillerde aynı değildir. Timur Bey, ben burada hep dil kavramından söz ediyorum, ama aslında dil/kültür bütününden söz ettiğimi bilmelisiniz. Şimdiden sonra dil dediğim zaman, lütfen o dili konuşan toplumun kültürünü de ifade ettiğimi bilin. Ben önceleri bu ayrımları bilmiyordum, daha sonra öğrendim.

"Doktora çalışmamı, Amerika'da Illinois Üniversitesi'nin Champaign-Urbana yerleşkesinde yaptım. Tez hocam Prof. Charles E. Osgood idi. Kendisi dil psikolojisi olarak ifade edebileceğim

psikolinguistik alanının kurucularındandır. Prof. Osgood, yirmi dört dil/kültür grubunda karşılaştırmalı araştırmalar yapmış ve sözcüklerin duygusal anlamlarını ölçmeye çalışmıştır. 'Ve görülen o ki,' derdi hocam, 'kelimelerin sözlükte ifade edilen imgesel anlamlarının yanı sıra bir de sözlükte temsil edilmeyen, sözlüğe gireme-yen duygusal anlamı vardır. Ve imgesel anlamı aynı olan kelimenin duygusal anlamı bir dil/kültürden diğer dil/kültüre değişmektedir.'

"İmgesel anlamı, *Tanımlama Sistemi*'ni kullanarak veririz. 'Anne' kelimesini örnek vermiştim. Şimdi bir nesne örneği vereyim, 'su' nesnedir. Türkçe 'su', İngilizce *water*, Fransızca *eau*, İspanyolca *agua*, Almanca *Wasser*. Bütün bu değişik sesler, aynı 'su' nesnesini tanımlar.

"'Su' maddesinin tanımlanmasına, hemen hemen aynı zamanda ortaya çıkan ve bu tanımlamaya özgü olan bir duygusal ton eşlik eder. Bu duygusal ton değişik dil/kültür gruplarında farklı farklı olabilir. Bir dil/kültür grubunun coğrafyasında her yerde ve her zaman su ve yağmur varsa, su o kadar değerli görülmeyecek, yağmurun az yağdığı, kurak coğrafyalarda yaşayan toplulukların dil/kültüründe ise çok değerli görülecektir. Ve o nedenle de olumlu bir duygu ifade edecektir.

"Peki Timur Bey, Ortadoğu coğrafyasında mı, yoksa bol kar ve yağış alan Finlandiya'da mı 'su'yun duygusal değeri daha yüksek olacaktır? Coğrafya bilginizi kullanarak bir tahmin yürütün."

"Çoğunlukla kurak bir bölge olan Ortadoğu'da tabii," dedi Timur, hiç düşünmeden.

"Ve Osgood'un çalışmaları da aynen bunu göstermektedir. Araştırma sonuçları göstermiştir ki imgesel olarak aynı nesne olmakla beraber, 'su' Arap ve Fin dil/kültür gruplarında farklı değerler almaktadır. Bahse girerim, Fincede 'Su gibi aziz olasın,' veya yağmur için 'Rahmet yağıyor,' ifadelerini bulamazsınız. Yine bahse girerim ki Arapçada bulabilirsiniz. Yani Arap ve Fin dil/

kültürlerinin *Değerlendirme Sistemleri* farklıdır. Osgood'un çalışmaları da bu sonuçları gösteriyor.[14]

"Size yaşlı annesini yaşlılar evinde ziyaret eden bir Amerikalı arkadaşımdan söz etmiştim. Daha sonra İstanbul'da karşılaştığım Şoför Cezmi Bey'in söylediklerinden etkilenmiştiniz."

"Evet, o Amerikalının annesine karşı tavrından hiç hoşlanmamıştım."

"Farkındayım. İşte bugün o duygunun altında yatan süreçleri tanıtmaya çalışıyorum. Amerikalı da Türk de 'anne'sinden söz ederken aynı imgesel anlamdan söz ediyor, ama aynı değer ve duygulardan söz etmiyor. Bizim geleneklerimiz içinde büyümüş biri bilinçli olarak farkında olmasa da 'anne' deyince derinden, gönülden sevilecek, saygı duyulacak, uğrunda fedakârlık yapılacak kutsal, yüce bir 'varoluş'tan söz ediyor."

Bir süre sustu, düşündü, tereddütlü bir tavır içinde konuştu.

"Türk kültüründeki kadar emin konuşamasam da, yetişkin bir Amerikalı 'anne' deyince, görevini tamamlamış, artık çocukların hayatından çıkması gereken ve evlatlarıyla ilişkisine sınırlı bir biçimde devam edecek olan bir kişiden söz ediyor olduğunu söyleyebilirim. Amerikalı ve Türk için 'anne' imgesel olarak aynı, ama duygusal değerler, sınırlar ve sorumluluk bilinci bakımından aynı değildir. Yani Timur Bey, eylemlerimizin arkasında seçimlerimiz, seçimlerimizin arkasında duygularımız, duygularımızın temelinde ise değerlerimiz yatıyor."

Eylemlerimizin arkasında seçimlerimiz, seçimlerimizin arkasında duygularımız, duygularımızın temelinde ise değerlerimiz yatıyor.

Timur heyecanla araya girdi.

"Yani *Değerlendirme Sistemi*'yle seçimlerimizi ve dolayısıyla eylemlerimizi belirliyoruz."

14 Charles E. Osgood, William H. May, and Murray S. Miron, *Cross-Cultural Universals of Affective Meaning*, University of Illinois Publication, 1975.

"Evet! Bu o kadar hızla oluyor ki o anlam-değer-duygu geçişi aynı anda oluyor sanıyoruz. *Tanımlama Sistemi*'yle birlikte çalışan bir *Değerlendirme Sistemi* de var. 'Olan'ın 'ne' olduğunu tanımlamamıza yarayan, *Tanımlama Sistemi*'dir; 'olan'ın ne kadar 'iyi' ya da 'kötü', 'değerli' ya da 'değersiz', 'istenir' ya da 'istenmez' olduğunu belirten ise *Değerlendirme Sistemi*'dir."

Bir süre sustu. Timur'un not almasına fırsat veriyordu; sonra devam etti.

"Haritayla adres bulmaya kalkışan kişiyle ilgili verdiğim örnek, *Tanımlama Sistemi*'yle ilişkilidir. O örnekte 'Nereye gideceğim?' sorusunun cevabını buluruz. *Değerlendirme Sistemi* ise gidilecek yerin 'gitmeye değer bir yer' olup olmadığını bize söyler. Yani *Değerlendirme Sistemi* biraz önce söylediğim gibi neyin 'iyi' neyin 'kötü', neyin 'istenir' neyin 'istenmez' olduğunu bize söyler. Bu sistemi kullanarak 'değerlerimizi', 'önceliklerimizi', 'ilgimizi' belirleriz."

Timur "anne" konusunda Amerikalı profesörle ilgili kafasını kurcalayan sorulara cevap bulmaya başlamıştı. Şoför Cezmi Bey'le tanışması da onun için öğretici olmuştu. Yakup Bey gülümseyerek, "Hep siz bana soracak değilsiniz ya, konuyu biraz daha açıklığa kavuşturmak için benim de size bir sorum var Timur Bey," dedi. Timur da gülümsedi.

"Buyurun Yakup Bey."

"Baba olduğunuzu düşünün. Çocuğunuzu iyi bir okula gönderecek paranız var. Ama okul için o parayı verirseniz, çocukluğunuzdan beri hayalinizde yaşattığınız arabaya belki hiçbir zaman sahip olamayacaksınız. Ne yaparsınız?"

"Hiç düşünmem, tabii ki çocuğumu iyi okula gönderirim."

"Peki, böyle bir durumda bir başka baba sizin gibi yapmaz, çocuğunu okula

"Değerlendirme Sistemi" neyin "iyi" neyin "kötü", neyin "istenir" neyin "istenmez" olduğunu bize söyler. Bu sistemi kullanarak "değerlerimizi", "önceliklerimizi", "ilgimizi" belirleriz.

göndermek yerine kendine lüks bir araba almayı yeğlerse ne hissedersiniz?"

"O adamı anlamaya çalışırım ama sanırım anlayamam ve yargılarım, kınarım, ayıplarım. 'O iyi bir baba değil,' diye düşünürüm."

"Yani bu kişinin yanlış bir seçim yaptığını düşünürsünüz."

"Evet, bana göre yanlış bir seçim yapıyor!"

"Bu kişiyle ahbap olmak, komşuluk yapmak içinizden gelir mi?"

"Şimdiki bakış tarzım içinde kaldığım sürece hayır. Belki kendisine açıkça söylemem ama içimden onunla ahbap olmak, komşuluk yapmak pek gelmez!"

"Bu son konuştuğumuz örnekte 'çocuk', 'baba', 'eğitim', 'araba' imgesel olarak *Tanımlama Sistemi* içinde belirlenmiştir. Bu kelimeler ne anlama geliyor diye sorsam, sizinle o babanın cevapları benzer olacaktır. Yani sizinle o kişi arasında imgesel anlam bakımından bir fark yoktur. Sözlük bu kelimeleri sizin için de o baba için de aynı sözcüklerle tanımlar. Ama bu imgesel anlamların her biri sizin iç zihinsel sisteminizde size özgü duygusal anlamlara, diğer babanın iç sisteminde de ona özgü duygusal anlamlara bürünmüştür. O nedenle siz ve o baba aynı konuda farklı kararlar verir ve doğal olarak farklı davranırsınız. Çünkü aynı şeylerden söz ediyorsunuz ama her bir şey için farklı değerler biçiyorsunuz."

"Şimdi açık seçik anladım Yakup Bey, kararlarımızın ve davranışlarımızın altında *Tanımlama Sistemi* değil, *Değerlendirme Sistemi* yatıyor."

Timur tam Nesrin'le ilgili vermiş olduğu kararları düşünmeye başlamıştı ki Yakup Bey, "Timur Bey, siz Nesrin Hanım'la konuşurken ve ona evlenme teklif ederken de aslında iş başında olan sizin *Tanımlama Sistemi* değil, *Değerlendirme Sistemi*'nizdi." Bunu söylerken yüzünde, "Bakın, Nesrin konusunu hiç unutturmuyorum," diyen muzip bir gülümseme vardı.

"Evet Yakup hocam, farkındayım. Ve bu konudaki çözümün kendi *Değerlendirme Sistemi*'mi keşfetmek olduğunu hissediyorum."

"Timur Bey, *Değerlendirme Sistemi,* kişinin anlam çerçevesinde yer alan nesne, olay, kişi ve kavramların, birbiriyle nasıl bir ilişki içinde olduğuyla, daha doğrusu olması gerektiğiyle ilgilidir."

"Bir örnek verebilir misiniz Yakup Bey?"

"Anne ve erkek çocuğu, kişinin anlam çerçevesi içinde yer alır. Şoför Cezmi Bey ailesinin büyük erkek evladıdır ve onun anlam çerçevesi içinde hangi davranışın 'doğru' hangisinin 'yanlış' olduğunu söyleyen değerler ilişkisi, yaşlı anneye büyük erkek evladın bakması üzerine kurulmuş. Davranış beklendiği, olması gerektiği şekilde değilse Cezmi Bey rahatsız olur. Bu geçici bir rahatsızlık değildir; sözünü ettiğim devam eden, sürekli bir rahatsızlıktır. Dua eder, 'Allah'ım annemin son günlerinde ona bakmayı bana nasip eyle.' İzmir'den İstanbul'a gelir, iş bulur, severek çalışır ve annesinin son günlerinde ona bakabildiği için gönlü huzur içinde olur."

"Yakup Bey, Amerikalı profesör arkadaşınızın anlam çerçevesi içinde annesine nasıl bir değer biçişi var?"

"Ben Amerika'da yirmi yıldan fazla bulundum ve on bir yıl evli kaldığım ilk eşim Kaliforniya'da doğmuş büyümüş Amerikalı bir kadındı. O nedenle Amerikan kültürünü bir Amerikalı kadar olmasa da oldukça iyi tanıdığımı söyleyebilirim. Bu yıllar içinde oluşmuş bilgi, deneyim ve içgörülerimi kullanarak şunu söyleyebilirim: Geleneksel Türk kültüründe evlat, anneye ve babaya 'ait' bir varlık olarak anlaşılırken modern Amerikan kültüründe kendi yaşamı olan, anne ve babadan bağımsız bir 'birey' olarak tanımlanır.

"Amerikan kültürünü tanımama yardım eden pek çok deneyimim oldu. Bir keresinde üniversite eğitimli bir Amerikalı aileye misafirliğe gitmiştik. Ailenin sekiz yaşlarında bir kızı ve üç yaşlarında bir oğlu vardı. Evlerine gittiğimizde oğlan çocuğu kendi odasında kendi başında oynuyordu, odasının kapısı kapalıydı. Hep birlikte yürüyüşe çıkmaya karar verince Amerikalı baba, 'Parka gideceğimizi oğluma haber vereyim,' diyerek ayağa kalktı, odanın kapısını vurdu, içeriden ses duyuncaya kadar içeri girmedi.

Hayretle ve dikkatle bakıyordum. İçeriden, 'Ne var?' sorusu gelince, 'Girebilir miyim, seninle konuşmam lazım,' dedi baba. Çocuk 'Tamam,' dedikten sonra odanın kapısını açtı, parka gideceğimizi, on beş dakika sonra çıkmaya hazır olmasını, tuvalete gidecekse şimdiden gitmesini söyledi. Çocuk oyunu bıraktı, babasını dinledi. Baba, dinlediği için oğluna teşekkür etti ve 'Kapıyı kapatayım mı, açık mı kalsın?' diye sordu. Çocuk, 'Kapat,' dedi ve gürültülü oyununa geri döndü. Baba kapıyı kapattı, oğluyla etkileşimden memnun, güler yüzle yanımıza döndü."

Timur bu öyküden etkilenmişti.

"Yakup Bey, müthiş bir bilinç var burada. Ne kadar saygılı bir baba. Üç yaşındaki çocuğu insan yerine koyuyor. Peki, bu tavır Amerikan ailelerinde yaygın mı?"

"Hayır, değil. Bizim toplumumuzda görebileceğiniz tüm değişik aile türlerini orada da görebilirsiniz. Cahili, bağnazı, ırkçısı, paraya tapanı, kendi köken kültürüne, yani duruma göre Çinli, Meksikalı, İtalyan, Yunan, Rus veya Alman köküne körü körüne bağlı olanlar da var. Ama Amerika'da doğmuş büyümüş ve eğitim görmüş olanların çoğunluğu yukarıda anlattığım tavrı genellikle sergiliyor."

"Yakup Bey ben Amerikan dış politikasını oldukça saldırgan ve saygısız görüyorum. İnsana böylesine saygı gösterilen ailelerden yetişen insanlar nasıl oluyor da böyle bir politika izleyebiliyorlar?"

Yakup Bey gülümsedi, böyle bir soru beklemiyordu, ama şaşırmadı da. Elinden geldiği kadar açıklamaya çalıştı.

"Amerikan kültüründe üç-dört temel eksen var. Bunlardan biri üniversite ve araştırma kurumlarının temsil ettiği aydın Amerikalı tipi. Örneğin Noam Chomsky, aydın Amerikalı tipini iyi temsil eder. İkinci eksen, savaş endüstrisinin arkasındaki iş insanı tipi. Bu tür insanlar çok güçlüdür ve dışarıdan görülmeyen ilişkilerle işini senato ve hükümetle sessizce yürütür. Üçüncü eksen, para kazanmaya yönelmiş, para ve para kaynaklı güçten başka hiçbir gerçek değer tanımayan iş hayatıdır. Bir de dördüncü eksen vardır

ki bütün bu diğer üç eksenle şu veya bu tür ilişkiler kuran dini ve sivil sosyal kurumlardan oluşur. Yani karşımızda tek bir tablo yok; oldukça karmaşık ve sürekli dengeleri değişen bir tablo var. Medya bütün bu eksenleri yansıtır; bazen destekler, bazen karşı çıkar, bazen ilgisiz kalır. Ama tahmin edebileceğiniz gibi medya da uzun süre paraya kayıtsız kalamaz. Benim demin verdiğim örnek aydın Amerikalı baba örneği."

Timur bu kadar geniş bir açıklama beklemiyordu ama Amerikan toplumu konusunda bayağı aydınlanmıştı. Yakup Bey konuşmaya devam etti.

"Şimdi esas konuştuğumuz konuya dönelim. Sizin ve benim yetiştiğimiz ortamda üç yaşındaki bir oğlan çocuğunun;

1. Kapısına vurmak
2. İçeriden ses gelinceye kadar beklemek
3. On beş dakika sonra gidileceğini önceden haber vermek
4. Çıkarken dinlediği için teşekkür etmek

büyüklerin aklına gelmez, doğal olarak gelmez. Hatta çevrelerinde böyle yapanlar olursa ona gıcık olur, yanlış yaptığını, çocuğu şımarttığını söylerler. Neden bu şekilde tepki verirler? Çünkü o üç yaşındaki küçük insanın insan yerine konulursa, artık söz dinlemez biri haline dönüşeceğinden korkarlar."

Timur, "Ama Türkiye'de, çocuğunu insan yerine koymayan baba, gerekirse onu kurtarmak için canını tehlikeye atar. Bunu nasıl izah edeceksiniz?" dedi.

"Evet, doğru. Türk babasının anlam çerçevesi içinde çocuğunun bedenini korumak babanın öncelikli bir sorumluluğudur. Ama 'gerektiğinde' onu azarlar, tokatlar, utandırır, kovar. Bunları yaparken çocuğa insan olarak ömür boyu sürecek ruhsal zarar verdiğinin farkında değildir. Bu baba kötü biri değildir, bu baba toplumunun anlam çerçevesi içinde çocuğuyla nasıl bir ilişki kurulacaksa öyle bir ilişki kurmuştur. Kendisine kötü bir şey yaptığı

söylense inanmakta zorluk çeker, tuhaf tuhaf söyleyenin yüzüne bakar, muhtemelen öfkelenir."

Yakup Bey çantasından Meral Çelen'in *Aziz Nesin'li Yıllar*[15] adlı kitabını çıkardı, işaretlemiş olduğu bir sayfayı açtı, okumadan önce şu açıklamayı yaptı; "Meral Çelen, Aziz Nesin'in ikinci eşi. Ali ve Ahmet Nesin'in annesi. Anılarını iki cilt olarak yayımlamış, çocukluk yılları ve evlilik yılları. Elimdeki kitap ikinci cilt. Burada ilginç bir gözlemde bulunuyor.

Aziz'in genel yöntemi ise kimseyi şımartmamaktı. Ne beni, ne çocukları... Ali ve Ahmet ile oynuyordu ama onlar daha bebekti. Büyüdükleri zaman araya bir mesafe gireceğini anlamaya başlamıştım. Çünkü Aziz, Oya ve Ateş'le[16] hemen hemen hiç konuşmuyordu. Onun bu babalık anlayışına şaşkınlıkla bakıyordum. Çocuklarla babaları arasında diyaloğu ben sağlıyordum. Nitekim, Aziz öldüğü zaman Oya, "Babam bir kere bile beni kucağına alıp sevmedi!" dedi. Hem haklıydı, hem haksız. Çünkü bu kuşak adamların genel tutumları buydu. Benim babam da kucağına alıp sevmedi, ama babamın bizi sevdiğini bilirdik.

İnsanlara sevgisini belirtmenin başka yolları da vardır.

Ve bütün insanlar sevilmeye, şımartılmaya gereksinim duyarlar. Hatta hayvanlar ve bitkiler bile. Sevgi, şefkat ve ilgi... Ama bu çocuklukta alınan terbiye ve aynı zamanda insanın kişiliğiyle ilgilidir. Nitekim geçenlerde ölen Vehbi Koç'un kızı da, aşağı yukarı aynı şeyleri söyledi.

"Meral Çelen'in çocuklukta alınan terbiye ve kişiliğe bağladığı bu babalık tavrı, o dil/kültür toplumunun anlam çerçevesiyle ilgilidir. Geleneksel Türk kültürünün anlam çerçevesinde babalı çocuklar baba dokunuşuna hasret kalmışlardır. Baba sevgisini,

---

15 Meral Çelen, *Aziz Nesin'li Yıllar Meral Çelen'in Anıları II*, Nesin Yayınları, İstanbul, 2008, s. 130.

16 Oya ve Ateş, Aziz Nesin'in ilk evliliğinden olan kız ve erkek çocukları. Aziz Nesin, Meral Çelen'le evlendiğinde Oya on iki yaşlarında, Ateş ise on yaşlarındaymış.

çocuk uyurken onu öperek göstermiştir, çünkü o anlam çerçevesine göre doğru olan budur."

Timur dikkatle dinliyordu. Yakup Bey Amerika deneyimlerini anlatmaya devam etti.

"Bir tesadüf, öğrencim Elizabeth'in Kaliforniya'da, Santa Maria'daki evlerine gittim. Hatırlıyorsun, nişanlısı David'le ilgili olarak konuşmuştuk. Elizabeth'in babasının adı George'du. George dört yaşındaki torunu Sally'yle konuşuyordu. Torununun hizasına inmiş, diz çökmüş, o küçük kızın dediklerini dikkatle dinliyor ve onu insan yerine koyarak cevaplar veriyordu; karşılıklı sohbet ediyorlardı. İmrendim. Ben psikoloji profesörüydüm ama çocuklarımın hizasına inerek bu tür bir sohbet kurmak hiç ama hiç aklıma gelmemişti.

Geleneksel Türk kültürünün anlam çerçevesinde babalı çocuklar baba dokunuşuna hasret kalmışlardır. Baba sevgisini, çocuk uyurken onu öperek göstermiştir, çünkü o anlam çerçevesine göre doğru olan budur.

"George dedeye, 'Siz,' dedim, 'önünde diz çöküp onun hizasına indiniz!' O da, 'Evet, o küçük bir insan,' dedi. Bunu duyunca o an psikoloji profesörlüğümden utandım."

Timur kendi kendine konuştu; "Küçük ya da büyük, sonuçta ikisi de insan!"

"Evet, ikisi de insan. Zaman içinde yaşları değişecek, ama insan oldukları gerçeği değişmeyecek."

"Yakup Bey, burada da dede-torun ilişkisini anlam çerçevesi belirliyor, değil mi?"

"Timur Bey, anlam çerçevesi içinde yer alan öğeler insan, nesne, olay, kavram, her ne ise, birbirleriyle ilişki içine girerken o anlam çerçevesinde yaşayan değerlere göre ilişki kurarlar. Eğer bir ailenin anlam çerçevesinde 'insan' olmak birincil ve önemli ise baba-çocuk, dede-torun, ağabey/abla-kardeş öncelikli olarak 'insan insana' ilişki

Eğer bir ailenin anlam çerçevesinde "insan" olmak birincil ve önemli ise baba-çocuk, dede-torun, ağabey/abla-kardeş öncelikli olarak "insan insana" ilişki kuracaklardır.

kuracaklardır. Eğer sosyal roller önemliyse o zaman 'baba rolündeki' baba, ondan beklendiği şekilde 'çocuk rolüyle' ilişki kuracaktır. O ailede insan-insana değil, tanımlanan roller içinde 'baba-çocuk' ilişkisi göreceğiz, çünkü ailenin anlam çerçevesi ilişkiyi öyle tanımlamış. Dede, torun ve diğer roller için de aynı şeyler geçerlidir."

Bir süre sustu, bir örnek bulmaya çalışıyordu, sonra konuştu.

"İki farklı okul düşünün. A okulunun anlam çerçevesi öyle inşa edilmiş ki öğretmen sınıfa girince öğrencilerle önce 'insan insana' ilişki kuruyor; daha sonra 'öğretmen' ve 'öğrenci' rolleri içine giriyorlar. B okulunun anlam çerçevesi öğrenciyi sadece 'öğrenci rolü' içinde, öğretmeni sadece 'öğretmen rolü' içinde tanımlıyor. Bu iki farklı anlam çerçevesi içinde kaçınılmaz olarak iki farklı eğitim süreci yer alır."

Timur, Şoför Cezmi Bey'le ilgili bir yorum yaptı.

"Hocam, Şoför Cezmi Bey'in anlam çerçevesi kendi rahmetli babasının anlam çerçevesinden pek farklı değilmiş gibime geliyor."

Yakup Bey, Timur'un neden böyle düşündüğünü sordu.

"Ben Cezmi Bey'e, babasından sert bir insan olarak bahsettiğini söylemiş ve kendisinin de çocuklarına karşı sert olup olmadığını sormuştum. Cezmi Bey de öyle olmadığını söylese de sonradan kızı babasının en büyük oğluyla çok takıştığını anlatmıştı. Hatırlarsanız, 'Pazarları misafir gelse de babam da abimle uğraşmasa diye dua ederdik,' demişti."

Yakup Bey başıyla onayladı.

"Evet, haklısınız. Timur Bey, anlam çerçevesinin farkına varmak gerçekten zordur. Peki, bu zorluğu başarıp anlam çerçevesinin farkına varmak anlam çerçevesini değiştirmeye yeter mi? Çok

zor. Kişinin, tüm dünyasını değerlendirme şeklini değiştirmesi anlamına gelir bu. Yani anlam çerçevesi içine giren tüm öğeler, yani taş, toprak, ağaç, böcek, su, kaya, kadın, erkek, çocuk, yaşlı, bilgi, para, güç, sevgi... her şey yeni baştan bir 'değer' alıyor. Atatürk kadınlara seçme ve seçilme hakkı verirken yeni bir değerler sistemi önermiş oldu. Atatürk'ün anlam çerçevesi içinde çocuklar da öncelikli ve değerliydi. O nedenle 23 Nisan Çocuk Bayramı, ilk kez Atatürk'ün himayesinde kutlandı. Onun büyük resmini bilmek ve anlamak, aslında Cumhuriyet eğitiminin *Değerlendirme Sistemi*'ni bilmek ve anlamak demektir."

Atatürk'ün anlam çerçevesi içinde çocuklar da öncelikli ve değerliydi. O nedenle 23 Nisan Çocuk Bayramı, ilk kez Atatürk'ün himayesinde kutlandı. Onun büyük resmini bilmek ve anlamak, aslında Cumhuriyet eğitiminin "Değerlendirme Sistemi"ni bilmek ve anlamak demektir.

Yakup Bey, Timur'un ilgiyle dinlediğini görerek farklı bir anıya geçti.

"Yirmi altı yaşındayım. Amerika'ya yeni gitmişim. Osgood'un araştırma asistanlığını yapıyorum. Aynı odada, John ve Gary adında iki asistan daha var. Bir cumartesi günü ofise gittiğimde, halının üstünde emekleyen bir oğlan çocuğu gördüm. Gary, oğlunu getirmişti. Herkes kendi işini yapıyordu, ben de masama oturdum, çalışmaya başladım. Odada oldukça alçak meşin bir koltuk vardı. Fark ettiğimde çocuk ona çıkmaya çalışıyordu. Bir bacağını atıyor, tutunuyor ama bir türlü koltuğa çıkamıyordu. Çocuk bunu dört-beş kez denedi. Baba bir yandan çalışırken bir yandan göz ucuyla oğlunu takip ediyordu. John ise hiç ilgilenmiyordu; tamamıyla kendi işiyle meşguldü. Çocuk yine deneyip çıkamayınca yerimden kalktım, çocuğun koltuk altlarından tuttum, 'Hoppa!' dedim ve onu meşin koltuğun üstüne bıraktım. Çocuk hiç beklemiyordu, önce şaşaladı, sonra koltuğun üstünde öyle kalakaldı.

"O zaman bilmiyordum, ama şimdi biliyorum, benim anlam çerçevem içinde o küçük çocuk benim yeğenimdi, ben de onun amcası. İçinde büyüdüğüm kasabanın anlam çerçevesi o çocukla aramızdaki ilişkiyi öyle tanımlamıştı. Yeğenim koltuğa çıkmaya çalışıyordu ve amcası olarak ona yardım etmek bana düşerdi. Çünkü babası Gary ve amcası John bir şey yapmaya pek niyetli gözükmüyordu!

"Vazifesini yapmış bir amcanın mutluluğu içinde gülümseyerek Gary'ye baktım. 'Neden yaptın?' diye sordu. Vazifesini yapmış bir amcanın rahatlığı içinde, 'Çıkmaya çalışıyordu,' dedim. Gary, 'Ben de biliyordum çıkmaya çalıştığını, sen niye yaptın?' diye üsteledi. Şaşırdım ve sinirlendim. İçimden, 'Bu Amerikalılara iyilik yaramıyor,' diye düşündüm. Ama merak etmekten de kendimi alamıyordum. Sonra sordu, 'Sen ne yaptığının farkında mısın?' İçimden yine sinirlendim. İstanbul psikolojiyi bitirmiş, iki yıl asistanlık yapmış, aydın bir insandım. Ne yaptığının farkında olmayacak biri değildim. 'Bak,' dedi, 'çocuk koltuğa çıkacağına inanıyordu. Belki yarım saat, belki bir saat uğraşacaktı ama eninde sonunda çıkacaktı. Öyle ucundan tutmuyordu, çıkacağına inanmış biri olarak, kedi yavrusu gibi tutunmuştu. Bırakmayacaktı, deneyecek, deneyecek, en sonunda çıkacaktı. Çıkınca dönüp bana bakacaktı. Ben de ona, 'Çıktın!' diyecektim. Sonra inecekti, yine uğraşacaktı, bir saatte çıktığını belki yirmi dakikada çıkacaktı. Bugün bütün gün onunla uğraşacaktı ve belki de beş dakikada çıkar hale gelecekti. Bu onun bugünkü zaferi olacaktı. Sen onun zaferini çaldın!' Öylece bakakaldım. Bu, hayatımda hiç unutamayacağım bir ders olmuştu bana."

Yakup Bey biraz sustu, soluklandı ve sonra devam etti. "Biliyor musunuz, iki hafta sonra Gary'ye sordum. Neden sadece, 'Çıktın!' diyecektin? Neden, 'Aferin sana aslan oğlum, alkış alkış,' değil? Verdiği cevabı hiç unutmayacağım; 'Ben zaferine sadece tanık olurum, onun benden aferin almak için başarı peşinde koşması

doğru değil. Kendisi için başarır ama benim bildiğimi, gözlediğimi, tanık olduğumu bilir!"

Yakup Bey açıklamasına devam etti.

"Timur Bey, benim içinde büyüdüğüm kasabada elde ettiğim anlam çerçevesi içinde iki önemli şey vardı: Birincisi, çocuk bana aitti, yani ben onun amcasıydım, o da benim yeğenimdi. Amcaların yeğenlerine karşı sorumlulukları, yükümlülükleri vardı ve ben o yükümlülüğü farkında olmadan yerine getirmek istiyordum. İkincisi, çocuğun koltuğa çıkması, yani sonuç, koltuğa çıkması için gösterdiği çabadan, yani süreden daha önemliydi.

"Babanın, yani Gary'nin anlam çerçevesi içinde ise, birincisi, çocuk önce kendine aitti ve koltuğa çıkmak için çabalaması onun seçimiydi. Varoluşunu özgürce yaşamak istiyordu ve bu, onun hakkıydı. İkincisi, çocuğun koltuğa çıkıp çıkmaması o kadar önemli değildi; önemli olan oraya çıkmak için çaba göstermek istemesi, bundan zevk alması ve o çabanın peşini bırakmamasıydı."

Timur etkilenmişti. Bir süre sessizce öylece oturdu. Sonra Kerim Bey'in dediğini hatırladı. Sokakta hareket etme konusunda kör bir insanın engelsiz bir insana göre daha büyük bir zihinsel çaba sarf etmesi gerektiğini söylemişti ve şöyle devam etmişti; "Bunlar da elbette onu yorar ama her canlıda bulunan kendini gerçekleştirme dürtüsü tabii ki kör bir insanın da içinde vardır ve önüne çıkan zorlukları aşmak onun için ayrı bir mutluluk nedeni olacaktır."

Heyecanlı bir sesle, "Yakup Bey," dedi ve aklına takılanı sordu. "Yaşamı, elde edilen sonuçlar çerçevesinde değerlendirmek ile yaşanan süreçler çerçevesinde değerlendirmek farklı, değil mi?"

Yakup Bey gülümsedi. "Bunu biraz açmanız, örneklendirmeniz gerekecek Timur Bey," dedi.

Yaşamı, elde edilen sonuçlar çerçevesinde değerlendirmek ile yaşanan süreçler çerçevesinde değerlendirmek farklıdır.

"Yani bir *Değerlendirme Sistemi* vardır, sadece elde edilen sonuçlarla ilgilenir. 'Ne kadar para kazandın, hangi mevkiye terfi ettin, karşı takımı hangi skorla yendiniz?' gibi. Bir başka *Değerlendirme Sistemi* ise kişinin kendi yaşamında kendisi olarak var olmasına öncelik verir. Böylece sadece parayla ilgilenmez, kişinin sevdiği, istediği işi yapıp yapmadığıyla ilgilenir. Elde ettiği mevkide kendisi olarak ne kadar var olduğunu da önemser ve sadece skora bakmaz, oyundan zevk alıp almadığına, oyunun kalitesine de önem verir."

Yakup Bey dikkatle dinledikten sonra Timur'u takdir eden bir bakışla cevap verdi.

"Evet Timur Bey, gerçekten iki farklı *Değer Biçme Sistemi* vardır ve bunların etkisiyle oluşmuş iki farklı anlam çerçevesinden söz edilebilir. Ve bu iki anlam çerçevesi kendi *Değerlendirme Sistemleri* içinde tutarlıdır."

O gün için sohbetlerini sonlandırıp ayrıldılar. Timur dersleri, sınavları arasında nasıl geçtiğini anlamadığı dört haftanın ardından Yakup Bey'i aradı. Onun, perşembe günü öğleden sonra saat ikide Akatlar Sanatçılar Parkı'nda buluşma önerisini kabul ederek heyecanla buluşma gününü beklemeye başladı.

20

Gerçekle Uyumlu Değerler

Hakikatten daha üstün bir başka değer yoktur.

SANATÇILAR PARKI'NDA SAAT ikide buluştular. Parktaki kafeye girip köşedeki masaya oturdular; geniş pencerelerden yeşillik bir alan ve pırıl pırıl gökyüzü görünüyordu. Timur'un kafasını kurcalayan pek çok soru vardı. Yakup Bey'in sessizliğini fırsat bilip sabırsızca konuya girdi.

"*Değerlendirme Sistemi* ile ilgili merak ettiğim bir şey var, sorabilir miyim?" Yakup Bey, "Tabii sorabilirsiniz," deyince Timur devam etti. "Yakup Bey, daha önce *Tanımlama Sistemi*'nin üç boyutundan söz etmiştiniz, *Değerlendirme Sistemi*'nin de boyutları var mı?"

"Evet, var Timur Bey. Yerinde bir soru bu. Bugün anlatacaklarımı daha önce konuştuklarımızın üzerine oturtacağız. Şimdi burada, ikimizin gülerek rahatlıkla konuştukları, felsefenin önemli konuları olarak üzerinde düşünülmüş ve yüzyıllarca konuşulmuş mevzulardır. Bunlar bilgi ve etik alanlarında çalışanları yüzyıllarca düşündürmüştür ve halen meşgul etmeye devam etmektedir. O nedenle bu konulardaki sohbetimden yola çıkıp beni bu alanları bilen, son noktayı koyan biri gibi görmeyin. Öyleymişim gibi konuşacağım ama gerçek bu değil. Tersi, diğer düşünürlere saygısızlık ve haksızlık olur."

Yakup Bey sustu, neyi nasıl söyleyeceğini toparlamaya çalışıyordu. Bir süre sonra yine konuşmaya başladı.

"Ama çekinmeyeceğim ve konuşacağım, düşündüklerimi sizinle paylaşacağım. Çünkü o düşünceler kafamda ve benim şimdiki varoluşumun bir parçası. Ve haydi başlayalım. Önce, *Değerlendirme Sistemi*'ne biraz daha açıklık getirebilmek için yaşamla ilgili bir değerlendirme yapmak istiyorum. Her insanın yaşanması gereken bir hayatı var ve ertelenemez. Sizin önünüzde sizin yaşayacağınız, benim önümde benim yaşayacağım bir ömür var. Son noktayı koyuncaya kadar yaşayacağız. Dediğim gibi yaşam ertelenemez. Normal olarak sağlıklı insanlar olarak yaptığımız seçimler, 'yaşamak ya da yaşamamak' konusunda değil, 'nasıl yaşayacağımız' konusunda olur."

"Affedersiniz Yakup Bey ama bazı insanlar intihar ediyorlar, yani yaşamamayı seçebiliyorlar..."

"Doğru söylüyorsunuz. Pek sık olmasa da yaşamamayı seçen insanlar oluyor. Ama bu seçim pek sık gündeme gelmiyor. Yani insanların çoğu, sabah kalkınca 'Bugün yaşayayım mı, yoksa ölmeyi mi seçeyim?' diye güne başlamaz."

"Evet, doğru."

"İşte insanların çoğunluğu için söz konusu olan, günün akışı içinde, kendi seçimlerimizle mi, yoksa başkalarının bizim için yaptığı seçimlerle mi yaşıyoruz? Temel soru bu."

Yakup Bey çantasından Meral Çelen'in[17] kitabını çıkardı, küçük bir kâğıt parçasıyla ayraç konmuş bir sayfayı açtı. Timur'a, "Okumanızı istiyorum," diyerek verdi.

> Bahçede dolap beygiri vardı. O beygiri hiç unutmadım... Bu hayvana 'at' değil de 'beygir' denmesinde hep aşağılama sezerim... Ben ona 'at' diyeceğim, çünkü benim yalnızlığımı paylaşan ilk 'at' odur...

17 Meral Çelen, *Meral* Çelen'in *Anıları I*, Nesin Yayıncılık, İstanbul, 2008, s. 18.

...At hiç bıkmıyor, canı sıkılmıyor muydu? Bostan ne kadar büyüktü ki, bu at her gün sabahtan akşama kadar su çekip duruyordu? Kuyunun suyu hiç bitmiyor muydu? Peki, atın gözleri neden bağlıydı?

Çocukların o hiç bitip tükenmeyen sorularına anneannemin verdiği bazı yanıtları anımsıyorum:

– Atın gözlerini bağlamazlarsa dönüp durduğunu anlar ve başı döner. Ama gözleri kapalı olunca kendini düz yolda yürüyor sanır.

– At mı söylemiş bunu? Nereden biliyorlar?

– Denemişlerdir...

– Peki, at bıkmıyor mu?

– Bıksa n'apsın zavallı... Onun işi de o...

Bir atın bile işi olduğunu dört yaşında öğreniyorum. Atın bile işi var... Atın işi kuyudan su çıkarmak... (Bahçedeki) İncir ağacının işi incir vermek, dut ağacının dut...

Bu dolap beygirinden aynı zamanda sabrı öğrenmiş olmalıyım... Canı sıkılsa bile her gün işini yapmak zorunda... Yoksa bostan susuz kalır...

Yakup Bey, kitabı çantasına koyarken tekrar etti.

"Evet, nasıl yaşayacağız? Kendi seçimlerimizle mi, başkalarının bizim için yaptığı seçimlerle mi? Şahsiyet olmuş biri gibi mi, dolap beygiri gibi mi? İnsanın kendisi olarak var olabilmesi kendiliğinden gerçekleşen bir şey değildir. Bu, özgürlüğüne değer veren bir savaşçı bilinci ve tavrı gerektirir."

Sustu, yine çantasına yöneldi ve çantasından çıkardığı bir kitabı Timur'a verdi. "Bu kitabı dostluğumuzun devamı için size veriyorum. Fırsat buldukça okumanızı isterim. Kitabın yazarı yakından tanıma fırsatı bulduğum biri." Timur aldı, teşekkür etti ve kitabın ismi dikkatini çekti: *Savaşçı.*[18] Sonra Önsöz'de "e.e. Cummings der ki," cümlesi dikkatini çekti. Şöyleydi:

18 Doğan Cüceloğlu, *Savaşçı,* Remzi Kitabevi, İstanbul, 1999.

Seni diğerlerinden farksız yapmaya bütün gücüyle gece gündüz çalışan bir dünyada, kendin olarak kalabilmek, dünyanın en zor savaşını vermek demektir. Bu savaş bir başladı mı, artık hiç bitmez!...

"Shakespeare'in sözü Timur Bey, 'Olmak ya da olmamak, işte bütün mesele bu,' her şeyi özetliyor. Kendi bilinçli seçimlerimizle mi, yoksa başkalarının bizim için yaptığı seçimlerle mi var olacağız?"

Bir süre sustu ve gülümseyerek şöyle dedi.

"Evet, şimdi *Değerlendirme Sistemi*'nin boyutlarına geçebiliriz. Çünkü seçimler ve yaşam konusunu ele alınca, 'Neye göre seçeceğiz?' konusu kaçınılmaz olarak akla geliyor. Seçimlerimizi *Değerlendirme Sistemi*'mize göre yapıyoruz ve ben *Değerlendirme Sistemi*'nin de üç boyutu olduğunu söylüyorum. Daha önce *Tanımlama Sistemi*'yle ilgili olarak üzerinde konuştuğumuz her üç boyut, bana göre *Değerlendirme Sistemi* için de geçerlidir.

"GERÇEKLE UYUMLULUK boyutu, bir değerin 'o ortam için var olması gereken, sağlıklı gerçek' değerle ne kadar uyumlu olduğunu ifade eder. Eğer bir kişinin belirli bir konudaki kararının ve bu karara bağlı eyleminin temelindeki değer, 'var olması gereken gerçek' değeriyle uyumluysa, o eylemin sonucu olarak, uzun vadede tüm sorunlar çözülecektir. Bir insanın eyleminin temelindeki değer, 'var olması gereken gerçek' değeriyle uyumsuzsa, o eylemin sonucu olarak, kısa vadede olmasa da uzun vadede mutlaka sorun çıkacak, hatta sorun varsa, o sorun çözülmediği gibi, eskisinden daha beter olacaktır."

İnsanın kendisi olarak var olabilmesi kendiliğinden gerçekleşen bir şey değildir. Bu, özgürlüğüne değer veren bir savaşçı bilinci ve tavrı gerektirir.

Timur duyduğuna inanamıyordu. Yani değerler açısından bilimsel dünyadaki kıstaslara benzer şekilde "doğru" ve "yanlış" söz konusu oluyordu. Yakup Bey her bir ideolojiye, her bir dine, her bir topluma, devlete ve zamana göre değişen bir değer sistemini kabul etmiyordu.

Ona göre bilimsel düşüncede "gerçek olguyu" temsil eden, onunla uyumlu bir "doğru bilgi" olduğu gibi, değerler konusunda da "gerçek değeri" temsil eden, onunla uyumlu bir "doğru değer" vardı. Bazı değer sistemleri bu "gerçek değerler"e yaklaşabilir, bazıları bu "gerçek değerler"den uzaklaşabilirdi.

Bu, göreceli değerler yaklaşımından kökten farklı bir tavırdı. Timur aklına gelen soruyu kaygı ve kuşkuyla dile getirdi.

"Ama Yakup Bey, değişik inançlar var ve değerler alanına girince inanç devreye giriyor, değil mi? Oysa sizin dediğinize göre bir tek 'doğru yaşam' var. Bunlardan biri 'doğru' ise diğerleri 'yanlış' olacaktır."

"Evet Timur Bey, insanların neye doğru, neye yanlış dediği tarih boyunca önemli olagelmiştir. 'Babana dahi güvenmeyeceksin, akıllı insan kimseye güvenmez,' diyen toplumlar vardır. Öbür yandan toplumda insanların birbirine güvenmesini önemseyen ve çocuk yetiştirirken bu güven duygusunu tesis etme ve sürdürmeyi kendine temel görev sayan toplumlar da vardır. Birinci türden toplumlar nifak, aldatma, cingözlük, alavere dalavereyi akıllılık olarak görmüşlerdir. Ben şuna inanıyorum, tarih boyunca insanlar arasında güveni bir değer olarak görmeyen hiçbir toplum sağlıklı bir toplum olarak barış ve huzur içinde yaşamını sürdürememiştir."

Tarih boyunca insanlar arasında güveni bir değer olarak görmeyen hiçbir toplum sağlıklı bir toplum olarak barış ve huzur içinde yaşamını sürdürememiştir.

Timur'un merak ettiğini gören Yakup Bey sustu, Timur sordu.

"Yakup Bey, temkinli olmak güvensizlik anlamına mı geliyor?"

"Niye sordunuz?"

"'İnsanlara güvenmem gerekir,' baskısı altına girmeye başladım."

Yakup Bey güldü.

"Hayır Timur Bey, temkinli olmak olgunluğun işaretidir. 'Ancak olgun, gelişmiş insan tedbirli olur,' sözü bir gerçeği ifade

Akıllı insan kime güveneceğini temkinli bir arayışla keşfeder, ama iki şeyden vazgeçmez: Güveneceği insanlarla birlikte olmak ve güvenilecek bir insan olmak.

etmektedir. Tedbir, güven oluşturmada önemli bir aşamadır. Akıllı insan kime güveneceğini temkinli bir arayışla keşfeder, ama iki şeyden vazgeçmez: Güveneceği insanlarla birlikte olmak ve güvenilecek bir insan olmak."

Bir süre sustu, Timur'un başka sorusu olmadığını görünce devam etti.

"Toplumların yaşamlarını sürdürmesinde aldıkları 'doğru' ve 'yanlış' kararlar vardır ve bu kararların temelinde, o kararları alırken kullandıkları 'doğru' ve 'yanlış' değerler vardır. İnsanlık tarihindeki en kanlı kavgalar, savaşlar, isyanlar farklı değerlerin çatışmasından çıkmıştır. 'Benimki doğru,' diyenin karşısında mutlaka, 'Hayır, benimki doğru, seninki yanlış,' diyenler çıkmıştır.

"Medeniyetler tarihini inceleyen Samuel Huntington[19] bir kitabında, 'Medeniyetlerin çatışması dünya barışının karşısındaki en büyük tehlikedir ve medeniyetlere bağlı uluslararası düzen bir dünya savaşına karşı en büyük güvencedir,' der.

"Uluslararası düzen nasıl kurulacak? Ailede, mahallede, şirketlerde ilişkiler nasılsa, bir toplum da diğer bir toplumla ona benzer bir ilişki kuracaktır. Bu konuda iki farklı yaklaşım görülür.

1. Sen-ben ilişkisi içinde, diğerlerinden farklı olan yönlerini temel alarak kendini tanımlarsın. Örnek: Venedikli milliyetçi demagog Michael Dibdin,[20] 'Gerçek düşmanlar olmadan gerçek dostlar olamaz,' der ve ilave eder, 'ne olmadığımızdan nefret etmediğimiz sürece, ne olduğumuzu sevemeyiz.'

2. Biz ilişkisi içinde insanlığın ortak yönlerinden hareket edersin. Örnek: Mevlânâ'nın yaklaşımı.

---

19 Samuel P. Huntington, *Medeniyetler Çatışması ve Dünya Düzeninin Yeniden Kurulması (The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order)*, Okuyan Us Yayıncılık, İstanbul.

20 Michael Dibdin, *Dead Lagoon*, Faber and Faber, 1994.

Gel, gel, ne olursan ol yine gel
İster kâfir, ister Mecusi, ister puta tapan ol yine gel
Bizim dergâhımız, ümitsizlik dergâhı değil
Yüz kere tövbeni bozmuş olsan da yine gel

"Yani Timur Bey, anlam çerçevesi farklılıklara mı, benzerliklere mi odaklanacak? Kimliklerini arayan, etnik durumlarını yeniden keşfeden halklar, kendilerini insanlığın doğal bir parçası olarak mı görecek, yoksa düşmanlar tarafından kuşatılmış bir azınlık olarak mı?"

Timur aklına takılanı sordu.

"Yakup Bey, anlam çerçevesini hiç göremeyen, çerçevesinin hiç farkında olmayan var mı?"

"Kültür robotu olan, anlam çerçevesinin farkında değildir. Farkında olan çoğu insan da, 'Benim anlam çerçevem şudur,' diye kesin bir tanım koyacak durumda değildir ama tavırlarını, seçimlerini ve davranışlarını gözlerseniz kendi içinde bir tutarlılık görürsünüz. Bu tutarlılık anlam çerçevesinden kaynaklanır. Kişi anlam çerçevesinin farkında olsa da olmasa da, kendi anlam çerçevesi onun davranışlarını etkiler, yaşamına yön verir.

"Biri bana gelip, 'Senin kim olduğunu bilmem için düşmanlarının kim olduğunu bilmem gerekir', başka biri, 'Senin kim olduğunu bilmem için dostlarının kim olduğunu bilmem gerekir' diyebilir. Bu iki farklı yaklaşımın kaynağında, bireyin anlam çerçevesi içine kimlerin, nasıl girdiği yatar. İşte önemli olan, can alıcı nokta budur. Öyle bir dünya gelişiyor ki aklı başında hiçbir insan, küreselleşen bir yaşam içine girdiğimizi inkâr edemez. Televizyon, gazete, radyo, internet, sosyal medya dünyanın neresinde olursa

Kişi anlam çerçevesinin farkında olsa da olmasa da, kendi anlam çerçevesi onun davranışlarını etkiler, yaşamına yön verir.

olsun, insanları ilişki içine sokuyor. Çerçeve büyüyor, artık herkes için aynı büyük resim söz konusu. Ama bu çerçeve içinde ne, neyle, nasıl, niçin ilişki kuracak? Bu konuda insanlar arasında fark var ve işte temel sorun burada.

"Huntington şöyle diyor; 'Soğuk Savaş sonrası dünya halkları arasında en önemli farklılıklar ideolojik, politik veya ekonomik değil, kültüreldir. Halklar ve uluslar insanoğlunun karşı karşıya kaldığı en temel soruyu yanıtlamaya çalışıyorlar: Biz kimiz?' Ve şöyle devam ediyor; 'Halklar kendilerini ecdatlarıyla, dinle, dille, tarihle, kültürel değerlerle, geleneklerle ve kurumlarla tanımlayarak, 'Biz kimiz?' sorusunun cevabını tanımlıyorlar; kendilerini kültürel gruplarla özdeşleştiriyorlar. Kabileler, etnik gruplar, dinsel topluluklar, uluslar ve en geniş düzeyde de medeniyetler, politikayı sade çıkarlarını geliştirmek için değil, aynı zamanda kimliklerini tanımlamak için kullanıyorlar.'"

Timur bir yandan anlamaya, bir yandan da anladığını kısa notlar halinde yazmaya çalışıyordu. Yakup Bey ona zaman tanımak için biraz durdu, ıhlamurundan bir yudum aldı, sonra konuşmasına devam etti.

"Şimdi Timur Bey, diğerlerini ötekileştirerek kim olduğumu tanımladığımda, 'Ben erkeğim, sen kadınsın,' derim, 'Ben öğretmenim, sen öğrencisin,' derim. Bu yetmez, 'Benim param var, sen fakirsin,' derim ve en büyük ayrımcılığı da, 'Ben Müslüman'ım, sen gâvursun,' diyerek yaparım. Bu da yetmezse, 'Ben Türk'üm, sen Kürt'sün,' derim. Biri bana, 'Neden böyle yapıyorsun?' diye sorma cüretinde bulunursa önce öfkelenir, sonra derim ki, 'Ne cahilsin sen!' Unutma, bizler kime karşı olduğumuzu, kime düşman olduğumuzu anlayınca kim olduğumuzu keşfederiz."

Yakup Bey sustu, Timur'a baktı. Timur bu bakışlardan, Yakup Bey'in ondan bir soru sormasını beklediğini hissetti.

"Bu benim çocukluğumdan aşina olduğum bir durum Yakup Bey. Çevremde gruplaşmalar vardı. Örneğin bir yengem bir başka

yengeme küsünce, onun küstüğüne daha önce küsmüş olanlar hemen onun çevresinde toplanır ve sıkı kanka olurlardı. İçinde bulunduğum fakültede de aynı klikleşmeleri, gruplaşmaları görüyorum. Kim olduğumuzu başkalarını ötekileştirmeden tanımlamak mümkün değil mi?"

Yakup Bey, sorulmasını istediği soruyu duyan birinin memnuniyeti içinde konuşmasına devam etti.

"İşte burada değerler konusu işin içine giriyor. Kişi için öncelik ne, hangi değeri yaşatarak ilişki kuracak? 'Kadın ve erkek' ilişkisi kurabilir, ama onun ötesinde olanaklar olduğunu fark edip 'insan insana' ilişki de kurabilir. Aynı şey öğretmen-öğrenci, zengin-fakir, Müslüman-gâvur, Türk-Kürt ilişkileri için de geçerli.

"Amerika'da yüzyıl önce koyu bir ırkçılık vardı. O dönemden bugüne kadar geçen zamanda anlam çerçevesi içine giren öğelerde bir değişiklik olmadı. Ama bu anlam çerçevesi içinde yer alan öğelerin birbirleriyle ilişki kuruş tarzı, ilişki kuruş değerleri değişti. Irkçı bakış tarzı, 'Ben beyazım, sen siyahsın,' diyordu ve siyah olmayı aşağılanacak, iğrenilecek bir durum olarak görüyordu. Şimdi 'Ben beyaz insanım ve sen siyah insansın ve ikimiz de eşit haklara sahip, saygıdeğer, onurlu insanız,' diyor. Ve bu değişimin sonucu Amerikan toplumu yönetimin başına siyah bir başkan seçebiliyor. Bu durum, Türkiye'nin Ermeni kökenli Hıristiyan bir vatandaşını başbakan ya da cumhurbaşkanı seçebilmesi gibi bir durumdur. Hayal edebiliyor musun?"

Timur biraz şaşkın, biraz gergin, "evet" anlamında başını sallasa da böyle bir şeyi hayal etmekte bile zorlanıyordu. Yakup Bey, Timur'un gerginliğinin farkında olarak konuşmaya devam etti.

"Neden bunları anlatıyorum? Çünkü 'değerler' seçimlerimize yön veren şey, yaşamımızın yol haritasını belirlememizde vazgeçilmez olan inançlardır. Evet, değerler 'ilişki inançları'dır. 'A kişisi' ve 'B kişisi'nin ilişkisi nasıl olmalıdır? Bunun cevabı o toplum için, o kişi için 'istenen, tercih edilen' ilişkiyi belirler. Ve değerler

birine baskıyla, zorla kabul ettirilemez. Huntington'ın önemli bir gözlemi var; 'Güçleri ve kendilerine olan güvenleri çoğaldıkça, Batılı olmayan toplumlar, Batı tarafından kendilerine zorla kabul ettirilen değerleri reddediyorlar.' Huntington, birbirinden farklı beş medeniyet tanımlıyor:

1. Batı medeniyeti
2. İslam medeniyeti
3. Hint medeniyeti
4. Çin medeniyeti
5. Ortodoks Hıristiyan medeniyeti

"Ve şöyle bir tahminde bulunuyor; 'Yeni Dünya'da en yaygın önemli ve tehlikeli anlaşmazlıklar farklı kültürel varlıklara ait halklar arasında ortaya çıkacaktır.' Yani Timur Bey, bizim burada rahat rahat ele aldığımız, konuştuğumuz kavramlar, insanların gözünü kırpmadan uğrunda öldüğü ve öldürdüğü inançları kapsıyor."

Bir süre sustuktan sonra gülümseyerek, "Bakın Nesrin'le aranızda başlayan bir ilişki öyküsü bizi neleri konuşur duruma getirdi," dedi ve devam etti.

"Yaşam büyük, gerçekten çok büyük bir bütünün içinde yer alıyor. Ve o bütün içinde yer alan her şey, diğer her şeyle ilişki halinde. Çoğu zaman farkında olmadığımız bu ilişkiler, seçim yapma, karar verme zamanlarında hemen su yüzüne çıkarlar ve o zaman farkına varırız. Örneğin belki şu ana kadar hiç düşünmediniz ama sizi Paris'te salyangoz yemeye götürsem, sanırım pek mutlu olmazsınız!"

"Evet, olmam. Domuz eti de yemiyorum. Önceden yapılmış tercihlerim olduğunun, seçimler yapmam gerektiğinde farkına varıyorum."

Yakup Bey başıyla onayladı. "O yönden benzeşiyoruz. Bu ilişkileri tanımlayan inançlardır, değerlerdir. Değer bir inançtır. Bir şeyin bir başka şeyle nasıl bir ilişkisi olduğunu tanımlar; iyi-kötü,

istenir-istenmez, utanılacak-alkışlanacak, gizlenmesi gereken-herkese söylenilmesi gereken gibi.

"Ben burada iki ilişki kuruş tarzından bahsedeceğim. Birinci ilişki kuruş tarzı, anlam çerçevesi içinde farklılıkları öne çıkartır ve temel amacı kendini güçlü, diğerini güçsüz duruma sokmaktır. Burada hep bir 'sen-ben' ilişkisi söz konusu olacaktır. 'Sen' olan taraf hep, 'Siz bilirsiniz efendim,' tavrı içinde güçsüz, 'ben' olan taraf ise güçlü kişi durumunda olacaktır. 'Sen' olanın, 'ben' olandan korkması ve çekinmesi gerekmektedir. O nedenle bu tür ilişkiyi belirleyen değerler sistemine 'korku kültürü' adını veriyorum. Korku kültüründe güçlü olan gücünü kanıtlamak ve devam ettirmek için güçsüz olana 'gaddarlık' yapar. Bertrand Russell bu terimi, 'korku ve gaddarlık eğitimi' olarak kullanmıştır: Korku kültürünün *Tanımlama Süreci*, gaddarlık yapma eylemini bünyesinde taşır, beraberinde getirir."[21]

Yakup Bey gülümseyerek Timur'a bir örnek vermesini isteyip istemediğini sordu. Timur gülerek "evet" anlamında başını salladı. Yakup Bey konuşmaya devam etti.

"O zaman korku kültürü içinde kurulmuş bir evlilik ilişkisine, baskın olan erkeğin gözünden bakalım. Böyle bir erkek, 'Ben erkeğim, sen kadınsın,' diyecek ve bu farklılık sürekli olarak ön planda olacak. O, erkek olarak güçlü olmalı, karşı taraf da kadın olarak güçsüz kalmalı. Sürekli bu şekilde ilişki kuracaktır; tüm konuşmaları, etkileşimleri, yüz ifadesi, beden duruşu kendisini güçlü, karısını güçsüz durumda tutacak şekilde olmalıdır. Örneğin karısı ondan izin almadan konuşamayacak, evden dışarı çıkamayacak, yeni bir şey alamayacak, giyemeyecek, yeni bir kitap alıp okuyamayacak. Yani ona sormadan bir şey yapamayacak. Neden? Çünkü kendisi 'erkek' ve o 'kadındır' ve o kültür içinde karı koca ilişkisi bu farklılıklar üzerinde kuruludur."

---

21 Bertrand Russell, *Mutlu Olma Sanatı*, Say Yayınları, İstanbul, s. 18-19.

"Yani eşiyle kültür robotu hayatı yaşıyor."

"Evet. Erkek olarak tüm ilişki kuruş tarzında, o evde onun en güçlü olduğunu kimsenin, yani karısının, çocuklarının, varsa evde hizmet edenlerin unutmaması gerekir. O nedenle asık suratlı, her an biraz öfkeli ya da öfkelenecekmiş gibi bıkkın, gergin ve soğuk görünmelidir. 'Karı' onun yanında sürekli dırdır edememeli, istediği zaman konuşamamalıdır. Çocuklar yanına desturla yaklaşmalı ve o da sevgisini onları uyurken öperek göstermelidir."

Timur gülerek, "Aksi halde şımarırlar," dedi. Yakup Bey onaylayan bir baş hareketi yaptı ve anlatmaya devam etti.

"Dışarıda güler yüzlü olabilir ama evde asık suratlı, bıkkın, küskün ve öfkeli görünmelidir. Güler yüzlülük zayıflığın alametidir ve ona yakışmaz. Kadınlar güler yüzlü ve acıma duygusuna sahip olabilir ama onun erkek olarak asık suratlı ve insafsız, gaddar olması gerekir."

"Peki, gülerse, yani erkek ailede gülerse ne olur?"

"Gücünü kaybeder ve kimse ona 'saygı duymaz', yani korkulacak kişi olarak bakmaz. Korku kültüründe, 'saygı duyulacak kişi' olmak demek, 'korkulacak kişi olmak' demektir; aksi takdirde 'çoluk çocuğun oyuncağı' olur. Korku kültürü içinde yetişmiş bir erkek için bu ayıplanacak, utanılacak bir durumdur."

Timur, kılıbık lafının bununla ilişkisi olup olmadığını sordu. Yakup Bey gülümseyerek onu onayladı.

"Keskin gözlemcisiniz Timur Bey, evet, korku kültürü içinde bir erkeği utandıracak, yerin dibine geçirecek en kötü söz, ona kılıbık olduğunun söylenmesidir. O nedenle, evlenmeden bir gün önce baba oğluna, 'Karının ilk gece gözünü korkut, aksi halde karı sana yuları takar,' uyarısında bulunur. Babanın gurur duyması için evlendiğinde oğlu kazak erkek olmalıdır, kılıbık değil."

Korku kültüründe, "saygı duyulacak kişi" olmak demek, "korkulacak kişi olmak" demektir.

Yakup Bey, Timur'un dikkatle dinlemesinden memnundu.

"Timur Bey, öğretmen sınıfa girdiğinde öğrencileriyle nasıl ilişki kuracak, okul müdürü okulundaki öğretmenlerle nasıl ilişki kuracak, fabrika müdürü fabrikada çalışanlarla nasıl ilişki kuracak, devlet memuru, subay, polis, doktor vatandaşla nasıl ilişki kuracak? Hepsi için ayrı ayrı örnekler verebiliriz. Korku kültürü kendi içinde bütünlüğü olan, kendi içinde tutarlı, kapsamlı bir sistemdir ve ciddiye alınmalıdır. Kendine özgü müziği, mimarisi, aile yapısı, din anlayışı, siyaset anlayışı vardır. Özünde, ilişkilerde kimin kimden korkması gerektiğini tanımlayan ve güçlü olmayı temel kabul etmiş bir sistemdir."

Timur, ikinci ilişki kuruş tarzını sordu. Gülerek, "Beni öbür tarzda bir evlilik ve aile kurmaya götürün, merak ediyorum, o nasıl farklı olacak acaba?" dedi.

Yakup Bey, "Memnuniyetle," dedi ve anlattı. "İkinci ilişki kuruş tarzı, benzerlikleri öne çıkartır; ilişki kuranın temel amacı hem kendine hem de ilişki kurduğu insana hizmet etmektir."

Timur'un bunu anlaması için sustu, sonra tekrar etti; "Hem kendine hem de ilişki kurduğu insana hizmet etmek."

Timur anladığını göstermek için tekrar etti; "Korkutmak ve gaddarlık yapmak değil, hem kendine hem de ilişki kurduğu insana hizmet etmek," dedi. Ve ilave etti. "Önemli bir fark!"

Yakup Bey duyduğundan memnun, devam etti.

"Burada sen-ben değil, 'biz ilişkisi' söz konusu olacaktır. Biz demekle biz olunmaz, ilişkide 'biz değerleri'ni canlı tutmak, yaşatmak gerekir. Bu anlayışa göre, ilişki içinde olan her iki taraf da güçlü ve saygıdeğer olmaya hakkı olan kişilerdir. Biz ilişkisi içinde olanların temel dört 'biz değeri' vardır:

1. Saygı
2. Sevgi
3. Güven
4. Hizmet

Biz demekle biz olunmaz, ilişkide "biz değerleri"ni canlı tutmak, yaşatmak gerekir.

"İlişki içindeki her iki insanın öncelikle birbirine saygı duyması ve saygılı davranması temeldir. Saygının olması, sevgiyi, güveni ve hizmet bilincini getirir. O nedenle bu tür ilişkinin temelindeki değerler bütününe 'saygı-sevgi kültürü' adını veriyorum. Saygı-sevgi kültüründe kişiler, saygı ve sevgilerini yaşatmak için birbirlerine güvenir ve 'biz'e hizmet ederler. Korku kültürünün davranışa yansıması gaddarlık, sevgi kültürünün davranışa yansıması güven ve hizmettir."

Yakup Bey yine gülümseyerek, "Gelelim evliliğe Timur Bey," dedi ve Timur da dikkat kesildi.

"Sevgi kültürü içinde evliliğin temeli, bir tarafın 'erkek' ve diğerinin 'kadın' olması değildir. Evliliğin tarafları 'erkek insan' ve 'kadın insan', aile de insan insana temeller üzerine kurulu bir aile olacaktır. Erkek de kadın da farklı durumlarda farklı işler yapacaktır. 'Biz' olan ailede farklı işler aynı amaç için, evliliğin, ailenin sağlıklı yaşamı ve mutluluğu için yapılır. Bazı durumlarda erkek, diğer zamanlarda kadın güçlü olacak, ama bu güç farkı, her ikisinin de hizmetinde olacağı için hoşlarına gidecektir."

Yakup Bey elini uzattı ve Timur'un da aynısını yapmasını istedi.

"Avucunuzu açıp parmaklarınızı uzatın. Orta parmak daha uzun, değil mi? Korku kültüründe orta parmak, 'Ben hepinizden uzun, hepinizden güçlüyüm,' der. Böyle olunca diğer parmaklar orta parmakla şevkle, isteyerek iş birliği yapmazlar. Şimdi, sadece orta parmağınızı kullanarak şu boş bardağı tutmaya çalışın!"

Timur orta parmağıyla boş bardağı tutmaya çalıştı ama çok zor, hemen hemen imkânsızdı.

"Sevgi ve hizmet kültüründe orta parmak, 'Ben sizlerden biriyim, biz birlikte iyi bir ekibiz,' der. Böyle olunca diğer parmaklar şevkle, isteyerek iş birliği yaparlar. Tüm parmakları kullanarak bardağı kaldırmak ne kadar kolay, değil mi?"

Timur, Yakup Bey'in sözlerini anlayıp onayladığını göstermek istercesine su dolu bardağı kavrayıp kaldırdı.

"Bu kültürde erkek ve kadın, bir ekibin parçalarıdır. Sürekli o şekilde ilişki kurarlar. Tüm konuşmaları, etkileşimleri ikisini de iş birliği içinde ortak amaca hizmet eder durumda tutar. Bu aile bir ekip ve ilişkinin temelinde sevgi ve güven olduğundan, fikrini söylemek, evden dışarı çıkmak, yeni bir şey alıp giymek, yeni bir kitap alıp okumak için birbirlerinden haberdar olmaları yeter, izin almaya gerek olmaz. Çünkü paylaştıkları *Değerlendirme Sistemi* içinde kadın ve erkek, anne ve baba olarak ikisi de saygıdeğer, güvenilir, sevilmeye layık insanlardır. Birlikteliklerinin amacı bu birlik içinde birbirlerini severek, birbirlerine güvenip hizmet ederek kendi varoluşlarını tüm potansiyelleriyle yaşamaktır."

Korku kültürünün davranışa yansıması gaddarlık, sevgi kültürünün davranışa yansıması güven ve hizmettir.

"Yani eşler, kendi seçimlerini yapabilen birer olgun şahsiyettir."

"Evet, aynen öyle. Aile üyesi olarak eşlerin ve çocukların ilişkisindeki temel niyet sevgi ve hizmet etmek olacaktır. Sevgi ve hizmet niyeti olan insanın güler yüzlü, sevecen, dinlemeye ve yardım etmeye hazır bir görünüşü olacaktır. Erkek kadını, kadın erkeği özler; birlikte hem kafa hem de gönlün katıldığı sohbetler kurarlar. İstedikleri zaman susar, istedikleri zaman konuşurlar. Çocuklar da hem sevildiklerini hem sayıldıklarını bilirler."

Timur güldü.

"Şımarmalarından korkulmaz yani, değil mi hocam?"

"Korkulmaz! Biz bilincindeki bir ailenin üyeleri her şeyden önce kendi içlerinde birbirine saygılı ve sevecendir. Bu ailede birinin mutluluğu herkes için önemlidir ve birbirlerini mutlu etmek için ellerinden geleni yapmaya hazırdırlar. Biz bilinci ailesi aile dışındakilere de güler yüzlüdür. Biz bilinci ailesinde güler yüz zayıflığın değil, insan olmaktan korkmayacak gerçek güce sahip

Biz bilinci ailesinde güler yüz zayıflığın değil, insan olmaktan korkmayacak gerçek güce sahip olmanın, olgun insan olmanın ifadesidir. İnsanlığından korkmayan kadın ve erkek güler yüzlü olur.

olmanın, olgun insan olmanın ifadesidir. İnsanlığından korkmayan kadın ve erkek güler yüzlü olur. Merhamet duygusu empatinin, insaflı olmanın, olgun insan olmanın belirtisidir.

"Biz bilinci içinde, 'kılıbık' ve 'kazak' laflarının, dikkate bile alınmayacak sağlıksız kavramlar olduğunu her iki taraf da bilir. Korku kültüründeki güçlü ve baskın erkek zihniyeti, sevgi ve hizmet kültüründe dönüşüme uğramıştır. Bu dönüşüm içinde ailedeki herkeste, anlamlı ve coşkulu bir yaşam sürmek temel amaç haline gelmiştir. Sevgi kültürü içinde bir babayı üzecek, düşündürecek şey, oğlunun veya kızının evliliğinde mutsuz ve huzursuz olmasıdır. Oğlan babasının gurur duyacağı şey oğlunun kazak olması değil, mutlu, anlamlı, coşkulu, ahenk içinde bir aile yaşamının olmasıdır. Kız babası, kızının mutsuzluğunu kader olarak kabul edemez; aile mutlu olmak için vardır, birinin diğerini ezmesi için değil!"

Yakup Bey konuyu geliştirmeye karar verdi ve "Aile içinden çıkalım, yaşamın diğer yönlerine bakalım," dedi. "Öğretmen sınıfa girdiğinde öğrencileriyle nasıl ilişki kuracak? Öğretmen-öğrenci olarak mı, yoksa öğretmen insan, öğrenci insan olarak mı? Okul müdürü okulundaki öğretmenlerle nasıl ilişki kuracak? Öğretmen-müdür olarak mı, yoksa elin parmaklarındaki gibi bir ekibin parçası olarak, öğrencilere ve ülkenin geleceğine hizmet etmek için bir araya gelmiş, eşit ve onurlu profesyonel insanlar olarak mı?"

Yakup Bey bir gazete kesiği çıkardı ve başlığını okudu; "Öğretmeni Emekli Eden Manzara" dedi. Antalya'da bir okulda 21 yıldır görev yapan 35 yıllık bir tarih öğretmeni, geçen öğretim yılı sonunda derse girdiği sınıfta biri hariç tüm öğrencilerin uyuduğunu görünce emekliye ayrılmış. Öğretmenin emekli olması üzerine

Eğitim İş Antalya Şubesi'nce veda töreni düzenlenmiş. Gazete, öğretmenin resmini koymuş ve resmin altında şu açıklama yer alıyor:

> Sigarayı bile söndürmüyorlar. Öğrencilerin derslere verdiği önemin çok düştüğünü vurgulayan öğretmen, "Okulun önünde sigara içen öğrencilerin yanlarına gittiğimde içmeyi sürdürüp, 'Okulun içinde içmiyoruz,' diye rahat cevap verebiliyorlar," dedi.

"Bu haberi okuyunca değerli bir öğretmenin yıllarını verdiği mesleğinden hayal kırıklığı içinde, mutsuz ayrıldığını görüyoruz. Bunu gazete haberi yapmak toplum için önemli bir hizmet, böylece bir öğretmenimizin hayal kırıklığını öğrenmiş olduk. Emekli olan öğretmenlerimizin yüzde kaçı bu tür hayal kırıklıklarıyla mesleklerinden ayrılıyorlar, merak ediyorum.

"Tarih öğretmenimiz kim bilir hangi ideallerle öğretmen oldu, ne gibi mesleki mutluluklar ve hayal kırıklıkları yaşadı, bilmiyoruz. Eğitim sistemi içinde bu öğretmenin mesleki mutluluğunu veya hayal kırıklığını önemseyen bir makam var mı acaba? Eğer sevgi ve hizmet kültürü içinde eğitimde biz bilinci oluşmuşsa öğretmenin ve öğrencinin mutluluğu önemsenir. Ben Milli Eğitim'de etkili olsam, bunu görev edinen bir daire oluştururdum. Her yıl emekli olan öğretmen ve yöneticilerle mesleki yaşamlarının değerlendirmesini yapar ve yıllar içinde oluşan değişimleri takip ederdim.

Korku kültürü içinde eğitimde sen-ben bilinci oluşmuşsa öğretmenin ve öğrencinin mutluluğu önemsenmez. Kimin kime hükmedeceği önemsenir.

"Eğer korku kültürü içinde eğitimde sen-ben bilinci oluşmuşsa öğretmenin ve öğrencinin mutluluğu önemsenmez. Kimin kime hükmedeceği önemsenir. Öğretmen 'öğrenci robot' bekleyecektir, okul da sınıfa giren, dersini anlatıp çıkan 'öğretmen robot.' Öğretmen asık suratlı ve korkutan, öğrenci ise ezik ve sinmiş olmalıdır.

"Sevgi ve hizmet kültürü içinde öğretmen, uyuyan öğrencilere öfkelenip emekli olmak yerine öğrencilerle bir ilişki kurmayı düşünüp onların kim olduğunu, hayata bakışlarının ne olduğunu, hangi tür ailelerden ne gibi beklentilerle okula geldiklerini, tarih dersi deyince ne beklediklerini ve ne anladıklarını ve neden böyle algıladıklarını araştıracak, bu durumun nedenlerini öğrenmeye çalışacaktır. Niçin? Çünkü onların eğitimine hizmet etmek için öğretmen olmuştur. Niçin? Çünkü öğrencileri ve öğretmeyi sevdiği için öğretmen olmuştur. Öğrencileri, kendini, okul müdürünü ve öğrencilerin anne-babalarını bir elin farklı parmakları olarak görür. Hepsi ekibin önemli ve vazgeçilmez üyeleridir.

Korku kültürüne özgü öfke ve yargılama yaklaşımı, anlama ve sevginin gelişmesini engeller.

"Korku kültüründe önemli olan sigara içen öğrencilerin öğretmeni görünce içtikleri sigarayı saklamalarıdır. Sevgi ve hizmet kültüründe önemli olan, öğrencilerin nasıl bir bilinçle sigaraya başlayıp içmeye devam ettiklerini keşfedip, gereği için yol ve yöntemler geliştirmeleridir. Gazetedeki örnekten yola çıkarsak, Antalya'da Akdeniz Üniversitesi Eğitim Fakültesi'nden bir öğretim üyesiyle ilişki kurarak bu çocukları konu edinen bir yüksek lisans ya da doktora çalışması yapma olanakları araştırılabilir. Akdeniz Üniversitesi buna ilgi duymuyorsa, duyan bir başka eğitim kurumu bulunabilir.

"Öğretmen bizim öğretmenimiz, çocuklar bizim çocuklarımız. Öğretmeni de çocuklarımızı da yargılayarak aydınlık ve insanca bir gelecek yaratamayız. Korku kültürüne özgü öfke ve yargılama yaklaşımı, anlama ve sevginin gelişmesini engeller. Sorunlarımızı bilimsel bir gözle görüp değerlendirmek, sevgi yaklaşımıyla çözüm ve hizmet fırsatlarını araştırmak saygı ve sevgi kültürünün tavrıdır. Bence en akıllıca ve en dürüst seçim budur. Bu akıllıca

ve dürüst seçimi biz yapmazsak, bizim dışımızda biri gelip bizim için yapmaz, yapamaz."

Timur bu sözü not aldı ve Yakup Bey'e bir soru yöneltti.

"Yakup Bey, bu dediğinizden hareket ederek, 'Yargılamanın ve öfkenin olduğu yerde anlama eksikliği var,' diyebilir miyiz?"

Yakup Bey, "Evet Timur Bey," dedi ve devam etti, "anlamanın olduğu yerde öfke, öfkenin olduğu yerde anlama gelişemez."

"Bu söylediklerinizi yalnız aile ve okul için değil, toplumun tüm kurumları için geçerli, değil mi Yakup Bey?"

Yakup Bey gülümsedi, "Tabii, toplumun tüm kurumları için geçerli," dedi ve devam etti. "Bir fabrika için de geçerli. Fabrika müdürü fabrikada çalışanlarla nasıl ilişki kuracak, ekibin bir parçası olarak mı, yoksa 'En güçlü benim, benden korkun,' diyen asık suratlı biri olarak mı gözükecek?"

"Öyle diyorsunuz Yakup Bey ama güler yüzlü bir fabrika müdürünü çalışanlar ciddiye alır mı?"

"Gerçekçi ve yerinde bir soru. Korku kültürü içinde büyümüş biri, onunla sevgi ve saygı kültürü ilişkisi kuran birine nasıl tepki verir? Benim küçük ölçekli bir banka için verdiğim bir konferansta, genel müdür yardımcısı şöyle bir durum anlatmıştı; 'Üç yaşında ailemle birlikte Avustralya'ya göç etmişiz. Otuz beş yaşında Türkiye'ye geri geldim, askerliğimi yaptım, daha sonra bu bankada çalışmaya başladım. Şimdi genel müdür yardımcısı olarak görev yapıyorum. Çalıştığım katta benden üç mevki aşağıda olan bir yönetici, Çaycı Hüseyin'e, 'Hüseyin, üç çay getir, biri açık olsun!' diye sertçe emrediyor ve isteği hemen yerine getiriliyor. Ben aldığım terbiye gereği, 'Hüseyin Bey, bir çay rica ediyorum, lütfen açık olsun,' diyorum, beni duymuyor bile. Ne yapmam gerekiyor?'"

Anlamanın olduğu yerde öfke, öfkenin olduğu yerde anlama gelişemez.

"Evet Yakup Bey, aynı şey, sınıfta öğrencisine güler yüz ve şefkatle davranan

öğretmene de olur. Hastasına yumuşak davranan doktora da olur, vatandaşa kibar ve anlayışlı davranan polise de! Ne önerirsiniz?"

"O genel müdür yardımcısına iki soru sormuştum:

1. Siz sadece Çaycı Hüseyin'in davranışıyla mı ilgileniyorsunuz, yoksa o yöneticinin ve bankada çalışan tüm personelin tavrıyla da ilgileniyor musunuz?

2. Şimdi, şu an, burada göreceğiniz bir değişim mi istiyorsunuz, yoksa banka var olduğu sürece devam edecek bir kültürel değişim mi oturtmak istiyorsunuz?

"Korku kültüründen saygı ve sevgi kültürüne geçiş, *Değerlendirme Sistemi*'nin yeniden yapılandırılmasını gerektirir. Böylesi bir kültür değişimi doğası gereği uzun solukludur ve o nedenle önemli stratejik şekilde planlanmalı ve yürütülmelidir. Bu, kendi başına uzun uzun konuşulacak bir konudur. Ama iki kültür sistemi olduğunu bilmek ve her birini tanıyabilmek önemlidir.

"Nasıl korku kültürü bir sistemse ve kendine özgü müziği, mimarisi, aile yapısı, din anlayışı, siyaset anlayışı varsa saygı, sevgi ve hizmet kültürü de bir sistemdir ve onun da sevgi kültürüne özgü müziği, mimarisi, aile yapısı, din anlayışı, siyaset anlayışı vardır. Konuştuğumuz bu boyut tahmin edebileceğiniz gibi *Değerlendirme Sistemi*'nin KENDİ İÇİNDE BÜTÜNLÜK boyutunu ifade eder. Bu boyut *Değerlendirme Sistemi*'nin kendi içinde ne kadar tutarlı olduğunun göstergesidir. Eşini sevdiğini söyleyip onu başkalarıyla aldatan, güvene önem verdiğini söylerken kendisi yalan söyleyen biri tutarsızlığa bir örnektir.

"Timur Bey, bana göre Samuel Huntington'ın sözünü ettiği medeniyetler çatışması iki *Değerlendirme Sistemi*'nin çatışmasıdır."

Yakup Bey, düşüncelerini toplamak için biraz sustu, ardından ciddi bir yüz ifadesiyle devam etti.

"Gelecek önemli, nasıl bir gelecek yaratıldığı önemli," diyerek giriş yaptı ve şöyle dedi:

1. *Değerlendirme Sistemi* saygı ve sevgi kültürünün 'biz değerleri'ni yansıtıyorsa bir tür gelecek, korku kültürünün 'sen-ben değerleri'ni yansıtıyorsa başka tür bir gelecek yaratacaktır. Ben burada şöyle bir tahminde bulunacağım: Biz değerleri'yle ilişki kuran toplumlarda yaşayan insanlar 'sen-ben değerleri'yle ilişki kuran toplumlarda yaşayan insanlardan uzun vadede daha üretici, daha sağlıklı, daha mutlu ve barışçıl olacaklardır.

2. Bireyin doğasında, doğuştan, saygı ve sevgi kültürü değerlerini sezen, bilen ve tercih eden potansiyel bir öz vardır.

3. Yüzyılları kapsayan bir zaman dilimi içinde insan toplumlarının evrimi, inişler çıkışlar olsa da, insanı ve tüm doğayı içeren biz bilinci yönünde olacaktır.

"Bakın Timur Bey, bütün bunların temelinde yatan ana varsayım şudur: Gerçekte olması gereken, biz değerler sistemidir. Bu demek oluyor ki herhangi bir bireyin, ailenin, kurumun ya da bir toplumun *Değerlendirme Sistemi* GERÇEKLE UYUMLULUK boyutunda yüksek ise o birey, aile, kurum ve toplum biz değerlerini yansıtacaktır."

Güzel bir gün geçirmekle birlikte, ikisi de yorulmuş, ayrılma zamanı gelmişti. İkisinin de yapması gereken işleri vardı. Çaylarını bitirdikten sonra, hangi gün yeniden görüşebileceklerini konuştular. Bir sonraki buluşmayı üç dört hafta sonra yapmak üzere anlaşıp ayrıldılar.

21

Kendi İçinde Bütünlük ve Aşkınlık

En temel özgürlük, insanın kendisi olarak yaşamında var olabilmesi ve kendi bütünlüğünü yaşayabilmesidir; dürüst insan özgürdür.

YAKUP BEY BİR sonraki buluşmaları için daha önce gitmiş oldukları Beyoğlu'ndaki kitapçının üçüncü katındaki çay salonunu önerdi. Timur da o mekândan hoşlanmıştı, Yakup Bey'in önerisini kabul etti. Buluştuklarında daha önce oturmuş oldukları masanın boş olduğunu görünce, yine orada oturmaya karar verdiler. Yakup Bey Taksim, Timur ise Galatasaray yönüne bakacak şekilde oturdu. Dışarıda biraz sonra yağabilecek gibi bir hava vardı. Buna rağmen İstiklal Caddesi'nde bir insan seli akışı devam ediyordu. Bu selin akışını, sadece arada sırada geçen tramvay ve zabıta araları bölüyordu.

Yakup Bey hazırlıklı gelmişti, çantasından bir kitap çıkardı ve Timur'a verdi. Yazarı Prof. Dr. Yılmaz Özakpınar'dı.[22]

"Önemli bir kitap, ileride okumanızı öneririm. Prof. Özakpınar, değerli hocam Prof. Mümtaz Turhan'ın yetiştirdiği kıymetli bir bilim insanıdır. Bu kitabı getirdim, çünkü şu ana kadar ele aldığımız tüm kavramların doğal uzantısı olarak topluma, kültüre ve uygarlığa bakmak istiyorum. Bu konu Tanzimat'tan bu yana Osmanlı

22 Yılmaz Özakpınar, *Kültür ve Medeniyet Anlayışları ve Bir Medeniyet Teorisi,* Ötüken Neşriyat A.Ş., İstanbul.

'münevverini', sonra Cumhuriyet 'aydınını' ilgilendirmiştir. Prof. Mümtaz Turhan da bu alanda kendine özgü fikirleriyle tanınmıştır. Bu, geniş kapsamlı bir konudur ve farklı düşünen aydınlar bu konuda sürtüşme, atışma ve çatışma içine girmişlerdir ama ne yazık ki birbirleriyle sohbet içine girememişlerdir. Yani *Tanımlama Sistemi* ve *Değerlendirme Sistemi*'nden yola çıkarak toplumsal değişmeyi ele almamıza ve bu değişimin planlanması ile yönetimi konularını gözden geçirmemize bu kitap vesile olacak."

Timur bir gözlem yaptı.

"Yakup hocam, birey olarak benim anlam verme sürecimden başladık, şimdi toplumsal değişim konularında konuşur duruma geldik. Ben toplumla ilgili olarak konuşan birçok yazar okudum ama onlar hiç bireyden bahsetmiyorlar. Siz ise bireyden, yani benden yola çıkarak bu noktaya geldiniz."

"Yaptığınız gözleme katılıyorum Timur Bey, bireyden topluma giden bir yol izledim ama bazı bilim insanları toplumdan bireye giden bir bakış tarzını yeğler. Her iki tarz da bilimsel ve geçerlidir. Yılmaz Özakpınar'ın yaklaşımı toplumdan bireye giden bakış tarzına daha yakındır. Bu açıdan farklı yöntemleri benimsesek de Özakpınar'ın kitabında önemli gördüğüm ve sizinle paylaşmak istediğim temel bazı kavramlar var."

Yakup Bey kitabı açıp yüksek sesle okumaya başladı; "İnsan yalnızca dış dünyanın farkında değildir, farkında olduğunun da farkındadır. Sembollerle düşünen insan düşündüğünün bilincindedir... İnsan neslinin devam etmesi, insanların aileden başlayarak çeşitli toplumsal yapılar meydana getirmesine bağlıdır."

Yakup Bey burada durdu.

"Farkındaysanız, toplumsal yapılar meydana getirme konusunda bir seçimden değil, bir zorunluluktan söz ediyor. Bu şu demek: Dünyanın neresinde ve tarihin hangi zamanında olursa olsun, insanın yaşamını sürdürdüğü bütün toplumlarda bu sosyal yapıları görürüz. Toplumsal değişimi planlarken bunu bilmek

önemli. Böylece topluma özgü aile, komşu, mahalle, ticaret, din gibi evrensel yapıları dikkate almak gerektiğini anlarsın!"

"Peki, bunlar dikkate alınmazsa ne olur?"

"Toplumsal değişim başarısız olur. Bu da sorunları çözmek yerine daha da artırır ve toplum daha sağlıksız hale gelir. Örneğin askeri darbelerin yapıldığı veya diktatörlükle idare edilen toplumlarda bu durum söz konusudur. Böyle toplumlarda insanlar öfkeli, saldırgan, aç ve çaresizdir. Bu öfke ve saldırganlığı toplumun başındaki gaddara gösteremedikleri için birbirlerine ve yabancılara gösterirler."

"Yani çözüm getirmesi beklenen bir darbeden sonra zamanla sorunlar çoğalıyor ve sağlıklı bir toplumsal değişim süreci bir türlü başlayamıyor."

"Evet, öyle. Şimdi kitapla ilgili konuşmaya devam edelim. Toplumsal yapıların sürekliliğini sağlayan şey, bireyler arasındaki davranış etkileşimini düzenleyen kurallardır. Yetişmekte olan bireyler bu kuralları gözlemledikleri davranışlardan soyutlayarak öğrenir. Timur Bey, ben bir adım ötesine geçtim ve size kuralların arkasında yatan değerlerden söz ettim. Bir toplum içinde yaşayan bireylerin ilişkilerini düzenleyen ve belirli şartlarda beklenen davranış şekillerini belirleyen davranış kuralları, ahlak dediğimiz değerleri temel alır. Toplum yapısı bu ahlak değerlerine dayanır.

"Kurallar ile değerler arasında önemli bir ayrım var. Kurallarla yönetilen bir toplum ile değerlerle yönetilen bir şirket farklıdır. Aynı karşılaştırmayı, yasalarla yönetilen bir toplum ile adaletle yönetilen bir toplum arasında da yapabiliriz. Kitabı okurken göreceksiniz, Yılmaz Hoca da 'ahlak nizamı', yani düzeni kavramını kullanırken aslında değerlerden ve *Değerlendirme Sistemi*'nden söz ediyor."

Kısa bir soluklanmadan sonra konuşmasına devam etti.

"Timur Bey, böylece Özakpınar *Değerlendirme Sistemi*'nin tanımını ve ne işe yaradığını açık seçik belirtmiş oluyor. Özakpınar diyor ki, 'İnsan kendi fiillerini bir imkânlar alanı içinde kendi bilinçli kararı ile seçer.' Bu ifadede Özakpınar kültür robotu olarak

seçim yapan insan ile şahsiyet olmuş insan arasında bir ayrım yapmadan, insanı 'hayvan olmayan yaratık' olarak ele alıyor. Ve şöyle diyor; 'Hayvanın davranışlarını düzenleyen kurallar biyolojik olarak ayarlanmıştır ve o kurallara ahlak denilemez. Ahlak bilinçli bir seçme ve değerlendirme içerir, insan imkânlar alanında seçim yapar ve yaptığı seçimi 'iyi' veya 'kötü' olarak niteleyebilir.' Nasıl, rahat takip edebiliyor musunuz Timur Bey?"

"Ediyorum Yakup Bey, gayet iyi takip ediyorum."

"Şimdi önemli bir ayrımın altını çizerek Prof. Özakpınar şunu söylüyor; 'Kültür ve medeniyet doğada kendiliğinden yoktur, insan ürünüdür. İnsan bu ürünleri bir imkânlar alanı içinde kendi tercihleriyle oluşturur. Kültür insan zihninin görüş, bakış, tasarım, tahayyül, duygulanma, anlayış ve değerlendirme tarzıyla ilgilidir. Her toplumun kültürü vardır. Ama medeniyete vücut veren şey insanın kendi zihninin başlı başına bir imkân kaynağı olduğunu fark etme yeteneğidir.' Ben bu yeteneğe *Değerlendirme Sistemi*'nin AŞKINLIK boyutu diyorum. Aşkınlık sayesinde gözlemleyen bir bilinç kazanan insan kendi zihninin dışına çıkar, kendi zihnini ve varlığını rasyonel bir bakış açısıyla gözlemleyebilir ve tasarımlayabilir. Böylece kendi varlığına ve hayatına anlam kazandıran insan, yani bizim 'şahsiyet olmayı başarmış' dediğimiz kişi, o anlama uygun bireysel hayatlar ve o tür bireysel hayatların yaşanabileceği topluluklar oluşturur. İşte uygarlık böyle ortaya çıkar. Bu oluşumda hem 'rasyonel düzey', yani *Tanımlama Sistemi* hem duygusal düzey, yani *Değerlendirme Sistemi* de sürekli işin içindedir."

"Yakup Bey, izninizle anladığımı özetlemek istiyorum. Biyolojik güdülerine göre davranan hayvanlardan farklı olarak, insanların davranışları bilinçli bir seçim ve değerlendirme içerir. Bu seçimler toplumların kültürünü oluşturur. Bir toplumda uygarlığın oluşabilmesi içinse en temel koşul, o toplumdaki insanların kendi değerlerini seçebileceklerinin farkında olmasıdır. Yani bir toplumun bilinçli bir biçimde kendine özgü bir uygarlık geliştirebilmesi için

Kendi özgür seçimleriyle yaşayan insanlar birer şahsiyet olurlar, şahsiyet olma sürecini başarmış insanların çoğunlukta olduğu bir toplum da uygar bir toplum olur.

AŞKINLIK boyutunu gerçekleştirmiş olması gerekir. Sanırım bu durumda bireyler arasında değer farkları olabileceğini de göz önüne almalıyız. Böyle bir toplumda yaşayan insanlar, kendi *Değerlendirme Sistemleri*'nin dışına çıkabilir, onu dışarıdan inceleyebilir, kendi aralarında hangi değerleri, niçin seçtikleriyle ilgili bir sohbet oluşturabilirler. Ki sanırım bu, demokrasiyi yaşayan ve yaşatan toplumlarda mümkün olmaktadır."

Yakup Bey gözleri ışıl ışıl dinledi ve bitirince, "Şahane!" dedi. Timur'un bu özetlemesinden etkilenmişti. Konuşmasına şevkle devam etti.

"Farkında mısınız Timur Bey, bütün bu söylenenler kişinin kültür robotu olmaktan çıkıp bir şahsiyet olmasını öngörüyor. Ben şöyle anlıyorum, kendi özgür seçimleriyle yaşayan insanlar birer şahsiyet olurlar, şahsiyet olma sürecini başarmış insanların çoğunlukta olduğu bir toplum da uygar bir toplum olur. Yılmaz Özakpınar'ın kitabındaki ifadeyle, 'Medeniyet, insanın biyolojik zorunlulukla şu ya da bu şekilde yaptığı fiillerin üstüne yükselerek kendi zihninde belirlediği bilinçli bir ruhi istikamete göre fiillerini üretmesidir.'"

Timur, "ruhi istikamet" kavramının anlamını sordu.

"Ben bu kavramdan *Tanımlama* ve *Değerlendirme Sistemi* 'niyeti'ni anlıyorum Timur Bey. Korku kültürünün ruhi istikameti, yani niyeti 'güç' elde ederek 'ben çıkarına' denetlemektir, sevgi kültürünün ruhi istikameti, yani niyeti ise 'biz çıkarına' hizmet etmektir. Akpınar kitabında şöyle diyor:

> Biyolojik ihtiyaçların doğrudan güdümüne bağlı kalmadan ve doğaya doğrudan reaksiyon yapma düzeyini aşarak rasyonel planda problemler çözmek, bilinçli tasarımlar yapmak, fiillerini o tasarımlarla tutarlı olarak kararlaştırmak, böylece biyolojik ihtiyaçlar

dışında yeni fiil alanları meydana getirmek, medeniyetin psikolojik kaynağıdır. Büyük kültür eserlerini doğuran bu kaynaktır. Bütün medeniyetlerde bilinçli ve rasyonel düzeyde muhasebesi yapılan bir inanç vardır.

Yakup Bey burada durdu, "Timur Bey, bu cümleye dikkat etmenizi istiyorum," dedi. "'Bütün medeniyetlerde bilinçli ve rasyonel düzeyde muhasebesi yapılan bir inanç vardır.'"

Timur bir süre düşündü ve sordu.

"Bu iddialı bir genelleme değil mi Yakup hocam?"

"Size öyle mi geldi?"

"Evet. Bir his olarak bir düzen olduğunu anlarım ama sanki bir uygarlık muhasebe merkezi var ve burada uygarlığın hesapları tutuluyor gibi bir anlayış bana gerçekçi gelmiyor."

"Timur Bey, nasıl ki bir dilin grameri kuşaktan kuşağa aktarılabiliyorsa, bir toplumun uygarlık nizamının temeli olan değerler de bu şekilde kuşaktan kuşağa aktarılır. Yazarlar, sanatçılar, yöneticiler, gelenekler ve görenekler bu değerlerin aktarıcısı ve muhasebecisi olmaktadır."

Yakup Bey, kitaptan okumaya devam etti.

Bağlandıkları inancın ve ahlak nizamının bilinçli ve rasyonel düzeyde muhasebesini yapan toplumlar o inanç ve ahlak nizamına sahip olmanın güvenini duyar. Medeniyetin ruhi temeli bir inanç, toplumsal temeli o inanca bağlı ahlak nizamıdır. Bu temeller üzerinde birleşmenin bilincini ve güvenini duyan insanlar o inancı ve ahlak nizamını yaşatacak devlet teşkilatını ve iktisadi yapıyı kurarak büyük kültür eserleri meydana getirir.

Yakup Bey burada durdu ve Timur'un bir şeyler söylemesini beklercesine baktı. Timur biraz düşündükten sonra şöyle dedi:

"Yakup Bey, 'inanç' dediğiniz zaman hemen benim aklıma din geliyor. Ve hemen ardından, 'Dini inancı temel almayan değerlerden

ahlak nizamları kurulabilir mi?' sorusu geliyor. Başka bir deyişle, ahlaklı insan olmak için bir dine mensup olmak gerekir mi?"

Yakup Bey yine beklemediği bir soruyla karşılaşmıştı. Bir süre düşündükten sonra cevap verdi.

"Timur Bey, ben Amerika'ya gitmeden önce dindar insanın ahlaklı olacağını, dini önemsemeyen insanın ahlakı da önemsemeyeceğini düşünürdüm. Amerika'da Ralph Hupka adında, motivasyon konusunda araştırmalarıyla tanınmış bir psikoloji profesörüyle tanıştım. On dört ay kadar Kaliforniya'da onun evinde kaldım. Ralph'ın dini inancı yoktu ama çevreyi korumaya önem verirdi, israfı hiç sevmezdi. Gereksiz su kullanımını ve elektrik lambalarının açık kalmasını önlemeye çalışır, dönüşümü destekler ve kendi çapında sivil toplumlara yardım ederdi. Kapı komşumuz Ruth doksanlı yaşlarda bir hanımdı. Ruth koyu Katolik'ti ve her hafta mutlaka kiliseye giderdi. Ralph onunla iyi komşuluk yapar, onun işlerine yardım eder, haftalık alışverişe giderken onu da birlikte götürür ve bir saati aşkın alışverişten sonra Ruth'un torbalarını evine taşırdı. Bu her hafta böyle devam ederdi. Amerikalıların materyalist olduğunu düşündüğüm ve ayrıca Ralph'ın dindar olmadığını bildiğim için bir gün, 'Ruth'tan ne kadar para alıyorsun Ralph?' diye sordum. Hiç beklemediği bir soruyla karşılaşan Ralph'la aramda şöyle bir konuşma geçti:

"'Ruth'tan para almam mı gerekiyor?'

"'Yardım ediyorsun ya!'

"'Evet, yardım ediyorum, para almam mı gerekiyor?'

"'O kadar zaman veriyorsun, her hafta onu markete götürüyorsun, ayrıca torbalarını taşıyorsun, para almıyor musun?'

"'Yakup kendinden utanmalısın! Sen Ruth'u tanımıyor musun? O tatlı bir hanımefendi.'

"'Ama o koyu bir Katolik, dindar.'

"'Evet, bu seni rahatsız mı ediyor?'

"'Hayır, beni rahatsız etmiyor ama seni rahatsız edeceğini sanıyordum!'

"'Benim için önemli olan birinin iyi insan olması ve Ruth olgun, iyi bir insan. Ona yardım etmekten mutluyum. İsterse bir günümü, ihtiyacı varsa daha fazlasını veririm. Nereden çıkardın bu para meselesini?'

"Özür diledim ve sustum. Bir süre düşününce niye böyle düşünmüş olduğumu anladım. Burada, bir Danimarka-Rize-İnek algılama kalıbı vardı ve şöyle işliyordu:

1. Amerikalılar materyalist; paradan başka hiçbir şeye değer vermez.

2. Ralph Amerikalı, o da paradan başka hiçbir şeye değer vermez.

3. Ralph dindar değil; konuşmalarımızda bunu bana söyledi.

4. O nedenle Ralph, sevap kazanmak için, cennete gitmek için, Allah rızası için yardım etmez.

5. Ruth'a yardım etmeyi bir ya da iki kez değil, sürekli yaptığına göre buradan bir çıkarı olmalı.

"Bana, 'Kendinden utanmalısın,' demişti, gerçekten utanmıştım. Ralph, din temelli olmayan bir değer sistemi içinde düşünüp davranıyordu. Anlamıştım ki ahlaki yönden Ralph'ın bulunduğu aşama, sevap kazanmak, cennete gitmek için yardım edenlerden daha yüksekti, çünkü hiçbir çıkar içermiyordu.

"'Bir medeniyet oluşması için bir din gerekli mi?', üzerinde önemle durulması gereken bir soru. Kitabından anladığım kadarıyla Yılmaz Özakpınar bu soruya, 'Evet' diyor. Öte yandan Samuel Huntington ve Sam Harris gibi düşünürler uygar bir toplum için din temelli değerler sistemine gerek olmadığını iddia ediyorlar.[23] Bu konu, yani ahlak sisteminin temelleri konusu ciddi bir felsefi tartışma konusu olarak canlılığını korumaktadır."

Timur dikkatle dinledikten sonra bir soru sordu.

---

23 Sam Harris, *İnancın Sonu (The End of Faith)*, Kuzey Yayınları, İstanbul, 2014.

"Her uygarlık bir değer sistemi üzerine kurulu olacağına göre, farklı da olsa her uygarlığın temelindeki inanç ve ahlak nizamı, kendi insanlarına güven duygusu içinde bir yaşam sunacaktır. Ama tarihe baktığımız zaman bırakın farklı uygarlıkları, aynı uygarlığı paylaşan bir toplum içinde veya toplumlar arasında bile sürekli sürtüşme, çatışma ve mücadelelerin olduğunu görüyoruz."

Timur'u dikkatle dinleyen Yakup Bey konuştu.

"Nitekim, yaklaşık doksan sene önce yaşanan II. Dünya Savaşı, Batı medeniyetine ait toplumlar arasında çok kanlı savaşlara sahne olmuştur. Bu yüzden her uygarlığın güven ve barış getireceğini söyleyemeyiz. Önemli olan konuyu gözden kaçırmamak gerekir: Bir toplumun uygarlığı korku ve gaddarlık kültürünün değerleri üzerine mi, yoksa saygı-sevgi hizmet kültürünün değerleri üzerine mi kurulu? Bu nasıl anlaşılır? Bana göre kolay. Bir toplumda insanlar birbirlerine ve devletlerine güveniyorlar mı, adalet sistemi gerçekten adalet dağıtıyor mu? 'Evet, güven ve adalet var,' diyorlarsa o toplumun *Değerlendirme Sistemi* biz bilinci değerlerini yaşatıyordur. Güven ve adaletin olmadığı toplum ve uygarlıklar korku ve gaddarlığı temel alan *Değerlendirme Sistemi* üstüne kuruludur. Güven ve adaletten onlar, güçlünün gücünü koruyacak yasaları anlar.

Bir toplumda insanlar birbirlerine ve devletlerine güveniyorlar mı, adalet sistemi gerçekten adalet dağıtıyor mu? "Evet, güven ve adalet var," diyorlarsa o toplumun "Değerlendirme Sistemi" biz bilinci değerlerini yaşatıyordur.

"Yılmaz Bey kitabında önemli bir gözlem yapıyor:

> Medeniyet rasyonel düzeyde uyandırdığı bilinç ve telkin ettiği değerler ile büyük kültür ürünleri meydana getirmenin şartı olan azmi ve kendini vakfetme iradesini verir. Her medeniyet hayata nizam verici ve hayatı kuşatıcı prensibine göre kendiyle bağdaşan ve bağdaşmayan kültür öğeleri arasındaki sınırı hassasiyetle korur."

"Yılmaz Bey'in söylediğini çok kolay takip edemiyorum Yakup Bey ama sizinle konuştuğumuz kavramlar çerçevesinde şöyle yorumluyorum: Her medeniyet *Değerlendirme Sistemi*'nin KENDİ İÇİNDE BÜTÜNLÜK ve ayrıca AŞKINLIK boyutlarını ifade ediyor."

Timur bir süre sessizlikten sonra, "Ne kadar zor!" dedi.

Yakup Bey anlamadığı için sordu.

"Zor olan nedir?"

"Bir insanın ailesinden, toplumundan görüp öğrendiği *Değerlendirme Sistemi*'ni değiştirmesi... Kendi öz dilini, anadilini bırakıp başka bir dil konuşmaya başlamak gibi bir şey."

"Evet, katılıyorum. Timur Bey, bir tek birey için bu kadar zorsa bir de bunu toplum çapında düşünün; bir toplumun değişimi ne kadar zor. Her bir birey, ama önce özellikle o toplumun yöneticileri, hem kendi *Tanımlama* ve *Değerlendirme Sistemleri*'nin farkında olacak, yani AŞKINLIK yaşayacak hem de tarih içinde yüzlerce, belki de binlerce yılda oluşagelmiş bir oluşumu değiştirecek. Haklısınız, çok, hem de pek çok zor."

Bir süre sustuktan sonra devam etti.

"Biliyor musunuz Timur Bey, Yılmaz Özakpınar kendi yaklaşımı içinde kültür ve medeniyeti kesin ve açık bir şekilde ayırt eder. Ona göre kültür, eserler ve ürünlerdir; medeniyet ise onların arkasındaki inanç ve ahlak nizamı, yani değerler sistemidir. Ve çok açık şekilde şunu söyler; 'Batı medeniyetinin esası bilim ve teknoloji değildir, bir inanç ve ahlak nizamıdır.'"

Timur heyecanlanmıştı.

"Yakup Bey, *Değerlendirme Sistemi* sanki *Tanımlama Sistemi*'ni biçimlendirip yönlendiriyor, bu çok önemli bir gözlem."

"Evet. Yılmaz Özakpınar, Batı medeniyetinin temelini bilimsel düşüncede bulmuyor, o bilimsel düşünceye kaynak olan, hayat veren *Değerlendirme Sistemi*'nde görüyor. Ve bu düşünceyi Türkiye'de ilk ifade eden kişi olarak kendisini kutlamak gerek. Ben

kendisinin zihinsel berraklığına hayranım, düşüncesinin kapsam ve derinliğine saygı duyuyorum."

Yakup Bey bir süre sustu, sanki düşüncelerini toparlıyordu, sonra devam etti.

"Biliyorsunuz Timur Bey, 'gerçeğe koşulsuz saygı' ile 'otoriteye koşulsuz saygı' iki farklı değerdir. 'Gerçeğe koşulsuz saygı' zaman içinde bilimsel düşünce ve bilimsel yöntemlerin gelişmesini sağlar ve işte Batı bunu başarmıştır. 'Otoriteye koşulsuz saygı' ise tüm despot ve faşist rejimlerin temelindeki korku kültürüne ait bir değerdir. 'Gerçeğe koşulsuz saygı' değerini temel almayan toplumlarda açılan üniversiteler '-mış gibi' üniversite ve orada yetişen bilim insanları '-mış gibi' bilim insanı olma tehlikesiyle karşı karşıyadır. 'Gerçeğe koşulsuz saygı' bilimin özü, ruhudur. Yılmaz Özakpınar'a göre, medeniyetin orta direği bir inanç ve ahlak nizamı destekleyici, yani direkleri siyasi teşkilat ile iktisadi yapıdır. Bir medeniyetin inanç ve ahlak nizamı, yani *Değerlendirme Sistemi* çökerse o medeniyet de çöker. Siyasi bir toplum kan bağıyla ya da doğal eğilimlerle bir arada duran bireyler topluluğundan farklı olarak, iradeleriyle bir araya gelen ve uzlaşarak oluşturdukları kurallara uymak suretiyle, birlikte hayat süren bireylerin topluluğudur. Toplum somut bir varlık değil, fertlerin bilinçli olarak katıldığı bir nizamdır. Fert topluma sadakat duyabilmek için işleyen nizamı kavramalı ve onu kendi bilinci ve seçimi içinde değerli bulmalıdır."

"Gerçeğe koşulsuz saygı" ile "otoriteye koşulsuz saygı" iki farklı değerdir.

Timur, önemli bir sorusu olan birinin ifadesiyle konuştu.

"Yakup hocam, adalet sisteminin temelinde *Değerlendirme Sistemi* vardır, değil mi? 'Adalet sistemine güvenini kaybetmiş bir toplum, gelir düzeyleri, teknik bilgileri, toplumsal yapılarının karmaşıklığı ne olursa olsun, yıkılmaya, çökmeye yönelmiştir,' diyebilir miyiz?"

"Evet, Yılmaz Özakpınar'ın ortaya koyduğu tezden kaçınılmaz olarak bu sonuç çıkıyor. Burada hepimiz için önemli bir uyarı var. Bu uyarıyı siyasal yapının, eğitim kurumlarının, sanayi ve ticaret kuruluşlarının, askerlerin ve genel olarak aydınların ciddiye almaları gerektiğine inanıyorum. Biraz önce bahsettiğiniz toplumsal değişim konusuna dönersek, toplumsal değişim hem *Tanımlama Sistemi*'ni hem de *Değerlendirme Sistemi*'ni ilgilendirir. *Tanımlama Sistemi*'nin imgesel anlam değişimi o kadar öze inmez, o nedenle 'fert' yerine 'birey' demek pek büyük bir dirençle karşılaşmaz. Ama 'Kadın ve erkek insan olarak eşittir,' sözü dirençle karşılaşır. 'Fert' ya da 'birey' demek *Tanımlama Sistemi* alanında kalır ama 'kadın ve erkek eşitliği', *Değerlendirme Sistemi* alanına girer. Bilim tarihinde evrenin işleyiş tarzıyla ilgili bazı yeni düşünceler o dönemin dini inançlarına (değerlerine) uymadığı için kilisenin tepkisiyle karşılaşmış ve düşünürler ya susmuş ya düşündüklerini düşünmüyor gibi bir tavır sergilemiş ya da öldürülmüştür. O nedenle *Değerlendirme Sistemi*'nin, *Tanımlama Sistemi*'ndeki değişikliklere bile direnç gösterdiği söylenebilir. Evet, şimdi bilimde yeni görüşler alkışlanıyor ve yeni buluşlar yapanlar el üstünde tutuluyor ama yukarıda söylediğim gibi tarihte bunun çok tehlikeli olduğu dönemler vardı."

"Gerçeğe koşulsuz saygı" değerini temel almayan toplumlarda açılan üniversiteler "-mış gibi" üniversite ve orada yetişen bilim insanları "-mış gibi" bilim insanı olma tehlikesiyle karşı karşıyadır.

Yakup Bey çantasından bir kitap çıkardı. Kitabın ismi *Incognito*'ydu.[24] Kitap Türkçeye çevrilmiş ama İngilizce başlığı olduğu gibi bırakılmıştı. İşaretlemiş olduğu kısımları Timur'un okumasını istedi. Timur okumaya başladı.

> Bilinçli zihin, beyin etkinliklerinin merkezinde değildir, aksine kıyıda köşede etkinliğin ancak fısıltılarını duyabileceği kadar uzak bir konuma yerleşmiş durumdadır.

24 David Eagleman, *Incognito: Beynin Gizli Hayatı*, Domingo, İstanbul, s. 9-12.

Beyinle ilgili olarak belirmekte olan anlayış kendimize bakışımızı da ciddi biçimde değiştirmekte, bizi bütün işlemlerin merkezinde olduğumuz yolundaki sezilerimizden alıp daha ileri, daha aydınlatıcı ve daha şaşılası bir bakış açısına taşımaktadır; bu türden bir ilerleme daha önce de görmüş olduğumuz bir şeydir üstelik.

1610 Ocak ayının ilk günlerindeki yıldızlı bir gecede Galileo Galilei adlı Toskanalı bir gökbilimci yaptığı gözlemle dikkati çekti. Yer merkezli göksel küreler kuramı paramparça oldu, Ptolemaios'un yer merkezli kuramına göre her şeyin çevresinde dolandığı tek bir merkez vardı.

Galileo'nun keşfini anlattığı *Sidereus Nuncius* adlı kitabı 1610 Martı'nda Venedik'te baskıdan çıkarak adını dünyaya duyurdu. Başka yıldız gözlemcilerinin de Jüpiter'in aylarını izlemelerine elverecek kalitedeki aygıtların yapılabilmesi için altı ay geçmesi gerekecekti. Bundan sonra teleskop üretim pazarı hızla büyük hareketlilik kazandı, gökbilimciler ise kısa süre sonra evrendeki yerimizi belirleyecek ayrıntılı haritalar çıkarmak üzere gezegenin dört bir yanına yayılmışlardı bile. İzleyen dört yüzyıl bizi merkezden giderek daha uzağa atarak sonunda 500 milyon gökada grubu, 10 milyar büyük gökada, 100 milyar cüce gökada ve 2000 milyar kere milyar güneş içeren görünür evrende küçük bir nokta olarak yerimizi sağlam biçimde belirledi. (Üstelik 15 milyar ışık yılı genişliğindeki görünür evrenin kendisi de henüz göremediğimiz çok daha büyük bir çokluğun içinde küçük bir noktadan ibaret olabilir.) Bu muazzam sayıların varlığımız hakkında daha önceleri ileri sürülenlerden ciddi biçimde farklı bir öyküye işaret ettiği gerçeği ise bizim için şaşırtıcı olmasa gerek.

Galileo karşıtları onun bu yeni kuramını insanın tahttan indirilişi betimlemesiyle kötülemekteydiler, göksel kürelerin yerle bir edilmesinin ardından Galileo da yerle bir edildi, 1633'te kilise engizisyonunun karşısına çıkarıldı, zindana atılarak cesareti kırıldı ve keder dolu imzasını çalışmasını inkâr eden dünya merkezli metnin üzerine atmaya zorlandı.

Galileo aslında şanslı da sayabilirdi kendisini, birkaç yıl önce Giordano Bruno adlı bir başka İtalyan da dünyanın merkezde olmadığı fikrini ileri sürmüş ve 1600 yılının Şubat'ında kiliseye karşı taşıdığı aykırı düşünceler gerekçe gösterilerek halk meydanına sürüklenmişti. Belagatiyle tanınan Bruno'nun kalabalığı galeyana getirmesinden korkan yetkililer konuşmasını önlemek amacıyla yüzüne bir demir maske geçirmişlerdi. Kazığa bağlı halde diri diri yakılırken maskenin ardındaki gözleri her şeyin merkezinde bulunmak sevdasıyla evlerinden çıkıp meydanda toplanmak üzere gelen kalabalığa bakıyordu.

Bruno neden apar topar yok edilmişti? Galileo'nun dehasına sahip bir adam nasıl oluyordu da kendini zindanda prangalanmış yatar halde buluyordu? Geçerli dünya görüşünde gerçekleşen kökten ve ani sıçramaların herkesçe takdir edilmediği ortada!

Timur okumasını bitirince Yakup Bey, "*Tanımlama Sistemleri* arkasında gizlenmiş olan değerlere karşı yapılan savaşlar en zor ve en bitmez savaşlardır," dedi. "Dinler, komünizm ve faşizm gibi ideolojiler, bilimsel düşüncenin dayandığı değerlere açıktan ya da örtük olarak karşı çıkmış, savaş açmışlardır. Ve günümüzde de bu, biçim değiştirerek devam etmektedir. İnsanlığın bilimsel düşünceyi ve zihin özgürlüğünü kazanması kolay olmamıştır. İnsanın, zihninin çocukluktan getirdiği masum soruları sorabilmesi için yüzyıllar boyunca mücadele etmesi gerekti."

"Yakup Bey, doğan her bir çocuk, elinde olmadan, mutlaka soru soran bir varlık olarak doğuyor, değil mi?"

"Evet, doğru Timur Bey."

"Peki, insanlık neden bunu çocuk için doğal bir hak ve özgürlük olarak göremiyor? Neden tarih boyunca çocuğun soru soran biri olarak yetişmesi kısıtlanmaya çalışılmış?"

"Korku kültüründe gücü elinde bulunduran otorite, çocuğun özgürce soru sormasıyla daha güçlü, daha korkulan ve gaddar bir insan haline gelemiyor. Tam aksine sorulan her soru, o otorite için

İnsanlığın bilimsel düşünceyi ve zihin özgürlüğünü kazanması kolay olmamıştır. İnsanın, zihninin çocukluktan getirdiği masum soruları sorabilmesi için yüzyıllar boyunca mücadele etmesi gerekti.

gücünü kaybetmesi yönünde bir risk oluşturuyor. Halbuki gerçeğe saygı, sevgi, güven ve hizmet değerleri üstüne kurulu sevgi kültüründe iyi soru soran kafalar *Değerlendirme Sistemi* ve onun üstüne kurulu uygarlığı güçlendiriyor.

"Bana göre insan doğası diye bir şey var ve her çocuk bu insan doğasının temel *Değerlendirme Sistemi*'yle doğuyor. İşte ben bu temel değer sistemine 'biz bilinci değerleri' diyorum. O nedenle her kültürü, 'biz bilinci değerleri'ne uyumlu ya da uyumsuzluğuna göre UYUMLULUK boyutunda bir yere koymak mümkün. Benim bu yaklaşımım, umarım değerler tartışmasına açıklık getirir."

"Bu söylediklerinize bir örnek verebilir misiniz Yakup Bey?"

"İnsanın kendi bireysel hayatı var, aile hayatı var, iş hayatı var, bir de toplumsal hayatı var. İnsan dengeli bir biçimde hem iş hayatında çalışmak hem de kendisi için, ailesi için ve sosyal hayatı için zamanı olsun istiyor. Bunları yaşamak istiyor. Ama bir bakıyorsunuz iş hayatı baskın çıkmış ve kişi sürekli koşturmaca ve yarışma içinde çalışıyor. Çünkü şirketler daha kaliteli malı en ucuza satarak müşteri sayısını artırmaya ve piyasadaki rakip şirketleri alt etmeye çalışıyor. Sürekli bir yarışma var. Mükemmel olma, daha yeni, daha ucuz, daha kaliteli olma peşinde bir koşturma var. Ve bu koşturma herkesi, tüm aileleri etkiliyor. Timur Bey şöyle bir soru akla gelebilir: Şirketler neden bu kadar yüksek bir çaba içindeler?"

"Evet Yakup hocam, neden?"

"Çünkü müşteri daha ucuz ve daha kaliteli olanı tercih ediyor."

"Bu doğal değil mi?"

"Günümüzde geçerli olan *Tanımlama* ve *Değerlendirme Sistemi*'ne göre doğal ve bu nedenle de iş hayatı kişinin bireysel, aile ve toplumsal hayatını da kapsayacak şekilde büyüyor."

"Biraz açar mısınız Yakup Bey, pek anlayamadım?"

"Tabii, anlatayım. Herkes iş hayatının aileye zaman bırakmadığından şikâyetçi ama bunun temelinde tüketici olarak kendi davranışlarının yattığının farkında değil. Yani kişi buzdolabı alırken en yeni, en kaliteli ve en ucuzunu almaya yöneldiği için, şikâyet ettiği düzeni aslında desteklemiş oluyor. Her bireyin davranışının hem 'ben'i ve hem 'biz'i içeren sonuçları vardır. Her davranış bir 'ben' geleceği yaratırken, yani kaliteli ve ucuz buzdolabı sahibi olmak gibi, aynı zamanda bir de 'biz' geleceği yaratır. Timur Bey iki tür cep var: 'ben cebi' ve 'biz cebi.'

Her bireyin davranışının hem "ben"i ve hem "biz"i içeren sonuçları vardır.

"Öyle bir toplum düşün ki iki şirketten birinin ürününü sadece 'ben cebi' için seçiyor, ürünün fiyatı ve kalitesinden başka hiçbir şey düşünmüyor. Bir başka toplum düşünün, bu şirketin değerlerini, çalışan memnuniyetini, topluma katkısını, çevreyle olan ilişkisini hesaba katıyor, yani 'biz cebi'ni düşünüyor ve alışverişini ona göre yapıyor; 'ben cebi'ni ona göre ayarlıyor. Tabii bu söylediklerim şimdi ütopya gibi geliyor. Ama bireyler bunun farkına varıp, seçimlerini 'biz cebi'ni de hesaba alarak yapmadıkları sürece, ahlaki anlamda şikâyet etmeye hakları yok. 'Biz cebi'ni önemsemeyen bir toplumdaki bireylerin zamanla çok stresli bir yaşam altında ezilmeleri kaçınılmazdır."

Yakup Bey, *Değerlendirme Sistemi*'nin her üç boyutunu da gözden geçirdikten sonra başka örnekler vereceğini söyledi. Timur, dinlemeye hazır olduğunu belli eden bir şekilde bakınca Yakup Bey konuşmaya başladı.

"KENDİ İÇİNDE BÜTÜNLÜK ve AŞKINLIK, *Tanımlama Sistemi* için geçerli olduğu kadar *Değerlendirme Sistemi* için de geçerlidir. Kendi içinde bütünlük boyutu, *Değerlendirme Sistemi*'nin kişinin tüm hayatını temsil eden bir güce ulaştığını gösterir. Burada

önemli olan, değerlerin niteliğinden çok değerler ve davranışlar arasındaki tutarlılıktır. Son derece uyumsuz değerlere sahip ve tüm ilişkilerinde sorun çıkaran biri, tutarlılık gösterdiği için BÜTÜNLÜK boyutunda yüksek puan alabilir. Değerlerini bir kültür robotu olarak yaşayan insan ile kendi değerlerini kendi aklı ve vicdanıyla seçerek yaşayan bir şahsiyet arasında AŞKINLIK boyutunda bir farklılık olacaktır. Sözün kısası, *Tanımlama Sistemi* için geçerli olan tüm boyutlar, *Değerlendirme Sistemi* için de geçerlidir.

"'Gerçeğin' ve 'gerçek değerin' ne olduğunu söyleyen bu iki sistem, yani *Tanımlama Sistemi* ve *Değerlendirme Sistemi* insan olarak bireysel ve toplumsal yaşamımızın temelidir. Yani gözümüzde tek gözlük değil, iç içe geçmiş iki gözlüğümüz var; iç ve dış dünyamızı onların aracılığıyla görüyoruz."

Timur'un kafasını kurcalayan bazı konular vardı. Bu konuları nasıl ifade edeceği konusunda kesin bir fikri yoktu. Ama Yakup Bey'in eşitlikçi ve yumuşak tavrından cesaret alarak konuştu.

"Bu konuları ilk konuştuğumuzda, *Tanımlama Sistemi*'nin UYUMLULUK boyutundan uzaklaşmasına örnek olarak, Bursa şehrinin haritasıyla İzmir'de adres aramayı vermiştiniz. Vermiş olduğunuz örnekte kullanılan harita İzmir'i temsil etmediği için uyumlu değildi, yanlıştı. Beni düşündüren konu şu Yakup Bey, bizim o haritaya 'yanlış' diyebilmemiz için İzmir şehrini bilmemiz gerekir. Ancak İzmir şehrini bildikten sonra o haritanın İzmir'e uymadığını söyleyebiliriz. Eğer hem İzmir hem de Bursa şehirlerini bilirsek o zaman yapılan hatayı kavrar ve 'yanlış' harita yerine 'doğru' haritayı kullanabiliriz.

"Ama yaşamda birçok olay var ki bu olaylar içinde insanlar kendilerini İzmir'i hiç bilmeyen bir kişi durumunda bulur. Örneğin kalıplayıcı bir aile ortamında yetişmiş kültür robotu bir baba, kendi kalıplarının ötesinde başka bir şey bilmediğinden, doğal olarak, kendi çocuğunu da kalıplayacaktır. Biz bu babaya nasıl, 'Senin çocuk yetiştirme tarzın yanlış!' deriz?"

Yakup Bey, Timur'u keyifle dinledi.

"Bunlar anlamlı ve önemli sorular Timur Bey. İsterseniz birkaç farklı tavır sergileyen insanlardan söz edelim," dedi ve açıklamaya başladı.

"İlki, körü körüne ısrarcı, inatçı bir kişinin tavrı olsun. Pazartesi günü yanlış haritayı kullanıyor ve adresi bulamıyor. Salı günü yeniden deniyor ve adresi bulamıyor. Çarşamba, perşembe, cuma, cumartesi deniyor ve bulamıyor. Haydi, pazar günü dinlensin. Ertesi hafta yine her gün deniyor, adresi bulamıyor. Bir yıl sonra bakıyorsunuz, bıkmadan usanmadan her gün sürekli aradığı adresi o haritayla bulmaya çalışıyor, hiç ama hiç vazgeçmiyor. Eğer bu kişinin geçimi, sağlığı, geleceği o adrese ulaşmaya bağlıysa hayatı zorluklarla ve sorunlarla dolu olacaktır.

"İkinci kişi, sorgulayan, ısrarla araştıran, gözlemleyen ve gelişmeye önem veren kişi olsun. Pazartesi günü yanlış haritayı kullanıyor ve adresi bulamıyor. Pazartesi akşamı günü gözden geçiriyor, kendine bazı sorular soruyor ve 'Acaba haritaya yanlış mı bakıyorum, yarın daha dikkatli olayım,' diyor. İstediği kadar dikkat etsin, salı günü de adresi bulamıyor. Akşam eve gelince araştırmaya karar veriyor. Geçiminin, geleceğinin gittikçe zorlaşacağını ve sorunların ortaya çıkmaya başlayacağını bildiği için neden o adresi bulamadığını ciddi olarak sorgulamaya başlıyor. Bir süre sonra bakıyor ki bazı insanlar aradıkları adresleri bulabiliyor. Ne yapıp yapıp onlarla ilişki kurmaya, aralarına karışmaya çalışıyor ve onların adresi nasıl bulduğuna dikkat edip öğreniyor. İşte o zaman farkına varıyor ki kendi kullandığı harita, o kentin haritası değil. Adresi bulan insanların kullandığı haritanın 'doğru', kendisindekinin 'yanlış' olduğunu anlıyor ve o kentin haritasını bulmak için harekete geçiyor.

"Timur Bey şimdi bu örneği çeşitlendirelim. İki birey yerine iki aile, şirket, toplum karşılaştırması yapabiliriz. Örneğin iki farklı şirket düşünelim. Türkiye'de aile şirketlerinin yüzde

Bir toplum "yanlış" harita kullanıyorsa, bunun farkına varması yüzyıllar alabiliyor.

sekseninden fazlası üçüncü nesilde çöküyor, yok oluyor. Kurucu kişi ilk nesil olsun, çocukları ikinci nesil, torunları üçüncü nesil olsun. Kuşaktan kuşağa aktarılan harita 'doğru' harita olsa, aile şirketi yolculuğuna devam eder. Ama edemiyorlar. Neden edemiyorlar? Çünkü haritanın 'yanlış' olduğunu anlamak o kadar kolay değil.

"Birey olarak örnek verdiğimizde haftalar, aylar, belki de birkaç yıl içinde bireyin uyanması söz konusu olabilir. Şirket olarak konuştuğumuzda, aile şirketlerinde verdiğimiz örnekte olduğu gibi, kuşaklar boyu devam eden farkına varamama söz konusu olabiliyor. Bir toplum 'yanlış' harita kullanıyorsa bunun farkına varması yüzyıllar alabiliyor."

"Herhalde bu olayları inceleyen bilim insanları vardır Yakup Bey."

"Var Timur Bey. Tarihçiler, sosyologlar, sosyal antropologlar, filozoflar ve hatta biyologlar bu konularda yazmışlar. Benim aklıma iki isim geliyor. Bunlardan biri Jared Diamond[25] adında bir evrim biyoloğudur. Onun yazdığı bir kitap Türkçeye de çevrilmiştir. Bizim burada konuştuğumuz konuları geniş bir coğrafi çerçevede ve tarihi zaman derinliği içinde ele almış. Orada 'yanlış' haritaların, yani içinde bulunduğu coğrafyaya uymayan *Tanımlama Sistemleri*'nin nasıl toplumu zaman içinde çöküşe götürdüğünü anlatıyor.

"Aklıma ikinci olarak gelen, hem psikolog hem de antropolog olan Robert B. Edgerton'dur. O da yaptığı birçok antropolojik saha çalışması sonucu, Türkçeye başlığını 'hasta toplumlar' (*Sick Societies*)[26] olarak çevirebileceğim bir kitap yazmıştır. Bu kitap-

25 Jared Diamond, *Çöküş: Toplumlar Başarısızlığı ya da Başarıyı Nasıl Seçerler? (Collapse How Societies Choose to Fail or Succeed)*, Pegasus Yayınları, İstanbul.

26 Robert B. Edgerton, *Sick Societies: Challenging the Myth of Primitive Harmony*, Free Press, New York.

ta toplumların devam eden gelenek ve göreneklerinin her zaman toplumun yararına olmadığını ve onları hasta edip yok edebileceğini örnekleriyle anlatmıştır. Bu kitabı önümüzdeki buluşmamızda incelemek istiyorum."

Timur gülümsedi, "Yani ele alacağımız konular arasında önemli bir yeri var," dedi.

Yakup Bey de tebessüm etti, "Evet," dedi ve devam etti. "Hatırlıyor musunuz, bir keresinde çocuğunu okula göndermek yerine kendine lüks araba alan babayla ilgili değerlendirmelerinizi sormuştum. Onaylamadığınızı söylemiştiniz."

"Evet, hatırlıyorum."

"Diyelim ki A toplumunda öncelik sırasında çocuklar sonda gelmektedir. Büyükler için harcamalar yapıldıktan sonra artarsa çocukların eğitimi için kullanılmaktadır. B toplumunda ise durum tersinedir. Bu toplumun geleneğinde çocukların en iyi şekilde eğitimi önceliklidir. Yüzyıllar sonra bu iki toplum nerede ve nasıl var olacak sorusunun cevabını vermek için sanırım kâhin olmaya gerek yok."

"Evet Yakup Bey, anlıyorum. Bu verdiğiniz örnekte, yanlış haritadan dolayı istenen adrese varamama durumu görülüyor. O zaman farkına varma, farkına vardıktan sonra üzerinde düşünme, üzerinde düşününce tedbirler alma ve bir değişim başlatma olanağı doğabiliyor."

Timur bir süre düşündü. Yakup Bey, Timur'un kafasında bir soru oluşturmakta olduğunun farkında olarak bekledi. Bir süre sonra Timur'un beklenen sorusu geldi.

"Peki, gidilen adresin yanlış olduğunun farkına varılmama durumu olamaz mı? Yani çocuğunu kültür robotu olarak yetiştiren bir anne-baba bunun yanlış olduğunu düşünmez, hatta tek doğrunun bu olduğunu düşünebilir, çünkü kendileri de kültür robotu olarak yetiştirilmiştir."

Yakup Bey takdir dolu bir bakış fırlattı.

"Timur Bey, bir toplumda filozof, düşünür, bilge kişi niçin önemli? Aslında şimdi bu konulara girmeye başlıyoruz."

Bu cevap Timur'u tatmin etmemişti.

"Evet, anlıyorum Yakup hocam ama sanırım kültür robotluğunu yücelten, bir anne-babanın en önemli görevinin kendilerinin tıpkısının aynısını yetiştirmek olduğunu söyleyen filozof, düşünür ve bilge kişiler de vardır. Çocuğun bir şahsiyet olarak gelişmesine önem veren düşünürlere mi, yoksa kültür robotu olarak yetişmesine önem verenlere mi inanacağını anne-baba nereden bilecek, nasıl karar verecek?"

"Aslında verdiğiniz örneği genişleterek şöyle söyleyebiliriz: Bir anne-baba düşünün ki hem 'kalıplanmış' kültür robotu ve hem 'gelişmiş' şahsiyet olmuş birini tanıyor. Her iki insanı da bilen bu anne-baba, bile bile 'kalıplanmış' çocuk yetiştirmeyi yeğlerse, onların bu tutumunun 'yanlış' olduğunu kendilerine nasıl kanıtlayabiliriz?"

Timur, "Evet Yakup Bey," dedi, "beni düşündüren nokta da bu. Kalıplamanın 'yanlış', geliştirmenin 'doğru' olduğunu nasıl saptayabiliriz? Bir başka ölçüte, bir başka *Tanımlama Sistemi*'ne gerek yok mu?"

Yakup Bey, "Aslında böyle bir üst düzey *Tanımlama Sistemi* var ama o kadar belirgin değil," dedi.

Timur anlayamamıştı. Emin olmak için yeniden sordu. "Çocukları kalıplar içinde yetiştirmenin 'yanlış' olduğunu belirten bir *Tanımlama Sistemi* mi var?"

"Evet, var! Ama onu görebilmek için dikkatle bakmak gerekir."

"Ben dikkatle bakıyorum ama göremiyorum!"

"Daha somut bir örnek olduğu için yine İzmir'de adres bulmaya dönelim. İzmir'de adres ararken elinizde iki harita olsa, hangisinin 'yanlış' hangisinin 'doğru' olduğunu anlamak için ne yapardınız?"

"Hangi harita bana en kısa zamanda en az hatayla adresi bulduursa ona 'doğru' harita derdim."

"Demek ki elinizde 'en az hata' ve 'en kısa zaman' gibi iki ölçüt var; onları kullanarak 'yanlış' ve 'doğru' haritayı birbirinden ayırt edebilirdiniz!"

"Evet. Bu ölçütler bana gerekli bilgiyi verirdi."

"Şimdi İzmir ve Bursa haritaları yerine, elimizde 'kalıplayan' ve 'geliştiren' iki tür çocuk yetiştirme yöntemi olsun. Bu yöntemlerden birinin 'doğru', öbürünün 'yanlış' olduğunu anlamak için ne yapardınız?"

"Bazı ölçütler koyardım ve iki çocuk yetiştirme yöntemini karşılaştırırdım."

Yakup Bey, Timur'un gözünün içine bakıyordu. Bir şeylerin farkına varmasını, keşfetmesini istiyordu. Ama ne? Bir süre sessiz kaldılar.

Timur cevabın bilimde yatabileceğini düşündü, "Psikoloji ve pedagoji bilimleri," dedi.

Yakup Bey gülümsedi ve açıklamasına başladı.

"Çocuk yetiştirme konusunda psikoloji ve pedagoji bilimleri var ama onlar 'nasıl' sorusuna cevap arar. Psikoloji ve pedagoji soru soran, bağımsız düşünen, özgüven sahibi bir çocuk yetiştirmek isteyen bir anne-babaya çocuğunu 'nasıl' geliştireceği konusunda gerçekten yardım edebilir. Diğer taraftan çocuğunun hiç itiraz etmeyen, daima söz dinleyen biri olması gerektiğini düşünen anne ve baba da çocuğunu kalıplamak için psikoloji ve pedagojiden yararlanabilir. Yani bilim 'niçin' sorusuna cevap veremez; 'nasıl' sorusunun cevabını arar. 'Nasıl' derken aslında şöyle söylemek gerek; 'Nasıl oluyor da A olayı B olayını etkiliyor?' Bilimsel düşünce ve tavır içinde olmayan insan, 'Ayçiçeği niçin güneşe dönüyor?' diye sorar. Bilim insanı, 'Nasıl oluyor da, yani ne gibi etkileşimler yer alıyor da ayçiçeği güneşe dönüyor?' diye sorar. Şimdi burada söz konusu olan, 'niçin' sorusuyla ilgili: 'Niçin' kültür robotu olarak yetiştirmek 'kötü' ya da 'iyi'?

"Bir toplum düşünün, bireylerin rollerini kadın-erkek ayrımı üstüne kurmuş olsun. Kadınlık ve erkeklik rollerinin belirgin bir

Bilimsel düşünce ve tavır içinde olmayan insan, "Ayçiçeği niçin güneşe dönüyor?" diye sorar. Bilim insanı, "Nasıl oluyor da, yani ne gibi etkileşimler yer alıyor da ayçiçeği güneşe dönüyor?" diye sorar.

şekilde tanımladığı böyle bir toplumda büyüyen bir kadını düşünün. Ona biçilen rol sınırlı ve sığ geliyor: Belirli yaşta evleneceksin, evinin kadını olacaksın, üç dört çocuk doğurup neslini devam ettirmek gibi kutsal bir görevi ifa edeceksin ancak fikir üretmeyeceksin, kendin olmayacaksın, hep itaat edeceksin, sana biçilmiş rollerin dışına çıkmayacaksın. Ne var ki onun özgürlük alanı bu sınırları tanımıyor, kendisi olmayı hissetmek istiyor. Kültür robotu otoriter bir anne-baba, itaat eden çocuk ister. Çocukları onun belirlediği tarzda yaşasın ister. Ama çocuk içindeki isyanı hissetmeye devam eder."

Yakup Bey, çantasından bir kitap çıkardı ve oradan Saniye Çelik'in *Türkiyeli Kadın*[27] adlı şiirini okudu:

Ve ben Türkiye'de
Türkiyeli kadınım
Bahtı karalıyım
Bana bir çember çizdiler
Yetmedi! "Yetmez" dediler
Zincirlere vurdular
Bir adım değil
Bir ayak boyu bile
Çıkamam dışarı

"Yakup Bey, neden insan hakları diye bir kavram var ve neden uygar toplumlar bunun altına imza atıyorlar, şimdi çok daha iyi anlayabiliyorum."

27 Doğan Cüceloğlu, *Bir Kadın Bir Ses*, Remzi Kitabevi, İstanbul.

"Timur Bey, ileride umarım yurtdışında doktora yaparak başka bir üniversite ortamında okuma, çalışma ve gelişme olanağı bulursunuz. Ama lütfen, bu ülkenin insanlarını unutmayın. Kadınını bu şekilde hapseden bir toplumun kültüründe yaşayan erkekler mutlu değiller. İster kadın ister erkek, kültür robotu olan bir insan kendi olamaz ve kendi olamayan insan mutlu değildir. Gerekli değişimi yasal koşullar desteklese de kendi başına sağlayamaz. Her birey bu değişimi kendi yaşamında, aile yaşamında, kurumunda gerçekleştirmekten sorumludur. Umarım ileride siz Timur olarak bu insanları yargılamadan onların yaşamına yardımcı olacak bilgi ve yöntemleri üretecek bilimsel çalışmalar yaparsınız."

Timur dikkatle dinliyordu. Yakup Bey'in, onun geleceğiyle ilgili söylediği sözler Timur'u etkilemişti. Yakup Bey'in kendisine verdiği zaman ve emeğin arkasında böyle bir umut yattığını hissediyordu. İçten içe böyle bir umuda layık olmaya söz verdi. Yakup Bey açıklamasına devam etti.

"Çocukları bu tür itaatkâr, ezik insanlar olarak büyürse bazı anne-babalar üzülür, kendilerini başarısız görür. Bunlar çocuklarını kalıplamak değil, geliştirmek isteyen anne-babalardır. Geliştiren anne-babalar çocuklarının yaşamlarını çalmak istemezler. Geliştiren anne-babalar çocuklarının birer şahsiyet olarak gelişmesine özen gösterirler. Geliştiren ve kalıplayan türden bu iki aile aynı mahallede yaşasalar sanırım iyi komşu olamazlar. İki farklı *Değerlendirme Sistemi* onların ilişkilerini olumsuz yönde etkiler."

Geliştiren anne-babalar çocuklarının yaşamlarını çalmak istemezler. Geliştiren anne-babalar çocuklarının birer şahsiyet olarak gelişmesine özen gösterirler.

Timur kısa notlar alıyor, bir yandan da düşünüyor ve hatırlamaya çalışıyordu, "Çocuğumun çocukluğunu çaldım!" diye düşünen ve hüzünlenen anne-baba görmüş müydü hiç? Çocuklarından beklediklerini bulamayan

Bülbülü altın kafese koysalar da o "Ah vatanım!" demişti. İnsanın çocukluğu anavatanıydı, o çalınırsa, altın kafes içinde yaşanılan meslek yaşamının, aile yaşamının, toplumsal yaşamın hiçbir anlamı yoktu.

çok anne-baba duymuştu, ama "Çocuklarıma layık bir anne-baba olamadım," diyen bir anne veya baba duyduğunu hatırlamıyordu. Çevresinde hep anne-babanın hakkı üstüne konuşulur ve nasihat edilirdi ama çocukların hakkıyla ilgili konuşma yapıldığını duymamıştı. Halbuki şimdiki bilgileri içinde bile açık seçik görebiliyordu, çocukluğunu şevkle, coşkuyla yaşayamayan insanlardan oluşan toplumlar, gelir düzeyleri ne kadar yüksek olursa olsun, fakirdiler ve fakir kalmaya mahkûmdular. Bülbülü altın kafese koysalar da o "Ah vatanım!" demişti. İnsanın çocukluğu anavatanıydı, o çalınırsa, altın kafes içinde yaşanılan meslek yaşamının, aile yaşamının, toplumsal yaşamın hiçbir anlamı yoktu.

Yakup Bey, Timur'un kısa notlar almasını bekledi ve sonra anlatımına devam etti.

"Bu konuşma bizi değerler, inançlar alanına ve oradan 'hangi uygarlık' sorusuna götürür. Unutmayalım, *Tanımlama Sistemi* bilim ve teknolojinin, *Değerlendirme Sistemi* uygarlığın dayandığı ahlak nizamının temelinde bulunan inançları temsil eder. Bazı ahlak nizamları hasta toplumlar, bazı ahlak nizamları ise güçlü ve sağlıklı toplumlar inşa eder. Burada altını ısrarla çizmek istediğim, farklı *Değerlendirme Sistemleri* olan toplumların nasıl yaşadıklarını gözlemlemeye dikkat etmemizdir. Bu tür gözlemlere devam edip sorguladıkça bu konuların masum bir akademik tartışma olmaktan çıkıp önemli toplumsal tartışmalara dönüştüğünü göreceğiz."

Timur, emin olmak için, "Yani Yakup hocam, toplumun 'iyi' ve 'doğru'larını uygarlık mı belirliyor?" diye sordu.

"Evet Timur Bey. Toplumun 'iyi' ve 'doğru'larını o toplumun uygarlığı, yani o uygarlığın temelindeki *Değerlendirme Sistemi* belirliyor."

"Yakup Bey, yani bir 'nasıl' var, *Tanımlama Sistemi* onu anlatıyor, bir de 'niçin' var, *Değerlendirme Sistemi* de onu anlatıyor. Sanırım bu birey için de geçerli olabilir. Şöyle söyleyebilir miyim: Benim Nesrin'le olan ilişkimin bir 'nasıl'ı var; bir de 'niçin'i var. Ve ben her ikisini de anlamak durumundayım."

Yakup Bey kahkahasını zor bastırarak, Timur'un dediklerini yorumladı.

"Evlenme teklifinizi Nesrin kabul etseydi ve siz o evlilikte içi boşalmış, kendi yaşamında kendisi olarak var olamayan bir erkek ve kadın olarak yaşasaydınız soğuk, bıkkın, küskün ve öfkeli insanlar olurdunuz. Bunu bir psikolog olarak söyleyebilirim. 'Nasıl' soğuk, bıkkın, küskün ve öfkeli bir insan haline dönüştüğünüzü anlatabilirim. Ama bana öyle geliyor ki sizin içinde doğduğunuz ve büyüdüğünüz kasaba da dahil birçok sosyal ortamda insanlar size gıptayla bakacak ve zengin bir kızla evlendiğiniz için sizi 'başarılı' göreceklerdi. Biliyor musunuz Timur Bey, ben de o insanlar gibi değerlendiren biriydim, çünkü ben öyle bir toplumda yetiştim."

"Ama Yakup Bey siz okumuş, üniversitede hocalık yapmış birisiniz."

"Unutmayın, bilim 'nasıl' konusunda uzmanlık kazandırıyor. Ben yurtdışına gidip farklı bir uygarlık içinde, 'niçin'lere verilen cevapların farklı olduğu bir ortamda uzun süre kaldım. Kendi *Tanımlama* ve *Değerlendirme Sistemim* ile kıyaslama yaparak daha kolayca dışarıdan bakma fırsatı buldum. Artık benim *Değerlendirme Sistemim*, içinde doğup büyüdüğüm kasabanınkinden farklı. O nedenle, o gün, Beyazıt'ta sizin gözlerinize bakınca, özünü arayan ama henüz bulamamış bir genç olduğunuzu anlayabildim."

"O zaman siz bende kendi gençliğinizi ve acılarınızı görüyorsunuz!"

Yakup Bey, "Tabii görüyorum," dedi ve ilave etti, "o nedenle sizi çok iyi anlıyorum."

"Yani bütün yolculuk, kendimi kendim olarak görebilme yeteneğine kavuşmak için yapılan bir yolculuk."

Yakup Bey mutluydu, bir gençle böylesine dolu dolu konuşma ve paylaşma olanağı bulduğu için güçlü bir teşekkür duygusu vardı içinde.

"Timur Bey," dedi, "siz kendiniz, kendi hayatınızda kendiniz olarak var olamazsanız, kendiniz de dahil hayatınızda hiç kimseyle gerçek bir ilişki içine giremezsiniz. Herkesin başarılı gördüğü bir evliliğiniz olur, ama sizin ruhunuz yalnızdır, hüzünlü ve mutsuzdur."

"Peki, nasıl oluyor da başkaları bu evliliği başarılı görebiliyor?"

Yakup Bey sakin bir tavırla cevapladı.

"Bir sonraki buluşmamızda hasta toplumlar konusuna geceğiz. İnsan özünü hesaba katmayan, mal, mülk ve güç düşkünü hasta toplumların 'iyi' ve 'doğru'su ile insan özünü hesaba katan, insanın kendi yaşamında kendisi olarak var olmasını önemseyen sağlıklı toplumların 'iyi' ve 'doğru'su farklıdır. Sorunuzun cevabı burada yatıyor."

İnsan özünü hesaba katmayan, mal, mülk ve güç düşkünü hasta toplumların "iyi" ve "doğru"su ile insan özünü hesaba katan, insanın kendi yaşamında kendisi olarak var olmasını önemseyen sağlıklı toplumların "iyi" ve "doğru"su farklıdır.

Timur, "Ama Yakup Bey, kişi kendi hayatında yoksa onun sahip olduğu şeylerin ne anlamı olabilir?" diye sordu.

Yakup Bey sabırla ve sevgiyle anlatmaya devam etti.

"Herkesin hayatında anlam var. Tekrar olacak ama yeniden söylemek istiyorum: Bir kişinin kendi yaşamında kendisi olarak özgürce var olmasını 'anlamlı' ve 'değerli' gören *Değerlendirme*

Sistemi olabildiği gibi, bir kişinin yaşamında kendisi olarak var olmasını 'anlamsız' ve 'değersiz' gören, bunun yerine kişinin 'mal, mülk' sahibi olarak güçlü olmasını 'değerli' gören *Değerlendirme Sistemi* de vardır. Ve bu iki *Değerlendirme Sistemi* birbirinden farklıdır. Her iki sistemin 'doğru' ve 'yanlış'ları, 'iyi' ve 'kötü'leri farklıdır. Tahmin edebileceğiniz gibi bu iki sistem zaman içinde iki farklı uygarlık oluşturacaktır.

"Günlük yaşamda kişi kendi algılamasının ötesinde başka türden algılamalar olabileceğini çoğu kez hiç düşünmez. İnsanların büyük çoğunluğu kendi algılama ve yorumlamalarından her zaman emindir. Kedi yavrusuyla ilgili deneyi hatırlıyorsunuz, değil mi?"

Timur başını salladı. Yakup Bey devam etti.

"Daha önceki deneyimlerimizden getirdiğimiz koşullanmalar algılamamızı ve değerlendirmemizi etkilemektedir. Eve kuzeyden yaklaşan çocukların grubunda 'Şefkat gösterin', güneyden yaklaşan çocukların grubundaki çocukların ise 'Korkun, kaçın' yönündeki koşullanması, onların düşünce ve davranışlarında etkisini göstermiştir.

"Böylesine kısa süreli koşullanmaların ötesinde, doğumundan itibaren bütün yaşam boyu çocuğu ve yetişkini etkileyen aile, okul çevresi, arkadaş çevresi, kitle iletişimi, iş, meslek ve kültür koşullanmalarının etkisi daha büyüktür.

"Öğrenilmiş olan *Tanımlama Sistemi* ve *Değerlendirme Sistemi* ara sıra etkisini gösteren, diğer zamanlar pasif şekilde duran sistemler değildir, etkilerini duygu, düşünce ve davranışlarımızda doğrudan ya da dolaylı olarak her an gösterirler."

Yakup Bey yine gülerek sözüne devam etti.

"Bu gözlemlerden bazı sonuçlar çıkarabiliriz. Örneğin kişinin belirli konudaki davranışı ya da tutumu aksıyorsa, önce o aksayan davranışın ve tutumun altında yatan *Tanımlama Sistemi* ve *Değerlendirme Sistemi* düzenini anlamamız gerekir. Aksayan davranış ve tutumu, altında yatan sistemlere hiç dokunmadan değiştirmeye

kalkarsak başarılı olamayız.[28] Bu demek oluyor ki Türkiye'de trafik kazaları sorununu çözmek için 'İçinizdeki Trafik Canavarını Durdurun!' sloganlarının yazıldığı tabelaları asmanın yanı sıra insanımızın içindeki trafik canavarını inceleyip tanımasına fırsat yaratmak gerekir."

İkisi de yorulmuşlardı. Biraz yürüyüş yaparak havadan sudan konuştular. Daha sonra yeniden buluşmak üzere ayrıldılar.

28 "Davranışı biçimlendirme" adı verilen bir tür psikolojik tekniği bu tartışmanın dışında tutuyoruz. Bizim bu kitapta ilgilendiğimiz konular, kişinin tüm yaşamını kapsayan zihinsel süreçlerin işin içine girdiği davranışları içeriyor. Davranışı biçimlendirme türünden bir teknik bu tür kapsamlı zihinsel süreçlerin değişmesine yol açmaz.

22

Hasta Toplum

Asıl yetimler, anadan babadan değil,
bilim ve ahlaktan yoksun olanlardır.
HAZRETİ ALİ

YAKUP BEY VE Timur, Beyoğlu'nda yürümeyi ve kitapçının üçüncü katını sevmişlerdi. Yine orada buluştular ve şansa boş olan aynı masaya oturdular. Bir süre oturup İstiklal Caddesi'nin kalabalığını seyrettiler. Sonra Yakup Bey çantasından bir kitap çıkardı ve Timur'a gösterdi.

"Bir önceki sohbetimizde bahsettiğim kitabı getirdim. Yazarı Robert Edgerton, daha önce söylediğim gibi kitabın adı *Sick Societies,*[29] söylemiştim ya, 'hasta toplumlar' anlamına geliyor," dedi ve devam etti. "Bugün hasta toplum kavramını biraz irdelemek istiyorum. Geçen buluşmamızda, haklı olarak sorduğunuz soruların cevabını sanırım böylece birlikte keşfedeceğiz. Robert Edgerton, Kaliforniya Üniversitesi'nde psikoloji ve sosyal antropoloji profesörü. 1992 yılında yayımladığı bu kitap siyasetle, toplumla ve kültürle ilgilenen bilim insanları arasında çok konuşuldu ve halen konuşulmakta. Sekiz bölümden oluşuyor.

"İlk bölümde, ilkel toplumları inceleyen bilim insanlarının şimdiye kadar varsaydıklarının aksine bir toplumda mevcut gelenek ve göreneklerin, uzun vadede o toplumun yararına olmadığını söylüyor.

29 Robert B. Edgerton, a.g.e.

"İkinci bölümde üç soru soruyor.

1. Bir sosyal sistemin yararlı ya da zararlı olduğunu belirleme olanağı var mı?

2. Aynı ekosistem içinde yıllarca yaşamış bir toplumda zararlı ya da işe yaramaz olduğu halde varlığını sürdüren gelenek ve göreneklerolabilir mi?

3. Bu zararlı inanç ve uygulamalar niçin var ve niçin yıllarca kuşaktan kuşağa devam edebiliyor?

"'Her kültür ve inanç sistemi kendi içinde bir bütündür ve bir başka toplumun kültürü ve inanç sistemiyle karşılaştırılamaz,' anlayışı kültürel görelilik olarak bilinir ve yukarıdaki sorularla ilgilenmez. Ama bu yaklaşımı kabul ederseniz insan hakları diye bir şeyden söz edemezsiniz, çünkü bu görüşün içinde evrensel bir insan yoktur. Ama her psikoloğun, sosyoloğun ve sosyal antropoloğun bildiği bir gerçek var ki insan doğası diye bir şey vardır ve bu insan doğasına uyumlu kültürler olabildiği gibi, insan doğasıyla çelişen ve uyumsuz toplumsal sistemler, kültürler de vardır.

"Bir sosyal sistemin insan doğasıyla uyumlu olmadığını nasıl anlarız? David F. Aberle adında bir antropolog bunun için üç ölçüt öneriyor:

1. Toplumun bir ekosistem içinde yaşamını devam ettirmesini zorlaştırması, olanaksız kılması.

2. Toplumun üyelerinin büyük bir kısmının o toplumun gelenek ve göreneklerinden yakınması ve artık o toplumda yaşamak istememesi.

3. Toplum üyelerinin beden sağlıklarında sorunlar yaşaması, kendi ihtiyaçlarını karşılayacak yeteneği kaybetmesi.

"Bu ölçütleri kullanarak toplumlara baktığımız zaman sosyal sistemlerde uyumsuzluğun aslında oldukça yaygın şekilde var olduğunu, sadece uyumsuzluk alanları ve derecelerinin bir toplumdan diğerine değiştiğini görüyoruz.

"Kitabın üçüncü bölümü değişik kültür ve toplumsal sistemlerde antropologların gözlemledikleri uyumsuzlukları incelemektedir. Timur Bey, daha önce konuştuğumuz için kısaca şöyle özetleyebilirim; bu uyumsuzlukların bazıları insanın biyolojik doğasına ters düşen gelenek ve göreneklerden, bazıları insanın aklının veya gönül gereksinmelerinin yok sayılmasından, bazıları da anlam çerçevesi içindeki ilişkilerin 'biz değerleri'nden uzak olmasından kaynaklanmaktadır.

"Kitabın dördüncü bölümünde uyumsuzlukların en belirgin görüldüğü alan olarak kadın ve çocukların durumu incelenmektedir. Uyumsuzluğun belirgin olduğu toplumlarda yetişkinlerin rahatı ve esenliği gelenek ve göreneklerce öncelikli olarak görülmüş, çocuklara değer verilmemiştir. Yetişkinler dünyasında da erkeklerin durumu öncelikli olarak düşünülmüş, kadın değerli görülmemiştir. Kitabın bu bölümünde değişik toplumlardan, kültürlerden örnekler verilmektedir. Bu örnekler hem geçmişten hem de yakın tarihten verilmektedir. Timur Bey, bana öyle geliyor ki bir toplumda kadının ve çocuğun değerini inceleyerek o toplumun ne kadar sağlıklı bir kültürü olduğunu belirleyebilirsiniz."

Bir toplumda kadının ve çocuğun değerini inceleyerek o toplumun ne kadar sağlıklı bir kültürü olduğunu belirleyebilirsiniz.

Timur, kadın ve çocuk konusunun ileride kendi çalışmalarında da özel bir yer tutması gerektiğini düşündü. Yakup Bey konuşmasına devam etti.

"Kitabın beşinci bölümünde hastalık, acı ve erken ölümler ele alınıyor. Bu bölümde temizliği önemsemeyen, yanlış gıdalarla beslenen, sağlıklı olmak ile olmamak arasında herhangi bir fark görmeyen, aşırı kilolanmayı teşvik eden, cahilliği öven ve bilgili insanı düşman gören toplumlardan örnekler verilmektedir.

"Altıncı bölümde insan vücuduna zarar veren gelenek ve görenekleri anlatmaktadır. Örneğin eski bir Çin geleneği olan

kadınların ayaklarının küçük kalması için çocukken kalıplara sokularak ayağın büyümesinin engellenmesi (1930'lara kadar devam etmiştir). Kenya'da kadınların sünnet edilmesi..."

Yakup Bey, "Bu konuda daha ayrıntılı bir çalışma yapmak isterseniz Ayaan Hirsi Ali[30] adlı Kenyalı bir kadın yazarın bir kitabı var, onu okuyabilirsiniz," dedi.

"Ayrıca Timur Bey, demin söylemedim sanırım ama İngilizceniz ilerleyince *Sick Societies* adlı kitabı okumanızı gerçekten isterim, özellikle de Türkiye'de toplumsal konularda psikolog olarak çalışmayı düşünüyorsanız. 1970'lerin başlarında Papua Yeni Gine'deki bir kabilede 23-34 yaşında erkeklerin yüzde 57'sinin intihar ettiğini öğrenmek ilginizi çekecektir."

Timur, hayret eden bir yüz ifadesiyle bakınca, "Evet, kızların babaları, yüksek başlık parası istiyor, başlık parasını vermeye gücü yetmeyip evlenemeyen erkek intihar ediyor. Bunun gibi daha birçok örnek var," dedi.

Timur hayretle, "Ve bu toplum, geleneğini değiştireceği yerde, çok sayıda genç erkeğin ölmesine izin mi veriyor?" diye sordu.

Yakup Bey, biraz düşündükten sonra cevapladı.

"Timur Bey, bu sorunun cevabını bilmiyorum, o nedenle kesin bir tavırla konuşamam, ama bana öyle geliyor ki o toplum bu geleneğiyle gurur duyuyordur ve insanlık adına bu geleneğe karşı çıkıp değiştirmeye kalkan biri yok edilme tehlikesiyle karşı karşıya kalır. Dediğim gibi bu kitabı okumalısınız. İbret alınacak bilgiler, olaylar, gözlemler var."

Sonra kitabın bölümleri hakkında bilgi vermeye devam etti.

"Bölüm yedi zaman içinde yok olup giden toplumları anlatıyor. Verilen örneklerden görülen şu ki toplumlar kültürlerini devam ettirmek için, uyumsuz da olsalar gelenek ve göreneklerine bağlı kalıyorlar. Böylece kuşaklar boyu uyumsuzluk yaşaya yaşaya

---

30 Ayaan Hirsi Ali, *Kafir (Infidel)*, Altın Kitaplar, İstanbul.

gittikçe zayıflıyorlar ve yok olup gidiyorlar. Örnekler Yahi Kızılderililerini, Tazmanyalıları, Batak kabilesini, Mbuti Pigmelerini, Aztekleri ve daha birçok toplumu kapsıyor.

"Sekizinci bölümde verilen bazı gözlemlere göre, dışarıdan hiçbir tehlikeyle karşılaşmasalar dahi, toplumların sadece kendi ekosistemleri içinde hayatlarını devam ettirme garantisi yok. Toplumun sosyokültürel sistemi ile ekosistemin uyum içinde olması yetmiyor, gelenek ve göreneklerin o toplumdaki bireylerin insanca yaşamasına hizmet etmesi de gerekiyor. Yani insanların ekosistemle olduğu kadar birbirleriyle de uyumlu olmaları gerekiyor. Aynı ekosistem içinde iki toplumdan ilişkileri uyumlu olmayan çöküp giderken uyumlu olan yaşamını sürdürüyor.

"Timur Bey, şimdi bu kitabı özet olarak gözden geçirmiş olduğumuzu düşünerek konuşmamıza devam edebiliriz. Sizinle buluşmalarımız sayesinde kendi düşüncelerimi derleyip, toparlayıp daha sistematize etme fırsatım oldu. O nedenle bu hasta toplum konusunu kendi bilgi ve görüş çerçevemde yeniden ele almak istiyorum. Bir insanın toplum içinde olmaya niçin ihtiyacı var? Çünkü Yılmaz Özakpınar'ın daha önce ifade ettiği gibi, insan toplum içinde var oluyor. Ama bu zorunluluk neden? Bu soruya benim cevabım şu: İnsanların, diğer insanların tanıklığına ihtiyaçları olduğu için toplum var. Bu ne demek oluyor, kısaca açıklamak istiyorum:

İki insan birbirinin farkına varınca iletişim başlar. İster konuş ister konuşma, ister bak ister bakma, bir şey yap ya da yapma, iki insan birbirinin farkına varınca iletişim başlar.

"İnsan yaşamıyla ilgili bazı temel gerçekler var, onlara şöyle bir göz atalım. İlk temel gerçek şudur: İki insan birbirinin farkına varınca iletişim başlar. İster konuş ister konuşma, ister bak ister bakma, bir şey yap ya da yapma, iki insan birbirinin farkına varınca iletişim başlar.

"İkinci temel gerçek de şudur: İnsanın iki temel doğası vardır. İnsan hem toplumsal hem de bireysel bir varlıktır. Ben insanın toplumsal doğasına YÜZ, içiyle, özüyle ilgili bireysel doğasına CAN diyorum. 'Yüzüm tutmaz, nasıl söylerim?' ifadesindeki yüz, sosyal ilişkilerde ortaya çıkan toplumsal yönü belirtiyor. 'Can dostum' ifadesindeki can, özden bir ilişkinin altını çiziyor. İki insan birbirinin farkına varınca iletişim hem toplumsal hem de bireysel olarak işlevini görmeye başlar.

"Üçüncü olarak, insanın toplumsal varoluşu o kişinin toplumsal rollerinde, o rollerle ilgili beklentilerde, normlarda, kurallarda, gelenek ve göreneklerde ifadesini bulur. Buna 'yüzün boyutları' diyebiliriz. Bunlar karı koca, anne-baba, erkek evlat, kız evlat gibi aile rollerinde ya da doktor, marangoz, iş insanı ve polis gibi mesleksel rollerde kendini ifade edebilir.

"Dördüncü temel gerçek Timur Bey, insanın bireysel, psikolojik varoluşu, ilişki içinde altı boyutta kendini ifade eder. Buna 'can'ın boyutları' diyebiliriz. İşte benim düşüncemde en önemli noktayı CAN'ın altı boyutu oluşturur. Şimdi bu boyutlara bakalım:

1. Ait olma-birey olma dengesi
2. Önemsenme, umursanma
3. Kabul edilme, yargılanmama
4. Değerli, vazgeçilmez olma
5. Yetkinliğine, yapabileceğine güvenilme
6. Sevilmeye, zaman ve emek verilmeye layık olma

"Şimdi kısaca anlatacağım, ama daha ayrıntılı olarak *İletişim Donanımları*[31] kitabında okuyabilirsiniz.

1. Ait olma-birey olma dengesi, iletişim içindeki kişilerin birbirleriyle ilişkilerinde ne kadar bağımsız olduklarının ölçüsüdür. Örneğin Amerikan filmlerinde görürüz kız ve oğlan birbirlerini görür, sever, anlaşır, evlenmeye karar verir ve daha sonra

31 Doğan Cüceloğlu, *İletişim Donanımları*, Remzi Kitabevi, İstanbul.

anne-babalarını haberdar eder. Bu filmleri seyrederken Türk kültüründe yetişmiş olarak hep aklıma şu sorular gelir: Ya bunların annesi, babası, dedesi, ninesi, amcası, dayısı, büyükleri yok mu? Bu çocuklar bu kadar sahipsiz mi? Oysa bizdeki 'kız verdik', 'kız aldık', 'o kızın artık sahibi var' ifadeleri de Amerikan kültürü içinde anlamsız, hatta aşağılayıcı ve utanç verici olarak görülür.

"Ufak oğlunun kapısını çalıp, izin alarak içeriye giren babanın öyküsünü hatırlarsınız, size anlatmıştım. Karı koca, anne-baba-çocuk ilişkilerinde bu ait olma-birey olma boyutunun değerleri bir kültürden diğerine değişir. Bu, üzerinde çok konuşulacak geniş bir konu.

"Bir toplumun sosyolojik yapısını, 'Kim kime ne kadar ait?' sorusunu sorarak inceleyebilirsiniz. Örneğin 'Vatandaş-devlet ilişkisinde vatandaş mı devlete aittir, yoksa devlet mi vatandaşa, yoksa bir denge mi gereklidir?' sorusu değişik toplumların tarihinde incelenebilir.

"Çocuğunu döven bir baba komşuların, öğretmenin şikâyeti ve başvurusuyla hemen devlet tarafından takibe alınıp mahkemeye verilebilir. Bu yasal bakış tarzı. Peki, bu yasalara sahip bir devlet varken o toplumun çoğunluğu, 'Kızını dövmeyen dizini döver,' diyorsa, yargıç karar verirken yasayı mı uygulayacak, yoksa kendisi büyürken kendi ailesinde ve komşularında gördüğü ve belki şimdi kendi evinde de uyguladığı değeri mi?

Karı koca ilişkisi, anne-baba ve çocuk ilişkisi, öğretmen-öğrenci ilişkisi, her türlü insan ilişkisinde önemsenmek temel bir can gereksinmesidir.

2. Önemsenme. Önem verdiğimiz insanlar tarafından umursanmak, önemsenmek sağlıklı gelişim ve sağlıklı yaşam için vazgeçilmez bir gereksinmedir. Araştırmalar gösteriyor ki doğumdan sonra üç ay içinde öpülüp koklanmayan çocukların yüzde doksanı ölmektedir. Yetimhanelere bırakılan bebeklerin hikâyeleri önemsenmeme durumunun acılı örnekleridir. Karı koca ilişkisi, anne-baba ve çocuk ilişkisi, öğretmen-öğrenci ilişkisi, her türlü insan ilişkisinde önemsenmek temel bir can gereksinmesidir.

3. Kabul edilme. Olduğumuz gibi kabul edilme, ötekileştirilip, yargılanıp itilmeme bir can gereksinmesidir. Karacaoğlan, 'Bana kara diyen dilber, gözlerin kara değil mi?' diye sorar ve der ki:

Beni kara diye yerme
Mevlam yaratmış, hor görme
Ala göze siyah sürme
Çekilir, kara değil mi?

"Her birimizin içinde, değer verdiğimiz insanlar tarafından kabul edilme isteği vardır. Onlar tarafından kabul edilmek için, onların beklediği gibi giyinmeye, konuşmaya, düşünmeye ve davranmaya çalışırız. Bu nedenle her toplumda bir kuşaktan diğerine, birbirine benzer giyinen, davranan, düşünen insanlar yetişir. Her bir kuşağın 'kültür robotu' olmaya istekli olmasının arkasında, can'ın bu kabul edilme isteği yatıyor.

4. Değerli olma. 'Bütünün içinde benim yerim ayrı olsun, benim gibi bir tane daha olmasın, ben tek olayım duygusu,' içimizde doğuştan var, doğamızın bir parçası. Hatırlıyor musunuz, Elizabeth nişanlısı David'den bahsederken, 'O benim kahramanım,' demişti. Öyle inanıyorum ki Timur Bey, Nesrin'in gözünde böylesine bir değer kazanmamış olduğunuzu hissetmek sizi çok üzmüştür. Belki de ona hak vermiş ve 'Beni onun gözünde tek yapacak neyim var ki?' diye düşünmüşsünüzdür. O gün size baktığımda, kendisiyle ilişkisinde hayal kırıklığına uğramış bir gencin hüznünü gördüm gözünüzde. Ama umuyorum şimdi kendinizi Nesrin'in gözüyle değil, kendi gözünüzle değerlendirerek ne kadar muhteşem bir potansiyele sahip olduğunuzu kavramışsınızdır. Papua Yeni Gine kabilesinde 23-34 yaşında erkeklerin yüzde 57'sinin intihar ettiğini öğrenince insanın içi cız ediyor. Toplum o erkeklere, 'Siz değersizsiniz,' diyor ve onlar da değersiz bir varlık olarak yaşama devam etmek istemiyorlar. Hepimiz annemizin, babamızın, aile büyüklerinin, öğretmenimizin, eşimizin, arkadaş

ve dostlarımızın, komşularımızın, patronumuzun, saygı duyduğumuz insanların gözünde değerli olmak isteriz. Can, değerli olmak, yeri doldurulamaz, biricik olmak ister.

5. Güvenilme. Çocuk merdivenleri kendi çıkmak ister, asansöre binince kat düğmesine kendisi basmak ister, tabakları taşımasına izin verilmesini, 'Ben yapabilirim,' duygusuna saygı duyulmasını ve 'Evet, inanırım, sen yapabilirsin, sana güveniyorum,' denilmesini ister. Ve yetiştiği ortamda bunu yaşayan çocuk ile yaşayamayan çocuk arasında özgüven gelişimi bakımından büyük farklar vardır. Bu sadece çocuklar için değil, ister çocuk ister yetişkin, ister kadın ister erkek her can için bir gereksinmedir. Bazı bölgelerden bol girişimci çıkar. Oralardaki toplumsal yapıyı incelerseniz görürsünüz, o yörenin aileleri, komşuları, mahallesi, sosyal çevresi 'Bizim çocuklar kafasına koyduğunu yapar,' duygusu yüksek sosyal ortamlarda yaşar. Bazı ortamlarda da, 'Bizim burada yetişen adamın elinden iş gelmez,' duygusu yüksektir. Ve gerçekten de oradan girişimci çıkmaz.

Çocuk merdivenleri kendi çıkmak ister, asansöre binince kat düğmesine kendisi basmak ister, tabakları taşımasına izin verilmesini, "Ben yapabilirim," duygusuna saygı duyulmasını ve "Evet, inanırım, sen yapabilirsin, sana güveniyorum," denilmesini ister.

6. Sevilme. 'Ben param için, görünüşüm için, derslerimdeki başarı için değil, sadece kendim olduğum için sevilmeye, emek ve zaman verilmeye layığım,' duygusu temel bir can gereksinmesidir. İster çocuk ister yetişkin, ister kadın ister erkek, her insanda bu gereksinim vardır. Bu duyguyu yetiştiği aile ortamında yaşayan çocuklar mutludur, gözleri pırıl pırıldır, yaşayamayan mutsuzdur ve içinde belki ömür boyu devam edecek bir eziklik olacaktır. Öğretmen öğrencisine çalışkanlığı kadar mı değer veriyor, bir insan diğerine çıkarı kadar mı değer veriyor, doğal olarak bunlar ilişkinin türünü etkileyecektir.

"Ben param için, görünüşüm için, derslerimdeki başarı için değil, sadece kendim olduğum için sevilmeye, emek ve zaman verilmeye layığım," duygusu temel bir can gereksinmesidir.

"Timur Bey, bu boyutlara ben 'Can'ın varoluş boyutları' diyorum. Şimdi size bir öykü anlatacağım. Bir sabah bir arkadaşla Boğaz'da kahvaltıya gittik. Sırtım Boğaz'a dönüktü. Karşımda genç anne-babalardan oluşmuş bir grup, büyük bir masada toplanmış birlikte kahvaltı yapmaya hazırlanıyordu. Onlara sonradan katılan bir ailenin dört beş yaşlarında bir oğlu vardı ve bu aile önümden geçerken büyük masadaki gruptan, 'Aaa, küçük Hakan geldi,' diye bir ses duyduk. Demek ki küçük oğlanın adı Hakan'dı.

"Onlar masaya varınca, herkesle el sıkışıp heyecanlı heyecanlı konuşmaya başladılar. O sırada küçük Hakan Boğaz'dan geçen bir gemi görmüş ve çok heyecanlanmıştı. Babasına, 'Büyük gemi geçiyor!' diye bağırdı. Baba o sırada bir arkadaşıyla konuşuyordu ve oğlunun bu şekilde konuşmayı kesmesinden rahatsız oldu. Rahatsız bir tavır içerisinde, 'Tamam, duydum,' dedi ve konuşmaya devam etti. Çocuk babasının rahatsızlığının hiç farkına varmadı, annesine dönerek, yine aynı heyecanla, 'Büyük gemi geçiyor!' dedi. Annesi de o sırada arkadaşlarıyla konuşmaya dalmıştı, ama o gülümseyerek oğluna baktı, 'Hı hı, tamam,' dedi. Fakat o da Boğaz'da geçen gemiye bakmadı. Hakan daha büyük bir heyecanla yeniden babasına döndü, 'Büyük gemi geçiyor!' diye daha yüksek sesle babasının dikkatini çekmek istedi. Babası rahatsız oldu, sert bir tonda, 'Tamam, duydum yeter!' dedi ve arkadaşıyla konuşmaya devam etti.

"Hakan babasının sinirlenmekte olduğunun yine farkına varmadı. Yeniden annesine döndü ve aynı heyecanla, 'Büyük gemi geçiyor!' dedi. O sırada annesi, 'Di mi, di mi,' dedi ve geçiştirmeye çalıştı. Hakan çırpınıyordu, ama kimse dönüp geçen gemiye bakmıyordu.

"Hakan son bir gayret yeniden babasına döndü, büyük bir çırpınışla, 'Büyük gemi geçiyooor!' diyerek babasının dikkatini çekmeye çalıştı. Babası bu defa, 'Yeter be, öff, tamam duyduk, kapa çeneni, tamam mı!' dedi. Babasının öfkesinin o zaman farkına varan Hakan birden durgunlaştı, mahzunlaştı. Yüzünden, utandığı ve hayal kırıklığı içerisinde olduğu belli oluyordu. Sakinleşti ve hüzün dolu gözlerle önüne baktı.

"Masadaki bir bayan bunun farkına vardı ve 'Evet Hakan, çok büyük bir gemi geçiyor, değil mi?' dedi. Hakan o kadına hüzünlü gözlerle baktı ve hafif bir sesle, 'Evet,' dedi.

"Hakan hayal kırıklığına uğramıştı, utandırılmıştı ve ruhu incinmişti. O an benim de içimde bir hüzün oluştu. Bu baba kötü bir baba değildi ama birçoğumuz gibi insan ilişkileri konusunda onun da farkındalığı düşüktü.

"Timur Bey, ben anne-babalara seminerler veririm. Bu tür seminerlerde bu öyküyü anlattıktan sonra, 'Aramızda hukukçu var mı?' diye soruyorum. El kaldıran avukat, hâkim ya da savcının önüne gidiyorum, bir isim uydurarak, örneğin, 'Selim Bey beni öldürmeye kalktı, dava açabilir miyim?' diye soruyorum. 'Tabii açabilirsiniz,' diyorlar. 'Peki, sonra ne gerekli?' 'Kanıt gerekli, tanık gerekli,' diyorlar. 'Peki, ya kanıtım, tanığım yoksa?' 'O zaman,' diyorlar, 'dava tutmaz, dosya düşer.'

"O an seminerdeki bütün insanlara dönüp diyorum ki, 'Eğer yaşamınızın tanığı yoksa psikolojik olarak, can olarak siz var olamazsınız; bedenen var olursunuz, ama psikolojik olarak var olamazsınız.

"Şimdi bu boyutlardan Hakan'a bakalım. Bu çocuk çok heyecan duyduğu bir olaya, 'büyük geminin geçmesine' tanık oldu. Çok heyecan duyduğu bu olayı paylaşmak istedi. Çünkü

Yaşamınızın tanığı yoksa psikolojik olarak, can olarak siz var olamazsınız; bedenen var olursunuz, ama psikolojik olarak var olamazsınız.

paylaşılamayan bir olayın anlamının olamayacağını sezgisel olarak biliyordu. Heyecan duyduğu ama paylaşamadığı olaylar, insana yük olur ve acı verir. Hakan o nedenle paylaşmak istedi. Küçük Hakan'ın hayatı o paylaşımla anlam kazanacaktı, can kendisini ait ve önemli hissedecekti.

"Heyecanlanmış olmak ve bu duyguyu paylaşmak istemek kötü bir şey değildi, ama babasının tavrından dolayı kötü bir şey yapmış gibi hissetti; kendini o ortama ait ve önemli hissetmedi. Orada heyecanlanmış olmak 'tuhaflık' oldu, 'salaklık' oldu, 'aklı ermezlik' oldu. Hakan kendisini değersiz hissetti ve sevilmeye layık görülmedi. Orada Hakan'ın ruhu incindi.

"Timur Bey, bir insanın ruhunun incinmesi acı bir şeydir. Çünkü kırılan, incinen ruhun tamir edilmesi zordur. Hele çocukluk yaşlarında. Bu tür olayların yaşanması sonucu utanca boğulmuş iç çocuk oluşmaya başlıyor. Utanca boğulmuş iç çocuğu olan kişi büyüse de hiçbir zaman gerçek bir yetişkin olamıyor; '-mış gibi' bir yetişkin oluyor. Utanca boğulmuş iç çocuk ve '-mış gibi' yetişkin kavramları hasta toplumlara özgü kavramlar ve tanıklığın ne kadar önemli olduğunu gösteriyorlar. Analar, babalar, öğretmenler, diğer büyükler farkında olmadan çocuğun dünyasına eksik tanıklıklar yapıyorlar ve yıllar yılı etkisi sürecek olumsuz bir iz, bir yara bırakıyorlar.

"Özetlemek gerekirse şöyle diyebiliriz: Her çocuk bir tanıklık ortamında yetişir. Aile en önemli tanıklık ortamıdır. Ve ailenin çocuğa yaptığı tanıklığın niteliği ve niceliği içerisinde çocuk kimliğini, kişiliğini bulur. Timur Bey artık bu noktada siz, 'can olarak var olmak' ve 'yüz olarak var olmak' arasındaki farkı biliyorsunuz. Bir aile çocuklarını sadece 'yüz olarak var ederek' yetiştirebilir, başka bir aile çocuklarını sadece 'can olarak var ederek' yetiştirebilir.

"Sadece 'yüz olarak var edilerek' yetiştirilen çocuğun kendi özüyle ilişkisi kopuk olacaktır. Bu çocuk kendi özünden kopuk, kendi dostluğundan mahrum bir hayat yaşayacaktır. Ben buna 'sen bilinci' adını veriyorum.

"Sadece 'can olarak var edilerek' yetiştirilen çocuğun, sosyal sorumluluk duygusu zayıf olacaktır ve bu çocuk muhtemelen kendinden başka kimseyi düşünmeyen, benmerkezli, bencil biri olarak büyüyecektir. Ben buna 'ben bilinci' adını veriyorum.

"Sağlıklı aile hem can hem yüz tanıklığına önem veren bir tanıklık içinde çocuk yetiştirir. Böyle yetişen birey hem kendini hem de ilişki içinde olduğu kişiyi önemser. Ben buna 'biz bilinci' adını veriyorum. Anne-baba tanıklık yaptığının farkında mı? Toplumda iletişim ve tanıklık bilinci ne kadar yaygın? Anlam çerçevesi içinde ilişkileri tanımlayan değerler aslında nasıl tanıklık yapılması gerektiğiyle ilgili yönlendirmelerdir. Şunu da söylemek gerekir ki hayatınızdaki her insanın tanıklığı eşit derecede önemli değildir. Yani bir tanıklık katsayısı var ve bazı insanlar bizim için daha güçlü tanıklar.

Her çocuk bir tanıklık ortamında yetişir. Aile en önemli tanıklık ortamıdır. Ve ailenin çocuğa yaptığı tanıklığın niteliği ve niceliği içerisinde çocuk kimliğini, kişiliğini bulur.

"Küçük Hakan'ın önce babasına bakması tesadüf değildir. Daha sonra annesine baktı. Besbelli ki babanın tanıklık gücü o an daha fazlaydı. Hakan baba tarafından farkına varılsaydı, baba durup bir on saniye baksaydı ve 'Evet, gerçekten de çok büyük bir gemi geçiyor,' deseydi Hakan o gün orada başka bir yolculuk yapmaya başlayacaktı. Bu yaşam yolculuğunda kendinin önemli olduğunu hisseden, aklına güvenen, kendine güvenen mutlu bir çocuk olarak var olacaktı.

"Evet, kimler bizim tanığımız, biz kimlerin tanığıyız? Ben varım, çünkü benim bir tanığım var. Evlilik en önemli tanıklık sistemi, çünkü karı koca evlilik ilişkisi içinde birbirlerinin en güçlü tanıklarıdır.

"Çocuk için en güçlü tanık ailesi. Annelik, babalık o nedenle çok önemli. Bursa'nın bir köyünde büyümüş olan bir arkadaşım bana bir çocukluk anısını anlatmıştı:

Evlilik en önemli tanıklık sistemi, çünkü karı koca evlilik ilişkisi içinde birbirlerinin en güçlü tanıklarıdır.

"'Altı yaşındayım, ama ailenin önemli bir bireyiyim. Koyun güderim, yani koyunlar bana emanet. Bir gün annem evde aradığı bir şeyi bulamayınca, oğlum sen mi aldın, diye sordu. Anne ben almadım, dedim. Annem yine aradı bulamadı, oğlum emin misin, diye yine sordu. Yine, anne ben almadım, dedim. Aramaya devam eden annem, oğlum almadığından emin misin, diye yeniden sorunca kızarak sesimi yükseltip, anne ben almadım, dedim. O sırada babam yanımızdan geçiyormuş, ki babamdan çok çekinirim, ne oluyor, diye anneme sordu. Annem dedi ki, aradığımı bulamıyorum, İhsan'a soruyorum, o da ben almadım, diyor. Babam bana döndü, gözümün içine bakarak, sen mi aldın oğlum, dedi. Ben almadım baba, dedim. Babam yürümeye devam ederken anneme, İhsan yalan söylemez, dedi ve çıktı gitti.'"

Yakup Bey bir an durdu. Sonra anlattığı anıyı yorumlamaya başladı.

"O an İhsan için çok önemliydi. Babasının tanıklığı İhsan'da belli değerlerin pekişmesini sağlamıştı: 'Babam bana güveniyor, babam bana inanıyor, ben yalan söylemem.' Ve İhsan bu değerleri yetişkinliğine taşıdı. Bunu bana şöyle ifade etmişti; 'Biliyor musunuz, aklımdan yalan söylemek geçse, mezarında babamın kemikleri sızlar diye düşünürüm ve yalan söyleyemem. Babam bana güvendi. Onu hayal kırıklığına uğratmak istemem. Babamı hayal kırıklığına uğratmak beni çok üzer. Şimdi artık babamı hayal kırıklığına uğratmanın ötesinde kendi var oluşuma yakıştıramam. Babam tanıklığıyla bana güvenilir bir insan olmanın değerini gösterdi, onun tanıklık yaptığı bu değer artık benim kendi değerim.'"

Yakup Bey, ıhlamurundan bir yudum alıp devam etti.

"Nasıl tanıklık yaparsanız, neye tanıklık yaparsanız çocuk o tanıklık çerçevesinde gelişir. Kızım Elif anlattı. Vernon Benjamin

Mountcastle adında ABD'li bir nörofizyoloji profesörü 1986'da Ulusal Bilim Madalyası almış. Bir gün öğrencilerinden biri sınıfta sormuş; 'Profesör Mountcastle, ben bir inceleme yaptım, Amerika'da üç bin iki yüzün üzerinde nöroloji profesörü var. Madalyayı niçin size verdiler?'

"Profesör şöyle diyor; 'Kesin olarak bildiğimi söyleyemem, ama tahminimce annemden dolayı. Ben ilkokuldayken arkadaşlarımın anneleri çocuklarına, bugün öğretmenin sorusuna iyi bir cevap verdin mi, diye sorarlardı. Benim annem, Vernon, bugün öğretmene iyi bir soru sordun mu, derdi. Annem benim iyi bir soru sormama çok değer verirdi, ben de soru sormaya özen göstermeye başladım. Annem benden bunu bekliyordu. Ve soru sormayı gelenek haline getirdim.'

Bir toplum neye tanıklık yaparsa, o toplumun çocukları ona değer vermeyi öğrenir. Böylece bir toplumun yaşayan değerleri kuşaktan kuşağa tanıklık süreci içinde aktarılır.

"Timur Bey, bir toplum neye tanıklık yaparsa, o toplumun çocukları ona değer vermeyi öğrenir. Böylece bir toplumun yaşayan değerleri kuşaktan kuşağa tanıklık süreci içinde aktarılır. Bu demek oluyor ki değerler okullarda ders vererek, nasihat ederek, 'Atalarımız şöyle yaptı, böyle yaptı,' diyerek öğretilemez. Değerler, günlük yaşamda yapılan tanıklıklar aracılığıyla farkına varılmadan öğrenilir."

"Bir örnek verebilir misiniz Yakup hocam?"

"'Biz, kadınlara değer veren insanlarız. Türk hanlarının eşleri de onların yanı başında oturur, ülkeyi birlikte yönetirlerdi,' demenin bugünkü neslin kadın-erkek eşitliğini öğrenmesinde pek bir yararı olmayacaktır. Ama şu yaşanan olay etkilidir, bunu Yozgat'ta oturan bir eğitimci arkadaşımdan dinledim: Yozgat'ın Lise Caddesi'nde yaşlı bir amca yürüyor, yine kendi kadar yaşlı olan, ama kocasından biraz daha yavaş yürüyen kadın arkasından geliyormuş. Kadın

hem yürüyor hem de söyleniyormuş, 'Hep önde giden, sanki ben yokum, heç benim yanımda gitmen, beni insan yerine goyman!'

"Adam öfkeli öfkeli bakmış, kafasını, 'la havle' anlamında sağa sola sallamış ama sesini çıkarmamış. Kadın ısrar etmiş. 'Ne var sanki, benimle yan yana yürüsen, iki laf etsen, çenen mi düşer!' 'Ne diyon sen garı? Ne gonuşup durun öyle gendi gendine! Ne gonuşacağım ben seninle? Sen kimsin? Benim askerlik arkadaşım mısın?' Kadın çaresiz bir yüz ifadesiyle susmuş, kocasının arkasından yürümeye devam etmiş.

"Mahkemelerde hukuki karar veren, boşanma davalarına bakan erkek yargıçların gözünde kadın ve erkeğin onur eşitliği var mı? İkisi de doktor olan karı koca, bütün gün hastanede çalıştıktan sonra, akşam eve gidince yemeği birlikte mi hazırlıyorlar, yoksa kadın mutfağa tek başına mı giriyor? Değerler lafla değil, tanıklıkla yaşayan değerler haline gelir.

"Sağlık, bir doktor için yaşayan bir değer mi? Daha önce de konuşmuştuk, hangi doktora güvenilir diye, sigara içene mi, içmeyene mi? Baba çocuklarına, 'Bu merete alışmışım bir kere, bırakamıyorum, bari siz sigara içmeyin, çok kötü bir alışkanlık,' diyerek sağlık değerini aşılayamaz. Yemesinde, içmesinde, sporunda sağlık değerine tanıklık yaparak sağlığı ailesinde yaşayan bir değer haline getirir.

"Bir toplumun yaşayan değerlerine bakarak -dikkat edin, anayasasına, yasalarına, din kitabına, eğitim sistemine, giyiniş tarzına, alışveriş merkezlerine, yollarına demiyorum- o toplumun *Değerlendirme Sistemi*'ni anlayabilirsiniz. Ve benim şimdiye kadar yaptığım gözlemler çerçevesinde iki tür *Değerlendirme Sistemi* var. Bunlardan birine korku kültürünün *Korku Baskın Değerlendirme Sistemi*, diğerine sevgi kültürünün *Sevgi Baskın Değerlendirme Sistemi* diyorum.

"*Korku Baskın Değerlendirme Sistemi*'nde en temel değer güçtür. Gücün ifadesi kendini öfke ya da gaddarlık olarak gösterir. *Korku Baskın Değerlendirme Sistemi*'nde güçlü olan ve bu nedenle

korkutan/korkulan vardır ve bir de güçsüz olup korkan vardır. Ailede, iş yaşamında, siyasi hayatta verilen mücadele, 'Korkulan güçlü kişi mi olacaksın, yoksa korkan güçsüz kişi mi?' mücadelesidir.

"Korku kültüründe güçlü A ve güçsüz B kişileri arasındaki ilişki, varoluşun altı boyutunda şöyle kurulur:

Varoluş Boyutu	**A Kişisi Güçlü, Korkulan**	**B Kişisi Güçsüz, Korkan**
Ait olma, birey olma	"Sen bana aitsin!"	"Evet efendim, ben size aitim."
Önemsenme	"Ben önemliyim, sen önemsizsin!"	"Evet efendim, siz önemlisiniz, ben önemsizim."
Kabul, yargılanmama	"Bende hiç bozukluk yok. Sende de bozukluk var mı yok mu, onu sen bilmezsin, ben bilirim!"	"Evet efendim, sizde hiç bozukluk yok. Bende bozukluk var mı yok mu, onu ben bilemem, siz bilirsiniz!"
Değerli olma	"Ben değerliyim, ben tekim, benim yerim doldurulamaz, vazgeçilmezim. Senin gibi çok var, senin yerin hemen doldurulur."	"Evet efendim, siz değerlisiniz, siz teksiniz, sizin yeriniz doldurulamaz, sizden vazgeçilemez. Benim gibi çok var, benim yerim hemen doldurulur."
Yetkinliğine, yapabileceğine güvenilme	"Ben yetkin, bilen, yapabileceğine güvenilecek biriyim. Sen değilsin. Bana sormadan, benden izin almadan bir şey yapma!"	"Evet efendim, siz yetkin, bilen, yapabileceğine güvenilecek birisiniz. Ben değilim. Size sormadan, sizden izin almadan bir şey yapmam efendim!"
Sevilmeye layık olma	"Ben zaman ve emek verilmeye, sevilmeye layık biriyim. Sen zaman ve emek verilmeye değer biri değilsin!"	"Evet efendim, siz zaman ve emek verilmeye, sevilmeye layık birisiniz. Ben zaman ve emek verilmeye değer biri değilim."

"*Sevgi Baskın Değerlendirme Sistemi*'nde dört temel değer vardır: sevgi, saygı, güven, hizmet. Bu yaklaşımla kurulan ilişkilerde sevgi, saygı, güven ve hizmet değerleri varoluşun altı boyutunda ifade edilir. Sevgi kültüründe A ve B kişileri biz ilişkisi içinde birbirlerine şu mesajları verirler:

"Sen ve ben bir elin parmakları gibi birbirimize aitiz, farklıyız ama aynı ekipteniz. İkimiz de saygıdeğeriz, önemliyiz. Ben ve sen can'ız ve can'da özür yoktur; ikimiz de doğalız. Ben kendim olarak değerliyim ve sen kendin olarak değerlisin; ikimizin de yeri doldurulamaz. Ben yapabilirim, sen de yapabilirsin, ama birlikte daha iyisini yapabiliriz; daha iyisini birlikte yapacağımıza inanıyorum. Kendimin gelişmesini önemsiyorum, senin gelişmeni de önemsiyorum. Sen ne kadar gelişirsen ben de o kadar gelişme imkânı bulurum. Sana ne kadar hizmet edersem, uzun vadede kendime de hizmet etmiş olurum. Her bir parmak ne kadar gelişir ve işini iyi yaparsa, el bütün olarak o kadar gelişmiş demektir. El bizi, parmak beni gösterir. Tek başına parmak bir anlam ifade etmez, ama elin bir parçası olarak her parmak anlamlıdır.

Çocuk sevildiğini anlayacak şekilde dünyaya gelir. Hiç kimsenin çocuğa şu sevgidir, şu değildir demesine gerek yoktur.

"Timur Bey, çocuk sevildiğini anlayacak şekilde dünyaya gelir. Hiç kimsenin çocuğa şu sevgidir, şu değildir demesine gerek yoktur. *Değerlendirme Sistemi* saygı, güven ve hizmet üzerine kurulu bir toplum, biz bilincini yaşatan sağlıklı bir toplumdur ve bundan uzaklaştığı derecede de hastadır.

"Şimdi, korku kültürünün *Değerlendirme Sistemi* içinde oluşmuş sen ve ben bilincinin değerleri ile sevgi kültürünün *Değerlendirme Sistemi* içinde oluşmuş biz bilincinin değerlerini karşılaştırmak istiyorum. Korku kültüründe korkutulan, kendini güçsüz durumda gören sen bilincindeki kişi, öğrenilmiş acizlik içindedir. Yapabileceği tek şeyin durumdan şikâyet etmek olduğuna

inanmıştır. O nedenle sürekli yakınır ama sorunları çözmek için hiçbir şey yapmaz. Çaresizliğinden dolayı fakir olmayı, kaderi ve olumlu bir değer olarak görür; 'iyi insan' zengin olamaz, zengin olmayı istemek bile kötüdür. Cahil olmaktan hiç sıkılmaz ve sürekli kendini geliştirmek isteyenlerin derdinin ne olduğunu da bir türlü anlayamaz. Güçsüz olmayı kabul etmiştir ama sürekli bekleyiş halindedir, bir gün kader ona da güler ve kendisini güçlü durumda bulursa, o zaman kendine yapılmış olan tüm gaddarlıkların ve sevgisizliklerin intikamını alacağını bilmekte ve kinini canlı tutarak sabırla beklemektedir. İtaat onun için kutsal bir değerdir ve güçlü gördüğü, korktuğu büyüklerinin gözüne girmek için her şeyi yapabilir. Onun için doğru ya da yanlış diye bir şey yoktur, büyüklerin dediğini yapmak ya da yapmamak vardır. Kendi yaşamını yönetmekten aciz olduğu için kendi yaşamından sorumluluk almaz. Nasıl ki bir koyunun bir sürüye ve sürünün de bir çobana ihtiyacı varsa, onun da kendi gibi düşünen ve inanan bir gruba ve o grubu yönetecek güçlü bir yöneticiye ihtiyacı vardır. Hayatında mutlaka korkulacak birinin olması gerekir, aksi halde ne yapacağını bilemez, zıvanadan çıkar.

"Korku kültüründe kendini korkulan, güçlü durumda gören ben bilincindeki kişi, 'Dediğim dedik, öttürdüğüm düdük,' bilinci içindedir. Hiç kimseye sormadan aklına estiği gibi yapar. Kendisini eleştirenlere tahammülü yoktur, eleştiriyi kendine yönelmiş bir saldırı olarak görür. Fakir olmak onun için güçsüz olmak demektir ve affedilmeyecek, hiç acınmayacak bir durumdur. 'Acırsan acınacak hale gelirsin,' ilkesini benimsemiştir. Fakiri, güçsüzü gözünü kırpmadan ezer geçer. O her şeyi bilir. Sadece kendi gücüne güç katacak bilgiye değer verir, bilginin kendi başına bir değeri yoktur. Kendini geliştirmek, anlamlı ve coşkulu bir yaşam gibi sözler anlamsız 'laf'tır. İlişkide kendinin güçlü olduğunu bilir, ama güçsüze biraz yüz verirse hemen tepesine bineceklerini düşünür ve o nedenle onları asık surat ve öfkeyle uzakta tutar.

Kimseye hesap vermek zorunda olmadığı için keyfidir. Yüzde yüz itaat bekler ve itaat etmeyenlere karşı zalimdir. İtaat onun için de kutsal bir değerdir ve güçsüz güçlüye koşulsuz itaat etmelidir. Kendi yaşamını keyfince yönetir ve başkalarının yaşamını yönetirken onlardan sorumluluk almaz. Çobandır ama sürüye zarar gelmesinden sorumluluk almaz, kimseye hesap vermez. Kendisinden korkan eşi, çocukları ya da çalışanları olmazsa hayatının anlamsız olduğunu düşünür ve mutsuz olur. Mutlaka ondan korkacak birilerinin olması gerekir, aksi halde ne yapacağını bilemez, zıvanadan çıkar.

"Timur Bey, görüyorsunuz değil mi, sen ve ben bilincindeki insanlar el ve eldiven gibi nasıl birbirleriyle uyumlu bir ilişki içindeler. Şimdi gelelim sevgi kültüründeki biz bilincinde olan kişinin değerlerine. Biz bilincindeki kişinin temel değeri hakkaniyettir. İlişki içinde diğerinin gözüyle olayları görüp, yani empati içinde olup adil olmaya önem verir. Ne kendi hakkının ne de başkasının hakkının yenmesine razı olur. Kim güçlü ya da kim güçsüz davasında değildir, haklının hakkının verilmesi peşindedir. Onun için insan ilişkilerinde güven çok önemlidir ve bir insanın kazanabileceği en yüksek makamın güvenilecek bir insan olmak olduğuna inanır.[32] Biz bilincindeki kişinin en baş değerlerinden biri de gerçeğe saygıdır. Konuşurken, bir olayı değerlendirirken bildiği ne ise onları söyler ve o kadar söyler. Kendine yalan söylemez, söyleyemez; o nedenle başkasına da yalan söyleyemez. Gerçeği ortaya çıkarmayı hedefleyen eleştirilere teşekkür borçlu olduğunu bilir, çünkü yaşam onun için bir 'hakikati keşfetme yolculuğu'dur, güç kazanma ya da güç kaybetme uğraşısı

Biz bilincindeki kişinin temel değeri hakkaniyettir. İlişki içinde diğerinin gözüyle olayları görüp, yani empati içinde olup adil olmaya önem verir.

32 Bu söz, Prof. Dr. Emre Kongar'a aittir.

değil. Kendini anlamak ve yaşamı anlamak ona heyecan verir. Keşfetmek, bilgi sahibi olmak, sorgulamak, düşünmek onun için çok önemli meziyetlerdir. İlişki içinde olduğu tüm canlılara, etki alanı içinde hizmet etmek ister. Yazın mahallenin kedi ve köpeğinin susuz kalmaması onun için üzerinde düşünülecek önemli bir konudur. Hizmet etmeyi yaşamanın anlamını veren temel bir değer olarak görür. İstismar etmez, istismar edilmesine izin vermez, ama etki alanı içinde hizmet etmeye önem verir. Sürünün bir parçası olarak yönetilmek istemez, çoban olup diğerlerini yönetmek de istemez ama hayatına giren insanlarla birlikte 'yönetişim' içinde olmak ister. O nedenle ister apartman yönetimi olsun ister okul aile birliği, isterse ülke yönetimi, mutlaka sürecin bir parçası olarak yönetimin içinde bulunur, 'Bana ne!' demez. Hayatının baskın duygusu sevgi ve güvendir. Kendisi sevilen ve güvenilen bir insan olmak ister ve hayatında mutlaka sevdiği ve güvendiği insanların olmasına ihtiyaç duyar.

"Sizi biraz yordum Timur Bey, ama artık bütün sorularınıza cevap verecek altyapıyı oluşturduk. Önümüzdeki buluşmada sizi Ramazan Baş[33] ve Semra Çetinkaya adında iki değerli insanla tanıştıracağım, onları ziyaret edeceğiz. Daha sonraki buluşmalarımızda artık, epey birikmiş olduğunu tahmin ettiğim sorularınızı ele alırız. Ne dersiniz, bugünlük bu kadar yeter, diyelim mi?"

Timur gülümseyen bir yüzle ve tüm kalbiyle teşekkür etti ve "Evet, bugünlük bu kadar yeter hocam," dedi. Biraz farklı şeyler üzerine hoş sohbetten sonra ayrıldılar.

33 Ramazan Bey, Doğan Cüceloğlu'nun vefatından tamı tamına iki ay bir gün sonra, 17 Nisan 2021'de Covid-19 nedeniyle hayatını kaybetmiştir.

23

Sarsılmak

Felaketler karşısında direnmek, kahramanlıkların en büyüğüdür.
FENELON

BİR SONRAKİ BULUŞMALARI Bakırköy'deydi. Yakup Bey yolda, "Timur Bey, ziyaret edeceğimiz kişinin adı Ramazan Baş. Tanışmadan önce bir yazısını okumanızı isterim," dedi ve Timur'a "Farkında Olmak" başlıklı bir yazı verdi.

> Sinemada film izlemeyeli uzun zaman olmuştu. Bir arkadaşımın, "*Piyanist* filmi oynuyor, henüz vizyona yeni girdi ama herkes büyük övgüyle söz ediyor, biz de kaçırmayalım," teklifi üzerine sinemaya gitmeye karar verdik. Bir süredir fragmanlarını izlediğim bu filmi doğrusu ben de merak ediyordum. Girdiğimizde sinema salonunun yarıya yakını dolmuştu. Tekerlekli sandalye kullandığımdan salonun girişinde bulunan merdivenlerin başlangıcındaki uygun bir yerden filmi izlemek zorunda kalacaktım. En önden filmi izlemek pek keyifli olmasa da başka seçeneğim yoktu. Salona girenler üst sıralardaki koltuklarına gidebilmek için hemen yanımdan, bazen de sandalyeme dokunarak geçmek zorunda kalıyorlardı. Bazıları ayaklarıma çarpsa da, sanki orada yokmuşum gibi, farkında değillermiş gibi yanımdan geçip gidiyorlardı. "Merhaba, ben de buradayım, beni fark etmiyor musunuz?" dercesine yüzlerine bakıyordum, ama beni fark edip selam veren ya da ayaklarıma çarptığı için özür dileyen bir kişi bile olmamıştı.

Hafta ortası olmasına rağmen sinema salonu tamamen dolmuş, bir tek boş koltuk bile kalmamıştı. *Piyanist*'in iyi bir film olduğu izlenimini veren bu görüntünün hemen ardından başlayan filmle birlikte salonda sessizlik hâkim olmuştu. Salondaki herkes dikkatle filmi izliyordu. Daha önce Nazilerin yapmış oldukları soykırım zulümleri ile ilgili birçok film izlemiştim. Bazıları beni derinden etkilemişti. *Piyanist* filmini de aynı duygularla ve ilgiyle izliyordum.

Yahudileri tespit etmek için Nazilerin baskın yaptığı bir sahnede kamera evleri dışarıdan gösteriyordu. Bu yüzden, yüksek bir binadaki evlerden birinin odasına askerler aniden baskın yaptıklarında odadaki masanın etrafında oturmuş yemek yiyen insanların yalnızca bellerinden yukarısı görülüyordu. Nazi subayı, yanlarına gelerek herkesin ayağa kalkmasını emrettiğinde, masada oturanlardan biri hariç herkes ayağa kalktı. Birinin ayağa kalkmadığını gören Nazi subayı, öfkeyle bağırarak onun da ayağa kalkmasını istedi. Bu emre rağmen korkudan konuşamaz halde masada oturan kişinin ayağa kalkmamasına daha da öfkelenen Nazi subayı, askerlerine o kişiyi pencereden dışarıya atmalarını emretti. Askerler, emri yerine getirmek için oturduğu sandalyeyle birlikte adamı havaya kaldırıp pencereden dışarıya atarlarken, adamın tekerlekli sandalyede olduğu için ayağa kalkamadığı fark ediliyordu. O sahnede, salondan bir uğultu şeklinde yükselen tepki seslerini işittim.

Film bittikten sonra, kalabalığın arasında sıkışmamak için salondan en son çıkmayı tercih ettim. Salondan çıkmak için yine insanlar benim yanımdan geçmek zorunda kalıyorlardı. Ancak bu kez neredeyse herkes bana selam vererek ya da hafif bir tebessümle iyi akşamlar dileyerek yanımdan geçiyorlardı. Üstelik ayaklarıma basmamaya özen göstererek.

Piyanist, film konusu ile hafızalarda derin iz bırakacak şekilde farkındalık yaratmakla kalmamış, insanların beni de fark etmelerini sağlamıştı. O gün, insanların duyarsızlıklarına kızmak yerine farkında olmalarını sağlamak için bir şeyler yapılması gerektiğini

daha iyi anladım. Peki, o filmi izleyen sizler, o sahneyi bu satırları yazdığım gibi fark edebilmiş miydiniz?

Engelsiz bir yaşam dileğiyle.

Yazıyı okuduktan sonra Timur, "Yakup Bey, bu yazı bana, bahçede oynayan kedi yavrusuna hangi gözlükle bakıldığına ilişkin konuşmayı hatırlattı," dedi.

"Evet öyle Timur Bey, filmden önce ve filmden sonra izleyicilerde değişen *Tanımlama Sistemi* değil, *Değerlendirme Sistemi*'ydi. Şimdi size bir anımı anlatmak istiyorum.

"Yıl 1964, Ekim ayının başları, Illinois Üniversitesi Champaign-Urbana yerleşkesinde sabah saatleriydi, yürüyordum. İçimde bir hüzün vardı; yalnızlık hissediyordum, insanların giyinişleri, konuşuşları, gülüşleri bana yabancıydı. Her şey nizamlıydı ama bana sıcak ve anlamlı gelmiyordu. Bir tek arkadaşım, dostum yoktu. Dediğim gibi içim yalnız ve hüzünlüydü.

"Sağ tarafımdan cıvıl cıvıl bir kız sesi, 'Hey, Yek-Ap,' dedi. 'Yakup' diyemiyor, adımı 'Yak' ve 'Up' şeklinde bölerek söylüyordu. Kızın sesi o kadar cıvıl cıvıl, o kadar tatlı geldi ki sanki sıcak çölde, bir bardak soğuk su sunuyordu. 'İnşallah bana sesleniyordur,' diye içimden geçirdim. Döndüm, 'Bana mı seslendin?' diye sordum. 'Yes!' dedi. Bir dakika durur musun, anlamında bir işaret yaparak bana doğru yürüdü. Gözleri ışıl ışıldı, mini bir şort giymişti. Yirmi üç, yirmi dört yaşlarında, sarı saçlı, yeşil gözlü, güzel bir kızdı. Üstünde sadece bir penye vardı ve sutyen giymemişti. Yaklaşınca, 'Sen Türkiye'densin, değil mi?' diye sordu. Bu ilgiden mutlu, 'Evet,' dedim. 'İlk defa Türkiye'den birini görüyorum, sana dokunabilir miyim?' dedi. Büyük bir mutlulukla, 'Evet,' dedim. İçimden de, 'Allah garibanı görür,' diye düşünmeye başladım. Kız bana dokundu. Sanırım omuzuma dokundu. Hoşuma gitmişti, her tarafıma dokunsun diye bir istek vardı içimde. 'Döneyim, istersen her tarafıma dokun, diyecektim ama bunu usturuplu bir

şekilde nasıl söylerim, diye düşünürken kız döndü, biraz ileride konuşan iki delikanlıdan birine, 'Hey Brian, gelsene!' diye seslendi. Yüzümdeki şaşkın ifadeyi görmüş olacak ki, 'Brian, nişanlım; o da ilk defa Türkiye'den birini görecek, o da dokunsun istiyorum,' diye açıkladı. Utandım ve hemen kafamda Brian'ı 'birader', kızı 'bacı' yaptım. Brian gülerek geldi, el sıkıştık.

"Kızlarla ilişkimde bu tür mahcubiyetleri birkaç kez yaşadıktan sonra durumu anladım. Ben 'kadın' ve 'erkek' farkındalığı içinde bakıyordum, çünkü o bakış tarzı içinde yetişmiştim... Şimdi ise, 'insan kadın' ve 'insan erkek', 'insan insana' konuşur farkındalığını yaşıyorum. Öğrenmem gereken buydu ve öğrendim de. Kadının da insan olduğunu ve insan tarafımızın önemli olduğunu çok geçmeden kavradım."

Timur dudaklarında buruk bir tebessümle, dikkatle dinliyordu. Yakup Bey devam etti.

"Yirmi beş yıl Amerika'da kaldıktan sonra Türkiye'ye geldim. Caddebostan'da kıyıda bir sabah saat altıda yürüyordum; hafif serin olduğundan başımı kapüşonla örtmüştüm. Karşıdan gelen insan kadın yanımdan geçerken, 'Günaydın!' dedim; çünkü Amerika'da edindiğim alışkanlık içinde o insana günaydın dememek ayıp olurdu. Kadın başını önüne eğdi ve 'Pis terbiyesiz,' dedi. O zaman eski kalıbıma geri dönmem gerektiğini düşündüm ne yazık ki.

"Bir seminerimde bunu anlatınca bir erkek katılımcı, 'Kadın haklı!' dedi. 'Niçin haklı?' diye sorunca, 'Kocası duysa, nereden tanıyorsun bu herifi, diye sormaz mı?' diye cevap verdi. O zaman düşündüm, yıllar önce benim içinde büyüdüğüm kalıbı hâlâ yaşıyordu. Toplumumda iki tür insan var: 'Karılar' ve 'herifler.'"

Yakup Bey cümlesini bitirirken taksi de Bakırköy'e gelmişti. Şoföre verdikleri adrese yaklaşıyorlardı. Yakup Bey, Timur'un iyice anladığından emin olmak istercesine tekrarladı.

"Timur Bey, biraz önce dediğim gibi, bizim şimdi konuştuğumuz konular *Tanımlama Sistemi* sorunları değil, *Değerlendirme*

Sistemi sorunları. *Değerlendirme Sistemi*, neye, ne zaman, ne kadar, nasıl öncelik vereceğimizi, hangi değer içinde algılayacağımızı belirler. Benim anlattığım öyküde 'kadın' yerine 'kör', 'sağır', 'felçli', 'çolak', 'topal' ya da 'engelli' kelimesini koyabilirsiniz. Sorun, insan insana ilişki kurmayı öğrenip öğrenememizde. Bu da bizim toplumun bir *Değerlendirme Sistemi* meselesidir."

Adrese ulaştıklarında onları üç kişi karşıladı; Ramazan Bey, Ramazan Bey'in annesi Fatma Hanım ve Ramazan Bey gibi felçli olan Semra Hanım. Ramazan Baş, Türkiye Omurilik Felçlileri Derneği'nde (TOFD) başkan ve Semra Çetinkaya da başkan yardımcısıydı. Çaylar içildi ve sohbet başladı. Ramazan Bey anlatırken Semra Hanım uzun süre hiç dahil olmadan bizimle birlikte dinledi.

Ramazan Bey, Yakup Bey'i görmekten ve Timur'u tanımaktan mutlu, yaşam öyküsünü anlatmaya başladı. On dokuz yaşında kaza geçirene kadar atılgan, küçük yaşta girişimci olmuş, bağımsızlığına düşkün biri olduğunu anlattı. On dört yaşında ilk sigortalı işine başlıyor. Hem liseye devam ediyor hem çalışıyor. On sekiz yaşında kendi işini kuruyor, bıkmadan usanmadan çalışıyor, hatalarından ders alıyor, iş dünyasında ilişkiler geliştirip işini kârlı bir hale dönüştürüyor. 1983 yılında, on dokuz yaşındayken ve işleri daha geliştirmeyi hayal ederken bir kaza geçiriyor.

Sorun, insan insana ilişki kurmayı öğrenip öğrenememizde.

"Pazar günüydü, biz gene dükkânımızı açtık. Pazar günü komşu yeraltı çarşısı kapalı. Onun için iyi iş yapıyoruz, dükkânın içerisinde sürekli müşteriler var, kalabalık. Biz o sene Kumburgaz'dan bir yazlık tuttuk. Kumburgaz, Osmanbey, Şişli gibi piyasanın en çok iş yapan kişilerinin yazlıklarının olduğu yer. Civar esnafı olarak akşam orada buluşup hem sohbet etme hem yakınlaşma imkânımız var. Bir de Kumburgaz, İstanbul'da yaşayan en güzel kızların gittiği yer. Genciz, hem güzel kızlarla arkadaşlık etme hem de

sosyal çevreyi de geliştirme fırsatı var; akşamları gençlerle dışarıda çekirdek yerken parklarda iş de konuşuyoruz, böylece yeni çevrelerimiz oluşuyor…"

Ramazan Bey, Timur'a baktı, buruk bir şekilde gülümsedi, "Hüzünlü bir şey anlatacağım, sen hüzünlenme," der gibi bir ifade vardı yüzünde.

"O gün arkadaşım geldi, bütün gün dükkânda birlikte zaman geçirdik. Sonra ona, 'Akşam Kumburgaz'a gidelim, gece orada kalırız, hem denize girer hem dinleniriz,' dedim. Akşam, altı yedi gibi yazlığa gittiğimizde günün yorgunluğu vardı üzerimizde. Ben denizi seven bir insanım, hemen mayomu giydim, çıktım. Sitenin önünde şu oda kadar ya da biraz daha büyük zemin taşlığı olan bir güneşlenme yeri vardı, onun önünde bir merdiven vardı denize inmek için, ama biz genelde denize balıklama atlardık. O sitenin taşlığının denizden yüksekliği altmış yetmiş santimdir, denizin derinliği de seksen santim kadardır. Biz o altmış yetmiş santimden havaya zıplayıp balıklama atlıyorduk. Kumburgaz'da akşamları medcezir olayları vardır, deniz çekilir. Denize atladım ve kuma çakıldım! Önce bir acı oldu boynumda, sonra kollarım kontrolümden çıktı; etrafımda kollarımı gördüm, ama artık onları hareket ettiremiyordum. Ne olduğunu anlayamadım, çünkü omurilik nedir, omurilik felci nedir, hiçbir şey bilmiyordum bu konuda.

"Gözümün önünde kan görüntüsü vardı, 'Herhalde kollarım koptu, onun kanını görüyorum,' dedim. Meğer dilimi ısırmışım, dilimin ucundan bir parça koparmışım ama farkında değilmişim. Hareket edemiyordum, su üstüne çıkamıyordum. Bilincim yerindeydi, ciğerlerim çok iyiydi o zamanlar…"

Timur o anı hayal etti, derinliği hesaba katmadan denize atlayış, dilin ucunun kopması, kolların kontrol edilememesi, nefes alamayış… Korkunç bir an; boğulabilirdi. Bunlar, Ramazan Bey'in hayatında başlayacak olan farklı bir dönemin ilk saniyeleriydi.

Timur, Ramazan Bey'e, "Neden dikkat etmediniz, sığ denize böyle atlanır mı!" demek istiyor, diğer yandan kendisinin de düşünmeden neler yaptığını hatırlıyordu. Davranışlarını farkında olarak seçmek kolay iş değildi. İçinin burukluğunu hissederek dinlemeye devam etti.

"Bir buçuk iki dakika suyun altında çok rahat kalıyordum. Bir dakikadan uzun kalmışımdır, öyle tahmin ediyorum, çünkü nefesimi artık tutamayacağımı hissedip, 'Yeter artık, açacağım ağzımı,' diye düşündüm. Tam ağzımı açacakken biri beni çıkardı yukarıya. Arkadaşım o anda beni izliyormuş, önce şaka yaptığımı düşünmüş ama suyun altında çok uzun süre kalınca hemen atlayıp çıkarmış beni. Beni taşlığa çıkardılar. Bilincim yerindeydi, iyi konuşamıyordum, çok hafif çıkıyordu sesim. İnsanlara anlatamıyordum ne olduğunu. Bana biri suni teneffüs yapmaya başladı, bilincim yerindeyken.

"Sonra biri ayaklarımdan kaldırdı beni ve baş aşağı sallamaya başladı, su yuttuysam çıksın diye. Düşünebiliyor musunuz, bilinci yerinde olan, gözleri açık, konuşmaya çalışan biri ne kadar su yutarsa yutsun hayati bir tehlikesi yoktur. Ama siz onu omurgasında bir kırık varmış gibi düşünüp hiç hareket ettirmemeniz lazım. Omurgadaki kırık, omuriliğe fazla hasar vermediyse zamanla iyileşiyorsunuz, bir sorun kalmıyor ama onun üzerine baskı yaptığınız zaman oradaki kırıklar omuriliği kesiyor ve felce neden oluyor. Sadece solunum problemi varsa, dili boğazına kaçtıysa ya da aktif kanaması varsa acil müdahalede bulunabilir, bunu şimdi öğreniyoruz, ama o zaman biz de bilmiyorduk."

Yakup Bey, Ramazan Bey'e dönerek, "Affedersiniz, Timur Bey'e daha önce konuştuklarımızla ilgili bir şey söylemek istiyorum," dedi. "Timur Bey, bakın Ramazan Bey, 'O zaman biz de bilmiyorduk,' diyor. Onu baş aşağı sallayan kişinin o an kullandığı *Tanımlama Sistemi*'nin GERÇEKLE UYUMLULUK'u yoktu. Bizim konuştuğumuz konular çok masum görünüyor ama yaşamda çok ciddi sonuçlara neden olabiliyor."

Ramazan Bey anlatmaya devam etti.

"Etrafımdaki kalabalık beni taşıyıp eve getirdi. Aslında hepsi iyi niyetliydi. Sonra yan tarafta Türkiye Elektrik Kurumu'nun doktoru vardı, o geldi. Ayaklarımın altını sert bir cisimle çizdi, 'Hissediyor musun?' dedi, ben ne yaptığını anlamadım. 'Bunu hemen Çapa'ya götürün,' dedi. Birileri beni yine karga tulumba arabaya koydu, çıktık yola akşam trafiğinde Çapa'ya gittik."

Yakup Bey'in yüzü ciddi ve hüzünlüydü, Timur'a baktı. Timur da gergin, koltuğun köşesine büzülmüştü. Ramazan Bey devam etti.

"Hastaneye gittik, doktor muayene etti. Kafamın iki yanını matkapla deldiler ve ağırlık asıp boynumu uzattılar, herhalde kırılan kemiklerin baskı yerlerinin aralarını açmak içindi. Ondan sonra annemi gördüğümü hatırlıyorum, onun oradaki duyguları herhalde bambaşka bir şeydir. Anlatılacak gibi bir şey değildir. Annem benim hep trafik kazası geçirmemden korkuyordu Kumburgaz'dayken. Nasıl olduğumu sordu. Ben tabii felçle ilgili durumu bilmiyorum, ama bir hissizlik var; sanki yerden on santim yukarıda yatıyormuşum gibi geliyor o hissizlikle. Hani uyuşur ya bir yeriniz, sonradan o uyuşma geçer ve yeniden hissedersiniz, öyle bir şey olacak zannediyorum, bir süre sonra o uyuşma kalkacak, ben iyileşeceğim.

"Annem, 'İyileşecek mi?' diye doktora sorduğunda doktor, 'Önce yaşamasını garanti edelim, ondan sonra iyileşip iyileşmeyeceğine bakacağız,' dedi. Annemi yanıma çağırdım, çok üzgündü, görüyorum ağlıyordu. 'Anne merak etme, doktor yanılıyor, iyileşeceğim,' dedim. Orada öleceğim ya da sakat kalacağım gibi bir şey hissetmiyordum. Bir süre sonra ne yapılacaksa yapılacaktı, ben iyileşecektim ve normal yaşama dönecektim.

"Ameliyata girdim, nefes alamıyordum. Doktor o gece geldi, 'Senin boğazını delmem lazım,' dedi. 'Olmaz, deldirtmem,' dedim. 'Bak, nefes alamıyorsun, bir süre sonra daha kötü duruma

geleceksin, boğazını delmemiz gerek,' dedi. 'Olmaz, boğazımda iz kalır,' dedim. Bir tek aklıma gelen bu, 'boğazımda iz kalır.'"

Yakup Bey, "Görüyor musunuz Timur Bey," dedi, "Ramazan Bey'in derdi, ya kızlar beni o boğazımdaki izle beğenmezlerse!"

Ramazan Bey hafif gülümseyerek anlatmaya devam etti.

"Doktor, 'Peki, kararı sana bırakıyorum,' dedi. 'Ben şimdi gidiyorum, biraz işim var. Kararını değiştirirsen bana haber gönder, çünkü bu gece nöbetçi değilim, bir şey olursa zamanında yetişemem,' diye de uyardı. O gittikten sonra baktım nefes alamıyorum, o kadar kötü bir şey ki anneme, 'Doktora haber verin, ameliyata gireyim,' dedim. Boğazımı deldiler, o andan sonra konuşmam bitti sayılır. Alçıya aldılar, her tarafım alçıda. Beni hiçbir hemşire ve doktor anlayamıyor, bir tek annem anlıyordu. Benim söylediklerimi diğerlerine aktarıyordu ve böyle iletişim sağlıyorduk."

Ramazan Bey bu noktada biraz soluklandı, sanki o günleri yeniden yaşıyordu.

"Geceleri nöbetçi olan bir asistan doktor, annemin yanıma gelmesine izin vermediği için annem odanın içindeki dolaba gizleniyordu ara ara. Sonra doktor annemi dolabın içinde yakaladı ve çıkardı. Annem o gece ağlayarak eve gitmiş. Ben de diğer doktorlara bu konudaki şikâyetimi anlatabildiğim kadar anlattım, sonunda izin verdiler anneme."

Fatma Hanım, gözleri dolu dolu dinleyen Timur'un gözünde devleşti.

"Ben yoğun bakımdayken 'annem' diye bir şarkı çalınıyordu radyolarda. Şarkının güfte ve bestesi tamburi Özcan Korkut'un, *Kulağımdan Gitmiyor Ninni Sesin Annem* isimli Türk Sanat Müziği eseri. Hafızama öyle bir işlenmiş ki bakın kaç yıl geçmiş aradan, unutmadım. Daha da kötüsü annem bir buçuk ay yatağın yanındaki sandalyede uyudu. Yani uyumadı, yarı baygın dayanamayacak halde gözlerini kapatarak orada benimle ilgilendi. O bir buçuk ay sonunda eve dönme zamanı gelmişti.

"Alçı vücudumda inanılmaz sıkıntılar yaratmaya başladı. Bir gün aynı hastanede bir beyin cerrahına muayene oldum. 'Bu alçıyı çıkarmak istiyorum, çok rahatsız ediyor,' dedim. Alçının içindeyim, çok kaşıntılarım oluyor. Bunun haricinde 41-42 derece ateşleniyorum haftada iki kere. Enfeksiyonlar oluşmuş, haftada iki kere beni acile götürüyorlar. Hiç kimse, 'Bu alçı seni öldürüyor,' demiyor. Beyin cerrahı, 'Boynunu salla,' dedi, salladım. 'Bu alçının hiçbir önemi yok ki hemen çıkarmamız lazım,' dedi. Paramız yok, tükendi. İş kurarken bir ortağım vardı, ama bu süre içinde dükkânın gelirinden bana bir şey ulaşmamıştı!

"O sırada, yakınım olan biri, bir şekilde kaza geçirdiğimi öğrenmiş, hemen geldi. Onun maddi durumu iyiydi, durumu öğrenince hemen özel hastaneye kaldırıldım. Hastanenin beyin cerrahı Prof. Dr. Beyhan Özden alçılarımı çıkardı. Annemin yüz ifadesini hiç unutmuyorum; 'Afrika'daki o aç çocuklar gibi çıktın o alçıdan,' demişti sonradan. Düşünebiliyor musunuz, ben basketbol oynuyorum, yüzüyorum, Uzakdoğu sporları yapıyorum, öyle bir vücuda sahibim, annem beni Afrikalı aç kalmış çocuklar gibi görüyor."

Timur, "iyi" doktor olmanın sorumluluğu üzerinde düşünüyor, Ramazan Bey anlatmaya devam ediyordu.

"Vücudumda alçılar nedeniyle oluşan yaraları tek tek temizleyerek dokuların canlanmasını sağladı. Kalçalarımda yara açılmış, kemikler görünene kadar. Sola dönüyorum sol tarafımda yara açılıyor, sağa dönüyorum sağımda yaralar açılıyor. Annem günde üç kere kan içindeki çarşafımı değiştiriyordu. Annem iki karyolayı aralarında biraz boşluk kalacak şekilde yaklaştırdı. O boşlukta sadece çarşaf vardı. Yaralı bölgeleri, o boşluğa denk getirerek ve düzenli pansuman yaparak iyileştirdi. Prof. Dr. Beyhan Özden anneme yapması gereken her şeyi öğretti. O yaraların pansumanlarını, ilaçlarını, benim hangi pozisyonda durmam gerektiğini annem tek tek uygulayarak beni iyileştirmeye başladı."

Yakup Bey, Timur'a baktı, "Mesleğinin hakkını veren insan olmak!" dedi. Timur başını salladı. Ramazan Bey devam etti.

"O günlerde bana askerlik tebligatı geldi. Polis eve geldi, 'Asker kaçağı olacaksın, karakola gelmen lazım,' dedi. Annemle ben varız, kardeşim çalışıyor, babam çalışıyor, diğer kardeşim okulda. Dördüncü katta oturuyoruz, adama diyorum ki, 'Durumu gördünüz, gelemem, siz ne yapılacaksa burada yapın, burada tutanak tutun.' Polis, 'Benim yetkim yok, gelmen lazım,' dedi. 'Peki, o zaman gidelim,' dedim.

"'Nasıl yapacağız?' diye sordu. 'Çok kolay, beni alacaksın sırtına, dört kat aşağı indireceksin, karakola götüreceksin. Sonra dönüşte dört kat yukarıya çıkaracaksın, olacak bitecek.'

"Adamın gözleri fal taşı gibi açılmıştı. Kulaklarına inanamıyordu. Kendisi için imkânsız olan bu şeyi yapamayacağını bildiğinden, 'Siz karakola gelip ifadenizi verin,' deyip arkasına bakmadan gitti. Gümüşsuyu'ndaki askeri hastaneye gitmem lazım. Akrabalardan birine haber verdik; birlikte bütün o dört kat inişi hallettik. Sonra askeri hastaneye gittik, orada sıra beklemeler, orada tutanak tutmalar, bunlar halloldu."

Timur öfkelenmişti, "Yakup Bey," dedi, "bu anlatılanlar sözüm ona 'hizmet için var olan devlet'ten manzaralar, değil mi?"

Yakup Bey gülümseyerek, "Timur Bey, unutmayın, bu senaryoda yer alan polisler, doktorlar, hemşireler, hastabakıcılar, hiç kimse kötülük olsun diye bunları yapmıyor. Toplumun temelindeki *Değerlendirme Sistemi* böyle kurulmuş ve maalesef farkına varılmadan nesilden nesle aktarılmış ve halen aktarılmakta," dedi.

Ramazan Bey devam etti.

"Hayatımın bir dönemi bitmişti ama ben farkında değildim. İyileştikten sonra hayat kaldığı yerden devam edecek diye düşünürken gerçeklerle yüz yüze gelmiştim. Bir önceki çalıştığım yerin, yani kendi işimi kurmadan altı ay önce işten çıktığım yerin sahipleri bana destek oldular. Anneme şu teklifte bulunmuşlar;

'Biz iş yerinde çalışıyormuş gibi sigortasının o altı aylığını yatıralım ve emekli olsun, maddi olarak kimseye ihtiyacı olmasın.' Çok iyi insanlardı. Annem bana geldi, anlattı. 'Anne deli misin, 19-20 yaşındayım, emeklilik ne demek, yakında iyileşeceğim, işimin başına döneceğim,' diye reddettim. Ama sonradan bunun hayatımın en büyük hatası olduğunu anlayacaktım, çünkü o kadar ciddi maddi sıkıntılar yaşadık ki..."

Yakup Bey Timur'a, Timur Ramazan Bey'e baktı. Ramazan Bey gülümsedi. Gözleri daldı, bir hüzün dalgası bir bulut gibi gözlerinden geldi geçti.

"Timur kardeşim, düşünebiliyor musunuz, siz on dokuz yaşındasınız, hem okuyorsunuz, hem dünya size ait; her şey yapıyorsunuz. On altı yaşındaki bir anımı hatırlıyorum. Herkes, 'Bodrum, Bodrum' diye bahsediyor, neresi dedik, merak ettik. Arkadaşlarla gizliden Bodrum'a kaçtık. Ben kafama koyduğumu yapabilen bir insanım; buna inanmışım. Kolay mı Timur kardeşim, kolay mı, kafaya koyduğunu yapabilen bir insan olduğuna inanan bir gencin, on dokuzunda aciz, muhtaç bir emekli insan olacağını kabul etmesi, kolay mı? Sen söyle!"

Timur ıslanan gözlerini göstermemeye çalışarak, "Hayır, kolay değil," dedi. Yakup Bey'in de gözleri dolu dolu olmuştu.

"Bir gün çok hastalandım. Doktorun yazdığı ilaçlar çok pahalıydı. Hastanede yatıyordum, o ilaçları reçeteyle aldık, ama hiç paramız yoktu. Bir gün annem geldi elinde yüzüğü yok, satmıştı! Unutamadığım, ağrıma giden olaylardan biridir bu. Yine fizik tedavi görmek için hastaneye yatmıştım, en sevdiğim şeylerden biri şöbiyet. Aksaray'da bir şöbiyetçi var, annem biliyor, taze sıcak sıcak getirir. Canım şöbiyet istedi, anneme söyledim, baktım annem ağlıyor. 'Ne oldu?' dedim, parası yokmuş ve bana bir tatlı alamıyordu."

Sustu, Timur'a baktı. Timur, içinden hüngür hüngür ağlamak gelse de öylece Fatma Hanım'a ve Ramazan Bey'e baktı ve

gözyaşlarını içine akıttı, yutkundu. Bunca zorluğa rağmen ayakta kalmayı başarmış bu insanları tanıdığı için mutluydu.

Ramazan Bey devam etti.

"Ondan sonra böbreklerimden tedavi gördüm. Sürekli enfeksiyon oluyordu, titremeler, yüksek derece ateşler. Hastaneye gittik, doktorun yazdığı ilaçlar çok pahalıymış. Hepsini aldık ama ilaçların yarısını kullanmadım; hastaneden eve dönünce kullanmadığım ilaçları sattım, anneme yüzük aldım. O da unutmadığım, ama kendimi en iyi hissettiğim bir zamandı."

Timur'a bakarak anlatmaya devam etti.

"Boynumdan aşağı felçliyim ve hiçbir şey yapamıyorum. Yapacağım her işte başkasına bağımlıyım. Benim kaza geçirdiğim günün ertesi günü kız kardeşim üniversite sınavına girecekti. Çok çalışkandı, ama o sınavı kazanamadı; neyse ki daha sonra iki üniversite bitirdi."

Bir süre sustu, söyleyeceklerini derleyip toparlamaya çalışıyordu.

"Annemle bir Londra seyahatimiz oldu. Ondan sonra ortaokuldaki erkek kardeşim okuldan iyice soğumaya başladı. Tam bize ihtiyacı olan yaşta burada yalnız kalmıştı. Böyle bir dönemde içine kapanık bir çocuk oldu. Hevesini kaybetmiş olarak liseyi bitirdi, üniversiteye açık öğretime girdi. Ailedeki bütün değişimleri görüyor, ama bir şey yapamıyordum. Artık kendime ait olmayan, denetleyemediğim bir dünyada yaşıyordum. Beynimin kendine ihanet ettiğini düşünüyordum, çünkü beynim çok iyi çalışsa da hiçbir şey yapamıyordum, elimden bir şey gelmiyordu.

"O dönemler babam alkole başladı. Onun alkol sorunu evde herkese büyük sorunlar yaşatmaya başladı. Anneme ve kardeşlerime karşı davranışları farklılaştı. Ben yine bir şey yapamıyordum. Düşünebiliyor musunuz? Babamı etkileyebilecek olumlu hiçbir şey yapamıyordum. İyilikle karşıma alıp konuşsam da, aksi davransam da hiçbir şeyi değiştirip etkileyemiyordum. Hayatımda

bana ait olmayan bir zaman yaşamaya başladım; olup biten her şey bana bunu hatırlatmaktaydı."

Kısa bir sessizlik oldu. Timur, Ramazan Bey'in bu son cümlesine takılmıştı, içinden tekrar etti; "Hayatımda bana ait olmayan bir zaman yaşamaya başladım!" Ve içinde bir kıvılcım çaktı, "İşte bu," diye düşündü, "Yakup Bey'le tüm sohbetimin özü, niyeti bu." Yakup Bey, bana ait olmayan bir zamanı yaşamamı istemiyor. Ramazan Bey bunu ne kadar güçlü ifade etmişti.

"Sık sık düşünüyordum, niye yaşıyorum diye. Bütün olaylara saldırgan tepki gösteriyordum. En ufak bir şey oluyor, en yakınımda olan annemi üzüyordum. Düşünebiliyor musunuz, sizi ayakta tutan tek varlığı sürekli üzüyorsunuz, o da gizli gizli odalarda ağlıyor. Bir gün, 'Anne, sana bu şekilde davranan ben değilim, öyle düşün, onun için üzülme,' dedim. 'Söylediklerimin hiçbirine aldırma, sen ne biliyorsan onu yap. Ben buna engel olamıyorum.'"

Fatma Hanım'ın gözleri yaşarmıştı, gizlemeye çalışıyordu. Sevgi kelimesinin somutlaşmış, hayat bulmuş bir simgesi halinde sessizce dinliyordu.

"Beynimdeki yapı bir anda tamamen değişmişti. Hazır değildim ve henüz on dokuz yaşındaydım. Çevremdeki her şey bana ihanet ediyormuş gibi geliyordu. Her şeyi görüyor, ama müdahale edemiyor, istediğim hiçbir şeye sahip olamıyordum. Sorgulamaya başladım; niye yaşıyorum, niye nefes alıyorum, yanımdaki en değerli insanı kırıyorum, aileme faydam olmuyor, sürekli başkalarına muhtacız, maddi anlamda ciddi sıkıntılar yaşıyoruz, ben olmasam bunlar olmayacak, böyle düşünüyordum. Neler yaşıyordum! Bunun bir anlamı olmalıydı, isyan etmiyordum Allah'a, ama bir nedeni olmalıydı! Bu nedeni bilmiyor, anlayamıyordum o zamanlar."

Timur, "Yaşam anlamsız olunca dayanılmaz oluyor, anlamını bulunca dayanılır hale geliyor," diye içinden geçirdi. Nesrin'in

teklifini reddetmesine bu denli üzülmesini şimdi saçma buluyor, "Ne kadar toy bir insanmışım," diyordu.

Ramazan Bey devam etti.

"Yaşamımın anlamını keşfediş anımı da anlatacağım. Anlamlı olunca insan sıkıntılara seve seve katlanıyor. Devam ediyorum; teyzemler ve bankacı olan küçük dayım, haftada bir iki gün gelirdi. Annemle dayım banyomu yaptırıyorlar, teyzem yardımcı oluyordu. Babam bu konularda becerikli değildi. Melek gibi bir enişte vardı. Teyzemler Güngören'de oturuyorlardı. Kendi semtlerinde semt pazarları vardı ama alışverişlerini bizim evin sokağında kurulan cumartesi pazarından yapıyorlardı. 'Sizin pazarının ürünleri daha güzel,' bahanesiyle buradan, hem bize hem de kendilerine alışveriş yapıp böylece bize destek olmak istiyorlardı.

Yaşam anlamsız olunca dayanılmaz oluyor, anlamını bulunca dayanılır hale geliyor.

"Halam Londra'da yaşıyordu. Bizi ziyarete geldi ve 'Bir de Avrupa'da şansımızı deneyelim,' dedi. Ben hep süre koyuyordum kendime. 'Altı ay sonra iyileşeceğim,' diyordum, altı ay doluyor, 'Bir sene sonra iyileşeceğim,' diyordum, bir sene doluyor, 'Bir buçuk sene sonra iyileşeceğim,' diyordum. İki sene geçerse ve iyileşemezsem, ölmek istersem nasıl öleceğim, onu da düşünüyordum. Kendimi aşağı atamazdım, intihar edecek bir şey kullanamazdım. İlk dönem kollarım hiç hareket etmiyordu, bir masör kollarımı kurtardı. İntiharı düşününce, 'En yakın arkadaşlarımdan kim yardım eder ve ne şekilde yapar, iğneyle mi yapar, başka bir şekilde mi?' diye düşünüyordum.

"İşte Londra maceramız o dönemde oldu. Hiç paramız yok, orada tekstilci bir Türk iş insanı var, halam durumu onunla konuşmuş. Türkiye'ye geldiğinde bize anlatmıştı, 'Londra'daki bir doktordan randevu alacağız, Ramazan'ı ona göstereceğiz, en azından gidip gelmiş oluruz,' dedi. Londra'ya, Türkiye'den gitmiş, daha doğrusu 1980'de kaçmış ve orada yine birbirlerini görüp

diyaloğu devam ettiren solcu gençler, bir doktordan randevu aldılar. İş insanı bize biraz para verdi, pasaportlarımızı çıkardık. Bir yolculuk başladı, nereye gittiğimizi, kime gittiğimizi bilmiyoruz; bir umut. Avrupa'ya gidince iyileşilir ve gelinir, orası tıbbın ileri olduğu bir yer. Biz annemle bindik uçağa; iki küçük kardeşim, babam ve babaannemi geride bıraktık. Tedavi olup iyileşeceğim ve havaalanından yürüyerek çıkıp geleceğim umuduyla gittim..."

Geleli iki saatten fazla olmuş ve yoğun sohbet herkesi yormuştu. Ramazan Bey anlatmaya biraz ara verdi. Bu arada annesi Fatma Hanım'ın yaptığı taze çaydan içtiler.

24

Yaşamaya Değer

İyilik insanları birbirine bağlayan altın zincirdir.
GOETHE

ÇAYLARINI BİTİRDİKLERİNDE RAMAZAN Bey de dinlenmişti. Taze bir enerjiyle kaldığı yerden anlatmaya devam etti.

"Evet, dediğim gibi, yürüyerek dönme hayaliyle Londra'da doktoru ziyarete gittik. Doktor beni muayene ederken nasıl yaşadığımı, kaçıncı katta oturduğumuzu sordu. Anlattıklarımızı dinledikten sonra, 'Siz artık kendinize yeni bir yaşam kurmalısınız, giriş katına taşının, uygun tekerlekli sandalye alın,' dedi. Adam yeni bir yaşamı tarif ediyordu, duyduklarıma inanamıyordum! Ben iyileşmek için gelmiştim, adam sürekli böyle yaşayacağımı söylüyordu. Annem bembeyaz oldu, inanılmaz üzüldü. Doktorun söylediklerini dinliyor, ama inanmıyordum. Benim hayatımda felçli kalmak diye bir şey yoktu. Annemi teselli etmeye çalışıyordum. 'Anne en azından buraya geldik, gezmek için paramız yoktu ama bak Londra'yı görüyoruz,' dedim. Biraz sakinleştirdim onu, eve gittik. O iş insanı sekreterini ve arabasını tahsis etti, ne ihtiyacım olsa getiriyorlardı. Bir doktor daha bulundu, biz o doktora da gittik. Muayene etti, o da yapılacak bir şey olmadığını söyledi.

"Çıkarken bir ambulans şoförü geldi yanımıza, 'Benim çalıştığım hastanede yeni denemeler yapılıyor,' dedi. Daha önce gelen

bir hasta iyileşmeye başlamıştı bile. 'İnanılmaz bir mucize,' diye düşündük, hemen randevu aldık, gittik oraya. Doktor muayene etti, 'Evet biz yeni bir çalışma yapıyoruz,' dedi. Amerika'dan da gelen bir doktorla ekip oluşturmuşlar. Tedaviyi, şu ana kadar bir tek kişide denemişler ve hastada olumlu tepkiler başlamış. 'Ne oldu mesela?' diye sorunca, 'Elmasını kendi yiyor,' dedi. Bunu yapması için parmaklarını kullanması lazım, bu önemli bir şey. 'Bu ameliyatı olmazsam ne olur?' diye sordum. 'Olmazsan iyileşme şansın yok,' dedi. 'Olursan, yüzde 50 bitkisel hayata girersin, yüzde 50 de iyileşirsin,' dedi. Annem hemen karşı çıktı, yüzde 50 bitkisel hayat riski onu korkutmuştu. 'Anne,' dedim, 'ben ameliyat olmak istiyorum, böyle yaşayamam, bir şansım varsa kaçırmak istemiyorum. Çünkü doktor, ameliyat olmazsan iyileşemezsin, diyor.'"

Yakup Bey, "Bayağı cesur bir karar. Anneniz korkmakta haklı," dedi.

"Biliyor musunuz Yakup Bey, İstanbul'da hiçbir doktor bana, 'Senin yaşamın artık şöyle olacak,' demedi. Hep 'Bir gün iyileşirsin, bir gün şöyle olur,' diye oyaladılar. Hayatımı yeniden tasarlamama yardımcı olacak bir düşünce çıkmadı karşıma. 'Sen böbreklerini şöyle koruyacaksın, ciğerlerini böyle koruyacaksın,' demedi kimse bana. Bana hiçbir bilgi verilmediği için sadece hislerime güvenerek hareket etmiştim. 'Peki, kabul ediyorum, ameliyat olacağım,' dedim."

Timur düşünüyordu, kafası o cümleye takılı kalmıştı. "'Sen böbreklerini şöyle koruyacaksın, ciğerlerini böyle koruyacaksın,' demedi kimse bana." Ömrünün geri kalanını sağlıklı geçirebilmesi için Ramazan Bey'e çok farklı bir bilinç gerekiyordu ve İstanbul'daki hiçbir doktor ona bu bilinci vermemişti.

Ramazan Bey anlatmaya devam etti.

"Ameliyat günü belirlendi, benden önceki hasta Amerika'dan gelecek. Kendi kendime, 'Benden önceki hasta ameliyat sonrası bitkisel hayata girerse, ben ameliyata girmekten vazgeçerim,' diyordum. Ben ameliyatı beklerken annem beni her gün besliyordu."

Bir süre sustu ve gülerek anlatmasına devam etti.

"Bir gün Londra'nın göbeğinde ne oldu biliyor musunuz, annem halamın altıncı kattaki evinin balkonunda mangal yakınca yangın var zannetmişler. Polis helikopteri gelmiş camın önüne, adamın biri anons yapıyor. Evde sadece ben ve annem varız. Önce anlamadık, sonra annem, 'Biri bizi anons ediyor,' dedi. Düşünebiliyor musunuz, Londra'da böyle bir şey yaşanmamış. 'Anne ne yapacağız?' dedim, gitti hemen mangala su döktü. Daha çok duman çıkmaya başladı mı, adamlar daha panik halinde anons ediyor, mangalı içeri aldık."

Timur, "Londra'da altıncı katta balkonda mangal yakmak, İngiliz *Değerlendirme Sistemi* içinde tuhaf, istenmeyen, tehlikeli bir şey," diye düşündü.

Ramazan Bey anlatmaya devam etti.

"Özel hastanede kalıyoruz. Hastanenin geceliği 110 sterlin. Bu bizim için çok paraydı. Ayrıca annem ve benim özel harcamalarımız için de paraya ihtiyacımız oluyordu. O nedenle annem dikiş dikmeye başladı. Önceleri, ayakla çalışan dikiş makinesiyle dikiyordu, sonra bir tane motorlu aldı, daha hızlı dikmeye başladı. Annem iyi dikiş biliyordu. Türk iş yerlerinden ve tekstil fabrikalarından iş alıyor ve halamın evinde dikiyordu. Böylece biraz olsun masraflarımızı karşılıyorduk."

Bu noktada Ramazan Bey biraz soluklandı, yüzünde bir gülümsemeyle şöyle dedi:

"Ameliyat olacağım, para gerekiyor ama ameliyat on bin sterlinin üzerinde bir para tutuyor, o kadar paramız yok. Allah razı olsun halamdan ve eşinden, bizi evlerinde misafir ettikleri gibi, 'Sen düşünme bunları, yeter ki ameliyat ol,' dediler. Aradan otuz yıl geçmesine rağmen hayatımda en değer verdiğim insanlar arasında olan Dursun Yılmaz ve Güler Yılmaz'ı hâlâ şükranla anıyorum. Onlar elime, koluma, davranışıma değil, içimdeki insana, öze değer vermenin en güzel örneğiydi. Kendilerini hiç unutmayacağım.

"Ameliyatım on bir saat sürmüş. Annemi düşünebiliyor musunuz! Ameliyathanenin önünde tek başına on bir saat! Haber alamıyor; sürekli, 'Öldü mü?' diye düşünüyor. Saatler geçince artık öldüğümü düşünmüş. Neyse çıktım ameliyattan, o sıkıntılı birkaç günü atlatınca daha rahat etmeye başladım.

"Hastaneye girdikten sonra geçen üç haftada çat pat İngilizce konuşmaya başladım. Her akşam hemşireler işleri bittiği zaman yatağımın üstüne oturuyor, ben onlara Türkiye'yi anlatıyordum, onlar da bana bir şeyler anlatıyordu. Doktor geldiğinde doktorla da konuşuyordum. İşin ilginç tarafı hemşireler doktor geldiğinde gitmiyorlardı. O kadar güzel muhabbet vardı ki bayılıyorlardı. Çoğumuz birbirimizi anlamıyorduk ama muhabbet ediyorduk."

Yakup Bey yine Timur'a dönerek, "Görüyor musunuz, Ramazan Bey'in tuhafına gidiyor, doktor gelince hemşirelerin gitmemesi. Mevki makam içinde hiyerarşik ilişki kurmaya o kadar alışmışız ki insan insana ilişkileri görünce bir tuhaf oluyoruz," dedi, gülüştüler.

Ramazan Bey devam etti.

"Sonra hemşirelerden biri, 'Burada kalmak istemez misin?' dedi. 'Nasıl kalacağım?' diye sorunca, 'Ben seninle evlenirsem burada kalma şansın olur, hiç para harcamadan bir yıl fizik tedavi görürsün, bu ameliyattan sonra bunu yapman lazım,' dedi. Annemle düşündük, ben tek başıma kalamam, evde geride bıraktığımız kardeşlerim daha ufak, yeni yeni gelişme çağındalar. Olmayacağını düşünüp geri döndük."

Timur, Yakup Bey'e sordu, "Yakup Bey sizce bu hemşire neden böyle bir teklifte bulunuyor ve neden Ramazan Bey'le evlenmek istiyor?"

Yakup Bey gülümsedi; "Sebebi ne olursa olsun Timur Bey, ama hoş ve çok anlamlı bir teklif," dedi.

Mevki makam içinde hiyerarşik ilişki kurmaya o kadar alışmışız ki insan insana ilişkileri görünce bir tuhaf oluyoruz.

Ramazan Bey anlatmaya devam etti.

"Dönmeden önce önemli bir şey oldu. Ameliyattan çıkıp eve geldim, rahmetli halamın elinde bir kâğıt, annemle konuşuyorlar. Bir sürü insanın ismi vardı kâğıtta; İtalyan, Hint, Pakistanlı, Yunan, İngiliz. İsimlerinin karşısında da para miktarları yazıyordu. 'Bu ne?' dedim. 'Ameliyat parası, yarısını Dursun Bey verdi, diğer yarısını da bu insanlar topladı,' dedi halam."

Anlatırken Ramazan Bey'in gözleri doldu, bir süre sustu, sonra devam etti.

"Hayatımın en anlamlı deneyimlerinden biriydi o. Zaten birisi yardım ediyor, ama bu arada her milletten insan... Çok anlamlı bir şeydi bu. Benim için bir dönüm noktası oldu. Ve ben o gün söz verdim, yaşadığım sürece hiç tanımasam bile herkes için bir şey yapacaktım. Bugünü, o deneyimin verdiği anlam gücüyle yaşıyorum, çok önemliydi benim için."

Timur ve Yakup Bey birbirlerine baktılar, intihar etmeyi düşünen insan, şimdi kendini yaşamaya ve hizmet etmeye adıyordu. Ramazan Bey açıkladı.

"Şunu hissettim, Allah o gün bir kapı açtı. Önemli bir kapı açıldı, hayatımı ve bütün yaşam felsefemi doğru anlamlandıracak bir şey oldu. Biliyor musunuz, ben o gün önce üzülmüştüm, 'Tanımadığım milletlerden insanlara muhtaç oldum,' diye. Ama sonra o günün ne kadar kıymetli olduğunu anladım, hiç unutmadım ve o deneyim hiç beynimden çıkmadı.

"Londra'da dört buçuk ay kaldık ama ben yine yürüyerek dönemedim. Dönünce yine sorgulamaya başladım 'Benim rolüm ne bu dünyada, niye yaşıyorum?' diye. Bunun mutlaka bir nedeni olmalıydı, boş yere nefes almamam gerekiyordu, bir şeyler yapmalıydım."

Kısa bir süre sessizlik oldu, sonra Ramazan Bey devam etti.

"Okula başlamak, psikoloji okumak istiyordum. Üniversiteleri araştırdım ama bana uygun üniversite yoktu. Okula giderken

kullanabileceğim toplu taşıma aracı yoktu, özel arabamız da yoktu. Bir de okulların mimari yapısı bir engellinin kullanmasına hiç uygun değildi."

Yakup Bey, acı bir gülümsemeyle, "İngiliz hemşireyle evlenseydiniz üniversiteye gidebilirdiniz. Sizi yok saymayan, sakat ama insan olduğunuzu kabul eden bir toplumda otobüsle okula gider gelir, belki de bilim alanında önemli katkılar yapan biri olurdunuz," dedi.

Ramazan Bey, açık öğretime gittiğinden, okul bitince derneği kurduklarından, 1991 yılında gazeteciliğe başladığından söz etti. "Belediye başkanı geldi evimize, tanıştık," dedi.

Yakup Bey, "Bakırköy belediye başkanı mı?" diye sordu.

"Evet, o tarihlerdeki belediye başkanı Ahmet Bahadırlı. Bakırköy'de çıkan yerel bir gazetede yazmaya, o gazeteyle birlikte de Bakırköy'ü tanımaya başladım. Kendi çevrem olan, komşularım, arkadaşlarım, okul arkadaşlarımın dışında bir Bakırköy çıktı karşıma. İş insanları, siyasetçiler, bürokratlar; gazetecilik sosyal yaşamın içine daha katılmama, sosyal sorunların çözümünde daha etkin olmaya başlamama sebep oldu."

Burada durdu, gülümsedi ve Yakup Bey'e bakarak anlatmaya başladı.

"İlk kaza geçirdiğimde boğazım delik ya, alçılar boğazımdan içeri düşüyor, inanılmaz sıkıntı yaratıyordu. Kadınlar bölümünde, Almanya'dan daha yeni gelmiş, asistan bir doktor vardı; gece yanıma geliyor, aspire ediyor, yani boğazıma birikmiş ve ciğerlerime toplanmış olan sıvı artıkları boşaltıyordu. O zaman asistan olan o kişi Profesör Dr. Cihan Aksoy'du. Şu günlerde hâlâ İstanbul Üniversitesi rektör yardımcısı ve Fizik Tedavi Rehabilitasyon Ana Bilim Dalı öğretim üyesi olan Prof. Dr. Şafak Karamehmetoğlu'yla da böyle tanıştık; o zamanlar o da yardımcı doçentti. Dernek işlerinden ben hiç anlamam, Cihan Abi beni Şafak Hoca'ya gönderdi, 'Ramazan bir tanış,' diye. Beni muayene etti, onunla da

arkadaş olduk. O zamanlar benim çevremde birkaç hasta, hasta yakını, hemşire, fizik tedavi uzmanı vardı ve Türkiye'de omurilik felçlileriyle ilgili sosyal, sivil toplum alanında hiçbir çalışma yoktu. Şafak Bey'le ayda bir kere sohbet edelim, diye konuştuk. O sohbetlerde Semra'yla ve diğerleriyle tanıştık."

Timur, "Yıl kaç oluyor?" diye sordu.

"1996, 1997 yılları," dedi Ramazan Bey ve gülümseyerek, "ilk tanıştığımızda ne düşünmüş, kendisine sorun," diyerek gözleriyle Semra Hanım'ı işaret etti. Fakat giriş mahiyetinde kısa bir açıklama yaptı. "Şafak Hoca bir gün beni evden aradı. Dedi ki, 'Ramazan Bey mutlaka konuşmamız lazım.' Bir dernek kuruluş süreci başlatmışlardı, benim de ilgilenmemi istiyordu. İşte Semra Hanım'la tanışmamız öyle başladı."

O zamana kadar Ramazan Bey'in annesi Fatma Hanım'la birlikte odada güler yüzüyle sohbete dinleyici olarak katılan Semra Çetinkaya anlatmaya başladı.

"Evet, ben anlatayım. Ameliyatımı Dr. Azmi Hamzaoğlu yapmıştı. Yine Şafak hocanın arkadaşlarından sanırım. Şafak Bey dernek kurma aşamasında, 'Gerekirse ben başkanlık yaparım, ama omurilik felçlilerinden yönetim kurulu olması gerekir, çünkü sorunları ve çözümleri en iyi onlar bilir,' diye düşünmüş.

"O dönemde ben camdan bile dışarı bakmak istemiyordum, psikolojim çok kötüydü. Şafak hocam beni aradı, omurilik felçlilerinin sorunlarının çözümüyle ilgili bir dernek kurmak ve benimle tanışmak istediğini söyledi. O zaman üçüncü katta oturuyordum, oturduğum evde asansör yoktu, kucakta taksiye bindirildim. İlk defa evimden çıktım, Cerrahpaşa'ya gittim, Şafak Hoca beni kapıda karşıladı. Birlikte toplantıya gittik. Benim gibi omurilik felçlilerinin olduğunu ilk defa o toplantıda görmüş oldum.

"Biliyor musunuz, o zamana kadar bir tek benim bunu yaşıyor olduğumu düşünmüştüm. Ramazan Bey vardı, benden daha uzun zamandır omurilik felçli olanlar vardı. Kimisi mesleğine

dönmüştü, kimisi yavaş yavaş topluma kazandırılmıştı. Ramazan Bey o zaman dikkatimi çekti, bir kere çok yakışıklıydı. Bir erkeğin giymeyeceği tarzda şık kırmızı bir ceket, beyaz bir gömlek, güzel bir ayakkabı ve siyah pantolon giymişti. İlk defa boynu kırık, ellerini kullanamayan biriyle tanışmış oluyordum. Ben o zaman ölmeyi düşünüyordum, tekerlekli sandalyeyi nasıl kullanacağımı bilmiyordum, daha kendimi tanımıyordum. Felçli olduğu halde yaşama bu kadar bağlı, bu kadar büyük düşünen biriyle tanışmış oldum.

"Ramazan Bey'in gazetecilik yaptığına şaşırdım. 'Adam elini kullanamıyor, nasıl gazetecilik yapar?' diye düşündüm. On altı sene önce bir deniz kazasında omurilik felci olduğunu öğrenince şaşırdım. İçimden hem üzülmüştüm hem de bu durumda bile yaşanabileceğini de görmüştüm."

Yakup Bey, "Ne kadar önemli bir mesaj, değil mi? Onun varoluşu, bakış tarzı, mutluluğu, giyinişi, kendi başına bir mesaj oluyor," dedi.

Semra Hanım, "Aynen öyle," dedi ve devam etti.

"O gün tanıştığımızda sohbet ederken Dr. Savcı Bayraktar'ın ortak tanıdığımız olduğunu keşfettik. Savcı Bey, gece gündüz evimize gelerek sağlık ihtiyaçlarımızda bizi hiç yalnız bırakmayan ve bütün bunları hiçbir maddi beklenti içinde olmadan yapan kişidir. O zaman benim tekerlekli sandalyemin arkasında ayak basma ipi yoktu, ayağım sürekli arkaya düşüyordu. Fatma teyze onu fark etmiş, 'Evladım sen bunun arkasına niye ip koymuyorsun?' dedi. Ayağım sürekli yere düşüyor, parmaklarım kanıyor, ama bunun arkasına ip konulabileceği hiç aklıma gelmiyordu. Fatma teyzenin o tecrübesi bana yardımcı oldu. Ramazan da zaten 'Şöyle yapılır, böyle yapılır,' diyen bilgili bir insandı; bu beni yüreklendirdi."

Ramazan Bey gülerek devreye girdi.

"Semra öyle diyor da aslında ben de bir şey bilmiyorum. Daha dernek yok ortada, dernek nedir bunları da bilmiyorum. Biz, 'Bir araya gelip sorunlarımızı çözelim,' arayışındayız. Çünkü Türkiye,

omurilik felcini tanımıyor. Omurilik felçlisi bile kendisinin omurilik felçlisi olduğunu bilmiyor, öyle bir dönemdeyiz. Ondan sonra biz Semra'yla birlikte yardımlaşmaya ve yaşamaya başladık."

Ramazan Bey daha sonra dernek kuruluşuyla ilgili anılarını ve karşılaştığı zorlukları anlatmaya başladı.

"Sorunu yaşayan kişilere ulaşıp onlarla 'Ayda bir toplanalım, ne yapacağımıza karar verelim,' dedik. Belediye Başkanı Ahmet Bahadırlı'yla görüştük, 'Biz bir dernek kuracağız, yardımınıza ihtiyacımız var, bir yer istiyoruz,' dedik. 'Peki,' dedi ve Yeşilköy'de kıyı alanları araştırması için kurulmuş üç odalı otuz beş metrekarelik bir şantiye binasını bize tahsis etti. Bakırköy belediye başkanı derneğe destek olmaya devam etti ve derneğin şu andaki genel merkez binasını da o inşa ettirdi. Polis okullarına eğitime gidiyorduk. Dernekteki bilgiler Türkiye'ye yayılsın istiyorduk. Bu işlerde medya çok önemli. Medyayla ilk deneyimlerimizde hayal kırıklıklarımız oldu, bir acıma ve sansasyon malzemesi olarak kullanıldık. Anladık ki medyanın da eğitime ihtiyacı var. Düşündük, ekonomi muhabiri var, spor muhabiri var, sağlık muhabiri var, engellilerle ilgili özel bir bilgisi olan muhabir yok. Kaç engelli var dedik, bugün sekiz buçuk milyon, o gün de olsun yedi milyon. Ama bunların dilinden anlayan gazeteci muhabir yoktu, çünkü engelliler yok sayılarak yaşamışlardı bu ülkede."

Engelliyi yok sayan bir toplum, zamanla kendi insan özünü kaybeder.

Timur, Yakup Bey'e bakarak, "Yok sayılarak yaşamak çok acı," dedi. Yakup Bey şöyle dedi; "Engelliyi yok sayan bir toplum, zamanla kendi insan özünü kaybeder."

Ramazan Bey anlatmaya devam etti.

"'Anlatmakla olmaz, göstermek lazım,' dedik. 'Tiyatro grubu kurup yaşadıklarımızı anlatacağız,' dedik."

Timur sordu; "Yılını hatırlıyor musunuz?"

Semra Hanım söze girip, engelli olarak yaşadıklarını anlatmaya başladı.

"Doksan sekiz yılında kaza geçirdikten sonra ailem hep yürüyeceğim umuduyla beni iyi hastanelerde, özel rehabilitasyon merkezlerinde tedavi ettirmeye çalıştı. Çünkü herkes, 'Ne kadar kaliteli hizmet alırsanız o kadar çabuk ayağa kalkarsınız,' diyordu. Meğerse böyle değilmiş, kalıcı sakatlık uzun zaman yaşanıyormuş. Ailemin bu süreçte parası bitti. Babam Almanya'dan emekliydi, ameliyatlarım ve rehabilitasyon parası için üç daire sattı. Yetmişinci Yıl Hastanesi'nin başhekimi yakın arkadaşımın enişteşiydi, belki bir umut vardır diye beni bir de ona gösterdiler. Bu arada dulum ben. Hoca dedi ki, 'Babandan SGK hak edebilirsin, seni sevk sistemiyle bu hastaneye yatırabiliriz, çünkü burası devletin.'"

Ramazan Bey gülerek söze girdi.

"Bu arada Semra üç açıdan engelli; aynı anda dul, sakat ve kadın. Türkiye'de böyle yaşamak daha da zordur," dedi.

Yakup Bey, "Ne kadar uygar bir ülke olduğumuzu, bu üç kelimeyle anlatılan insana verdiğimiz değerden anlayabiliriz," dedi.

Kısa bir sessizlik oldu, sonra Semra Hanım, "Bir de babasız çocuk büyütmek ayrı bir sorun," dedi ve devam etti. "O zaman oğlum 7, kızım 13 yaşındaydı. Sevk alabilmek için Okmeydanı SSK Hastanesi'ne gittim. Klinik şefiyle görüşmem gerekiyordu, ama adam zor ulaşılan sert bir insanmış. Başhekimin sekreteri bir arkadaşımın arkadaşıydı, onun sayesinde sevk almak için randevu aldım. Ben artık hep engelli kalacağımı henüz bilmiyorum; iyileşeceğim, tedavi devam etsin diye heyecanlanıyorum. Kulakları çınlasın komşumuz Ayla abla da benimle. Klinik şefine, 'Hocam sevk almaya geldim,' dedim. Daha sevkin ne olduğunu bilmiyordum. 'Ne yapacaksın sevki?' dedi. 'Hocam tedavilerimi yarım bırakmak zorunda kaldım, ailemin parası bitti, devlet hastanesinde rehabilitasyonuma devam etmek istiyorum,' dedim. Ayaklarıma baktı, 'Ne o, sen tekrar koşup yürümeyi mi düşünüyorsun?' dedi.

Ne diyeceğimi şaşırdım! 'Peki, neden diğer yerlerde devam etmiyorsun?' 'Ailemin parası bitti dedim ya hocam.' 'Utanmıyor musun buraya gelmeye! Çık dışarı! Devletin parasını sizin gibilere harcamaya ne gerek var, sen kalkıp yürüyemezsin, koşamazsın!'

"Bizi dışarıya çıkarttı. Geri geri gidiyorum, ama ağlayacağım. Sonra randevuyu sağlayan sekreteri aradı, onu güzelce azarladı. Ardından beni tekrar çağırdı, saat verdi; 'Seni fizik tedavide görüp sevke uygun olup olmadığını söyleyecekler,' dedi. Fizik tedavi 4. katta. Asansör var, fakat iki senedir bozukmuş, o yüzden içinde çöp kovaları var. Ben telaşlandım, başhemşire gördü beni, 'Ne yapacaksın, niçin geldin?' dedi. 'Sevk almak için yukarı çıkmam lazım,' dedim.

"Başhemşire hemen iki eleman çağırdı. Kumaş sedye getirdiler, benim boyum 1.80, kumaş sedye 1.60 filan, dizlerim aşağı sarkıyor. Emir yüksek yerden olduğu için elemanlar beni istemeye istemeye 4. kata çıkardılar. Bu arada beni, 'Bu kadar yemek mi yenirmiş, bu kadar uzun boylu mu olunurmuş,' diyerek sürekli yeriyorlardı. Beni sedyeyle yere yatırdılar ve orada öğrendik ki o gün sevk günü değil!"

Semra Hanım'ın hastane öyküsünün ardından Ramazan Bey, kaldığı yerden anlatmaya devam etti.

"Kamu hizmetlerini öğrenmemiz, başımıza gelecek olan sıkıntıları anlamamız, bunları nasıl çözeceğimizi planlamamız bu dönemde başladı. Skeçleri yazıyorduk ama tiyatro yapmak için para lazımdı. 'En çok kim destek olur?' diye düşündük, 'Engellilerden sorumlu devlet bakanı,' dedik. 1999 yılında Ankara'ya gittik. Engelliler bir devlet bakanlığı denetimindeydi ama bütçesi yoktu! Devlet böyle görüyordu. Böyle gördüğü için de hiç kimseye hizmet gitmiyordu.

"Ankara'da bir binada Engelliler İdaresi Başkanlığı var, bir de bakan. Bugünkü gibi sosyal hizmetlerle ve engellilerle ilgili Türkiye'nin 81 iline yayılmış bir çalışma yok. Bakanı Ankara'da mecliste ziyaret ettik. Kapıda büyük bir kalabalık vardı; girenler

çıkanlar, sıra bize gelmiyordu. Yıl 1998-1999. Özel kalem müdürüne dedim ki, 'Biz İstanbul'dan randevulu geldik, sağlık sorunlarımız var, eğer görüşmeyecekse bakana söyleyin, biz gidiyoruz.' İçeri girdi, 'Tamam sizi şimdi alacak,' dedi. Yine biraz bekledikten sonra nihayet içeri girdik, bakanın yanında oturduk.

"Ben derdimizi anlatmaya çalışırken sürekli olarak kapı açılıyor, biri araya girip bakana bir şeyler söylüyordu. Tam bu sondur herhalde derken içeri biri daha girdi ve 'Sayın Bakanım bir şiir yazdım, sizin için okuyabilir miyim?' diye sordu. Olumlu cevap alınca cebinden bir kâğıt çıkardı, 'Sayın Bakanım hacca gidiyorsunuz, mübarek olsun, hayırlı olsun,' deyip çıktı gitti adam!

"Ben, 'Bakanım birini daha alırsanız ben çıkıyorum! Böyle bir şey olabilir mi, sadece üç kelime arz edip çıkacağız, sadece üç dakikanızı bana ayırın,' dedim. Prof. Dr. Şafak Karamehmetoğlu Bey yanımda, 'Biz bir dernek kurduk, engellilerle ilgili bir toplum bilinci oluşturmak istiyoruz, ama paramız yok, bakanlık olarak bize destek olur musunuz?' diye sordum. 'Valla, gördüğünüz gibi ben bütçesi olmayan bir bakanlığım, ama hacca gidiyorum, sizin için dua ederim.' Bu cevap üzerine biz de hayal kırıklığıyla geri döndük. Devletin bu konuda bilgisi olmadığını öğrendik. Zaten her yola çıktığımızda bir şeyler öğreniyoruz, ama hep duvara toslayarak.

"Semra'yla yollara çıktık. Ne lazımdı bize? Derneğe buzdolabı, ofis malzemeleri, telefon, kırtasiye malzemeleri gerekiyordu. Semra, 'Benim müşterilerim var, bir iki yere gidelim,' dedi."

Timur, Semra Hanım'a, "Ne iş yapıyordunuz kazadan önce?" diye sordu. Semra Hanım, "Sigorta acentem vardı," diye cevaplarken Ramazan Bey araya girip bir açıklama yaptı; "Semra'nın o zamanlar sigorta acentesi var ama kendine sigorta yapmamış! Sigortası olsa kazadan sonra maddi sıkıntı çekmezdi bu kadar."

Burada hafif bir gülüşme oldu. Hepsi biliyordu neden güldüklerini. Terzi kendi söküğünü dikmemişti!

Ramazan Bey konuşmasına devam etti.

"Tahtakale'de, Semra'nın bir tanıdığını ziyaret ettik, bağış olarak telefon aldık. Çıktığımızda Semra ağlamaya başladı. Ne olduğunu sorduğumda, 'Ben buralara yürüyerek geliyordum, bunlar benim müşterimdi, şimdi kendimi dilenci gibi hissediyorum,' dedi. Onu teselli etmeye çalışarak, 'Ama bak Semra, kendimiz için yapmıyoruz, görüyorsun bir sürü insan evlerin içinde duvarların arasına hapsolmuş yaşıyor. O derneği kurup içini doldurup başka insanları da getirdiğin zaman ve onlara bir şeyler anlattığın zaman dünya değişecek, bunun adımlarını atıyoruz,' dedim. Semra, 'Ama ağrıma gidiyor,' diyor ve ağlamaya devam ediyordu. Bu, hepimiz için zor bir şey aslında."

Semra Hanım araya girdi. "Aslında çok önemli bir şey yaptığımızın bilincindeydim. Ramazan bana hep bunu dile getiriyordu ve ben de buna inanıyordum, ama söylemek kolay, yapmak o kadar kolay bir şey değil," dedi.

Ramazan Bey, "Ben onu teselli ediyordum, ama benim de içimde fırtınalar kopuyordu," dedi ve devam etti. "Ama bunu yapmamız lazımdı ve bunu yaparken de engellinin dilenci olduğu mantığını yıkmamız gerekiyordu. Beyaz Show programını sunan Beyazıt Öztürk bir programında bizim için bir eşek çizdi, altına 'Trafik Eşeği Olmayın' diye yazdı. Bunun esasında evveliyatı var: O dönem her yerde, 'Trafik canavarı olmayın' tabelaları var ama araştırma yapıyoruz, trafik kazaları hep artıyor. İşin sosyolojik boyutunu araştırınca gördük ki biz çocuklarımızı hep 'lan canavar' diye seviyoruz, ama 'lan eşek' diye sevmiyoruz. Biz 'Trafik eşeği olmayın' sloganlı çıkartmalar yaptırıp satmaya başladık. Çıkartmaları her yere satıyor, kaldırıma park etmiş arabalara yapıştırıyorduk. Etkili oldu, para da kazandık."

Semra Hanım söze girdi.

"Arkadaşım Beyaz'ın programının yapımcısıydı. Ben de Beyaz'ı seviyordum, tanışmayı çok istiyordum. Kendisinin aynı zamanda

bizim ilkyardım eğitim seminerlerimize katılmasını istiyorduk ki basında daha çok ilgi, katılım daha fazla olsun. Bu arada 'Trafik Eşeği Olmayın' amblemimiz var, karakalem gibi çizilmiş. 'Bunu programda sizin için çizebilirim,' dedi. Eşeği, sevimli bir büyük maket haline getirdi. Bu konuyu önemsedi; babası da felç olduğundan, engelli insanlara çok yardım ediyordu. Beni programına iki kere çıkardı."

Ramazan Bey devam etti.

"Tiyatro yapacağız ama hiçbirimiz tiyatronun t'sini bilmiyoruz, sadece izlemişiz. 'Bize bir yönetmen lazım,' dedik. Yazdıklarımızı metin haline getirdik, yine belediye başkanımıza gidip salon ve yönetmen talebimizi ilettik."

Semra Hanım bir açıklama yaptı.

"Bu arada ben ameliyat olmuş, hastanede yatıyordum. Provaları hastanede yapıyoruz, yüzükoyun yatıyorum."

Ramazan Bey devam etti.

"Rehabilitasyon merkezinde prova yaparken İzmit depremi oldu. Çünkü akşamları sahne diğer oyunlarla meşgul olduğu için ancak gece çalışabiliyorduk. Kimse binalara adım atmazken biz prova yapacak kapalı yer arıyorduk. Sonra belediye başkanıyla konuşunca İstanbul Ataköy'deki Yunus Emre Kültür Merkezi'ni bize tahsis etti. Oyuncu Emre Kınay ilk yönetmenimiz oldu. Emre bizi tanımıyordu ve her gün provada o kadar sıkıntı yaşıyordu ki aramızdaki bir hemşire her gün çaktırmadan ona bir prozac veriyordu. Bir gün geldi, 'Ben çok sakinim, niye böyleyim?' dedi.

"Drama çalışmak ya da doğaçlama yapmak için sahneye çağırdıklarında, ilk zamanlar kimse kendine güvenmiyor, çıkmak istemiyordu. Sonra herkes keyifli gelmeye başladı. Annem burada çorba, yemek yapıyor, gecenin üçünde yemek getiriyordu. Kimi sahnede uyuyor, sırası gelince uyanıp çalışıyordu. Emre bir gün televizyonda anlatmıştı, çok etkilendim. 'Herkes kapalı alanlardan kaçarken onlar prova yapmak için bizi zorluyorlardı,' demiş.

"Böyle bir dönem yaşadık. Çok başarılı olduk. Emre Kınay şunu söyledi; 'Ben sizden oyunculuk beklemiyorum, ama sizin söyleyecek sözünüz var, çıkın sözünüzü söyleyin orada. İnsanlar bunu sizden duyduğunda daha etkilenecek.' Biz sahneye çıktık. Oyun bitti, 20 dakika alkış bitmedi. Bizi izlemeye gelmiş olan Devlet Bakanı Hasan Gemici 20 dakika oturmadı. Onca yıl geçti üzerinden, sokakta karşılaştığım insanlar, 'Hâlâ unutamadık,' diyorlar.

"Yaşadıklarımızı anlattığımız skeçlere doktorlar alındı, polisler alındı. Biz içine iyi doktoru da koyduk, kötü doktoru da koyduk, ama yine de alınanlar oldu. İnsanlar, 'Bilmediğimiz bir şeyi anlattınız, çok sarsıldık,' dediler. Bir de halk oyunu ekibi kurduk, sekiz kişi. Semra da ekibe girdi. Ekip provalara başladı, ortaya şahane bir şey çıktı. Şunu fark ettik ki tüm bunlar hepimiz için bir terapi oluyor; her oyunumuzda, her gösterimizde yaşadıklarımızla yüzleşip tedavi oluyoruz.

"Bir yıl geçti, İzmir'de yapılan Uluslararası Sakatlar Konfederasyonu Festivali'ne biz de katıldık, hem halk oyunları hem tiyatro grubuyla. Tiyatroyu oynadık, halk oyununu da meydanda oynayacağız. İzmir Konak Meydanı'ydı sanırım, çok kalabalıktı. Diğer gruplar da gösterilerini yapıyor, en son gösteri bizimki. Gösteriyi yaptık, herkes ayakta alkışladı. Protokolde engellilerden sorumlu devlet bakanı, İzmir valisi, İzmir belediye başkanı, emniyet müdürü var. Gösteri bitti, ben hemen hızlı bir şekilde bakanın yanına gittim. 'Sayın Bakanım, beni hatırladınız mı?' dedim. Baktı, 'Evet,' dedi, ama hatırlamadığını anladım yüz ifadesinden. 'Sayın Bakanım, geçen yıl şu gösterileri yapabilmek için sizden destek istemeye gelmiştim. Siz de bana bütçenizin olmadığını söylediniz, ama hacca gidecektiniz, sizin için dua ederim, demiştiniz. Dualarınız o kadar iyi geldi ki hepsini başardık Sayın Bakanım.' Yanındakiler şaşırdı, bakan kızardı. Bunu yaşadık bir yıl sonra."

Yakup Bey, "Engellisiniz ama ezik değilsiniz. Gerçek engel insanın ezik, korkak ve umutsuz olmasıdır," dedi. Timur başıyla onayladı. Ramazan Bey gözlerinde bir ışıltıyla devam etti.

"İnsanların gösterilerimizden etkilendiğini gördük, bu bizi mutlu etti. Hedefimiz toplumun bu konuda bilinçlenmesi. Omurilik felcini kimse bilmiyor, onun için omurilik felçlisinin yaşadığı zorlukları da bilmiyor. Bunu anlatmak önemli ama en zor kısım, insanlara ulaşabilmek. Bu açıdan medyanın en önemli araç olduğunu biliyoruz ama medya haber yapalım derken ötekileştiriyor; ya gereksiz kahramanlaştırıyor ya da bizim üzerimizden kişi ya da kurumları suçluyor. Bu yüzden bizim en önemli ifade aracımız tiyatro oldu.

"Okulların engelli çocuklara uygun hale getirilmesi için 'engelsiz eğitim' adı altında birçok çalışma yaptık. Binlerce, on binlerce okul var, çoğunun mimari standartları uygun değil. Bununla ilgili bir kampanya yaptık. Okulların uygun hale gelmesi için gerekli masrafları çıkardık, bunları ünlülere, iş insanlarına duyurduk; kim hangi okulu yapmak istiyorsa yaptı. Bir yandan da devletle, bakanlıkla yazıştık. Anayasanın 42. Maddesi, 'Eğitim hakkı eşittir,' diyor. Anayasanın birçok maddesinde eşit haklardan söz ediliyor ama eşit haklar yok ortada. 2006 yılında Milli Eğitim Bakanlığı genelge yayımladı, bundan sonra yapılacak bütün okullar engellilere uygun olacak. Beden eğitimi öğretmeni olan engelli bir arkadaşımıza diyorlar ki, 'Sen evinde otur, okul sana uygun değil, biz sana maaşını verelim.' Her rapor dönemi bittiğinde yeniden rapor almak zorunda kalıyor. O da diyor ki, 'Ben beden eğitimi öğretmenliğini koşarak yapmıyorum. Eğitimciyim, eğitirim ben çocukları. Beni okuluma verin.' Gidemedi yıllarca, biz bunun da mücadelesini vermeye başladık.

"Yine Ahmet Bahadırlı, belediye başkanımız, hemen birkaç yüz metre ileride bir öğretmenevi yaptırdı. Engelliler için rampaları ve tuvaletleri olan bu öğretmenevine beden eğitimi öğretmeni arkadaşımızı müdür tayin etti. Ve bir öğretmenler gününde alkollü araç kullandığı için felç olan bu arkadaşımız başka bir öğretmenler

Gerçek engel insanın ezik, korkak ve umutsuz olmasıdır.

gününde yeni görevine geçti. Sonradan Cumhurbaşkanlığından belediye başkanına ödül geldi.

"Bursa'da turnedeyiz, sahneye çıkacağız, işte sözünü ettiğimiz bu öğretmen arkadaşımız bana gelip, 'Bir dörtlük yazdım, perdeyi bunu okuyarak açabilir miyiz?' diye sordu. Şiiri okudum.

Bize engelli diyorlar
Kimi engelledik
Bize özürlü diyorlar
Kime özrümüz var
Bize sakat diyorlar
Kime sakatımız oldu

"'Tamam, okuyabilirsin,' dedim. Perde açıldı, salon tıklım tıklım dolu. Arkadaşımız şiirini okudu ve biz oyuna başladık. Oyun bittiğinde belediye başkanını konuşma yapmak ve plaket vermek üzere sahneye davet ettim. Belediye başkanı duyarlı, iyi bir insandı ve oyundan çok etkilenmişti. Sahnede 'Biz onlara engelli demiyoruz, özürlü hiç demiyoruz, sakat hiç demiyoruz...' dedi ve kaldı. Aradan otuz saniye geçti, bir dakika geçti, bakıyoruz. Adam tam yanımda, salondaki seyirciler de ne diyecek diye bekliyor. Yukarıdan da mikrofon sarkıtmışlar, en ufak bir ses de salona yayılıyor. Kulağıma eğildi, 'Biz size ne diyorduk?' diye sordu. Sesi duyuldu ve salondakiler başladı gülmeye.

"Toplum bizi tanımıyor, herkese kim olduğumuzu anlatmamız gerekiyor. Birimiz trafik kazası mağduru, öbürü yüksekten düşme, diğeri sığ suya balıklama atlama, bir diğeri ateşli silahla yaralanma; depremzede olanımız da var. Pek çok kazada doğru yapılan müdahale kişinin engelli kalmasını önlüyor. Bu yüzden polisle, jandarma ve trafik ekipleriyle çalışmaya karar verdik. Kentlerde polis, kırsalda da jandarma müdahale ediyor kazalara. Polis okullarında eğitim vermeye başladık. Bir oyunumuzu seksen polis adayı öğrenci

izledi. O oyunu izlemeleri önemliydi, 'Çok şey öğrendik bu oyundan,' dediler. O polis okulu öğrencileri gelecekte polis olarak göreve başlayacaklar. Bayrampaşa'da oynandı oyun, Çevik Kuvveti ziyaret ettiler, 'Onlar da engelliye bakış açımız değişti,' dediler. Bizim üzerimize düşen çok fazla görev var, yola devam ediyoruz.

"Bir gün biri telefon açtı, 'Sizde boyunluk varmış, boyunluk üretiyormuşsunuz, onları satıyormuşsunuz, doğru mu?' dedi. 'Evet, onları engelli arkadaşlarımız üretiyor,' dedim. 'On tane boyunluk almak istiyorum,' dedi. 'Nereden buldunuz bizi?' diye sordum. Biz piyasaya boyunluk satmıyoruz, bizi bilmesi için bu konuyla ilgili birinin onu yönlendirmiş olması gerekirdi. 'Benim annem, Adapazarı yolunda kaza geçirdi. Onu hastaneye götüren jandarmalar boynuna boyunluk takmış. Boynunda kırık varmış ve eğer o boyunluk olmasaymış felç olacakmış. Jandarmalara ait o boyunluk hastanede kalmış. O boyunluğu geri veremedim, şimdi onlara on tane hediye etmek istiyorum,' dedi. Neyse ki böyle duyarlı insanlarımız da var."

Akşam olmaya başlamıştı. Timur gözleri dolu dolu yerinden kalktı hiçbir şey söylemeden, önce Fatma Hanım'a, sonra Semra Hanım'a, daha sonra Ramazan Bey'e sarıldı. "Ben," dedi, "bir üniversite öğrencisi olarak sizin emrinizdeyim. Ne şanslı bir insanım ki sizinle tanışma olanağı buldum. Yakup hocama teşekkür ediyorum. İyi ki varsınız. Sizleri Türkiye'nin zenginliği olarak görüyorum. Ve sizin hayallerinizin bir parçası olmak, ben de o hayalleri yaşamak ve yaşatmak istiyorum."

Bir süre sessiz kaldılar. Timur yorgun ama mutlu hissediyordu. Sanki onların tüm yaşadıklarını o kısa zaman içinde o da yaşamıştı.

Fatma Hanım'ın ikram ettiği çaylarını bitirdikten sonra izin isteyerek oradan ayrıldılar.

25

Kuşbakışı

Aklını gönlünün değerleriyle yöneten insan
yaşamının efendisidir.

YAKUP BEY VE TİMUR, Boğaz'da Kuruçeşme Parkı'nda buluştular. Bulutlu bir havaydı, ama güneş arada kendini gösterince tatlı bir sıcaklık hissediliyordu. Hemen karşıda Galatasaray Kulübü'nün adası görünüyordu. Kıyıya yakın bir masaya oturdular ve iki taze portakal suyu söylediler. "Avrupa'da oturarak Asya'ya bakmak güzel bir duygu," diye düşündü Timur.

Yakup Bey, gelen portakal suyundan bir yudum aldı.

"Timur Bey, artık daha önce buluşmalarımızda ele aldığımız kavramlarla ilgili bana sorma fırsatı bulamadığınız soruları ele alabiliriz."

Timur yüzünde belirgin bir memnuniyet ifadesiyle not defterini açtı ve yazdığı soruları gözden geçirmeye başladı.

"Yalnız sorulara geçmeden önce sizle paylaşmak istediğim bir mektup var Timur Bey. Bu mektubu yazan kadın, Satı Hanım, köy kökenli ve azmederek, tam bir savaşçı ruhu içinde mücadele ederek yaşam yolcuğuna devam eden biri. Onun mektubunu okumak bana iyi geldi, sizi de zenginleştireceğini düşünüyorum."

Yakup Bey, çantasından çıkardığı mektubu verdikten sonra, "Timur Bey, lütfen yüksek sesle okuyun, böylece mektubun

değişik yerlerinde durup, yazılanlar üzerinde konuşma olanağımız olur," dedi. Timur mektubu tane tane okumaya başladı.

Değerli Yakup hocam,
Kimliğime göre doğum tarihim 10.07.1972 ama annemin söylediğine göre 1 Ağustos 1971'de (yani köye okulun yapıldığı sene) Amasya'nın Albayrak köyünde doğdum. Altı kardeşin yaşayan en büyük çocuğuyum. İlkokulu birleştirilmiş sınıflarda okudum (1., 2., 3. sınıflar bir arada, 4., 5. sınıflar bir arada). Köyde elektrik yoktu, gaz lambasının ışığında ders çalışırdık. Otuz-kırk hanelik küçük bir köy. Muhtarlık bizim köyümüzde, ama küçük küçük birleştirilmiş 8 köye birden baktığı için hizmetler geç geliyor. Bu yüzden elektrik köyümüze 1983 yılında geldi.

"Demek ancak on bir, on iki yaşlarında elektrik ışığına kavuşmuş. Ben de hemen hemen aynı yaşlardaydım evimize elektrik alındığı zaman," dedi Timur ve okumaya devam etti.

Ben ilkokula 1977'de başladım. İlkokul 2. sınıfta öğretmenimiz bir soru sordu, 30'dan 27'yi kim çıkarırsa yeşil ispirtolu kalem hediye edecek. Kalem bulmakta zorlanan o yaştaki bir çocuk için önemli bir ödüldü, çünkü kimsede olmayan bir kalemdi. Bu soruyu cevaplayarak o kalemi ben almıştım.

Timur, Yakup Bey'e bakarak, "Çocukluk anıları, özellikle öğretmenin başarıya yaptığı tanıklık ne kadar önemli, insanın hiç aklından gitmiyor," dedi ve okumaya devam etti.

Okulun becerikli iki kızı ben ve adaşım (o kızın adı da Satı'ydı) öğretmenin eşinin özel hizmetlerini de yapıyorduk (çocuk bakmak, çeşmeden su taşımak, bebeklerin bezini yıkamak gibi); bu da bizim eğitim hayatımızı etkiliyordu. Birçok kez sınavı bırakıp, çocuk bakmak için dersten çıkmıştım.

"Timur Bey, burada aksayan bir şey olduğunu herhalde anlamışsınızdır. Öğretmenlik pozisyonuyla birlikte gelen gücün yanlış kullanımıyla ilgili bir örnek var burada. Öğretmenin söylediği söz, yaptığı hareket, ortaya koyduğu istek hep öğrencinin gelişimini amaçlamalı. Uygun olan, dürüst olan bu."

"Peki, Yakup hocam öğretmen öğrencisinden hiç özel yardım istemeyecek mi?"

"İdeal olan, hiç kişisel yardım istememesi. Ama yaşamın öyle durumları var ki böyle yardım istemek durumunda kalabilir."

"O zaman ne yapmalı Yakup Bey?"

"O durumlarda önce öğrencinin rızasını alması, daha sonra çocuğun anne ve babasıyla ya da bir aile büyüğüyle konuşarak aileden izin istemesi gerekir. Ve bu yardımlaşma ilişkisini 'öğretmen-öğrenci' ilişkisinden tamamıyla farklı tutması gerekir. Bu öğretmenin besbelli ki çok yardıma muhtaç bir durumu varmış, ama çocuğun sınavdan alıkonulması, ondan özür bile dilenmemesi ve ailenin desteğinin alınmaması önemli bir eksiklik."

Timur okumaya devam etti.

Evin en büyük çocuğu olduğum için anneme de yardım etmek zorundaydım. Evde su akmıyor, sürekli çeşmeden su taşıyordum. Evde de sorumluluklarım olduğu için ders çalışmaya pek zaman kalmıyordu. Bu şartlarda ilkokulu bitirdim.

Babam ortaokula göndermek istemedi, çünkü ortaokula gitmek için şehre taşınmamız gerekiyordu. Babamın maddi durumu iyi değildi. 'Siz altı kardeşsiniz, seni okutursam diğerleri de okumak ister, seni okutamam,' dedi. Fakat aşırı ısrarcılığımla ve inatçılığımla ortaokula başladım.

Yakup Bey gülerek, "Unutmayın Timur Bey, köydeki bir kız çocuğundan bahsediyoruz. 'Seni okutursam diğerlerini de okutmak zorunda kalırım,' diyen bir baba var. Bir de baba köyde bir ilkle karşı karşıya. 'Kız çocuğu okutulur mu, nereden çıktı bu

fikir!' durumu var! Yani tüm köyün *Değerlendirme Sistemi* içinde 'iyi', 'önemli' ve 'değerli' olarak kodlanmamış bir durum var. Satı'nın ortaokula gidip eğitimine devam etmesi babanın ve köyün anlam çerçevesi içinde yer almıyor."

"Yani baba için zor bir durum!" dedi Timur.

Yakup Bey, "Evet, zor," dedi ve devam etti. "Satı'nın babası köy kahvesine gittiği zaman, ona ne gözle bakılacak? 'Helal olsun, ne iyi bir baba, bak kızını ortaokula gönderiyor,' mu denecek, yoksa, 'Adam salağın teki, kızı okutacak, sonra elin oğluna verecek, o kadar masraf da boşa gidecek,' mi denecek?"

Timur, "Yakup Bey, bence başka bir şey daha var," dedi ve açıkladı; "Satı'nın babası kızını okula gönderirse, diğer kız babaları, 'Bizim kızlar da okula gitmek isterler, o zaman bize de bir sürü masraf çıkar,' diye kaygılanmış olabilirler."

"Evet," dedi Yakup Bey, "eminim bunun da etkisi büyük olacaktır."

Timur okumaya devam etti.

Okulda çok zorlandım çünkü ben köy okulundan gelmiştim ve sınıftaki birçok arkadaşımdan gerideydim. Birçok kavram bana yabancıydı. Köyden geldiğim için biraz da sıkılgandım, o nedenle anlamadığım zaman soramıyordum. İlk yıl babam kitaplarımı ve defterlerimi, bir de bez bir okul çantası aldı. Ben o çantayı beş yıl kullandım; kulpu kopuyordu, ama ben bağlıyordum.

Babam evimizi şehre taşıdı. İki yıl şehirde kaldık, fakat şehirde yapamadık çünkü babamın işi çiftçilikti ve şehirde iş bulamadı. Ortaokul üçüncü sınıfı babaannemle tek odalı bir ev tutup öyle okudum fakat kitap ve defterlerimi hep başkalarından temin ediyordum çünkü babam hiç ilgilenemiyordu. Evimiz şehirde iken üç numaralı erkek kardeşimin okuması için babam çok mücadele etti, fakat o okumadı. Benim ortaokul yıllarımın zorlu geçmesi ve babamın çiftçi olması nedeni ile kız kardeşimi okula vermedi. Kız çocuğu nasılsa belli yaşa gelince evlenecek diye bize emek vermek istemiyordu.

(Ailede bir ben ve bir de dört numaralı vefat eden erkek kardeşim lise mezunuyuz.) Bu arada köyümüz Turhal ilçesine on kilometre mesafedeydi. Köyün önünden sadece şehirlerarası yol geçiyordu; köyden şehre dolmuş, servis gibi herhangi bir araç yoktu. Şehre gitmek isteyen yola inip şehirlerarası araçlara ya da Amasya'dan Turhal'a giden minibüslere binmek zorundaydı.

Ortaokulu zor şartlarda bitirdim. Babam ortaokulda bizi okuturken maddi, manevi çok zorlandığı için beni liseye göndermemekte kararlı idi. Ancak pes etmeye niyetim yoktu. Yaz bitti. Okul kayıtları için son hafta olduğunu öğrenince, akşam sabah durmadan babama baskı yapmaya başladım fakat ikna edemiyordum.

Yakup Bey, "Timur Bey, Satı'nın kararlılığını görüyorsunuz, değil mi! Fakat kendimi o babanın yerine de koyuyorum ve onun ne kadar zor bir durumda, nasıl bir hayat mücadelesi içinde kararlar verdiğini, onun *Tanımlama Sistemi* ve *Değerlendirme Sistemi* içinde anlamaya çalışıyorum. Onun için çok zor, çok sıra dışı olmalı! Ve dikkat edersen kızına karşı hiçbir bedensel ceza, dayak, küfür, tokat yok. İşte bu uygar bir tavır!"

"Haklısınız Yakup Bey, ben de sizin gibi düşünüyorum," dedi ve mektubu okumaya devam etti.

Çarşamba günleri köyden şehre haftalık erzak almak için gidilirdi. Yine böyle bir günde babam şehre gitti; kayıtların bitmesine üç gün kalmıştı. Çaresizdim, babama yalvardım ama beni şehre lise kaydına götürmedi.

Beni bırakıp gitti; ben de kızdım yola indim, köylerden şehre giden bir traktör durdurup şehre gittim (köylerden gelen traktörlere binersen para almıyorlardı). Cebimde bir kuruş para yok, kayıt için resim lazım, para lazım.

Kayıt yaptıracağım okula gittim. Okul müdür yardımcısını buldum, 'Hocam kayıt yaptıracağım,' dedim. 'Şu evrakları hazırla, veline de imzalat, getir,' dedi.

Evrakları hazırlayacağım ama formalı resim istiyorlar, formam yok; kayıt için bağış istiyorlar, param yok. Ticaret lisesine gitmek istiyorum, çünkü o okulda on parmak daktilo, muhasebe eğitimi veriyorlar. Ticaret lisesini bitirince, bir işletmede sekreter olarak çalışabiliyorsun.

Yakın köylümüzün ticaret lisesini bitirmiş kızı vardı, onu buldum. Ticaret lisesine kaydolacağımı, sadece resim çektirmek için formasına ihtiyacım olduğunu söyledim. Sağ olsun o da artık formaya ihtiyacının olmadığını ve bana verebileceğini söyledi. Formayı alıp babamı tanıyan bir resimci buldum. Resimciye de okula kayıt yaptıracağımı fakat paramın olmadığını, daha sonra babamın ödeyeceğini söyleyerek resimleri çektirdim. Okula geldim kaydımı yaptırdım. Müdür yardımcısı benden okula bağış için para isteyince, ona paramın olmadığını hatta velimin bile okula kaydolduğumdan haberinin olmadığını, kayıt için köyden geldiğimi söyledim. Müdür yardımcısı velimin izni olmadan kayıt yapamayacağını söyledi, ben de onun hazırladığı evrakları aldım, pazarda babamı aramaya başladım.

Babam beni görünce şok oldu, 'Sen gene mi geldin?' dedi. Baktı ki pes etmiyorum, bir de evraklar hazır, yapacak bir şey yok, zar zor pazarda evrakları imzaladı.

Timur ve Yakup Bey kahkaha atarak birbirlerine baktılar. Timur, "İşte benim ülkemdeki kadın kahramanlardan biri! Yakup hocam, bence Avrupa'da olsa Satı Hanım'ın köyüne heykelini dikerler," dedi.

Yakup Bey, "Katılıyorum, Satı Hanım benim ülkemin gizli kahramanlarından biri. Ama Timur Bey, ben Satı Hanım'ın babasıyla karşılaşsam, bütün samimiyetimle onun elini sıkar ve kutlarım. O baba, kendi başına, çaresiz, olanaksız, ama kızının önüne engel olarak çıkmıyor. Helal olsun! İşte kültür robotluğunun kabuğunu kırarak içindeki gerçek özgürlüğe kavuşma yolculuğunda olan biri. Selam olsun ona!" dedi.

Liseyle birlikte zorlu bir üç yıl başlamış oldu. Allahtan okula yakın yerde çok akrabam oturuyordu; bir gün birinde, bir gün diğerinde kalarak ilk yılı bitirdim. İkinci yıl bizim köylerden tanıdık biri Turhal ilçesinin belediye başkanı oldu, köye belediye otobüsü koydu. Benden sonra yavaş yavaş erkek çocukları da okula gitmeye başladı. Belediye otobüsü bizi sabah okul saatinden önce köyden alıyor, akşam okul çıkışı köye getiriyordu. Sabah yediğimle akşama kadar idare etmem gerekiyordu çünkü babam nadiren harçlık veriyordu, çoğu zaman on iki saat aç kalıyordum.

Liseye devam ederken aktivitelere katılmak için can atıyorum. Bir gün bando takımına girdim; bando takımı için beyaz gömlek, lacivert etek, beyaz çorap, beyaz ayakkabı ve gömleğin altına da ip askılı atlet giymek gerekiyor. Hepsini birilerinden temin ettim. Fakat atlet özel bir giysi olduğu için kimseden isteyemedim; kalın askılı atletimi kesip elimle dikerek ip askılıya çevirdim.

Daha sonra lise ikinci sınıfta uygulamalı eğitim getirildi ve biz haftanın iki günü okulda okumaya, üç günü çeşitli kamu kurumlarında staj yapmaya başladık. Ve formayla değil de giysiyle gidiyorduk. Köyden geldiğim için şehre uygun fazla giysim olmuyordu, ama ben bize verilen eski giysilerden bozup kendime uygun giysiler dikiyor, bazılarını da örerek şık giysiler hazırlıyordum.

Zar zor lise son sınıfa geldim ama daha ilerisini okumayı düşünemiyordum, çünkü liseyi bile binbir zorlukla okudum. Ayrıca o dönemde lise mezunu olmak çok kıymetliydi. Zaten 300 haneli köyümüzde okuyan tek kız çocuğuydum. Üniversite için başka şehre gitmek imkânsız görünüyordu, fakat üniversite sınavını merak ediyordum. Harçlıklarımdan biriktirip üniversite sınavına kaydoldum. Sınav Tokat'taydı. Başka şehre hiç gitmemişim, babamın haberi yok, korkuyorum ama çok da gitmek istiyorum. Dayımın kızına takılıp Tokat'ta sınava girdim; hiç hazırlanmadan, sırf merak ettiğim için girmiştim. Geçme barajı 105, ben sınavdan 98 almıştım. Gerçi kazansam da başka bir şehre gidip okumam imkânsızdı.

Okulum bitiyordu, yavaş yavaş beni istemeye başlamışlardı. Okul boyunca hiç erkek arkadaşım olmamıştı, çünkü bu konuda katıydım. Kızların sevgilisi olamaz, kızlar bir erkekten hoşlanamaz, ancak evlenme niyetiyle biriyle görüşebilirdi. Bulunduğum kültür sürekli bunu empoze ediyordu.

Yakup Bey, "*Tanımlama* ve *Değerlendirme Sistemi* iş başında. Satı Hanım toplumun erkek arkadaşa bakışını ne güzel özetliyor. Şimdi bu iyi mi, kötü mü tartışmasına girsek, sizinle üç saat konuşabiliriz," dedi.

"Ben de böyle bir ortamda büyüdüm Yakup Bey, o nedenle Satı Hanım'ın ne dediğini çok iyi anlıyorum. Ben de 'insan Nesrin' ile konuşmayı hiç akıl edemedim, hep 'kadın Nesrin'i gördüm. Tabii, 'dişi Satı' şimdi 'erkek insan' tarafından istenecek ve birbirlerini insan olarak tanımadan, 'insan insana' ilişki kuramadan, 'dişi-erkek' ilişkisi üstüne bir yaşam kuracaklar. Bunların farkına varacak ve *Tanımlama* ve *Değerlendirme Sistemi*'nde değişiklik yapacak bir toplum olmak zor. Bunun farkındayım."

Timur okumaya devam etti.

Bir de ben köyden çıkıp şehre okula gittiğimden, bir erkek arkadaşım olur da duyulursa, bu büyük bir namussuzluk olarak görülürdü. Erkek arkadaş konusunda bu yüzden katıydım. Fakat şimdi öğrendiklerimle görüyorum ki çocuk gelişiminde yaşanan cinsiyet ayrımcılığı toplumdaki kadın-erkek ilişkilerinin temelini oluşturuyormuş.

Lise son sınıfın son yarı döneminde eşimle tanıştım. Eşim evlenme niyetiyle görüştüğüm ilk kişiydi. Sonunda evlenmeye karar verdik fakat babaannem evlenmemizi istemedi. Evde bu savaş tam iki yıl sürdü, birçok tatsızlık çıktı.

Her şeye rağmen eşimle 1989 yılında evlendik ve Samsun'a yerleştik. Evlendikten iki ay sonra mahallede, Halk Eğitim Merkezi tarafından açılan biçki-dikiş kursuna başladım. Evde boş oturmak bana göre değildi. Sanıyorum farkında değildim, ama terziliği seviyordum

ve şekilsiz düz bir kumaşa şekil vermek, ona bir form kazandırmaktan inanılmaz keyif alıyordum. Üretebilmek beni mutlu ediyordu. Kursa başladığımda ilk oğluma hamileydim; kursun bitimine yakın oğlum doğdu. Birinci dikiş kursumu tamamlamıştım. Oğlum altı aylıkken eşim ağır bir trafik kazası geçirdi ve ölümden döndü; bir buçuk yıl sonra da körfez krizinin ardından işten çıkarıldı. Üç yıl sabit bir işi olmadı ve ciddi maddi sıkıntılar çektik. Üç yılın sonunda Samsun'da devlete ait gübre fabrikasında işe girdi.

Eşimin işe girmesiyle beraber ilk dikiş kursumdan beş yıl sonra ikinci biçki-dikiş kursuna gittim. Bu kursa beş yaşındaki oğlumla beraber gittik. Kursu bitirip Halk Eğitim Merkezi'nde usta öğreticilik yapmak istiyordum. Kursun sonunda üç aşamalı sınavı geçtim: yazılı, uygulama, sözlü.

Usta öğreticilik yapmak için halk eğitim merkezine başvurdum. Fakat bu görevin verilmesini beklerken dikiş dikmeye ve para kazanmaya başlamıştım. Yavaş yavaş meslek sahibi oluyordum, fakat yeterli dikiş bilgim olmadığı için ciddi zorlanıyordum. Bazen yaptığım iş olmaz, sinirimden dikiş makinasını yumruklar, ağlar, sakinleşince tekrar otururr, yeniden denerdim.

Dikişe başladığımda ikinci oğluma hamile kaldım. Sekiz buçuk aylık hamileyken 20 gün ara verdim; doğumdan 20 gün sonra tekrar başladım. Başlarda dört beş kez prova yaptığım giysiyi zamanla iki provada, daha sonra da tek provada hazırlar hale geldim. En az eşimin maaşı kadar, hatta zaman zaman daha fazla kazanıyordum. Altı yıl ara vermeden hem çocuklarımı büyüttüm hem dikiş dikmeye devam ettim.

Yakup Bey, "Timur Bey," diye araya girdi, "bazı insanlar rüzgâr ters yönden esiyor, diye şikâyet ederler, bazıları da rüzgâr hangi yönden eserse essin, bir yolunu bulup tekneyi doğru yöne götürmeyi becerirler. Satı Hanım rüzgârı iyi kullananlardan biri!"

Timur onaylayan bir tavırla başını salladı ve okumaya devam etti.

Bir gün, 'İnsanın bitmemiş işleri onu Kangal köpeği gibi sağa sola sürükler, gezdirir' sözünü duydum ve bu sözden çok etkilendim. O günden sonra bitmemiş iş bırakmamaya özen gösterdim; farkındalık yolculuğum başlamıştı.

Bir kitap okudum, Savaşçı.[34] *Asıl dönüm noktam Savaşçı'yı okuduktan sonra oldu. O güne kadar içinde bulunduğum kültüre fazla uymadığım ve boyun eğmediğim için hep asi, dik kafalı, başına buyruk olduğum söylenirdi. Savaşçı'yı okuduktan sonra fark ettim ki bu benim kendim olma savaşım imiş. Sanki normalliğimin kanıtlanması gibiydi; karanlık dünyam aydınlandı.*

Timur biraz durdu, soluklandı. Yakup Bey'in bu kitabı kendisine verdiğini hatırladı. Kitabı ilk fırsatta okumaya başlamaya karar verdi.

Evde altı yıl aralıksız diktiğim dikişe bir yıl ara verdim çünkü evimizi değiştirmiştik ve bu yeni ev daha küçük olduğu için dikişe ayıracak odam yoktu. Taşındığım mahallede bir terzi dükkânı vardı. Evde amatörce yaptığım işi resmileştirmek, esnaf olmak istiyordum.

2001'in Ağustos'unda mahalledeki bu terzi dükkânını devraldım ve böylece yoğun bir şekilde esnaflık hayatım başladı. Bu arada sosyal çevrem genişledi ve sosyal sermayem oluşmaya başladı. Dükkânım hâlâ devam ediyor.

2009'da büyük oğlumla birlikte üniversite sınavına girdim. Sınava girdikten on beş gün sonra dört numaralı kardeşimi otuz üç yaşında trafik kazasında kaybettim; bu acı beni mahvetmişti. Tam da bu acıyı yaşarken sınavı kazandığımı öğrendim, ama hiç sevinemedim.

Kayıt yaptıracağım fakat ne okuyacağımı düşünmemiştim. Birkaç rehber öğretmenden yardım istedim, olmadı. Hayatımda hiçbir şeyi iş olsun diye yapmadım. Üniversitede yalnızca diploma almak için okumayacaktım. Benim başlayacağım sene sosyoloji açılmıştı ve sosyoloji okumaya karar verdim.

---

34 Doğan Cüceloğlu, a.g.e.

Sosyoloji hakkında hiçbir bilgim yoktu. Aynı zamanda kardeşimi kaybetmekten dolayı derin bir üzüntü içinde idim. İlk sene zorlandım, hatta bırakmayı bile düşündüm ancak pes etmek hiç bana göre değildi.

Şöyle bir taktik buldum, bir dönem sınavlara girmeyerek sınıfta kalacaktım ve böylece seneye sınavlara çalışırken eski sorulara bakma şansım olacaktı. Sosyoloji henüz yeni bir bölüm olduğu için o sene soru bakma şansım yoktu. Sınıfı tekrar edeceğim sene bir değişiklik yaptılar, açık öğretimde on bölümün sınav şeklini değiştirdiler ve ders sayısını çoğalttılar. Bu ön bölümün içinde benimki de vardı ve benim plan tutmamıştı.

Sınıfı tekrar edeceğim sene çok sayıda ders alarak o yıl her dönem on bir ders birden verdim. Bu arada dükkân açıktı ama sınav zamanları ara veriyor, fırsat buldukça dikiş dikmeye devam ediyordum.

Okula başladığım yıl aynı zamanda girişimcilik eğitimi aldım. Bu eğitime dört yüz elli kişi katılmıştı. Eğitim bir Avrupa Birliği projesiydi ve dört ay sürdü. Türkiye'de yirmi altı ilde uygulandı. Uygulamayı sürdürülebilir kılmak için Kadın Girişimcileri Destekleme ve Kültür Derneği adı altında bir dernek kurdular, kurucuları arasına girdim. Şu an derneğin başkanlığını yapıyorum.

Timur, "Çok etkileyici bir mektup!" dedi. "Ne müthiş bir enerji ve hayran olunacak bir gelişme isteği. Yakup hocam Türkiye'de, fazla değil, on bin kadın bu tavır içine girse ve kendi etki alanları içinde gelişmeye ve üretmeye başlasa sanırım önemli bir gelişim altyapısı oluşmaya başlar!"

Yakup Bey, "Timur Bey, dikkatimi çekti, 'kendi etki alanları içinde gelişmeye ve üretmeye başlasa' dediniz. Satı Hanım hep kendi etki alanı içinde kalıyor ve oradan gelişmeye ve güçlenmeye yöneliyor. Buna dikkat etmenize sevindim!" dedi.

Timur yorumdan hoşnut, mektubu okumaya devam etti.

Dernekte birçok güzel projeler yaptık. Benim başkanlığım sırasında, 8 Mart 2012'de Türkiye'nin seksen bir ilinden seksen bir kadını Samsun'da topladık. İki gün ağırladık; kadınların iş yaşamlarına dair yarım günlük bir çalıştay düzenledik. Kadınların hayat hikâyelerini kitap yaptık, seksen bir ile dağıttık. Ben de büyük oğlumla beraber okulumu bitirdim. Artık üniversite mezunuyum.

Değerli Yakup Bey, sosyolojiyi okumak sende ne değiştirdi diye sorarsanız, kültür denen olgunun nasıl oluştuğunu ve insanın varoluş serüvenini nasıl kuşattığını, varoluş gerçeğini nasıl etkilediğini fark etmek beni etkiledi. Toplumsal cinsiyet kavramının kadınların hayatlarında etkileri, erkek egemen kültürün din maskesi altında nasıl şekillendiği ve şu an sayamadığım birçok konuda farkındalığım arttı.

Yakup Bey, bu ülkede kadınlar cesur adımlar atmalılar, atmak zorundalar. Bu toplum çoğunlukla kadınlar elinde şekilleniyor. Bu da ancak bilim ışığında kendini geliştirerek ve kendi olarak, kimlik sahibi kadınlarla olur. Bilimden geçmeyen her yolun karanlık olacağını düşünüyorum. Erkek terörüne kurban giden kadınlarımızı insanlık şehidi olarak görüyorum. Bu acılar beni düşündürüyor. Bunun için elimden geleni yapmaya gayret ediyorum. Gücüm oranında sorumluluklar alıyorum. Bunun da sizden aldığım güçle daha sağlam olacağını düşünüyorum.

"Mektup bitmişti. Yakup Bey ve Timur sessizce durdular. Bir süre sonra Timur, "Yakup Bey şu anda başka hiçbir şey konuşmasak, burada günü noktalasak, hiç sorun yapmam. Bu mektup bana çok iyi geldi. Satı Hanım gibi kadınlarımızın varlığı, geleceğimize daha umutla, güvenle bakmamı sağlıyor," dedi.

Yakup Bey gülümseyerek, "Nasıl isterseniz," dedi ve devam etti, "ama bence yine de notlarınıza bir bakıverin."

Timur, "Biraz ara verelim, biraz yürüyelim, sonra konuşalım," diye önerdi. Yakup Bey kabul etti ve yürümeye başladılar.

Kıyı boyunca Arnavutköy'e doğru ilerlediler. Yolda, yürüyüşe ve koşuya çıkmış insanların, banklara oturmuş çiftlerin yanından

geçtiler. Bir grup insan, kıyıya bağlanmış bir sandalda kemençe çalan birini dinliyordu. Kemençe çalan, kırklı yaşlarda bir erkekti ve Karadeniz şivesiyle memleket özlemini ve oradaki sevdiklerini anlatan ezgiler söylüyor, bitirince ufak dinleyici grubundan alkışlar yükseliyordu.

Yakup Bey gülümseyerek Timur'a, "Ezgilerine ve özlemine tanıklık yapılması hoş bir duygu olmalı," dedi. Yürüyerek Arnavutköy Karakolu'na kadar gittiler, daha sonra döndüler, bu sefer kıyıdan değil, içeriden yürüdüler. Bu iç yolun üstünde balıkçı lokantaları, market ve manavlar yer almıştı. Yaşayan, oturmuş bir esnaf kültürü içinde yürüdüklerini hissediyorlardı.

Kuruçeşme Parkı'na döndükten sonra Timur konuşmaya başladı.

"Yakup Bey, sizin ilk başlarda 'Timur Bey' demenizi yadırgamış ve nedenini pek anlamamıştım ama şimdi ilişkimizde ne tür değerleri hayata geçirmek istediğinizi görüyorum. Toplumun yaşattığı değerlerin ötesinde, özel bir *Değerlendirme Sistemi* paylaşmak istediğinizi anlıyorum. Korku kültürü içinde yapılanmış bir ilişki içinde bilen-güçlü ve bilmeyen-güçsüz ilişkisi dışında kalmak istediniz. Bunu şimdi açık seçik görebiliyorum. 'Benim de sizden öğreneceklerim var,' demiştiniz, gerçekten benim size öğrettiğim bir şey oldu mu?

Bazı insanlar "Rüzgâr ters yönden esiyor," diye şikâyet ederler, bazıları da rüzgâr hangi yönden eserse essin, bir yolunu bulup tekneyi doğru yöne götürmeyi becerirler.

Yakup Bey gülümseyerek, "Evet, oldu," dedi ve anlattı. "Sizinle olan ilişkimde yeniden öğrendiğim en önemli şey, insan potansiyelinin muhteşem bir gizil güç olduğu ve o potansiyel hedef alınarak sohbet kurulursa her iki tarafın da gelişeceği oldu. İkinci olarak, sizinle sohbet ederken kendi düşüncelerimde daha sistematik bir açıklık oluştu. Üçüncü olarak, sizin sorularınızla, konuştuğumuz konularda daha önce farkına varmadığım yeni boyutların farkına varmaya başladım. Ve en son olarak şunu

söylemeliyim, zamanımı ve emeğimi doğru yere harcadığım duygusu içinde oldum, müthiş zevk aldım. O nedenle sizinle tanıştığım için mutluyum, iyi ki tanıştık."

Timur, defterine aldığı notları gözden geçiriyordu.

"İlk başta insanın özüyle ilişkisi konusu kafamı kurcalamıştı. Siz sık sık, benim kendi özümle ilişki kuramadığım için hüzünlü olduğumu söylediniz. O zaman pek anlayamamıştım, ama içim ne dediğinizi biliyordu. Bütün açıklamalarınızdan sonra şimdi hem içim hem de zihnim biliyor; ne demek istediğinizi anladım. Ben kendimi sadece sosyal bir varlık olarak, yani YÜZ olarak görüyormuşum, ama beni gerçekten ben yapan özüm, yani CAN yalnız kalmış ve ben bu yalnızlığın farkında değilmişim. Şimdi mutluyum, çünkü özümle ilişkimi kurdum, birçok şeyin yanı sıra, bunun için de müteşekkirim.

"CAN ve YÜZ yönlerimi kavramaya başlayınca iki dünyayla tanıştım: YÜZ dünyası ve CAN dünyası. Bu iki dünyanın saygı, güven, özgürlük, dostluk, aile anlayışlarının farklı olduğunu anlamaya başladım. Ben YÜZ dünyasında büyüdüğümden kültür robotu olmuştum ve bunun farkında değildim. YÜZ dünyasının *Tanımlama Sistemi* ve *Değerlendirme Sistemi* gerçekten kendine özgü bir uygarlık ve toplum yaratıyor. Ve şu an farkındayım, sadece psikoloji okuyarak bu iki dünyayı, yani YÜZ ve CAN dünyasını bu kadar açık ve net ve bu kadar hızla öğrenemezdim."

YÜZ dünyası, korku kültürü içinde tek gerçekliktir; CAN dünyasını dikkate almaz. CAN dünyası saygı, sevgi, hizmet kültüründe hesaba alınması gereken en önemli gerçektir.

Timur durdu, defterine baktı, "Notlarımı okuyorum," dedi ve devam etti. "'İnsandaki gerçeklik ve güven duygusunun kaynağı nedir? Bir gün bunu da Yakup Bey'e soracağım,' diye not almışım. Demin sözünü ettiğim YÜZ dünyası ve CAN dünyası bilinmeden bunun cevabı verilemezdi. Doğru mu düşünüyorum?"

Yakup Bey gülümseyerek yanıtladı.

"Timur Bey, yerinde bir özetleme ve sentez yaptınız. YÜZ dünyası, korku kültürü içinde tek gerçekliktir; CAN dünyasını dikkate almaz. CAN dünyası saygı, sevgi, hizmet kültüründe hesaba alınması gereken en önemli gerçektir. Korku dünyasında tek temel değer, güçtür. Bir gazetecinin yazdığına göre Kenan Evren iktidardayken tablosu o zamanın parasıyla 105 milyar liraya satıldı, iktidarda olmadığı, mahkemeye verildiği dönemde sergide tabloları 250 liraya alıcı bulamadı. Bunun gibi daha nice örnekler verilebilir. Korku kültürünün *Tanımlama Sistemi* ve *Değerlendirme Sistemi* içinde gücü elde etmek önemlidir ve bunun için her yol mubahtır. Saygı-sevgi-hizmet kültürünün *Tanımlama Sistemi* ve *Değerlendirme Sistemi* içinde ise kişinin davranışlarını yöneten iç değerler, özellikle saygı, sevgi, hakkaniyet, güven, hizmet değerleri olmazsa olmazlardır. Güç kendi başına anlamsız ve tehlikelidir."

Timur defterine bakmaya devam etti. "'Kültür robotu olması gereken bir yönümüz olmalı, toplum yaşamı için bu gerekli,' dediniz. Neden ve ne kadar kültür robotu?" diye sordu.

Yakup Bey, sorulan soruyu dikkatlice dinliyor, sonra özenle cevaplamaya çalışıyordu.

"Hatırlarsanız, CAN'ın varoluşundan söz ederken, Varoluşun Altı Boyutu'ndan biri olarak, ait olmak-birey olmak dengesini saymıştım. İşte hepimizin yaşadığı topluma ait olan bir tarafı, yani kültür robotu tarafı olabilir ve olmalıdır da. Aksi halde uyumsuz, toplum dışına itilmiş, hırçın ve mutsuz bir kişi oluruz. Tabii, şahsiyet olmuş biri bu robotluk ölçüsünü kendi seçimiyle belirler; içinde yaşadığı topluma ait olduğunu hissetmesini

Hepimizin yaşadığı topluma ait olan bir tarafı, yani kültür robotu tarafı olabilir ve olmalıdır da. Aksi halde uyumsuz, toplum dışına itilmiş, hırçın ve mutsuz bir kişi oluruz.

sağlayacak bazı gelenek görenekleri, hem kendi hem de aile yaşamında yaşatmayı isteyerek seçer."

Timur, "Aldığım notlara bakıyorum, kişinin seçimlerini yaparken var olan kendi iç hesaplaşmasından, kişinin kendi tanıklığından söz ettiniz. Yakup Bey, kişinin kendi tanıklığı, aslında inandığı *Değerlendirme Sistemi* içinde kendi CAN'ına hesap vermesidir, diyebilir miyiz?" diye sordu.

"Şahane, ne fazlası ne eksiği, kesinlikle budur. Bir şahsiyet olmuş insan için yaşamında bundan daha önemli bir konu yoktur. Zaten CAN dünyasının, yani saygı-sevgi kültürünün *Değerlendirme Sistemi* bunun için vardır; bireye davranış ve duygularında kutup yıldızı gibi yol gösterir. Bir şahsiyet olmuş olgun insan, kendi gözüne, vicdanına hesap veren insandır."

Timur, tanıklık konusunda sormaya devam etti.

"Yakup Bey, herhalde YÜZ dünyasının, korku kültürünün de tanıklık sistemi vardır. Yani tanıklık, kişinin sadece kendisiyle ilişkisinde kurduğu bir süreç değildir."

"Güçlünün, korkulanın gözünde var olmak için tanıklık yapılırsa, o zaman devreye korku kültürünün *Değerlendirme Sistemi* girer. Ama ister korku kültürü ister sevgi kültürü olsun, her toplumda tanıklık vardır. Toplumsal yaşam bu süreç sayesinde devam eder."

Timur yüzünde bir gülümsemeyle Yakup Bey'e baktı ve "Siz erkeğin, güzel bir kadının gözünde kendini değerli hissetmesini önemsediğini söylediniz, yani 'Güzel bir kadının tanıklığı erkek için önemlidir,' dediniz. Güzellik biraz Allah vergisi, değil mi Yakup Bey? 'Şahsiyet olmuş bir erkek, kişilik sahibi, kendine saygısı olan bir kadının tanıklığını önemser,' demek daha anlamlı ve gerçekçi, değil mi?"

Bir şahsiyet olmuş olgun insan, kendi gözüne, vicdanına hesap veren insandır.

Yakup Bey durdu, düşündü, "Hatırlayamadım, gerçekten öyle mi söyledim?" dedi. Hafif tedirgin, "Ben erkek gözüyle bahsederken, kültür robotu bir

erkeğin gözünden söz etmiş olabilirim ya da benim kültür robotu yönüm devreye girmiş olabilir. YÜZ güzelliği ve CAN güzelliği farklı şeylerdir ve erkek kadında hangisine önem veriyorsa, hangi kadının tanıklığını önemsiyorsa kendisi o derecede YÜZ veya CAN erkektir. Teşekkür ederim, önemli bir noktayı aydınlattınız. Ben çevremde sık sık, 'Yüzü güzel olanı değil, huyu güzel olanı sev,' sözünü duydum."

Timur defterine bakarken yazdığı bir notu gülümseyerek okudu ve yavru kuş öyküsünü Yakup Bey'e anlattıktan sonra sordu.

"Yavru kuşa simit parçası vermek beni mutlu etti. Neden Yakup Bey? Diğer kuşlara yem vermek de hoş bir duyguydu, ama yavru kuşa bir simit parçasını en sonunda verebilmek, beni daha mutlu etti."

"Kim bilir, belki içinizdeki küçük Timur, o kuş yavrusuyla kendini özdeşleştirdi. İki yavru anlam çerçevesi içinde o an dost oldu ve yalnızlık gitti, bir CAN dostluğu oluştu. Diğer yandan zayıfa, muhtaç olana yardım ederek kendini güçlü hissetmekten gelen bir mutluluk da duymuş olabilirsiniz. Zaman içinde bunları ayırt edebilecek hale gelecek, kendi cevabınızı bulabileceksiniz."

Timur bir başka not okudu. "Deftere aldığım notlardan biri de dindar yobaz ile bilim yobazı karşılaştırmasıyla ilgili. Siz biraz açıkladınız, ama bu noktada biraz daha açıklama getirebilir misiniz?"

"Şimdiye kadar konuştuklarımız çerçevesinde açık net anlatabilirim. Dindar yobaz, *Tanımlama Sistemi*'ni bilimsel bir zemine oturtamamış, insan aklını ciddiye almamış, hatta yok saymış kişidir. Bilim yobazı da insanın gönül ve anlam çerçevesi gereksinmesini ciddiye almamış, kendi *Değerlendirme Sistemi* içinde 'anlam çerçevesinin içindeki biz'i görememiş kişidir."

Timur gülümseyerek, "Yakup hocam, sanırım 'anlam çerçevesinin içindeki biz', saatlerce konuşulacak bir konu oluşturur," deyince Yakup Bey gülümseyerek başını salladı, "Evet, öyle," dedi.

Timur notlarına bakmaya devam ediyordu. "Güven konusuna sık sık dokundunuz. İnsan ilişkilerinde güven duygusuna çok önem veriyorsunuz. Bunun cevabını belki biliyorum, ama yine de size sormak istiyorum. Niçin?"

"Bu, çok uzun bir sohbet konusu. Güven birey için, aile için, toplum için, tüm insanlığın geleceği için çok, hem de pek çok önemli bir konu. Korku kültürü, güveni korkutarak verir. Sevgi kültürü ise güveni hakkaniyet, göze hesap verme, vicdan, sevgi gibi CAN değerleriyle sağlar. Korku temelli YÜZ kültüründe korkulacak kişi iş başında kaldığı sürece 'güven' vardır. Sevgi temelli CAN kültüründe insan kendine saygılı olduğu sürece güven vardır. Şu veya bu şekilde ama mutlaka güvene ihtiyaç vardır. Güven olmazsa tıkanır kalır, hareket edemezsin ve yaşam durur."

Güven birey için, aile için, toplum için, tüm insanlığın geleceği için çok, hem de pek çok önemli bir konu. Korku kültürü, güveni korkutarak verir. Sevgi kültürü ise güveni hakkaniyet, göze hesap verme, vicdan, sevgi gibi CAN değerleriyle sağlar.

Timur deftere yazdığı bir soruya göz atınca önce bir süre tereddüt etti ama sonra sormaya karar verdi; "Yakup Bey, coşkulu anlarımda bu coşkudan korkan, bu coşkuya izin vermeyen bir tarafım var. Neden?"

"Benim de var Timur Bey. İç çocuğumu keşfettiğim zaman, o hüzün dolu iç çocukla tanıştığım zaman anladım neden böyle hissettiğimi. Eminim siz de kendi iç çocuğunuzu yakından tanıma ve iyice keşfetme imkânı bulduğunuzda anlarsınız. Şimdilik bu kadarla bırakalım."

"Buraya not almışım, tıpkı hazır giyim sanayii gibi, kültür robotu insanlar için de toplumda hazır anlam sanayii var, diye. Siz buna katılıyor musunuz?"

"Nefis bir ifade tarzı. Bazı toplumlar eğitim sistemlerini kültür robotu yetiştirmek için kurmuşlardır ve değişik sektörler

için uzman robot yetiştirmeye önem verirler. Bireyin gelişmesi değil, bireyin programa uygun biçimlendirilmesi, kalıplanması söz konusudur. YÜZ baskın korku kültürü ile CAN baskın sevgi kültürü arasındaki temel fark zaten burada görülür: İlki kalıplamak, ikincisi geliştirmek ister."

"Notlarıma bakıyorum Yakup Bey, Kerim ve Selim Altınok'un annesi, babası ve yakınları onların kör olduğunu uzun süre kabullenememişler. İnsan gerçeği niçin kabullenemez?"

Bazı toplumlar eğitim sistemlerini kültür robotu yetiştirmek için kurmuşlardır ve değişik sektörler için uzman robot yetiştirmeye önem verirler. Bireyin gelişmesi değil, bireyin programa uygun biçimlendirilmesi, kalıplanması söz konusudur.

Yakup Bey ağır ağır açıkladı.

"Birçok sebebi olabilir; belki gerçeği bilmiyordur. Gerçeğin ne olduğunu bilmediğiniz için bildiğiniz şey size tek gerçek olarak görünecektir. Göz doktoruna gitmişler, bilgi edinmeye çalışmışlar ve öyle görülüyor ki göz doktoru da aynı kısıtlı bilgi içinde işi yürütüyor. Bu konuda aklıma gelen ikinci konu, AŞKINLIK boyutu, yani bildiğinin, bakış tarzının ötesine geçebilmek. Örneğin bu doktor, başka bir doktorla konuşabilir, görüş alışverişi yapabilirdi. Niçin yapmadı, çünkü kendinin ötesine geçemedi, kendi bildiklerini aşacak bir bakış tarzına ulaşamadı. Gerek *Tanımlama Sistemi* gerekse *Değerlendirme Sistemi* içinde AŞKINLIK yok ise kişi kendi bildiğinin ya da inandığının ötesine geçip olaya, ilişkilere, tartışmaya, aileye, topluma, kısacası yaşama dışarıdan kuşbakışı bakamaz."

Bir süre suskunluktan sonra Yakup Bey konuşmasına devam etti.

"Timur Bey, kör olmaya, felçli olmaya, sağır olmaya ya da başka bir engele karşı toplumun tavrı da insanın bu tür durumları kabullenmesini zorlaştırıyor. 'Benim oğlum kör olmuş olamaz! Oğlum felçli olmuş olamaz!' gibi bir kabullenememe duygusu var. Öteki olmak, acınacak, muhtaç hale düşmek istememe durumu

Bir toplumun, tarih kitaplarına bakarak kimlere kahraman dediğini, kimleri önder gördüğünü tespit edebilir ve bundan yola çıkarak o toplumun Değerlendirme Sistemi'ni anlayabiliriz.

var. 'O ailenin iki oğlu var ve ikisi de kör.' Toplumun böyle bir açıdan bakması, ailenin bu durumu kabul etmesini daha da zorlaştırıyor."

Timur notlarını okuyarak sordu. "Yakup Bey, not almışım, çok etkilendiğim bir cümle: 'Bilmediğinin farkında olan insan bilgisizdir, ama neyi bilmediğinin dahi farkında olmayan insan cahildir.' Kerim Altınok'un bu sözü beni etkiledi, üzerinde düşündüm. Kişi cahil olduğunun farkına vardı ve bilgisiz kişi durumuna geldi. Peki, ondan sonraki adım ne?"

"Hatırlıyorsunuz, bilgi *Tanımlama Sistemi* içinde, ilgi ise *Değerlendirme Sistemi* içinde oluşur. Bilgisiz kişi bilmek istediği şey konusuna yeteri kadar değer verip ilgileniyorsa elinden geleni yapar, öğrenir. Yeteri kadar değer verip vermemesini de onun *Değerlendirme Sistemi* belirleyecektir. Her eğitim siteminin, her öğretmenin, her anne ve babanın, insan gelişimiyle ilgilenen her kişinin bilmesi gereken bir gerçektir bu: Önce ilgi, sonra bilgi."

Timur gülümseyerek sorusunu yöneltti.

"Yakup Bey, bir toplumun kimlere kahraman dediğine bakarak, o toplumun *Değerlendirme Sistemi*'ni anlamak mümkün mü?"

"Alın size uzun bir sohbet konusu daha! Bir toplumun, tarih kitaplarına bakarak kimlere kahraman dediğini, kimleri önder gördüğünü tespit edebilir ve bundan yola çıkarak o toplumun *Değerlendirme Sistemi*'ni anlayabiliriz. Böyle bir sosyolojik tarih çalışması yapıldı mı bilmiyorum, ama yapılsa, sanırım önemli bir kaynak oluşturur."

Timur kendini kaptırmış, röportaj yapan bir gazeteci tavrıyla soru sormaya devam ediyordu.

"'Anlam çerçevesi ilgi alanını belirliyor ve dikkat etmezsek onun içinde kaybolabiliriz,' dediniz. 'O nedenle, etki alanının farkında olmak ve o etki alanı içinde kalmak önemlidir,' dediniz. Peki, etki alanımızın nasıl farkına varıp onu nasıl belirleyeceğiz?"

"Evet, anlam çerçevemiz bizim ilgi alanımızı belirler, ama sahip olduğumuz *Değerlendirme Sistemi* içindeki değerlerden biri gerçeğe saygı ise, o zaman kendi gerçeğimizi keşfetmeye kendiliğinden önem veririz. Kendimizi tanıdıkça gücümüzün ne olduğunu, gücümüzün sınırlarını ve önceliklerimizi tanımaya başlarız.

"Hatırlarsınız, verdiğimiz örnekte baba oğlunu okula göndermek yerine lüks araba almayı yeğliyor, birinden birine öncelik vermesi gerekiyordu. Etki alanının farkında olmak kişinin zamanını, parasını, ilişkilerini planlamasına yol açar. Ve zamanını, parasını, ilişkilerini planlamak etkili yaşam için önemlidir."

Timur, Yakup Bey konuşurken yine not alıyor, konuşma bitince hemen yeni soruya geçiyordu.

"Yakup Bey, sanırım 'anne' konusunda düşünüp karar verirken, işin özünde *Tanımlama Sistemi* değil, *Değerlendirme Sistemi* bulunduğunu fark etmem benim için önemli bir gelişmeydi. Bu konu, yani anne-evlat ilişkisi benim için önemli. Ramazan Baş Bey'in annesini tanıdıktan sonra da düşündüm, sanırım bu konudaki sorularımı daha sonra soracağım. Ama aile ortamıyla ilgili sormak istediğim bir soru var. Bazı aileler çocuklarının soru sormalarına izin verir, onların merak etmesinden memnun olur ve çocuğun soru sormasını olumlu karşılar, hatta teşvik eder. Bazı aileler ise çocuğun merak edip soru sormasından rahatsız olur. Bu tutum farklı öğretmenler arasında da görülür. Bazı öğretmenler soru soran öğrenciyi sever, ama onlar

Kendimizi tanıdıkça gücümüzün ne olduğunu, gücümüzün sınırlarını ve önceliklerimizi tanımaya başlarız.

azınlıktadır ve çoğu öğretmen soru sormayan öğrenciyi beğenir. Neden?"

"Çocuk yetiştirme ve eğitim konuları bireyin ve toplumun geleceğini yakından ilgilendirir. Bunu hem korku kültürü hem de sevgi kültürü önemli bulur. Fakat bu iki kültür çocuk yetiştirmeden ve eğitimden farklı beklentiler içindedir. YÜZ baskın korku kültürü çocuğun, öğrencinin gelişmesini değil, mükemmel bir kültür robotu olmasını ister. Amaç onları becerilerle donatmak ve kendinden daha güçlüyü görünce itaat etmesini öğretmektir. CAN baskın sevgi kültürü çocuğun, öğrencinin gelişmesini, bir şahsiyet olmasını ister. Amaç onları kendi seçimlerini yapabilen insanlar olarak yetiştirmek, kendi inandığı biz değerlerini kullanan insanlar olarak gelişmelerine yardımcı olmaktır. O nedenle YÜZ nasihat eder, öğüt verir; CAN ise sohbet eder, açıklar, anlatır."

Timur, Yakup Bey'e teşekkür etti.

"Ben sohbetlerinizden çok yararlandım, size nasıl teşekkür edeceğimi bilemiyorum. Umarım dostluğumuz ömür boyu devam eder," dedi.

Yakup Bey, "Umarım dostluğumuz devam eder. Sizin psikoloji alanında, mümkünse yurtdışında doktora yapmanızı isterim. Belki, sizinle yüz yüze ya da internet ortamında, doktora tezinizin ne olacağı üzerinde konuşuruz. Artık dünya küçüldü."

"Söylediklerinizi bana heyecan veriyor Yakup Bey. Bir bilim insanı olarak çalışmak beni mutlu edecektir; bu yönde iyi bir eğitim alıp, sonra bu alanda hizmet verebilirsem, ne mutlu bana!"

Timur ve Yakup Bey, yeniden görüşme dileklerini dile getirerek ayrıldılar.

26

Yeniden Merhaba!

Kendini sevmeyen, kimseyi sevemez.

FAKÜLTEDE KORİDORDA KENDİSİNE yaklaşan ve konuşan Timur'a, Nesrin biraz hayret, biraz endişe içinde, "Benimle, yine aynı yerde mi?" diye sordu.

Timur, "Evet," dedi, "Kumkapı'daki çayevinde buluşmak istiyorum."

"Neredeyse bir yıldır fakültede bana selam bile vermiyordun, şimdi ne oldu?"

"Farkındayım Nesrin, özür dilerim. Kafam karışıktı, kendimi tanımakla, daha doğrusu kendimi yeniden yapılandırmakla meşguldüm."

Nesrin, nasıl yani bakışıyla, "Yapabildin mi bari?" diye sordu.

Timur gülerek, "Eh oldukça," dedi ve ilave etti, "kendimi yapılandırmam ve özgürlük yolculuğum henüz bitmiş değil ama sana, 'Yeniden merhaba!' diyecek kadar ilerledim."

"Aynı yerde mi buluşmak istiyorsun?"

"Mümkünse."

"Peki, gelirim, ne söyleyeceğini merak ediyorum."

Buluştular. Timur, daha önce oturdukları masanın boş olduğunu gördü. "Bir sakıncası yoksa aynı masaya oturalım," dedi. Nesrin, neresi gibi baktı. Hangi masaya oturduklarını hatırlamıyordu.

Timur yol göstermek için önden yürüdü. Oturduktan sonra Nesrin, yüzünde merak ifade eden bir gülümsemeyle "Haydi konuş," dercesine Timur'a baktı.

"Hoş geldiniz," diyen güler yüzlü garsona, iki çay söylediler.

Timur, "O gün," dedi, "senden ayrıldıktan sonra kafam karmakarışıktı, hüzün doluydum, kendimi reddedilmiş hissediyordum. Beyazıt'a yürümüşüm ve hızla akan trafikte farkında olmadan karşıya geçmeye kalkmışım. Az kalsın bir taksinin altında kalıyordum."

Nesrin kendini suçlanmış gibi hissetti ve ciddi bir yüzle, "Çok üzüldüm," dedi.

Timur devam etti, "Sonradan adının Yakup olduğunu öğrendiğim yaşlı bir adam o an koluma girdi, beni karşıya geçirdi. Karşıya geçince, gözlerimin içine bakarak, 'Hüzün ve dalgınlık yaşamın parçası, ama siz hüzünlüsünüz ve dalgınsınız diye herkesin arabasını durdurarak size yol vermesini bekleyemezsiniz,' dedi."

Timur sustu, Nesrin'e baktı ve "Biliyor musun, o bakışta ilk defa gerçek sevgiyi gördüm, az kalsın ağlayacaktım, kendimi zor tuttum," dedi.

Nesrin, geri çekilmiş, sandalyesine yaslanmış, ciddi ve biraz hüzünlü bir yüzle dinliyordu. Timur bir süre sustu, hatırlamaya çalışıyordu.

"Yakup Bey, 'Dünyanın karanlık göründüğü günler olur, bu günlerde insan kendini yalnız hisseder, ne var ki bu yaşamın bir parçası, herkesin başına gelir. Sizi dinleyecek birine ihtiyacınız var,' dedi. Ve bana Sahaflar'da bir kitapçı dükkânı olduğunu ve istersem kendisini 'Elif Kitabevi'nde bulabileceğimi söyledi.

"Birkaç gün sonra gittim, beni görünce tanıdı ve o gün onunla bir sohbete başladık. O bana Timur Bey diyordu, ben de ona Yakup Bey. Bana 'Timur Bey!' demekte ısrar etti, 'Onurlu iki eşit insan olarak sohbet edeceğiz,' dedi. Ve sohbetin bir yerinde, 'O gün sizin yüzünüzde gördüğüm hüzün, istediği arkadaşlığı elde edemeyen bir delikanlının hüznü değildi,' dedi."

Nesrin dikkat kesilmiş, yüzünde tatlı bir tebessümle dinliyordu. Gözleri soruyordu; "Peki, ne görmüş?"

"'Duygu, düşünce ve davranışlarıyla yaşamı özgürce kucaklayamayan, özüne ulaşamamış bir gencin iç burukluğunu ve acısını gördüm sizin yüzünüzde,' dedi."

Nesrin, iyice anlamak için yeniden duymak istedi, "Lütfen bir daha söyler misin, ne dedi?"

"'Duygu, düşünce ve davranışlarıyla yaşamı özgürce kucaklayamayan, özüne ulaşamamış bir gencin iç burukluğunu ve acısını gördüm sizin yüzünüzde.'"

Nesrin etkilenmişti; "Peki, sonra?" diye sordu.

"Ben, 'Ne diyor bu adam ya?' duygusu içindeydim. 'Yaşamı özgürce kucaklamak, özüne ulaşmak ve içindeki gerçek özgürlüğü bulmak.' Ben anlamamıştım ama içim bu yaşlı beyin söylediklerinin ne anlama geldiğini sanki çok iyi biliyordu."

Timur çayından bir yudum aldıktan sonra devam etti.

"Ve biliyor musun, son bir yıldır ben Yakup Bey'le buluşmaya devam ederek, hayatımın yeni bir aşamasına girdim. Daha önce tanışan ve seninle konuşan Timur'un bir kültür robotu olduğunu anladım."

Yine sustu, neyi, ne kadar söyleyeceğini bilmiyordu.

"Nesrin, sana bu kavramları nasıl anlatacağımı dahi bilemiyorum, ama Yakup Bey'le söyleşmelerimiz sırasında bunların farkına varmak bende olumlu gelişmelere yol açtı. Örneğin şimdi kendimi, *Tanımlama Sistemi*'mi, *Değerlendirme Sistemi*'mi keşfetme yolculuğu içinde olan bir Timur olarak görüyorum. Bilmiyorum şu an bunlar senin için ne anlam ifade ediyor, ama benim için çok şey ifade ediyor. Bu yeni Timur, sen-ben bilincinde değil, biz bilinci içinde gerçek özgürlüğünü oluşturmaya karar vermiş biri. Ve Nesrin ile arasında bitmemiş iş kalsın istemiyor."

Nesrin gülümseyerek ve çekingen, "Aramızda bitmemiş iş mi vardı?" diye sordu.

"Seni bilmiyorum, ama benim içimde öfke, yargılama, ötekileştirme ve hınç vardı. Sen, arkadaş olarak kalmak istiyordun, ben ise seni incitmek istiyordum."

"Ama neden?"

"Çünkü ben bir kültür robotuydum, içinde yetiştiği toplumun programladığı bir erkek robot. Ve bu erkek robot, programlanması sonucu senin söylediklerinden alınacak, bozulacak, sana karşı kindar bir tavır içine girecek biriydi. Ama çok şükür bana yüklenmiş olan bu programın farkına vardım. Farkına varınca anladım ki Nesrin kendi olarak saygıdeğer bir insan ve nasıl isterse öyle olmaya hakkı var. Nesrin, kendin olmak senin hakkın! Şimdi sana saygılı olmayı öğrendim."

"Teşekkür ederim Timur."

"O zaman benim derdim seninleydi. Şimdi ise derdim, kendimle. Önemli olan benim kim olmak istediğim..."

Timur bir süre sustuktan sonra ilave etti; "ve bunun için ne yaptığım."

"Peki, bunun için ne yapıyorsun?"

"Uzun hikâye. Yakup Bey'in sohbetlerinden çok yararlandım. Önceleri seçimlerimi kendim sandığım bir robot yapıyormuş. Şimdi daha farkında olarak seçimlerimi kendim yapmaya çalışıyorum. Kendi *Tanımlama Sistemi* ve *Değerlendirme Sistemi*'mi keşfetmeye ve onlarla tutarlı olarak bütünlük içinde yaşamaya çalışıyorum. Bu benim için şu anlama geliyor: Bilgimin kaynağını keşfetmeye çalışıyorum, ilgimin kaynağını keşfetmeye çalışıyorum. Elde ettiğim bilgi ve değerlerle doğru seçimler yaparak yaşamaya çalışıyorum. Yapmak irade meselesi, o iradenin temelini oluşturmaya kararlıyım."

"Bu kadar kolay mı?"

Timur önce hayretle Nesrin'e baktı, ne diyeceğini bilemedi. Daha sonra yanında taşıdığı kitabı çıkardı. Yakup Bey'in verdiği kitaptı bu. Önsöz'ünü açtı ve Nesrin'e okudu.

> e.e. Cummings der ki, "Seni diğerlerinden farksız yapmaya bütün gücüyle gece gündüz çalışan bir dünyada, kendin olarak kalabilmek, dünyanın en zor savaşını vermek demektir. Bu savaş bir başladı mı, artık hiç bitmez!..."

Bir süre sustu, sonra, "Kendimle bütünlük içinde yaşamaya çalışınca özgürlüğün sadece niyet etmekle ve bilgi sahibi olmakla elde edilemeyeceğini anladım. Kendi olmayı önemseyen insanın, cesur ve güçlü olmasının yanı sıra 'biz bilinci gerçeği'ni de iyi kavraması gerekiyor; onu anladım. Ve onun için sana, 'Yeniden merhaba!' demek istedim."

Nesrin gülümsedi ve teşekkür etti.

"Bunu beklemiyordum, buraya gelirken biraz tereddüt etmiştim ama şu an, 'İyi ki gelmişim,' duygusu içindeyim," dedi. Kısa bir sessizlikten sonra, "Senin anlatacağın çok şey var, gibime geliyor. Böyle ara sıra buluşsak, sohbet etsek, Yakup Bey'le konuştuğunuz kavramlardan söz etsek diye içimden geçirdim, ne dersin?"

Timur'un yüzünde tatlı bir gülümseme belirdi, Nesrin'in bu teklifi hoşuna gitmişti. "Neden olmasın," dedi.

Garsondan iki çay daha istediler.

Teşekkür

BU KİTABIN İLK müsveddesini birçok kişi okudu ve onların katkılarıyla kitap zenginleşti, sadeleşti, bütünlük ve açıklık kazanarak iyileşti.

İlk teşekkürüm Ömer Erduran'a; iş yoğunluğu içinde kitaba zaman ayırdı ve şahane bir editörlük yaptı. Paylaştığımız değerlerden gelen bu ilgi ve emek için kendisine teşekkür ediyorum.

İkinci teşekkürüm, hayatlarını ve düşüncelerini büyük bir açık yüreklilikle paylaşan özel insanlara; Kerim Altınok ve Selim Altınok, Ramazan Baş ve Semra Çetinkaya, Satı Düzgün, Sinan Yaman. Değerli dostlarım, iyi ki varsınız, sizlerin varlığıyla Türkiye anlamlı ve güçlü bir geleceğe yönelmiş durumda.

Üçüncü teşekkürüm değerli asistanım Sabiha Kocabıçak'a. Kitabın ilk müsveddelerinde bölümlerarası dengelere dönük değerlendirmelerinden yararlandım.

Ve sonra benim zenginliğim, değerli çevrem, tanıdıklarım, arkadaşlarım geliyor. Her biri kendi içinde burada ayrıntılarıyla anlatamayacağım önemli katkılarda bulundu. Bu katkıların bazıları felsefi yönleri, bazıları bilimsel araştırma sonuçlarını, bazıları da siyasal duyarlılıkları kapsıyor. Hepsinin adını teker teker aşağıya yazacağım ama önce şunu belirtmek isterim: Bu listedeki insanların birçoğu sadece kendilerine özgü noktaları yakalayarak

kendilerine özgü katkıda bulundular, başkası tarafından görülmeyen şeyler gösterdiler! Onların geri bildiriminde, insan algılamasının zenginliğini ve öznelliğini, hayretle ve hayranlıkla yaşadım.

Dr. Ali Akdoğan, Asude Altıntaş, Ayşen Kargın, Büşra Ağlamaz, Cumhur Doğan, Prof. Dr. Dinç Yaylalıer, Elif Söylemez, Emre Pekçetinkaya, Gizem Çil, Hasan Yılmaz, İlknur Taşdemir, Prof. Dr. İrfan Erdoğan, Işıl Altıntaş Can, Dr. Mehmet Metin, Mehmet Semih Söylemez, Melih Söylemez, Melike Aydın, Murat Öztürk, Murat Ugiş, Mustafa Yalçın, Prof. Dr. Nevzat Battal, Nil Ayer, Nurdoğan Arkış, Nurgül Yardım, Dr. Özgür Bolat, Özlem Güney, Dr. Pelin Kesebir, Polat Doğru, Sadık Ünlü, Sait Ali Erdem, Sezin Aydın, Yekta Kölemenoğlu.

Bu listede üniversite öğrencileri, profesörler, doktoralı bilim insanları var. Ayrıca, üst düzey kamu yöneticileri, sanayi kuruluşlarını kuran ve yöneten iş sahipleri, profesyonel yöneticiler, okul müdürleri ve öğretmenler, emniyet müdürleri, polisler ve uzman doktorlar var. Kuruluşlara profesyonel seminer veren sosyolog ve psikologların yanı sıra, ev hanımları da listede yer alıyor.

Sırada her zamanki titizliğiyle kitabı süreçleyen Remzi Kitabevi'nin değerli kadrosu var; editörüm Neclâ Feroğlu'na, sayfa düzenini yapan Nesrin Palabıyık ve beni sürekli yüreklendiren güler yüzlü Öner Ciravoğlu'na teşekkür ederim.

Bu arada kendi ofisimdeki güler yüzlü sekreterim Berna Azamak'a katkıları için teşekkür ediyorum.

Son teşekkürümü bir grup özel insana ayırdım.

Tülin ve Adil Hacıevliyagil, kitabın ilk yazılma aşamasında Gümüldür'deki evlerinin üst katını haftalarca bana tahsis ettiler. Gak deyince suyumu, guk deyince ekmeğimi verdiler. Yorgun düştüğüm zamanlarda güler yüz ve tatlı sözleriyle bana şevk ve güç verdiler. Bu kitabın oluşmasında özel bir yerleri var ve bu nedenle özel bir teşekkürü hak ediyorlar.

Evimizin ışığı, güler yüzü ve tatlı diliyle yaşamımıza renk katan sevgili Umay Divi, değişik yazım aşamalarında müsveddeleri üç defa okudu ve bir üniversiteli kız öğrencinin sezgileri ve içgörüleriyle uyarılar ve paylaşımlar yaptı.

Ve bu özel grupta çok özel yeri olan ve çok özel bir teşekkürü hak eden eşim Yıldız Hacıevliyagil Cüceloğlu. Tekrar tekrar yazdım ve sevgili Yıldız tekrar tekrar okudu; körleştiğim yerlere bakmam için gözümü açtı. Eleştirileriyle bazen gerginleştim ve durakladım ama ne demek istediğini anladıktan sonra daha farklı bir açıklık ve akıcılıkla yazmaya başladım. Kitabın adını Yıldız'ın koyduğunu da belirtmeliyim.

Gördüğünüz gibi bu kitapta büyük bir ekibin emeği var. Onların dikkati ve emeğiyle kitap iyileşti. Ama bilmelisiniz ki kitapta gözden kaçan aksaklıklardan ben sorumluyum.

Kitaba emeği geçenlere sevgi, minnet ve teşekkürlerimi sunuyorum.

Doğan Cüceloğlu
Akatlar, İstanbul, Ekim 2014

Kaynaklar

Adler, Alfred, *Yaşamın Anlamı*, (Der Sinn des Lebens, 1931), İstanbul. Payel Yayınevi.

Altınok, Kerim-Selim Altınok, *Karanlığın Rengi Beyaz*, İstanbul, Laika Yayıncılık.

Ayaan Hirsi Ali, *Kafir (Infidel)*, İstanbul, Altın Kitaplar.

Cüceloğlu, Doğan, *İnsan İnsana*, İstanbul, Kronik Kitap.

—, *Savaşçı*, İstanbul, Remzi Kitabevi.

—, *Bir Kadın Bir Ses*, İstanbul, Remzi Kitabevi.

—, *İletişim Donanımları*, İstanbul, Remzi Kitabevi.

Çelen, Meral, *Meral Çelen'in Anıları I*, İstanbul, Nesin Yayınları.

—, *Meral Çelen'in Anıları II*, İstanbul, Nesin Yayınları.

Diamond, Jared, *Çöküş: Medeniyetler Nasıl Ayakta Kalır ya da Yıkılır*, İstanbul, Pegasus Yayınları.

Dibdin, Michael, *Dead Lagoon*, Faber and Faber.

Eagleman, David, *Incognito: Beynin Gizli Hayatı*, İstanbul, Domingo Yayıncılık.

Edgerton Robert B., *Sick Societies: Challenging the Myth of Primitive Harmony*, New York, Free Press.

Harris, Sam, *İnancın Sonu (The End of Faith)*, İstanbul, Kuzey Yayınları.

Hikmet, Nâzım, *Seçmeler* (Derleyen: Ülkü Tamer), İstanbul, Ararat Yayınları.

Huntington, Samuel P., *Medeniyetler Çatışması ve Dünya Düzeninin Yeniden Kurulması*, İstanbul, Okuyan Us Yayıncılık.

Köksal, Elif, *Katmandu'da Ev Hali*, İstanbul, Metis Yayıncılık.

Osgood, Charles, E., William H. May, Murray S. Miron, *Cross-Cultural Universals of Affective Meaning*, University of Illnois Publication.

Özakpınar, Yılmaz, *Kültür ve Medeniyet Anlayışları ve Bir Medeniyet Teorisi*, İstanbul, Ötüken Neşriyat.

Russell, Bertrand, *Mutlu Olma Sanatı*, İstanbul, Say Yayınları.

Beyinden Bedene Çocuk Odaklı Ebeveynlik

MONA DELAHOOKE

ÇEVİRİ: HANDAN ÜNLÜ HAKTANIR

Yıllarını bu alana vermiş klinik psikolog Dr. Mona Delahooke'nin kaleminden, bedeni ve beyni bütüncül şekilde ele alarak çocukların davranışlarının altında nelerin yattığına ve onların gelişimlerine işbirlikçi şekilde nasıl yardımcı olunacağına dair devrim niteliğinde bir çalışma... Biyoloji ve psikolojiyi harmanlayan yepyeni bir ebeveynlik anlayışı...



KRONİK KİTAP
DOĞAN CÜCELOĞLU KİTAPLIĞI

Yaşamı boyunca insana dair her hikâyeden bir anlam çıkaran
bilgeliğiyle Doğan Cüceloğlu'nun kaleminden...



Yaşamında kendisi olarak var olamamış biri
duygu, düşünce ve davranışlarıyla yaşamı özgürce kucaklayabilir mi?

"Dünya bazen kapkaranlık gözükür, insan kendini yapayalnız ve değersiz görür, bu duygular da yaşamın bir parçası. Bence sizin, sizi anlayacak birisiyle konuşmaya ihtiyacınız var."

Bu kitap, gençlik yıllarımı temsil eden üniversite öğrencisi Timur ile yaşlılık yıllarımı temsil eden emekli psikoloji profesörü Yakup Bey arasında geçen sohbetlerden oluşuyor.

Sevdiği kızın kendisini önemsemediğini fark etmeyen Timur ona evlilik teklif eder. Sosyoekonomik düzeyi yüksek Nesrin kibarca, "Sen ben denk değiliz," mesajını verir. Tesadüfen Timur'la karşılaşan Yakup Bey gencin yüzünden hüznünü ve yalnızlığını anlar ve ona isterse Sahaflar Çarşısı'ndaki kitapçı dükkânına gelebileceğini söyler.

Buluşmaya ve sohbet etmeye başlarlar. Bu sohbet içinde Timur kendi anlam verme sistemini, değerler sistemini, ezikliğinin kaynağını, toplumla, yaşamla ilişkisinin temellerini keşfetmeye başlayacaktır. O karşılaşmadan sonra Yakup Bey'le yaptığı sohbetlerde, kültür robotluğundan şahsiyet olmaya giden bir özgürlük yolculuğuna çıkacaktır.

Bu kitapta, karşılıklı saygı içinde olan iki insanın; yaşamını, ilişkilerini, kendi anlam verme sistemini keşfedişi yer almaktadır.

Sevgi mi özgürlüğe, özgürlük mü sevgiye götürür? İç yalnızlığı gözlerinden okunurken sevdiğine evlenme teklif eden, gerçek sevgiyi, gerçek aşkı sorgulayan üniversiteli bir gencin biz bilinci içinde adım adım *Gerçek Özgürlük*'e varışının öyküsü.

Kendi yolculuğumuzu yapmak için buradayız; bu yolculukta kendimiz olabilme cesaretini bulmamız kolay değildir ama kendimiz olmadan yaşamımızdaki hiçbir şey anlamını bulamaz.



Doğan Cüceloğlu İstanbul Üniversitesi Psikoloji Bölümü'nden mezun olduktan sonra ABD'de Illinois Üniversitesi'nde bilişsel psikoloji alanında doktorasını yaptı. Türkiye'de Hacettepe ve Boğaziçi üniversitelerinde, Fulbright bursuyla ABD Berkeley'deki Kaliforniya Üniversitesi'nde ve Kaliforniya Eyalet Üniversitesi, Fullerton'da görev yaptı. Kırkı aşkın bilimsel makalesi yayımlandı. 1979'dan itibaren Türk insanının düşünce, duygu ve davranışlarını bilimsel psikoloji kavramları içinde inceleyen kitaplar yazdı. 2021'de, 83 yaşında İstanbul'da yaşama veda etti.

THG
0652315
ZCY

Kronik

kronikkitap.com kronikkitap

ISBN: 978-625-7631-59-4

9 786257 631594